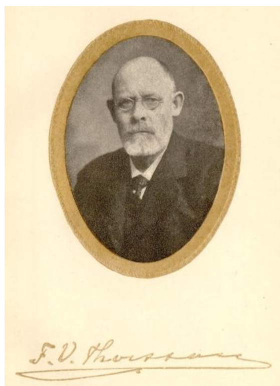

Andra upplagan 6:te—10:de tusendet

F. V. THORSSON

EN MINNESSKRIFT

AV IVAR VENNERSTRÖM

Stockholm TIDENS FÖRLAG 1926

STOCKHOLM BOKFÖRL.-A.B. TIDENS TRYCKERI 1926

Förord till den elektroniska utgåvan

Verket av **Ivar Vennerström** (1881-1945) scannades, anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i februari 2016 av Bert H.

FÖRORD.

Denna minnesskrift avser väsentligen att skildra Thorsson som människa och infoga honom i hans sammanhang med Sveriges arbetarrörelse. Berättelsen om Thorssons vandring från skomakaredisken till finansministertaburetten är berättelsen om arbetarklassens vandring från samhällets utmarker in i samhället att ta samhällsmakten och samhällsansvaret i besittning. Med hela sin själ levde Thorsson med i arbetarrörelsen, i dess föraktade betydelselöshet och vid regeringsmakten, i onda tider och i goda. Han växte med arbetarrörelsen, och arbetarrörelsen växte med honom. De tu voro ett. Därför har minnesskriften över Thorsson på samma gång blivit en minnesskrift över arbetarrörelsen.

Däremot skall läsaren snarligen finna, att minnesskriften icke avser att ge en uttömmande och kritisk värdesättning av Thorssons verksamhet i dess senaste, mest offentliga skede. Det blir en senare uppgift för kompetent person att ge en fylligare och mera ingående bild av Thorsson som riksfinansiär. I en folkskrift med ett relativt begränsat omfång har den uppgiften icke kunnat lösas utan att spränga skriftens ram.

För all den hjälp, jag åtnjutit från skilda håll, är jag skyldig ett uppriktigt tack. Min tacksamhet går i främsta rummet till fru Anna Thorsson, d:r O. Borge samt redaktör Elias Nilsson, Ystad. Fru Thorsson har berättat mig sina minnen och hågkomster från gångna tider och har förtroendefullt ställt till min disposition de anteckningar och samlingar, Thorsson lämnade efter sig. D:r Borge har lika outtröttligt som godlynt hjälpt mig tillrätta i

Arbetarrörelsens arkiv och jag har liksom många andra forskare intagits av en djup beundran för det ovärderliga samlararbete, han utfört till gagn för dem som önska studera den svenska arbetarrörelsens historia. Redaktör Nilsson har sakkunnigt och älskvärt satt mig in i Ystadsmiljön, har lagt ned mycket intresse och arbete på anskaffning av illustrationsmaterial och har underkastat sig besväret att genomläsa mitt manuskript. Slutligen har min hustru varit mig till mycken hjälp, i Kungliga biblioteket och vid skrivmaskinen, som sporre och som kritiker.

Minnesskriften vill icke tagas för mer än den verkligen är. Den har sina brister som allt mänskligt verk. Men den är åtminstone skriven i kärlek till ämnet.

Stockholm i mars 1926.

Ivar Vennerström.

*

F. V. Thorsson

Släkten och uppväxtåren.

UNDER 1800-TALETS förra hälft stod Sydöstra Skånes gamla kulturbygd inför en brytningstid. Århundrade efter århundrade hade kustbefolkningen sökt sin utkomst som sjömän och fiskare. Städernas borgerskap idkade köpenskap, fraktade varor på egna båtar, och hantverket var aktat och ärat. I bondgårdarna sutto bondgummorna vid sin hemvävnad och bönderna odlade sina tegar i svett och kärlek. Adelsgårdarna voro fyllda med rika konstskatter och dyrbara möbler av förnäm arkitektur och runt omkring dem framsläpade barnrika statarfamiljer ett glädjelöst och arbetstyngt liv i armod, ofrihet och mörker. Över slätten och de mjuka åsarna började röken emellertid stiga från någon enstaka fabriksskorsten. Industrialismen med dess arbetarskaror var i antågande.

I denna omgivning av mångsidigt, ihärdigt arbete föddes en arbetets man: Fredrik Vilhelm Thorsson. Han kom till världen den 30 maj 1865 i Stora Köpinge, en grannsocken till Ystad. Ehuru född alldeles intill Ystad var han dock icke av genuin Ystadssläkt. Den Thorssonska släkten hörde hemma i Simrishamnstrakten. Fadern, skomakaren Nils Viktor Thorsson, var född 1835 i Simrishamn, farfadern, kusken och sedermera kvarnägaren Johan Magnus, var född1804 i Gladsax, ej långt från Simrishamn, och farfarsfar, skepparen Erik Thorsson var född 1764 i Rörum, även i närheten av Simrishamn. Länge behöll Thorsson känningen med sina fäders hembygd. I Simrishamnstrakten vistades ”Lille Fredrik” några av sina pojkår. I Simrishamn lärde han till gesäll, och därifrån hade han sina tidigaste minnen som socialistisk agitator.

Skånskt landskap.

1858 inflyttade skomakaren Nils Viktor Thorsson till Stora Köpinge, och vigdes samma år vid Amalia Charlotta Pihlström, född i samma socken. Om Fredrik Thorssons mormor, Kersti Nilsdotter i Lilla Köpinge, gift med husaren Sven Pihlström, förtäljer Stora Köpinge kyrkböcker, att hon var gudmoder den 9 februari 1833 vid dopet av Maria Johanna, dotter till förre sadelmakaren Mats Wessel och Johanna Svensdotter. Här stöta vi på det i Skånes socialistiska historia välbekanta namnet Wessel. Den socialistiska rörelsen i Sydöstra Skåne är fast knuten till släkterna Thors-son och Wessel. Typografen Nils Wessel var den förste socialistiske agitatorn i Ystad och som sådan Fredrik Thorssons föregångare.

Skånskt fiskartorp.

På farssidan var Fredrik Thorsson sålunda en äkta skåning. Sedan många generationer var hans släkt rotad i den skånska jorden. Men på morssidan ledde hans släktförbindelse till Halland. Morfadern, husaren Pihlström, var född i Falkenberg, och genom dennes förfäder förgrenade sig stamträdet vidare till Tysklands mark.

En entusiastisk släktforskare har sökt bevisa, att Fredrik Thorsson på mödernet leder sina anor till den tyska adelsätten von Plåten, av släktforskaren presenterad sålunda: ”Urgammal adlig ätt, omkring år 920 riddarslagen

av Henrik (Fogelfängaren), efter korstågens tid bosatt i Pommern, furstlig förläningshavare å Riigen, inkom i Karl X :s krig till Skåne, introducerades under nr 1922 å Sv. Riddarhuset". En fröken Hedvig Sophia von Plåten, dotter tillAdam von Plåten, fideikommissarie till Parchow å Riigen, gifte sig i slutet av 1600-talet med ryttmästaren Johan Esajas Zapff, som bosatte sig å gården Fågelsång i Harde-berga i Halland. I femte ätteledet från detta äktenskap återfinnes Fredrik Thorssons moder.

Genom släkten von Plåten räknade Thorsson under gångna århundraden släktskap med de tyska ätterna von Gegern, von Krakowitz, von Norrmann, von der Lancken, von Krassow o. s. v. Om han varit fallen för högfärd och fåfänglighet, hade han kunnat skryta med ett förnämt stamträd. Men för honom hade de ståtliga tyska anorna blott kuriositetsvärde. Den något originella släktforskaren bildade "Zapffska familjeföreningen", skrev ut medlemskortet nr 1 å Fredrik Wilhelm Thorsson såsom en tillbörlig hedersbevisning och ritade upp en vackert färglagd släkttavla, som började i Henrik Fågelfängarens dunkla tider och slutade med "Svea Rikes Skattmästare". Den siste ätteläggen kunde dock aldrig mobilisera något intresse för "Zapffska föreningen" och de fina adelsfamiljerna. Han var mera stolt över att vara son till en skånsk skomakare och själv skomakare till yrket.

I Sydöstra Skånes kyrkböcker träffar man förvånansvärt ofta familjen Thorsson i förbindelse med det hederliga skomakareyrket. Icke nog med att Fredrik Thorssons fader var byskomakare. Farfadern, Johan Magnus, bars till dopet i Baskemölle den 8 juli 1814 av skomakaren Raabs hustru, Christina Ygberg från Simrishamn, och bland faddrarna finnes skomakare Raab. Farbrodern Erik Johan bars till dopet i Baskemölle den 4 maj 1825 av skomakareänkan Christina Raab. Bland faddrarna märkas en skomakaregesäll Olsson jämte en sjömanshustru, en smed och en jungfru. Det var ett stycke apostolisk skomakaresuccession, när den unge Fredrik efter faderns död sattes i skomakarelära.Om "lille Fredriks" barndoms- och uppväxtår föreligga blott sparsamma uppgifter. Själv har han icke lämnat många bidrag till kunskapen om sina yngsta levnadsår. Mannaålderns ständigt pressande arbete vållade att han aldrig hann med mera än några episodiska ansatser till de memoarer, han länge tänkt skriva. Den socialistiska tidningen Lucifer begärde 1893 av Thorsson ett porträtt samt en egenhändigt skriven biografi. Porträttet skickade han, biografien däremot vägrade han karakteristiskt nog att skriva under motivering att han ingenting viktigt eller märkvärdigt hade att meddela om sig själv. Men i ett privatbrev gav han sig själv i några rader: "De följa här i sin rättframma originalitet", skrev Lucifers redaktör: "Jag är skomakare och socialist, född den 30 maj 1865, bortauktionerades på socknen vid 9 års ålder och har sedan passerat de särskilda proletärgraderna." Lucifers redaktör tillade: "Där ha vi mannen! och den mannen torde nog komma att uträtta ett gott livsverk för den svenska arbetarrörelsen."

Föräldrarna gifte sig, när fadern var 23 år och modern 29, alltså 6 år äldre. Äktenskapet varade blott i 11 år. Men barnen infunno sig hastigt i byskomakarens hem, gården nr 19 i Stora Köpinge i närheten av kyrkan. När fadern dog 1869, endast 34 år gammal, lämnade han efter sig sex småttingar, fyra flickor samt två pojkar, av vilka Fredrik var yngst. Med stora ansträngningar försörjde modern den stora barnskaran och höll den samlad. Hon var socknens barnmorska liksom hennes mor varit och ansågs mycket duktig i sitt yrke.

Fredrik hade intet minne av sin fader. Han var ju endast fyra år gammal vid dennes död. Av sin moder hade han idel ljusa minnen, som han med tacksamhet vårdade hela livet igenom. Vid 50-års åldern berättade han för tid-

... .f»Thorssons gesällbrev.Titelsida i Thorssons gesällbok.ningen Aurora i Ystad om sin levnad och skrev då om modern: "Min mor var en kvinna som icke gav sig i första taget. Hon arbetade tidigt och sent för att försörja sina barn, och ehuru det många gånger var knappt om förråden, erinrar jag mig icke mer än en gång, att det fattades bröd i huset. Efter att i fyra år med träget arbete ha uppehållit sitt hem, gick hon en söndag ut i socknen för att se om sina patienter. Härunder insjuknade hon och föll i sömn, varur hon ej mer vaknade. Jag var då 9 år."

Barnskaran splittrades åt olika håll, syskonkedjan bröts sönder. "Efter begravningen sammanträdde sockenmannarna till överläggning hemma för att så att säga fördela barnen." Någon riktig fattigauktion blev det icke, allden-stund modern varit i kommunens tjänst. Mannarna över-enskommo godvilligt och i sämja, huru barnen skulle skiftas ut. Fredrik togs om händer av en storbonde, Esbjörn Rasmusson i Köpinge by. Han ville

själv helst till Esbjörn, emedan han under moderns livstid sprungit ut och in där i gården och känt sig hemvan. Hos Esbjörn stannade Fredrik ett par år, sprang omkring som vallgosse under sommarhalvåret och besökte byskolan under vinterhalvåret.

Fredriks förmyndare hade emellertid fått i sitt huvud, att pojken skulle bli skomakare liksom fadern och anstalter vid-togos för att sätta honom i lära. Vid fyllda 11 år sändes han därför till en skomakare Johansson, boende i Vitemölle, invid Kiviks marknadsplats i Simrishamnstrakten. För den lille Fredrik var den första resan ut i världen ett helt äventyr: ”Det var ej någon småsak att en regnig höstnatt fara mellan Lövestad och Sillevadsbro. I en vägkrök slängde kärran till, och sömnig som jag var, tumlade jag av lasset, men blev i en hast yrvaken, återintog min plats på en låda, som hade namn och värdighet av min resekoffert, och snart var jag välbehållen i mitt nya hem.”Fredrik var dock ännu icke gammal nog att bli skomakarelärling. För liten att omedelbart börja arbeta i yrket gick han tvenne terminer i skolan och skötte därefter en tid hushållet för sex skomakare. När han blivit 13 år gammal ansågs han av mäster mogen att intaga sin plats vid skodisken och det blev inget latmansgöra för den unge pojken att arbeta som skomakarlärling. Det frestade på att vid så tidiga år krypa på stolen kl. 6 på morgonen och fortsätta till klockan 10 på kvällen, men det gick.

Unge Fredrik var redan nu en orolig ande, som icke kunde stanna länge på samma plats. I Vitemölle ville han icke länge vara kvar. Som 16-årig lärling vandrade han in till Simrishamn och erhöll anställning hos en skomakaremästare Malmström. Men icke heller där blev han gammal. Efter en kort tid kom han till en skomakare Svensson i Ystad och avslutade där sina läroår i yrket. Efter 5 års arbete som lärling avlade han gesällprovet 1883. Hantverksföreningen i Ystad utskrev gesällbrev och gesällbok, ett par minnen, som sedermera alltid höllos kära av riksdagsmannen och statsrådet. Han förvarade dem omsorgsfullt tillsammans med en del av de gamla verktygen.

Gesällvandringen.

SKOMAKAREGESÄLLEN STOD färdig att vandra ut i livet. Han var fattig på pengar men rik på drömmar och äventyrslusta. Bakom honom låg ofrihetens värld, tillbommad för alltid, framför honom frihetens värld, öppen hur långt han än ville vandra. Skomakaregesällen Thorsson kände sig för visso på samma sätt som skräddaregesällen August Palm 16 år tidigare, när denne slitit sig till gesällbrev i Malmö: ”Nu var jag fri, riktigt fri, med gesällbrevet — friherrebrevet — på fickan. En nybakad löjtnant kan helt säkert icke känna sig starkare och lyckligare än jag kände mig. Att få umgås med och säga du till dessa gamla, ofta kitsliga och om sin heder och gesällvärdighet ytterst ömtåliga herrar, vars minsta vink man förut varit tvungen att lyda, i fall man ville väl fara — det var ju någonting riktigt storartat. Allt vad man under de gångna åren fått utstå av hundsvottering och förtryck var nu överståndet, och när jag såg tillbaka på det flydda, var det som på en obehaglig dröm.”

Thorsson hade knappast avlagt gesällprovet, förrän han snörde ränseln och gav sig ut på den obligatoriska gesällvandringen; sulorna riktigt brände under hans fötter. Reskassan var icke större än vad han behövde för att komma till Malmö. Och dit styrdes färden.

Inom den sydsvenska huvudstadens arbetarvärld rådde det 1883 liv och oro. Nya idéer bröto sig fram med buller och bång. Mäster Palm hade ett par år tidigare landstigit i Malmö, å hotell Stockholm hållit ett föredrag om ”Vad vilja socialdemokraterna?” inför en publik av övervägande fabrikörer, hantverkare, lärare och tidningsmän, förflyttat socialdemokratins slagfält till stora Phoenix-salen och sedan samlat de tätnade folkskarorna å Almbacken, där ett päronträd plägade tjänstgöra som talarstol åt den socialistiske aposteln.

Thorsson på 80-talet.

Vintern 1882 hade den fördanskade skräddaren startat Folkviljan utan att kunna skriva en korrekt svensk sats och fungerade själv som redaktör, polemikskrivare, notisjägare, expeditör och tidningsbud. Hösten samma år hade den första socialistiska föreningen, som förut med uppsåtlig försiktighet kallats ”Allmänna svenska

arbetarföreningen”, erhållit det ståtliga och rättframma namnet ”Socialdemokratiska arbetarpartiet”.

Arbetarna hade börjat sammansluta sig i yrkesorganisationer, som dock alla voro liberala. Ingen politik, framför allt ingen socialistisk politik fick förekomma. Men en klassmedveten, socialistisk anda arbetade sig hastigt fram. I jan. 1884 hölls å f. d. Mormonsalen ett stort möte för ”bildandet av socialistiska föreningar”, och i närvaro av den danska förtroendemannen Hurop tillsattes en kommitté för att sammankalla de olika fackens arbetare och bilda fackföreningar. Organisationsarbetet tog fastare former, fack-föreningarna krävde högre löner, medinflytande å arbetsavtalen och humanare behandling från befälet.

August Palm på 80-talet.

Den unge gesällen stod som förströdd åskådare till socialismens och fackföreningsrörelsens genombrott i Malmö. Inom hans eget yrke fanns en beskedlig fackförening med huvudsaklig uppgift att bekämpa fabrikssystemet, vilket gick så till att föreningsmedlemmarna sökte vägra att halvsula fabriksgjorda skor. Han fick händelsevis kondition på en verkstad, där fackföreningens ordförande arbetade. Denne sökte naturligtvis intressera den unge gesällen för den sak, han ägnade sig åt, och ville gärna värva honom som medlem av fackföreningen. Men gesällen hade intet begrepp om rörelsen och inte heller kände han sig lockad att vidga sitt skrala vetande. För övrigt tyckte han att medlemskapet var alldeles för dyrt, han hade ingen lust att betala 25 öre i månaden till fackföreningen, då han i arbetslön hade blott 1: 75 för varje par damskodon, som han halvsulade.

Han trivdes icke länge i Malmö. Nu skulle han uppträda som riktig gesäll, d. v. s. ”fäkta” sig fram. Med glatt mod slängde han hela sin egendom på ryggen och marscherade sjungande landsvägen mot Lund. Mellan Malmö och Arlöv försökte han ”sköta fäkten” men utan ringaste resultat. De rätta tonfallen lågo ej för hans röst. ”Jag kom av mig ohjälpligt”, berättade han en gång för en vän, ”ty det var lögn i helvete att bli inställsam. Jag försökte verka fri-modig gesäll med ett drag av belevenhet, men det blev ettervärre, märkte jag, ty nu blev jag inte blott en tiggare utan även en synnerligen misstänkt figur,”

Folkviljan. August Palms första tidning.

Vid Arlöv hade det härliga luffarlivet mist sitt behag. Han löste biljett på järnvägen direkt till Lund och gav en kort gästroll där. ”Jag måste konstatera”, skrev Thorsson längre fram i sitt liv, ”att många av mina yrkeskamrater skött både ’luffen’ och ’fäkten’ med betydligt större framgång än jag, men de ha troligen ej förlagt sin verksamhet mellan Malmö och Arlöv.”

Under år 1884 gjorde Ystadsgesällen kortare visiter på åtskilliga platser i Skåne och styrde i början av 1885 kosan över till Danmark. Han kom till den danska huvudstaden, när striden mellan oppositionen och Estrups reaktionära statskuppsregering rasade som våldsammast. Alliansen mellan socialdemokraterna och radikalerna erövrade 1884Köpenhamn, satte in bland andra socialisterna Hördum och Knudsen i folketinget, och hotade att krossa Estrups planer på att befästa Köpenhamn för en kostnad av 66 miljoner kronor. Estrup svarade med att utfärda ett provisorium och regera som om intet folketing fanns, därmed kastande Danmark in i en utomordentligt hetsig författ-ningskamp. Socialdemokratin, som förut slitits av inre strider, genomlevde en glansperiod. Och fackföreningarna, som även rycktes med in i kampen mot Estrupiatet, gingo i slutet av 1885 till den största fackliga strid, som dittills utkämpats å den danska arbetsmarknaden.

Förtroendemannen F. Hurop.

Mot denna politiska och fackliga kamp stod Ystadsgesäl-len kyligt stämd, liksom han gjort ett par år tidigare i Malmö. Ändock arbetade i Köpenhamn en mängd skånska socialistiska arbetare, man hade till och med i den danska huvudstaden en ”förening för utbredande av socialdemokratin i Sverige”, och August Palm talade ofta därstädes på samma gång han tiggde pengar åt Folkviljan. I Köpenhamn var Thorsson inneboende hos en landsman och yrkeskamrat, den skånska skoarbetaren Blomsterberg. Denne satte visserligen sin yngre kamrat i beröring med fackföreningsrörelsen, men han hade just inga vackra saker att förtälja om fackföreningarna, och Thorsson fick en ganska stadgad mening om att det icke var mycket bevänt med denna ”bevægelse”. Vad som särskilt stötte den unge skomakaren för huvudet var den roll brännvinet spelade i arbetarnas spirande

föreningsliv. Icke heller trivdes han gott i KongensBy. Och snart steg han ombord på en av Stockholmsbåtarna för att se, hur den svenska huvudstaden såg ut.

När Thorsson våren 1885 anlände till Stockholm fanns där bara en enda socialistisk förening : Socialdemokratiska klubben. I medlemsmatrikeln för januari stod Hjalmar Branting som första medlemmen och fil. d:r A. F. Åkerberg som den andre. Längre fram i matrikeln funnos fru Anna Branting,

Gottfrid Pettersson, som slutade som högerredaktör i Norrtälje, och Gunnar Hægerstolpe, ännu år 1925 medarbetare i Dagens Nyheter. Ibland syntes på klubbens sammanträden Emil

Hillberg, Jörgen Lundström och Fredrik Sterky, som väl sympatiserade med den socialdemokratiska rörelsen men icke voro anslutna. August Palm kom i juni, något senare än Thorsson, utsliten och utarmad till Stockholm från Malmö, gick in i klubben som nr 19, fann den vara en aristokratisk och tillbakadragen diskussions- och umgängesförening, höjde omedelbart den proletära revoltens fana, drev igenom beslut om offentlig agitation och gjorde livet surt för stiftarna.

Hjalmar Branting från mitten
av 80-talet.

I april månad, strax före Thorssons ankomst till Stockholm, övertog Hjalmar Branting den radikala tidningen ”Tiden” efter K. P. Arnoldson, men han lät icke tidningen bekänna klar socialistisk färg. Med sitt sinne för smidig taktik, ansåg han det klokast att söka länka arbetarrörelsen i socialistisk riktning utan alltför häftiga brytningar. Först i september utgav August Palm första numret av Social-Demokraten, lovade med proletarisk glöd att ”skoningslöst avslöja” det nuvarande ”usla” samhällstillståndets alla fel, deklarerade sin tidning som ett organ för ”det förorättade,

undertryckta arbetarståndet”, och uppställde utan omsvep ett rent socialdemokratiskt program.

A. F. Åkerberg. Fackföreningsrörelsen befann sig i ett jäsnings- och ett övergångsskede. 1881 års byggnadsarbetarestrejk, som ryckte med sig ett par tusen arbetare, hade bragt oro i arbetarnas och även arbetsgivarnas sinnen. Brännvinskungen Smiths ringrörelse med dess demagogiska program, billig mat och billigt brännvin, arbetarbanker och ingen politik, hade 1883 räknat 20,000 organiserade anhängare i 20 ringar men fallit platt till marken. En facklig samorganisation, kallad ”Fackföreningarnas centralkommitté”, hade bildats, och den arbetade på att ge fackföreningsrörelsen en fast organisationsbyggnad. I juni 1885 antogs Fljalmar Brantings Tiden som organ för centralkommittén och där skrevos en mängd fackliga artiklar, som ofta vilade på engelskt material. Socialisterna arbetade oförtrutet och i början av 1886 var omvandlingsprocessen inom fackföreningsrörelsen så långt framskriden, att socialisterna behärskade centralkommittén och genomdrevo ett socialistiskt färgat fackföreningsprogram.

Vid den skånska skomakaregesällens ankomst till Stockholm fanns inom hans eget yrke en skomakeriarbetareföre-ning, som bildats 1882 och arbetade duktigt och strävade att få till stånd ett riksförbund. Slumpen gjorde att Thorsson omedelbart drogs in i skomakeriarbetarnas livaktiga or-

ganisationsrörelse. Det första han företog sig, när han väl stigit i land, var att söka logi och arbete, och han råkade då komma rakt in i den stockholmska fackföreningsrörelsens högkvarter, som blygsamt var förlagt till en skomakariverk-stad, Johannesgatan 3. På denna verkstad arbetade flera skåningar och bland dem fackföreningens ordförande, Landquist, sedermera skomakeriarbetare-förbundets första ordförande och förtroendeman. Landquist förmådde intressera Thorsson för fackföreningen och snart var han medlem. Fackförenings-ordföranden i Stockholm lycka-

des, där ordföranden i Malmö

hade misslyckats. Stockholms skomakeriarbetarförenings matrikel upplyser, att medlemmen Fredrik Vilhelm Thorsson tog sitt inträde i föreningen den 25 maj 1885.

Fredrik Sterky.

När Thorssons intresse väl en gång var väckt, fanns snart ingen gräns för hans entusiasm och verksamhetsbegär. Hans intensiva ande kunde icke vara loj och ljum. Det dröjde icke länge förrän 20-åringen var en av de mest driftiga krafterna inom skoarbetarnas fackföreningsrörelse. Hans debut som talare lät icke vänta på sig. I ett tal vid firandet av skoarbetareförbundets 30-års jubileum år 1918 berättade statsrådet Thorsson, hur det kom sig, att han så snabbt beträdde den fackliga agitationens bana i egenskap av talare:

”Jag minns”, berättade han, ”att fackföreningen någon tid därefter höll ett möte i en lokal vid Mästersamuelsgatan, där man beslöt att hela Stockholm skulle erövras. I dettaTiden år 1885.

syfte utsagos 24 man, vilka skulle verka som agitatorer. Det var på den tiden förenat med en viss risk att bedriva agitation, och med hänsyn därtill ordnade man det så, att de 24 agitatorerna uppdelades i tolv lag, varvid man såg till att en liten och en stor karl kommo att bilda samma lag. Jag, som var liten, fick en ganska kraftig kamrat, och vi båda blevo hänvisade till trakterna kring Skanstull för att där bedriva agitation bland skomakarna. Detta agitationsarbete slog ganska väl ut. Slutligen anordnades ett möte i huset nr 6 Trångsund. Lokalen blev till trängsel fylld av skomakaregesäller. Det visade sig, att det icke var så lätt att få i gång några ordnade förhandlingar, men till slut klaradeordföranden av saken genom att resolut och till min stora förfäran dekretera: ”Thorsson har ordet!”

Detta var som sagt mer än jag hade väntat, ty jag hade aldrig förut talat inför en större församling än som kunde rymmas i en medelstor skomakeri-verkstad.

Vad jag sade, sedan jag fått ordet, vet jag inte, men faktum är, att det helt plötsligt utbröt en applådstorm, som uppmuntrade mig och förmådde mig att gå vidare. Senare fick jag emellertid veta att anledningen till det storartade bifallet var, att jag råkade använda ett roligt och för stockholmarna kanske okänt ord. Jag hade nämligen talat om Värmöllor’, förmodligen med hänsyftning till de väderkvarnar, som på den tiden fanns ganska många av vid tullarna.”

L. O. Smith.

Resultatet blev storartat. Föreningen erhöll icke mindre än ett 100-tal nya medlemmar. För den unga agitatorn blev resultatet mindre lysande. Hän blev i ett slag illa beryktad bland mästarna i staden, och inom kort stod han utan arbete och utan möjlighet att erhålla sådant i Stockholm. Han drog då sina färde till Uppsala hösten 1885.

I universitetsstaden fanns ingen skoarbetarefackförening, men skräddarna voro organiserade. I samråd med skräddarefackföreningens ordförande, Freding, sammankallade Thorsson efter någon tid skomakarna till ett möte. ”Det visade sig”, berättade han i det nyss nämnda jubileumstalet, ”att man missuppfattat min avsikt. Man önskade icke alls befatta sig med bildandet av en fackförening, utan villesyssla mecl frågan om vilka åtgärder skulle vidtagas för att bekämpa fabriksarbetet.”

En mera opartisk person gav strax därefter offentligen ett vackert uttryck åt sin uppfattning av den unge agitatorns person och organisationsarbete under Uppsalavistelsen. I ”Tiden” lästes den 4 jan. 1886 ett Uppsalabrev med signaturen F. Signaturen, vars bärare var boktryckaren Wil-belmsson, skrev:

”Stadens skomakeriarbetare ha även börjat röra litet på sig. För ett par månader sedan hitkom från Stockholm en sydsvensk skomakerigesäll vid namn Thorsson, vilken arbetat i Köpenhamn och där satt sig något in i fackföreningsrörelsen, och tog initiativet till en skomakarefackförenings bildande. Man annonserade ut ett möte i slutet av nov., tror jag, varvid ett 30-tal skomakare infunnit sig. Vid mötet infann sig även skomakaremästare S. M. Nylin, vilken blev utsedd att för aftonen leda mötets förhandlingar. Ordföranden och själen i skrädderiarbetarnas fackförening här-städes, hr Freding, hade även på anmodan infunnit sig. Mellan dessa båda utspann sig en het debatt angående frågan om mästarnas ledamotskap i föreningen. Nylin förfäktade naturligtvis den gamla skråmässiga idén om mästarnas och gesällernas samarbete och tyckte att det skulle bli så innerligt rart, om man skulle kunna arbeta för det stora önskemålet : en mänskligare tillvaro för den som sliter och trälar. Men herrar Freding m. fl. voro av motsatta åsikter, och därvid blev det; ordet ”mäster” ströks ur stadgeförslaget och Nylin hade ingenting för de kol han brände.

Men till stor skada för det nyvaknade livet hos en del av stadens skomakaregesäller lämnade hr Thorsson (vilken, inom parentes sagt, var en ovanligt intelligent och med dit-hörande ämnen särdeles förtrogen ung man) staden, innannästa möte skulle hållas. Skomakaremästaren P. Claesson, hos vilken han arbetade, gjorde till följd av Thorssons radikala åsikter honom livet så surt här och ställde så till att han vid jultiden, då brådskan var förbi, ej heller kunde få kondition hos någon annan.”

Uppsala skoarbetarefackförenings första styrelse vid 20-årsminnet
av föreningens tillvaro.

Thorsson var alltså försvunnen från Uppsala horisont, när Skoarbetarefackföreningen konstituerades den 17 jan. 1886. I föreningens protokoll finnes icke hans namn och han fick föga heder av den fackförening, han tagit initiativet till. Den föll snart ihop av brist på intresse. I protokollsboken finnes intet möte refererat från mars 1888 till maj 1890, och sedan är ett hopp från 1890 och ända till 1895. I slutet av 1890-talet gjordes ett försök, meddelade skomakaretidningen, att få en fackförening ånyo bildad. Blott 7—8 infunno sig. Bland de närvarande rådde blott en mening:arbetarna voro så likgiltiga att det icke lönade sig försöka att få någon organisation till stånd bland dem.

30 år senare återkom Thorsson till Uppsala och bänkade sig bland skoarbetarna. Thorsson var då riksdagsman på färd att bli regeringsledamot, och skoarbetarefackföreningen firade 20-årsminnet av sin tillvaro som avdelning i förbundet samt 30-årsminnet av fackföreningsrörelsens tillvaro bland Uppsala skoarbetare. Som hedersgäst satt vid Thorssons sida skräddare Freding, hans tappre kamrat från nybörjar-tiden 1885—86. Närvarande voro ock tre av medlemmarna i fackföreningens första styrelse, Israel Anderson, Petrus Ahlgren och Oskar Wallentin. Högtidstalet hölls av Thorsson, som gav en livfull och med stort bifall mottagen skildring av arbetarrörelsen i svunnen tid samt uppdrog linjerna för den kamp som förestod.

Sedan Thorsson gjort sig omöjlig i Uppsala, reste han till Skåne och stannade där vintern 1886. Våren och sommaren arbetade han på nytt i Stockholm och i september månad befann han sig på norrlandsångaren Nordstjärnan för vidare befordran till Sundsvall. Han var ” frakt förskriven” till den norrländska trävarurörelseils stora stapelstad och centralpunkt. Den tiden brukade de norrländska mästarna införskriva arbetskraft söderifrån, innan isläggningen stoppade sjöfarten. På så sätt erhållna arbetare reste nästan lika regelbundet söderut igen, så snart istäcket bröt upp på våren och sjöfarten började.

Om sin Sundsvallsfärd berättade Thorsson senare: ”Vi voro tre unga skoarbetare som på mäster Sundelius’ rekvisition och bekostnad klevo ombord på Nordstjärnan för att fara till Sundsvall. Vid framkomsten till Sundsvall möttes vi på kajen av Sundelius, som underkastade oss den första okulärbesiktningen. Uppenbarligen höllo vi måttet, ty gub-ben blev både belåten och pratsam, och vi blevo snart som gamla goda vänner. Men fröjden blev ej långvarig. Då herr Sundelius senare på dagen kom till sin verkstad fann han — o fasa! — samtliga gesäller sysselsatta med att läsa ”Socialdemokraten”. Ty jag hade nämligen tagit med mig mina gamla tidningar. Här voro de nya.

”Är det någon av de nya herrarna som är socialist?” sporde Sundelius och såg mycket allvarsam ut.

”Ja, det är jag”, kom svaret och Sundelius kom ur verkstaden fortare än vanligt. Hade' ej gubben betalt 15 kr. för min ditresa, hade jag nog blivit omedelbart arbetsledig. Till straff för min irrlärighet erhöll jag emellertid det grövsta och tyngsta arbete som kunde uppletas.”

Mäster Sundelius’ gesäller voro oorganiserade, liksom Sundsvalls alla andra skomakargesäller. Ett dylikt tillstånd kunde icke få fortfara, ansåg Thorsson. Han tog genast i tu med att organisera sina arbetskamrater, och om en kort tid konstituerades Sundsvalls skoarbetarefackf örening, - som i sin begynnelse hade sin lokal i Trädgårdsgatan 21. Ett arbetsprogram, som bar spår av Thorssons reda och grundlighet, antogs hösten 1887:

”Sundsvalls skomakeriarbetarefackförening har till uppgift:

1) Att arbeta för en fast och enig sammanslutning av alla yrkets arbetare på platsen.

2) En mera jämn och rättvis avlöning i förhållande till arbetet.

3) Upprättande av ett arbetareanvisningskontor, i samband med en lönestatistik.

4) Upprättande av under kontroll stående verkstadslokaler.5) Arbete för inskränkning av eller ändring i näringsfrihetslagen, så att ingen utan godkänd yrkesskicklighet äger rätt att producera eller idka handel med skodon.

6) Införande av normalarbetsdag på 10 timmar.

7) Uppförande av fackskolor under ledning av skicklig fackman.

8) Bildande av ett självständigt arbetarparti.

Fackföreningens arbetsprogram var i sina sju första punkter rent yrkesmässigt utformat. Den sista punkten gav fackföreningen en politisk anstrykning. Där stack socialisten Thorsson fram. Både privatim och på möten diskuterade han socialism med sina föreningskamrater, men han lyckades dock icke genomsyra fackföreningen med sina socialistiska ideer så starkt, att den anslöt sig till det socialdemokratiska partiet, när detta bildades. Ett protokoll från den 6 maj 1889, ett år efter Thorssons avresa från orten, förmäler att man då diskuterade frågan om anslutning till socialdemokratiska partiet. Det fanns betänksamma röster. En medlem hyste farhåga, ”att om föreningen skulle ansluta sig till partiet, skulle kanske, efter vad senaste händelserna visat, föreningen till och med kunna förbjudas att hålla sina möten”. Fackföreningen sammanfattade sin mening i följande resolution: ”Föreningen anser sig ej för närvarande

böra sluta sig till Soc. Arbetarpartiet, ty med all aktning för socialismen anser dock föreningen att en anslutning till Soc. Arbetarpartiet skulle verka hämmande på föreningens verksamhet såsom fackförening samt för anslutningen till densamma. Dock anser föreningen, att det bör stå varje enskild medlem fritt att tillhöra Soc. Arbetarpartiet.”

Men redan året efteråt var tvehågsenheten borta, den 12 jan. 1890 beslöt fackföreningen enhälligt sin anslutning till Socialdemokratiska Arbetarpartiet. Samma år besöktesSundsvall av en annan politisk skomakare, som inregistrerade sig i den Thorssonska skoarbetarefackföreningen och ivrigt deltog i dess arbete. I sina levnadsminnen, utgivna strax före sin död, har Pär Ax skrivit: ”Sundsvall hade redan nu en för tiden ganska livlig arbetarrörelse och i sågverksdistriktet fanns många fackföreningar. Den av F. V. Thorsson några år tidigare bildade skoarbetarefackföreningen existerade också, och i dess protokollsbok har jag lämnat kvar mina första skriftprov som sekreterare.”

Pär Axelsson (Pär Ax)

— — —

Det var alltså en nyfrälst socialist, som hösten 1886 med Social-Demokraten i kappsäcken gick i land på Sundsvalls kaj. Han hade mycken socialistisk tro men föga socialistiskt vetande, den 21-årige gesällen, som modigt steg fram inför mäster Sundelius och ärligt bekände, att han var socialist. Sin socialistiska tro hade han förvärvat i Stockholms skomakeriarbetarfackförening, som tillhörde den socialistiska riktningen inom fackföreningsrörelsen och ofta anlitade socialistiska talare, t. ex. August Palm. Under sin vistelse i Sundsvall med omnejd — Thorssons tvenne sista år som skomakaregesäll — mognade han till en målmedveten och klartänkt socialist, som kunde ta ett nappatag om socialismen med vem det vara månde. Där blev han en lika ivrig agitator för den socialdemokratiska organisationen som för den fackliga. Och när Thorsson våren 1888 lämnade Norrland och gesällperioden bakom sig var han en ökänd socialistagitator, vars rykte redan nått den avlägsna hembygden.

Sundsvallstiden — socialisten mognar.

VID THORSSONS ankomst till Sundsvall var det tyst och stilla inom Sveriges största sågverksdistrikt med dess

många tusende sågverksarbetare. Blott på enstaka ställen pyrde det i askan efter 1879 års förödande sociala brand. Arbetarna levde modfällda i skuggan av detta års mörka händelser. Skräcken satt ännu kvar efter den omänskligt hårda behandling de oorganiserade arbetarmassorna rönte av landshövding Curry Treffenberg i spetsen för sågverksägarna, när de sökte med en spontan arbetsnedläggelse förbättra sina dåliga levnadsvillkor.

Arbetarna levde i ett faktiskt slaveri. Sågverksägarna kunde bjuda dem hur dåliga villkor som helst. Deras arbetsförhållanden skildrade Thorsson 1888 i Arbetet i en mångspaltig artikel om ”ett norrländskt sågverk”. Till föremål för sitt sociala studium hade han valt Fagerviks sågverk, 1½ mil utanför Sundsvall, ”vars disponent ej står efter någon av sina sydsvenska medtyranner i konsten att pina arbetarna”. Denne hade om sommaren 300 ”slavar” under sig, om vintern blott 60. Den överflödiga arbetskraften fick vintertiden söka sig arbete var den kunde. Den bestämda arbetstiden räckte mellan kl. 6 f. m. och 8 e. m. med två måltidstimmar, alltså 12 timmar. Underskeppningstiden arbetades ofta nätterna igenom och hela söndagen. Arbetarna måste på order av en faktor träla dagen och natten igenom utan uppehåll. Till följd av detta forcerade arbete kunde mitt i sommaren arbetsbrist inträffa med åtföljande avsked.

Curry Treffenberg.

För två veckors arbete tjänade en försågare under sommaren 28—31 kr. och under vintern 20—21 kr. En hjälpsågare tjänade under sommaren 23—26 kr. och vintern 15—18 kr. Ett 50-tal barn i åldern 10—15 år sysselsattes vid sågverket och måste arbeta lika lång tid som de vuxna mot en timlön av 3—6 öre. 59 arbetarfamiljer bodde i bolagets rum. Av dem hade 50 endast ett rum. Flera arbetare nödgades passera till sina lägenheter genom utomordentligt snuskiga s. k. ”löskarlsrum”.

— — — — —

Under Thorssons Sundsvallsvistelse började arbetarmassorna så småningom röra på sig. Några fackföreningar kommo till stånd, och en centralstyrelse bildades. Som representant för skoarbetarefackföreningen kom Thorsson in i centralstyrelsen, och trogen sina nyförvärvade socialistiska idéer drabbade han där snart häftigt samman med förkämparna för den liberala synen på fackföreningsrörelsen. Det blev en skarp motsättning mellan socialistisk och liberal arbetarrörelse. Den socialistiska surdegen utgjordes av ”Sundsvalls arbetarklubb”, bildad 1884 av August Palms vänWilhelm Ålund, men senare nedlagd och återupptagen i början av 1887, ”liten men pigg” enligt Thorsson.

De drivande socialistiska krafterna voro bokbindaren C. M. Nielsen, dansk till börden, samt Thorsson. Nielsen var den socialistiska klubbens ordförande, men den unge skånesocialisten förvärvade snabbt sådan berömmelse, att han erhöll röster till ordförandeplatsen som medtävlare till Nielsen.

S. L. Sörensson.

I klubbens styrelse invaldes Thorsson hösten 1887. Det fanns då i styrelsen en dansk, en finne, en norrman, en skåning och resten svenskar — praktisk skandinavism! Det hade sina svårigheter, att den ena socialisten var dansk, den andra skåning, tungomålet var icke alltid begripligt för norrlänningarna. ”Det var Thorsson, som vid de offentliga mötena mest fick sköta språklådan”, sade arbetarveteranen Sörensson vid Fagervik, Nielsens och Thorssons samtida, vid ett samtal om 80-talets arbetarrörelse, ”Thorssons skånska begrep man något så när, men Nielsens danska begrep man ibland icke en fjärdedel av”.

Den liberala arbetarrörelsen hade åtskilliga energiska och slagfärdiga representanter. Den fackliga rörelsens ledare var sågverksarbetaren Leon Hallén, klampare vid Hovids sågverk, ”en urkrafttyp, som till sitt yttre som till sitt inre kom en att tänka på Döderhultarens odödligaste figurer”, skrev Saxon 1918 i ”En tidningsmans minnen”. Hallén var i början av sin skiftande bana en facklig agitator som få, en banbrytare, vars arbete skall minnas i den norrländskaarbetarrörelsens historia. På 90-talet var han folkriksdagsman för Medelpad. Alexis Björkman låg sedan 1883 i Sundsvall, vaken, intresserad, sangvinisk som alltid. Han hade startat en tapetfabrik, men den ”hade gått uppåt väggarna”, som han själv vanvördigt skämtade. Nu var han kassör hos en grosshandelsfirma. Genom Alexis Björkman lockades Johan Lindström, sedermera känd under namnet Saxon, till Sundsvall.

Alexis Björkman.

Sundsvallsdistriktets framstegs-element, enkannerligen dess arbetare, kände livligt behovet av en självständig tidning. ”Meningsbrytningarna blevo ganska skarpa mellan nya och gamla åskådningar inom fackföreningsvärlden” — berättar Thorsson — ”men en sak voro vi eniga om, nämligen att vi måste skaffa oss en tidning, som kunde förfäkta arbetarnas synpunkter”. Tidningens initiativtagare var i främsta rummet Alexis Björkman. Tidningsmöten höllos ute i distriktet. Försommaren 1887 annonserades ett massmöte rörande tidnings frågan å skarpskyttelägret, samma plats där Treffenberg under Sundsvallsstrejken 1879 krossade arbetarnas strejkrörelse. Hela det liberala gardet var i elden. Saxon, Alexis Björkman, Hallén, Casten Lyckou, senare tidningens kassör, m. fl. talare voro anmälda. Publiken uppgick till ett par tusen. Alla talare voro i början eniga om att arbetartidningen skulle vara tolerant mot de religiösa, mot nykterhetsföreningarna och fackföreningarna, men awisa de socialistiska utopierna. I den stora skaran sutto Thorsson och hans oskiljaktige vän, bokbindaren Niel-sen, synnerligen bekymrade över det sätt, varpå deras idéer misshandlades. Och nu får berättaren Thorsson ordet:

Johan Lindström (Saxon).

”Det blev en liten överläggning om vilken av oss, som skulle begära ordet, men spörsmålet härom avgjordes av Nielsen, som sade: — ’Du måste upp, mig begriper de icke.’ -— Jag begärde ordet, och för första gången i mitt liv skulle jag uppträda inför en församling uppgående till ett par tusen människor. Vad skulle jag anföra gentemot dessa gamla tränade talare? Jag svettades och funderade och tyckte mig slutligen ha det hela tillrättalagt. Så kom jag upp på den rymliga talarstolen. Här hade jag mina motståndare omkring mig och framför mig hade jag en skog av huvuden, och alla tittade de så märkvärdigt och frågande. Vad skulle väl denne pojke ha att säga till denna församling, som till största delen bestod av gamla erfarna män? Det blev en pinsam tystnad, och jag önskade mig nästan tillbaka till publiken igen, men jag hade ju en för mig helig uppgift att fylla, den att försvara socialismen mot dess belackare. Jag fick verkligen mål i mun och kom igång, talade i en halv timme, gav mina motståndare skäppan full, blev entusiastisk och hänförd samt ryckte arbetarna med mig. Innan vi avslutade detta möte hade jag ett uttalande från detsamma, att den tilltänkta arbetartidningen skulle upplåta tvenne spalter till fri och öppen diskussion och inom dessa spalter skulle även socialismens läror få framföras. Efter detta möte blev det en hel rad av möten i tidnings fråganrunt om i sågverksdistriktet, och det blev min uppgift att vid de olika mötena framföra våra åsikter.”

Oskar Eklund.

Tidningen började utkomma sommaren 1887 under namnet Norrlänningen med Johan Lindström som redaktör och ansvarig utgivare och Casten Lyckou som ekonomichef. Alexis Björkman plägade rycka in på ekonomiavdelningen, när tidningen var som svårast i penningknipa. Han var en förträfflig skaf fare, vars talande tunga kunde göra underverk. Oskar Eklund skrev Stockholmsbrev, och längre fram knöts Gottfrid Frösell vid tidningen. På allmänhetens avdelning tumlade Nielsen och Thorsson om i ständig kamp för fackföreningar och socialism.

Norrlänningen var i främsta rummet ett organ för god-templarna. Livvakten kring tidningen var på samma gång ledningen för Medelpadsdistriktet av godtemplarorden. Politiskt deklarerade sig tidningen som ”frisinnad” med starkt radikal betoning. Norrlänningen var ”Norrlands första arbetartidning”, skriver Saxon i ”En tidningsmans minnen”. I hälsningsartikeln gavs denna upptakt: ”Vart vi blicka ut i världen, se vi, huru starka och mäktiga män bygga allt fastare borgar åt fåväldet, huru folken digna under en börda, som kallas försvar; huru ordets och samvetets frihet inskränkes och huru de, som tyngst få bära dagens hetta och tunga, ofta nog knappast ha bröd för dagen, mycket mindre medborgerliga rättigheter. Och allt tyder på att man mer och mer vill snöra till tvångströjan.”I enlighet med denna deklaration ivrade Norrlänningen för allmän rösträtt, för samvets-, yttrande- och församlingsfrihet, för normalarbetsdag, för arbetarnas fackliga organisation. Och dess huvudredaktör höll en mängd föredrag ute i distriktet om dessa ämnen. Socialistisk var tidningen icke, det sades bestämt ut. ”Vi höra till dem, som ännu äro sanningssökare rörande frågan om det sociala eländets lösning”, hette det med taktisk

neutralitet i en redaktionsartikel. Men tidningen gick icke heller från början redaktionellt till anfall mot socialismen. Den tog sina meningsfränder i upptuktelse, när de stängde lokalerna för socialdemokraterna, t. ex. i Söderhamn. Den tog socialdemokraterna i försvar, när de oförsynt angrepos av borgerliga motståndare, t. ex. författaren-journalisten. Sigurd-Heden-stierna. Och citat av socialistiska kulturgestalters uttalanden, bl. a. av Liebknecht den äldre, liksom från socialistiska tidningar, förekommo ofta.

Trots Norrlänningens smidiga taktik dröjde det icke länge, innan ett regelrätt fältslag utkämpades mellan Sundsvalls-traktens socialister samt tidningen och dess liberala gynnare. Den djärvaste och lyckligaste kämpen på den socialistiska sidan var onekligen Thorsson. Hans kämpalynne satte Nielsen allt mer och mer i skuggan. Han skonade icke sina liberala motståndare. Med ungdomens hela hänsynslöshet högg 22-åringen på möten och i tidningen in på dem, och ingen respekt hade han för gråa hår. Saxon bär ännu minne av de hårda huggen. Långt senare skrev han:

”Nuvarande riksgäldsfullmäktigen F. V. Thorsson var då skomakaregesäll i staden. Våldsamt energisk, var han stundom ganska odräglig i egenskap av socialistisk ledare — den som ej delade hans uppfattning var idiot eller köpt. I ett möttes vi dock på gemensam plattform: i ett hjärtligt hattill det militära systemet. Han hade fullgjort sin värnplikt däruppe och alltså prövat på vad det ville säga.”

I ”Den nya dagen”, Saxons sociala roman med motiv från Sundsvall på 80-talet, talas om en ung skomakeriarbetare Brorson: ”Han ägde en energi och uthållighet utan like. Han var med på fackföreningsstyrelsens alla möten och talade även på de allmänna. Durkdriven fackföreningsmän och god talare som han var, förmådde han i hög grad elda arbetarna, även om de funno honom nog så utmanande i sin ungdomligt revolutionära socialism och sin fullständiga ringaktning för alla människor, som ej voro socialdemokrater.” Slcomakeriarbetaren Brorsson är ett korrekt fotografi av skomakeriarbetaren Thorsson. Vidare: ”Brorsson hade flera gånger givit Allehanda (läs: Norrlänningen!) små hugg, emedan hon ej bar den socialdemokratiska skylten. I sin entusiasm för det samhällstillstånd, socialismen förebådar, kunde han ej inse, vad som var faktiskt, att Allehanda nu gjorde socialismen mycket större tjänster än hon skulle ha kunnat, om hon varit partiorgan.”

Striden mellan socialister och liberaler bröt först lös kring spörsmålet om de frireligiösas ställning till arbetarrörelsen. Det fanns hos socialisterna en böjelse att stämpla alla frireligiösa såsom politiska och sociala reaktionärer. På ett stort fackföreningsmöte sensommaren 1887 i Tunadal, där Thorsson var närvarande, skulle diskuteras varför de frireligiösa intogo en så avog ställning till fackföreningarna. Diskussionen fick av lokala skäl en särskild bitterhet. Frälsningsarméns lokal hade hyrts för mötet, men omedelbart före detsamma kom återbud från arméns ledare på platsen. Det brutna löftet skapade helt naturligt hos mången förbittring, dels mot frälsningsarmén på platsen, dels mot de frireligiösa i allmänhet. I Thorssons häftiga sinne hettade det till. I Norrlänningen för den 6 september skrev han enhetsig insändare mot frälsningsarmens stängningsbeslut. Det var första gången han grep pennan för tidningsskriveri:

”Kan man kalla detta kärlek till sin nästa, när man utestänger några redliga arbetare, som komma tillsammans för att handlägga sina angelägenheter, antagligen därför att man ej kom att sätta den av dem godkända religiösa hallstämpeln på detsamma? När man från det religiösa lägret så tillmötesgått arbetarna, är jag av motsatt åsikt till Norrlänningens ledande artiklar, där man i synnerhet i de sista numren anbefallt arbetarrörelsen i händerna på de religiösa. Det vore att strypa den sunda utvecklingen av densamma. Man föreställer sig, att de frireligiösa äro andligen fria, men man behöver blott gå in i vilket bönhus som helst, för att se, att de i stället äro andligen klavbundna. Se, vilken massa av människor sitta icke där och instämma i de blomsterrika ut-målningar av livet efter detta, blott man i tålighet bär det ok, som av överklassen jämt och ständigt pålägges de arbetande klasserna. Jag för min del vill i stället rekommendera arbetarrörelsen under ledning av sådana män som med öppen blick se, varifrån förtrycket kommer, och som mana arbetarna till sammanslutning för att därigenom i detta livet söka att göra sin existens så dräglig som möjligt, och icke åt sådana som säga: — Var lydig och tålig, för ty du blir belönad på andra sidan graven.”

Vid orden ”i detta livet” anmärkte Norrlänningen: ”Vi äro motståndare till den s. k. materialismen, som icke tror på odödligheten.” Övertygad om att sanningen till slut alltid måste segra ville den dock icke undertrycka en motsatt mening. Men Thorsson fick skarpa mothugg av en signatur E. Th. E., som tackade Norrlänningen för dess humana artiklar om de religiösa och arbetarfrågan. ”Om den frisinnade pressen humant väglett och uppväckt de frireligiösa till allvarlig strävan i denna fråga i stället för att håna ochmed tyst förakt gå dem förbi, skulle mycket mer ha vunnits än vad nu är fallet.” Och för arbetarna själva vore det gott, om de läte sig genomträngas av en sant religiös anda.

Nästa konfliktämne var förhållandet mellan socialister och godtemplare. Med bokbindare Nielsen som inledare diskuterade den socialistiska arbetarklubben i aug. 1887 önskvärdheten och möjligheten av ett samarbete. Några svarade nej. Men majoriteten uttalade sig för ett samarbete som en individuell sak, ej som korporationernas. Socialister och godtemplare borde ena sig om arbete för allmän rösträtt som det närmaste praktiska målet.

Ett par månader senare hade stämningen mellan socialister och godtemplare blivit högst irriterad. Nielsen ville nu som socialist icke ha något att göra med godtemplarna. I en mängd artiklar, som Norrlänningen till sist fann ”odrägligt långa”, polemiserade han mot dessa och skrev bl. a.: ”Godtemplarna äro till sitt ursprung, sin konstitution och sina verkningar reaktionära, trots sitt kristliga och broderliga sinnelag. Den demokratiska frihet, som edra medlemmar äga, är av ytterst ringa betydenhet, när konstitutionen och själva edert arbete går ut på att endast ensidigt och osjälvständigt utbilda folk.”

Thorsson deltog icke offentligen i denna meningsfejd. Som nyingången medlem i godtemplarorden i Sundsvall kunde han icke gärna dela sin socialistiske meningsfrändes hårda förkastelsedom över allt vad godtemplare hette. Men nog ansåg han dem vara i behov av ökad socialistisk upplysning. Vid sitt inträde i logen tänkte han säkert lika mycket på socialismen som nykterhetssaken. Vid Thorssons död berättade hans logekamrat och politiske motståndare från Sundsvall, Alexis Björkman, en liten för den socialistiske agitatorn Thorsson karakteristisk episod: ”Det var på höstsidan 1886. En lördagsafton infann sig på logen 101Strid och Frids möte en ung man, som talte skånska och bad att få inträde i logen. Jag minns inte, om han hade några ’faddrar’ som anmält och rekommenderat honom. Men 'undersökningskommittén’ måtte ha fått tillfredsställande besked, ty den tillstyrkte hans' inträde i orden. Och så intogs han på sedvanligt sätt. I medlemsmatrikeln skrev han Fredrik Vilhelm Thorsson.

Under rasten, sedan de äldre välkomnat den unge mannen, märkte jag, att åtskilliga ordensmedlemmar samlades kring honom i ett hörn av lokalen. Då jag närmade mig, hörde jag, att han var i ivrigt samtal och tydligen agiterade för något som låg honom varmt om hjärtat. Jag avbröt samtalet med erinran, att vid logemötet var det icke tillåtet att bedriva politisk propaganda.

— Ja, men det är ju därför jag gått in i logen, invände han.

— Agitera gärna, men icke vid logemöten!”

Under denna liberal-socialistiska debatt kring utanverken hade konflikten gripit in på det ekonomiska och fackliga planet. Sågvenksarbetarnas löne- och organisations-spörsmål skötos under de dåliga levnadsförhållandenas tryck i förgrunden. Vid det förut nämnda massmötet i Tunadal diskuterades: ”Vad kan göras för att förbättra arbetarnas ekonomiska ställning?” Man enade sig om att först borde den ekonomiska ställningen undersökas och kartläggas. Tu-nadalsmötet utsåg tre förtroendemän, F. V. Thorsson, Johan Lindström och Alexis Björkman, att tillsammans med fackföreningarnas centralkommitté, representerade av dess ordförande, G. T. Åhman, och dess sekreterare, C. Stjernblad, utgöra en tillfällig undersökningskommitté. Thorsson fick hedern att jämte de andra arbetarrepresentanterna i ett upprop kalla sågverkens arbetarombud till ett nytt mötei Sundsvall. Där utsågos Leon Hallén, O. Olsson och C. M. Nielsen, F. V. Thorsson och Johan Lindström att under namn av Sundsvallskommittén föra undersökningen vidare. Socialister och liberaler inom fackföreningarna voro tills vidare ense om tagen.

I ett längre även av Thorsson underskrivet upprop manade Sundsvallskommittén sågverksarbetarna att vid

samtliga verk samlas och svara på frågan huruvida en större kommitté med representanter för varje verk borde tillsättas att undersöka arbetarnas levnads- och arbetsförhållanden. Om svaret utfölle jakande borde representanter i den stora kommittén genast utses. Uppropet hade olika effekt vid olika verk. Vid ett verk var intresset så stort, att arbetarna be-slöto att uttaxera 25 öre per man som bidrag till kostnaderna vid kommitténs arbete. Arbetarna vid Hæffners sågverk däremot voro nöjda med sin lott. I protokollet från deras möte står: ”Alla talare voro ense därom att finge de behålla sitt nuvarande arbete med samma betalningsvillkor, vore de fullt belåtna med sin ställning, och om något ekonomiskt tryck i egentlig mening var icke att tala. Vid en jämförelse med åren i slutet av 1860-talet med dess låga dagpenning och tillika dyra livsmedel, hade man det nu mycket bra, om ej ett slarvigt leverne med annan misshushållning förorsakade elände inom familjen,” Men i allmänhet voro svaren gynnsamma.

Den 2 okt. konstituerades den stora undersökningskommittén i närvaro av ombud från 23 sågverk och därjämte några fackföreningar. I verkställande utskottet, där minst tre kroppsarbetare skulle ha säte och stämma, invaldes Leon Hallén som ordförande samt Johan Lindström och Alexis Björkman som sekreterare och vice sekr. Varken Nielsen eller Thorsson voro längre med. Socialisterna- voro ut-trängda och liberalerna inom och utom sågverksarbetarnas krets hade ledningen.

Den hårdaste striden stod om fackföreningarnas omorganisation, d. v. s. om ”Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund”. Där kom det till fullständig brytning mellan socialister och liberaler. I litteraturen om den norrländska arbetarrörelsen, även i Sågverksindustriarbetareförbundets historik vid 25-årsjubiléet, har uppgivits, att Leon Hallén jämte en arbetare Vester från Kubikenborg hade tagit initiativet till Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund, vars stolta framtidstanke var att först söka känning med Ångermanlands och Söderhamnstraktens sågverksarbetareskaror och så över hela Norrland knyta ett nät av dylika samorganiserade arbetarförbund. Uppgiften är icke historiskt korrekt. Tanken på denna sågverksarbetarnas första samorganisation rann upp i den unge Thorssons i organisationsfrågor alltid rediga hjärna.

I en artikel i Arbetet, där Thorsson tidigt blivit en flitig medarbetare, lästes i februari 1888: ”Av de vid bruken och sågverken omkring Sundsvall befintliga fackföreningarna ha de flesta saligen avsomnat. I avsikt att åstadkomma större livaktighet bland arbetarna föreslog F. V. Thorsson att sammanslå samtliga fackföreningar till ett förbund. Detta gav den ledande viljan bland arbetarna, hr Hällén, anledning till en artikel i godtemplarorganet Norrlänningen, vari han förklarade all omorganisation av fackföreningarna obehövlig, påstod att socialisterna tillfogat arbetarrörelsen svårläkta sår, varför arbetarna icke skulle taga någon befattning med dem, de ville endast revolution, o. s. v. Med tillhjälp av tvenne kolleger företog han sig vidare att utarbeta nya stadgar i och för omorganisation, för vilkas antagande varje förening skulle sända två ombud. Men som föreningarna själva ville granska hans föreslagna stadgar,vid vilken önskan den värde ledaren icke fäste något avseende, vägrade två föreningar, de mest livaktiga, att ingå i förbundet.”

Omorganisationsförslaget, som gick ut på bildandet av ett Sundsvallsdistriktets arbetarförbund, väcktes först av Thorsson i Sundsvalls arbetarkluhb. Där diskuterades det på två sammanträden och antogs. Gick så till fackföreningarnas centralkommitté, motiverades av förslagsställaren och antogs i princip på ett möte Gustaf-Adolfsdagen, den 6 nov. 1887. Thorsson meddelade offentligen om sina motiv: ”Jag hade tänkt att man, genom att sammanslå fackföreningarna till ett förbund, skulle få en gemensam kassa och utsända en agitator, som uteslutande ägnade sitt arbete åt agitationen.” Ute i fackföreningarna verkade Thorsson ivrigt för sina omorganisationsplaner. Den 20 nov. hölls i Fagervik ett extra möte med fackföreningen rörande den Thorssonska planen. Thorsson höll ett föredrag om ”arbetarrörelsens syftemål”. I den livliga diskussionen efter föredraget gillades planen livligt och Fagerviks arbetare ansågo ”att huvudstyrelsen bör vara flyttande i fråga om sina möten, som sålunda böra hållas än här och än där och alltid i förening med allmänt folkmöte”.

Emellertid togs omorganisationsplanen om hand av Hallén i spetsen för liberalerna. Initiativet vreds ur Thorssons och socialisternas händer. Hallén sade offentligen rent ut i ansiktet på socialisterna att i ett Sundsvallsdistriktets såg-verksarbetarförbund hade de ingenting att skaffa. Han hade tänkt, att ”socialister,

absolutister, religiösa och även s. k. moderata nykterhetsvänner kunde arbeta i ekonomiska och politiska frågor, men nu ha socialisterna även i denna riktningen intagit en sådan ställning, att tanken på samarbete måste uppgivas. Socialisterna må gå sin väg och så mycket de förmå söka bibringa arbetarna ’reide begreb’ omsina förtryckare. Som arbetarledare ha de här visat sig vara tämligen odugliga.” Thorsson frågade, om Hallén ville stuva om planen, därför att den kom från en socialist. Varpå Hallén segervisst och något hånfullt svarade: ”Det är mig detsamma, vem som framställt förslaget, faktum torde dock vara, att nu, när det är antaget, skall ’en socialist’ icke i mycket känna igen det.”

Den 29 nov. skrev Hallén i Norrlänningen en artikel om ”arbetarorganisationen”, i vilken han gick skarpt till anfall mot socialdemokraterna med tydlig avsikt att tränga ut dem ur fackföreningsrörelsen och göra denna till en liberal privatdomän. Artikeln var en bannbulla mot socialisterna i allmänhet och Sundsvallssocialisterna i synnerhet. Som fackföreningsmän var Hallén högst bekymrad över strävandet att göra fackföreningarna socialistiska: ”Vad jag med visshet vet och vågar uttala, det är, att vad arbetarrörelsen angår inom detta distrikt, så ha socialisterna i hög grad skadat densamma. Vid en liten återblick på arbetarrörelsen härstädes vill det synas som om socialisternas största uppgift hade varit att titt och ständigd söka framställa rörelsen såsom varande nihilistisk (rättades senare till socialistisk). Detta ehuru sågvenksarbetama som hysa socialistiska åsikter (å la Palm) äro ett försvinnande fåtal. Jag vågar tryggt påstå, att det finnes flera sågverk, vid vilket det icke finnes två socialister, än det finnes sågverk med tre sådana.

Fackföreningsrörelsen var här i stadigt uppgående tills i fjol, då centralstyrelsen den 1 augusti hade anordnat lustresa till Kramfors och hr Palm helt oblygt annonserade, att även han skulle hålla föredrag därstädes. Undertecknad var då ordförande i centralstyrelsen, och å nämnda möte tillkännagav jag, att vi icke hade det minsta med hr Palm att beställa, att vår rörelse och hr Palm icke ägde det minsta samband. Detta hade till följd, att jag i hög grad ådrog migde 'renlärigas’ ovilja, men i övrigt blevo vi ansedda som socialister allesamman. Kort därefter hölls fackförenings-kongressen i Göteborg och oklokt nog ville man även där visa, att fackföreningsrörelsen runt hela lander vore socialistisk. Detta gav fackföreningarna ett smärtsamt sår, som förvisso blir mycket svårt att läka. Vi hade icke några ombud i Göteborg, men icke förty hade vi ofantlig skada genom den okloka handlingen. Till denna tid hade vi framstående och inflytelserika personer, som gynnade rörelsen, men vid denna tid fattade även de misstanke.”

Thorsson tog å socialisternas vägnar upp den kastade stridshandsken. Trots sin underhaltiga skoluniderbyggnad visade han sig genast som en grundlig och skarp polemiker även med pennan. I en decemberartikel protesterade han mot Halléns beskyllning att socialisterna skadat organisationen och låtit fackföreningarna förfalla. Lika många föreningar med icke-socialister till ledare ha slopats som med socialister. Han bestred att "den otäcka Palms” föredrag i Kramfors kunnat sätta den Hallénska arbetarrörelsen i vanrykte. Han beklagade ironiskt, att Sundsvallsarbetarna icke haft ombud på Götebörgskongressen, ”så att det grå brödraskapet” fått majoritet. Han undrade spetsigt, varför de reformvänliga liberala ledarna ej varnat arbetarna för socialisterna, innan dessa tillfogat arbetarrörelsen så svårläkta sår. Och han försäkrade att socialisterna nog skulle göra sin plikt inom fackföreningarna, även om det av "en socialist” framlagda organisationsforslaget skulle förkastas av de liberala arbetarna.

T flera månader, långt in på 1888, varade presskampanjen mellan Hallén och Thorsson. På sistone drogo sig de båda antagonisterna icke för att använda de personliga tillmälenas vapen. Hallén meddelade, att det i Sundsvallstrakten fanns 14 fackföreningar med icke socialister som ledare och blott2 med socialister. Han berömde sig av ”att under 2 år ha bildat 11 fackföreningar, återupprättat 3, vid 9 olika tillfällen redogjort för fackföreningars mål och betydelse, avlagt 33 besök och bevistat alla centralstyrelsemötena utom ett.” Thorsson beklagade i gengäld, att han icke fört bok över sina bragder och tyckte att den egna berömmelsen luktade illa.

Det socialistiska programmet tyckte Hallén icke var så avskräckande. Men sättet att gå tillväga fördömde han. ”1 viljen ha allt på en gång och ej parlamentera, det är ju omöjligt att ernå utan genom revolution. Jag menar att vi böra taga vad vi kunna få i dag och arbeta för att erhålla mer i morgon. Jag påminner mig, hur det står i visan om

skräddaren: ’och tretton trappsteg tog han i ett språng.’ Han var socialist han. Men då jag kommer till en trappa, så tager jag ett steg i sänder, och så menar jag, att vi böra göra med reformarbetet.”

Thorsson godkände icke Halléns liberala funderingar om socialisternas revolutionära samhällsfarlighet: ”Ni tror, att vi omöjligen skola få våra anspråk uppfyllda utan genom revolution. Nå väl, det finns två slags revolution, först en som försiggår fredligt i individens tankar; sedan denna revolution försiggått beror det helt enkelt på de maktägande, om den sociala frågan skall kunna lösas på fredlig väg. Då överklassen ser underklassen stå som en man med en bestämd hållning och oförskräckt fordra uppfyllandet av sina anspråk, tror jag, att detta skall inverka mera än om den som det liberala partiet kommer med böner om den eller den lappen på den gamla samhällströjan.” Han godkände icke heller Halléns skräddare som socialistisk typ. ”Ni anför en skräddare som exempel på en socialist — misstag, hr Hallén ! Socialisterna gå nog hyggligt tillväga i trapporna de också, ehuru de mycket väl kunna hinna tre steg under detni, med eder evinnerliga försiktighet, krupit blott ett enda.” Och det liberala anfallet mot socialisterna besvarade Thorsson med ett frankt motangrepp: ”Skola vi vänta till dess frukterna av det liberala partiets strävanden visa sig få vi allt vänta ännu en dryg tid. Och ingalunda har ni väl panna att påstå att de s. k. liberala äro arbetarnas verkliga vänner. Det liberala partiet har haft tillfälle att handla många gånger, men likväl icke uträttat något som är värt att omnämna.”

Bältespännarestriden frestade omsider för hårt läsarnas nerver. Bland arbetarna började man finna att antagonisterna gingo varandra för brutalt inpå livet. ”En socialistiskt tänkande arbetare” adresserade till ”Herrar Leon Hallén och F. V. Thorsson” en med salomonisk rättfärdighet placerad avbasning: ”Kan det vara möjligt att ni tror eder kunna gagna arbetarna med att så i grund och botten nedsabla varandras föreningar? Det tyckes som om arbetarna och deras ledande män skulle ha helt andra makter att strida emot. Det tyckes, som om ni skulle kunna gagna arbetarrörelsen bättre med att ena eder och gemensamt strida mot reaktionen och, om icke det, så åtminstone uraktlåta att som hittills hos varandras föreningar söka reda på de fel och svagheter, som möjligtvis kunna finnas, och så högljutt utbasunera dem.------Tro ni verkligen, att arbetarna icke ha

större fordringar på sina representanter än så ?” Det hårdaste klandret drabbade dock Hallén: ”Mest orätt tyckes det vara av hr Hallén, som tillhör det liberala partiet, att så hänsynslöst angripa det socialdemokratiska partiet. Det måste vara hr Hallén nogsamt bekant, att socialdemokraterna i de flesta fall äro barn av de liberala. Det är kär-lekslöst att så handskas med sina barn, som kommit att få en klarare blick.”Även Norrlänningen fann sig böra avsluta slagsmålet med en salomonisk dom: ”Vi beklaga att arbetarna splittra sig och uppträda mot varandra hätskt och personligt, såsom skett i er polemik.” Men tidningen sköt huvudskulden på socialisterna och trädde nu redaktionellt ut ur sin mot dem neutrala ställning: ”Vi finna det så hjärtans naivt och oklokt av socialisterna att uppträda i fientlighet mot demokraterna. Det blir för oss en strid om påvens skägg, ett ridande på ord och meningar. Det blir en strid om och mellan personer, icke om och i sak.” Tidningen ansåg socialismen vara ett talangfullt och betydande inlägg i striden för utvecklingen, ett inlägg ”som måste tagas med i räkningen”. Men den ville icke tro, ”att utvecklingen pekade fram mot ett socialistiskt samhälle, där staten skall äga produktionsmedlen. Hela striden mellan demokrater och socialister hänger på, att de senare ej tåla de förre, emedan dessa ej antagit läran om framtidsstaten. Då denna, även enligt socialisternas uppfattning, är så långt avlägsen, vårföre låta den bli ett träto-frö, frigörelsesträvandena till så stor skada?”

Under press fejdens vilda larm hade Hallén drivit sin vilja igenom att isolera socialisterna från sågverksarbetarnas samoiganisation. När fackföreningarnas centralkommitté för sin del beslöt omorganisationen, lämnades åt Hallén att jämte ett par arbetare utarbeta det nya förbundets program och stadgar. ”Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund” bildades definitivt å möte i Hovid den 18 dec. 1887. Till överstyrelse valdes Leon Hallén, ordf., samt fyra liberala arbetare. Liberalerna triumferade, socialisterna voro utestängda från ledningen. Hallén var enväldig. Vid det konstituerande Hovidsmötet avgav han programdeklarationen: ”Fackföreningarna äro inga socialisthärdar eller härdar för någon revolutionär propaganda. Vi blott samlas för att tala om våra gemensamma angelägenheter, för att stödjaoch upplysa varandra.” Vid offentliggörandet av programmet hette det om orsakerna till förbundets tillkomst: ”Dessa ha varit, att fackföreningarna genom dels verkligt, dels förment socialistiskt inflytande kommit i vanrykte eller hat, så att de litet eller intet kunnat uträtta för arbetarna.”

Hallén hade nog rätt. Den socialistiska initiativtagaren kände knappast igen sitt verk.

Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund var mera ett politiskt parti än ett fackligt förbund. Det ägnade största delen av sin uppmärksamhet åt programmets politiska del. Detta program låg emellan liberalism och socialism. I sin första programpunkt krävde förbundet fullständig religionsfrihet. Så kom lika rösträtt vid politiska och kommunala val, allmän medborgarskola som grundskola, avskaffande av de indirekta skatterna, upphävande av tjänstehjons-stadgan, jury i brottmål, kostnadsfri rättsskipning åt obemedlade, avskaffande av de stående härarna, olycksfalls- och ålderdoms försäkring. Åt arbetarna krävdes speciellt i punkt 6: ”Införande av en normalarbetsdag å högst 10 timmar. — Förhöjning i arbetslönen, då brådska nödvändiggör övertidsarbete. — Avskaffande av söndagsarbete.” I stadgarnas ingress angavs förbundets uppgift vara ”att genom överläggningar och praktiska åtgärder söka förbättra sågverksarbetarnas ställning i intellektuellt, ekonomiskt och socialt hänseende, att verka för sunda och praktiska arbetsmetoder, att förebygga, om möjligt, genom sin mellankomst, arbetslöshet och strejker”.

Under vintern 1888 kulminerade spänningen mellan liberaler och socialister. De senare gjorde ett förtvivlat försök att skaffa sig en egen tidning. ”Slutligen blevo vi ledsna på Norrlänningen. Nielsen, en faktor Holmgren, anställd vid Sundsvalls Tidning, och undertecknad sammansköto 50 kr. och för det beloppet skulle vi utge en tidning, vari viREVOLT POLITISKT SOCIALDEMOKRATISKT FLYGBLAD Tillfällighetsblad utgivet år 1888.

fingo skriva vad vi ville”, berättade Thorsson. Tidningen utkom med Axel Holmgren som redaktör, trycktes på H. Y. Vesterlunds tryckeri och bar det utmanande namnet: ”Revolt — Politiskt-Socialdemokratiskt Flygblad •— För utgivningen stod Sundsvalls arbetarklubb. Första numret blev tidningens enda. I ”anmälan” skrev redaktören: ”Avsikten med detta lilla blad är att i vår mån bidraga till spridning av de socialdemokratiska idéerna och påvisa deras nödvändighet samt att från vår (arbetarnas ståndpunkt) uttala oss i dagens mest brännande frågor. Vi ha givit bladet namnet 'Revolt’, som visserligen icke är 'svenskt-svenskt', men för vars användande dock torde kunna anföras att då hela arbetarrörelsen är internationell namnet på ett dess organ också kan eller till och med bör vara det.Vad namnet för övrigt beträffar vilja vi här anföra en anekdot. Då det omtalades för Ludvig XVI av Frankrike att folket gjort uppror, yttrade han: 'Jaså, de ha gjort revolt!’ — Vad vi åsyfta är en 'revolt’ eller rättare sagt en omgestaltning av samhället. — Vi behöva därför ingalunda predika uppror. Vi vilja endast påvisa nödvändigheten av arbetarklassens politiska medinflytande, såvida man någonsin skall kunna hoppas på en fredlig lösning av den sociala frågan.”

Den lilla socialistiska lappen innehöll bland annat en artikel om klasskampen, en om Vivstavarvs bolags utdelningar, 1881 4,000 kr. per aktie, 1882 2,800 kr., 1883 3,000 kr., sammanlagt 9,800 på tre år per aktie å 500 kr., en artikel om ”Livet i skogarna”, en om ”Arbetarmord i Spanien” och slutligen en om ”Strejk!”, som bar märke av spänningen mellan liberaler och socialister och vållade mycket rabalder. Strejkartikeln hade spetsen riktad mot det av socialisterna numera icke älskade Sundsvallsortens sågverksarbe-tarförbund.

”Vi ha på senare tiden här på vår ort hört detta utrop mycket ofta och man har satt det i sammanhang med Sundsvallsortens sågverksarbetare och dess nybildade s. k. förbund”, skrev Revolt, ”vi veta sannerligen ej om vi skola anse det som ett blott och bart skämt eller om, tilläventyrs, någon verkligen skulle vara så enfaldig att nära en dylik tanke. Att det finnes det ringaste allvar däruti, kunna vi ej förmoda.” Så utvecklade Revoltartikeln att det ovillkorligen krävdes en fast organisation, innan arbetarna kunde tänka att med lyckligt resultat tillgripa en strejk. Organisationens nödvändiga stadga fanns ännu icke. Därför slutade artikeln med en energisk varning mot strejk: ”Nej, sågverksarbetare! Slån I dessa idéer bort! Vänten till dess att I haven organiserat eder, ty förr är det ej lönt, att Iförsöken eder på en strejk! Minnens att I haven kapitalet och dess jättestora makt emot er! Först organisation, sedan strejk — om ni viljen påräkna hjälp från vårt läger!”

Norrlänningen bet ögonblickligen skarpt ifrån sig mot den socialistiska insinuationen, att Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund umgicks med tanken på strejk: ”För vår del betrakta vi detta uttalande som fult och förrädiskt. Såg-verksarbetarförbundet är ej väl tålt av socialisterna och att nu —• vi våga påstå det — fullkomligt

oberättigat göra det misstänkt för strejkstämplingar är icke vackert”. Det hotades med protest och förklaring från sågverksarbetarför-bundets ledande män. Den kom med Leon Hallén och alla de andra styrelseledamöterna under: ”Vad talet om strejk i samband med förbundet angår, så få undertecknade härmed öppet förklara, att det är alldeles grundlöst, och vi tro, att till en så oklok handling som att under nuvarande förhållanden nedlägga arbetet, kunna näppeligen ortens sågverksarbetare -— med blick på minnena från 1879 -— göra sig skyldiga.”

Nej, för visso! På strejk eller någon annan kraftåtgärd funderade sannerligen icke Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund. Det hade dragit ut på tiden med den stora Sundsvallskommitténs undersökning. Kommittén mötte stora svårigheter, som bottnade i arbetarnas slöhet och j-äddhåga. Den höll ibland på att kasta yxan i sjön. Först i slutet av mars 1888 var den färdig att börja sammanställa undersökningsmaterialet. På grundval av detta riktade förbundet i maj till sågverksägarna en underdånig framställning, vari hövligast anhölls om 12 % löneförhöjning, 10 timmars normalarbetsdag och 25 % förhöjning å övertidsarbete.

Framställningen började i all ödmjukhet med att förbundet inför ”Herrar sågverksägare” presenterade sig fientligt mot socialisterna: ”Sundsvallsortens sågverksarbetareför-bund är en — i förhållande till socialismen och andra dylika organisationer — på mycket moderata grunder byggd institution, som huvudsakligen genom självhjälp avser att höja sina medlemmar.” Ett särskilt bekymmer låg bakom framställningen till sågverksägarna. ”Det är talet om en strejk i vår. Vissa ytterlighetsmän lära yrka därpå, och deras ord skola naturligtvis verka på arbetarnas stora massa, som vi icke nått. Ty den stora okunniga massan lystrar naturligtvis hellre till ytterlighetspartiet än till oss, som äro moderata och som tro, att självuppfostran och självhjälp äro bäst för arbetaren. Vi vädja till eder för att hjälpa oss att möta den fara som hotar.”

Framställningens opåkallade anfall mot socialisterna och dess krypande ordalag framkallade stark förbittring bland socialisterna såväl i Sundsvall som i det övriga Sverige. Den socialistiska arbetarklubben i Sundsvall protesterade indignerat mot skrivelsen, som ”hos flertalet arbetare hade väckt ond blod på grund av dess krypande ton och dess försök att inför arbetsgivarna brännmärka en del av arbetarna”. Klubben hoppades, ”att förbundet hädanefter icke måtte gå den kryperiets och bakdanteriets väg, varpå det i sin skrivelse till sågverksägarna slagit in”. ”Det lindrigaste man kan säga om denna ödmjuka bön är att hon är ytterst osmaklig”, skrev Axel Danielsson förgrymmad i Arbetet och lät hela sitt grova artilleri spela mot förbundet, Saxon och Norrlänningen: ”Både arbetsgivarna och verkligt upplysta arbetare måste skratta åt dylik arbetarrörelse, som redaktören av Norrlänningen sätter i scen. Det är som vi veta fullkomligt i stil med det godtemplariska programmet att • ständigt reservera sig mot 'ytterlighetspartiet’, varmed Saxon får antagas ha menat den socialistiska kärntrupp, som finnes i Sundsvall. Just i dennes namn ha vi riktat detta angrepp mot Norrlänningen. Vi vilja säga hr Saxonatt han icke besitter tillräckligt med kunskaper för att kunna spela någon roll i arbetarrörelsen. Det är icke något lekverk att vara arbetarledare. Man behöver allt ha litet mera vetande än det som räcker till för att vara en stor notisskrivare. Arbetet måste i sin kamp mot det nuvarande produktionssättet beväpna sig med helt andra vapen än det frasförråd, en tidningsman av den Gumæliusska skolan besitter — lät vara att detta förråd i detta fall är ansenligt.” Axel Danielsson berömde protesten från Sundsvalls arbetarklubb: ”Arbetaren betyder för mycket, är för mäktig för att längre behöva gå på knäna. Han har två ben att resa sig på och en panna att höja”.

Hjalmar Branting i slutet av
80-talet.

Social-Demokraten var lika skarp i sitt omdöme som Sundsvalls arbetarklubb och Arbetet. Förbundets ledande män voro ”liberala frasmakare”, ”fege” och ”krypare”. Social Demokratens redaktör, Hjalmar Branting, kallades upp till Sundsvall, för första gången i sitt liv, för att vrida arbetarrörelsen ur de liberala och in på de socialistiska linjerna. Det blev för honom en agitatorisk och ansträngande Sunds-vallsvecka. Den 9 juni höll han föredrag i Tunadal, den 10 invigde han Sundsvalls arbetarklubbs röda fana med ett tal om skillnaden mellan arbetarnas och den nationella fanan, samma dag levererade han vid ett massmöte å Hör--ningsborg ett lokalt anpassat tal om skillnaden mellan socialistisk och liberal folkrörelse, den 12 höll han föredrag i Skönvik ”invid

brödraföreningens lokal", den 13 i Sunds-vall om kristendomens uppkomst, den 15 diskuterade han i Sundsvall prostitutionen å ett möte med Alexis Björkman som inledare, den 16 talade han i Fagervik "Bak om planket", samt söndagen den 17 inför ett par tusen demonstranter vid den stora rösträttsdemonstrationen å Treffenbergs skarpskytteläger.

Branting träffade icke i Sundsvall den man, som blev hans främste politiske medarbetare, när den socialistiska arbetarrörelsen blivit en bestämmande samhällsmakt. Bran-tings och Thorssons banor gledo denna gång varandra förbi. Thorsson fanns vid Brantings besök icke längre i Sunds-vallsdistriktet. Nästan på dagen samtidigt med att Hjalmar Branting debuterade i Sundsvall debuterade Thorsson vid Axel Danielssons sida som socialistisk agitator i sin hemstad Ystad.

Strax förut hade Thorsson fallit offer för sitt socialistiska uppviglararbete. Länge nog hade han utmanat Sundsvalls-traktens myndiga sågverksherrar. I Sundsvall blev han tidigt omöjlig för alla borgerligt anständiga skomakaremästare, gick en tid utan arbete och nödgades söka sig ut till Vivstavarvs sågverk, halvannan mil utanför staden. Där arbetade han längsta tiden av sin vistelse i Sundsvallstrak-ten, och därifrån skötte han sin socialistiska verksamhet lika ivrigt som från Sundsvall. Duglig skomakaregesäll som han var arbetade han som en slav från måndag till fredag. På lördag och söndag tog han sig alltid ledigt för att vara socialismens flygande, rände omkring på möten i staden och ute på verken. Dessemellan skrev han socialistiska insändare i Norrlänningen, en gång på hela fyra spalter.

På Vivstavarv vistades han, när utgivningen av Revolt blev revolutionerande för hans verksamhet.Skomakare Gustafssons stuga i Vivstavarv.

Thorsson erhöll för utdelning 500 exemplar av den nystartade tidningen. Med dem under armen stegade han ned till Vivstavarvs sågverk och fattade posto vid den bro, som förmedlar trafiken mellan sågverksholmen och fastlandet. Allteftersom arbetarna kommo erhöllo de en tidning och faktorn erhöll tvenne. Han gjorde slut på hela sin packe och var stolt över välgjort arbete. Men hans mästare erhöll omedelbart efter denna bragd order att infinna sig hos disponent Ekström på Vivstavarv. Mäster hette Gustafsson, var frireligiös och nykterhetsman, fördomsfri och höll starkt på Thorsson som arbetare och människa. Om samtalet mellan disponenten och mäster berättar Alexis Björkman.

-— Ni har en socialist på er verkstad, sade disponenten.

-— Jaså, svarade mäster.

-— Han förvillar arbetarna här vid verkena, och mäster får avskeda honom.

— Det har jag ingen anledning till. Han är min bästa arbetare.Skomakare Gustafssons betyg åt Thorsson. (Ur gesällboken.)— Om inte mäster kör i väg honom, så är det slut med mästers arbete åt oss här på verket.

Mäster gick hem och relaterade för Thorsson innehållet av samtalet med disponent Ekström.

— Ja, jag är färdig här nu, så inte skall mäster ha något omak för min räkning.

Mäster och Thorsson grubblade i samförstånd över detta problem. Thorsson ville icke vara orsak till att hans mäster skulle bojkottas och förmenas att slå in en enda pligg i en enda sko, som hotet formades. Han beredde sig att snöra sina skor och packa sina kappsäckar.

Det kom nya bevis på sågverksägarnas orubbliga vilja att göra livet omöjligt för den farlige skomakaren. Den 7 april hade Fagerviks arbetare möte med avdelningen, som räknade 75 man och var ansluten till Sundsvallsortens sågverksarbetareförbund. Lokalfrågan behandlades, och en av de kommittérade upplyste, att arbetarna av bolagsledningen lämnades tillstånd att begagna skolan "med förbehåll att socialisten Thorsson ej fick närvara vid mötena". För att se att orderna blevo åtlydda hade bolaget sänt kassör Engström och en hr Vager till avdelningsmötet. I dessas närvaro vågade arbetarna icke protestera. En protest hade troligen betytt omedelbart avsked, ansåg Thorsson själv. Men de intelligentaste arbetarna gingo från fackföreningen och därmed föll den.

I mars månad redan satte Vivstavarvs bolag pressen på Thorssons mästare. Det var icke trevligt för honom att ge sig ut på vändring mitt i den kalla vintern. Vid Östrands sågverk hade han stiftat närmare bekantskap med några kärnkarlar, som bildat en förening. De förklarade helt resolut, att det icke fick ske, att Thorsson på denna tid av året nödgades ge sig i väg. ”Vi kunna sammanskjuta några hundra kronor, du kan börja som egen mästare, och vi blidina kunder”, sade de. Men mäster i Vivstavarv ville icke ha någon ny konkurrent. Det ordnades så att Thorsson fick stanna hos sin mäster, till dess det blev öppet vatten.

Gottfrid Frösell.

Pingstveckan gick Torneå sin första tur söderut. Som passagerare medföljde den socialistiske skomakaren på väg mot Ystad. Efter sig lämnade han ett minne, som växt årtionde efter årtionde och slutligen antagit legendariska proportioner. Det har i Sunds-vallstrakten vävts en hel legendbildning kring Thorssongestal-ten, och gamla mäns och kvinnors ögon glänsa, när de dra sig till minnes små episoder och detaljer från Thorssons livliga framfart.

Efter Thorssons avresa gick det raskt utför med Sunds-vallsortens sågverksarbetareförbund. Dess ödmjuka lönerörelse misslyckades fullständigt. Sågverksägarna brydde sig ej om den. Leon Hallén tröttnade och lämnade ordförandeskapet i händerna på Saxon med Gottfrid Frösell som närmaste facklige medregent. Hallén beredde sig att lämna orten hösten 1888. ”Förlusten av honom är oersättlig”, skrev Saxon i Norrlänningen. Och de liberala ledarna med namnen Johan Lindström och Alexis Björkman i spetsen sände ut ett upprop till insamling av minnesgåva och till fest: ”Den man, som, förenande intelligens, kunnighet, intresse och mod, stått främst i bräschen, då det gällt att kämpa för arbetarnas sak, och vilkens ord betytt så mycket, därför att han, hövdingen, varit en man ur ledet — vi mena,som var man förstår, sågverksarbetaren Leon Hallén — lämnar snart vår ort.”

F. E. Elmgren.

Så småningom nalkades Saxon den socialistiska åskådningen. Han kom i konflikt med Hallén, tröttnade i Sundsvall både som fackföreningsledare och redaktör och kallades vintern 1890 till ett kortvarigt med-arbetarskap i Axel Danielssons Arbetet, ehuru han ärligt bekände att han om socialismen icke kände något mera än Bell-amys: ”En återblick!” Han avfestades i närvaro av socialistprästen Nylander och socialisten Nielsen, den forna antagonisten, och icke-förbudsvännen Elmgren sände förbudsvännen Saxon ett entusiastiskt telegram: ”Östersunds arbetarklubb bringar er ett hjärtligt välkommen i våra leder. Tack för vad ni gjort! Fortsätt arbetet för proletariatets frigörelse. Leve socialismen! Leve Saxon! Elmgren.”

I april 1890 möttes i Arbetet, båda som socialister, motståndarna från Sundsvallskampen om liberal eller socialdemokratisk arbetarrörelse, Saxon som redaktionssekreterare och Thorsson som Ystadskorrespondent. Redan en vecka efter Saxons tillträde till redaktionssekreterareposten kunde Thorsson läsa i Arbetet ett segerbudskap, ”att socialdemokraterna nu faktiskt leda arbetarrörelsen i Sundsvall med omnejd”, och ett omdöme om den liberala ledaren: ”En person vid namn Leon Hallén, vilken såsom människa är lika karaktärslös som knölaktig och såsom arbetarledare lindrigast talat tvivelaktig, kan efter detta ej vidare komma och’skrocka’ om huru han 'kommenderar arbetarna’. Ty med denna centralisering av arbetarna är han utestängd från rörelsen och det är tur för arbetarsaken däruppe”. Två veckor senare läste Thorsson av signaturen Saxon en återblick på arbetarrörelsen i Sundsvall just under hans egen tid i Sundsvall och Vivstavarv: ”Man nöjde sig med en så blygsam ledare som Leon Hallén. När jag säger 'blygsam’, så är det blott för att uttrycka hans obetydlighet och olämplighet som arbetarledare. Ty han har en utomordentligt hög tanke om sig själv, fast han bara kan skrävla och rulla vilt med ett par gula talgögon. Det är, såsom någon drastiskt uttryckt sig, 'bara käften och bakbenen’ på karlen som äro av något värde.” Och Thorsson log sitt glada leende över hur fort tiden ridit på två år.

Åter i Ystad.

NÄR UNGE Thorsson slog ned i Ystadsidyllen, hade den sociala orons vindar redan börjat krusa det lugna vattnet. Med Thorsson växte vindarna till full storm. Genom honom blev det lilla trevna Ystad beryktat över allt

landet som dess värsta socialisthål. Och från ungdomens revolutionarism steg han till samhällets och historiens tinnar, ständigt bärande med sig genom livet lokalbeteckningen Ystad. I förstone skräck och sedan glans skänkte Thorsson åt sin barndoms stad.

— — —

Ystad var på 1880-talet liksom nu en idyllens stad, på grundval av medeltida borgerlig kultur. Där syntes den borgerliga friden och belåtenheten stråla ut från dess krokiga och knaggliga gränder och gator, Sladdergatan och Svinickegränd, Besökargränd, Bästebrorsgränd, Gåsgränd, Vädergränd, Täppgränd, Svartgränd och Supgränd, och från dess gedigna korsvirkeshus med de stora steniga forbondesgårdarna. Hemtrevnaden syntes innestängd och väl tillbommad bakom de höga planken, som icke tilläto ovidkommande näsor att sticka sig in i de blomster- och fruktrika trädgårdar, dit betänksamma och saktmodiga hantverkare och handelsmän drogo sig tillbaka efter dagens id och läto den storavida bråkiga världen sköta sig själv. Invid det förfallna Gråbrödraklostret låg klosterkällan och munkarnas gamla karpdamm, mötesplatsen för stadens alla jungfrur och tvättgummor. Hur kunde denna idyll bli en socialismens rövarkula ?

Riddarhuset vid Ystads Stortorg.

Vid sidan om idyllen lurade dramat. I det borgerliga lugnet spirade den småborgerliga kapitalismen på övergång till storkapitalismen. De ekonomiska krafternas och intressenas spel gjorde fridfullheten till ett sken, ett bedrägeri. ”Ärligt och gott” var den gamla tobaksfabrikens i Ystad välkända märke. Ärligheten hade föga rum i Ystads ekonomiska historia. Men listen och hänsynslösheten desto mer.

I det åldriga rådhusets Knutssal hänger bilden av en ekonomisk storman från Ystad för ett århundrade sedan. Listen och slugheten strålar ut ur det intelligenta ansiktet. Ystad var, särskilt under det tidigare 1800-talet, ett smuggleriets centrum. Där funnos hus med dubbla väggar och blind-skorstenar för förvaring av smuggelgods. Företagsamma handelssläkter slogo sig ned vid stadens alla tullar för att plocka forbönder. Tidigt fanns där förmögenheter av storkapitalistiska mått. I början av 1800-talet bildade några rikemän i Ystad Sveriges första privatbank. Ännu i slutet av 1880-talet, då Thorsson hamnade i staden, låg dess ekonomiska liv och dess förvaltning i händerna på en stolt köpmansaristokrati, på några mäktiga köpmans familj er, som med kapitalistisk hänsynslöshet utnyttjade och värjde sin gamla diktatur.

”Stampen” i Ystad.

En deltagare i 1891 års skolläraremöte i Ystad förvånade sig över, att socialismen kunnat bli ett sådant plågoris i ett samhälle, som kännetecknades av ”musik och konstsinne, gladlynthet och gästvänlighet och gemytlighet utan spår av småstadsdryghet”. Den radikale Ystadsskolläraren Axel Svensson, som just då bröt upp till Fredrik Borgs tidning i Hälsingborg med en hel del smädliga glåpord i hälarna till avskedshälsning, liksom man också samtidigt önskade Thorsson dit pepparn växer, hänvisade undraren att höra sig för bland stadens hantverkare och arbetare. De skulle säkerligen som orsaker till socialismens starka växt peka på ”penningklassens grötmyndighet och dumdryghet, knutssalsstyrelsens egenmäk-tiga förvaltning, godtycket och despotismen inom järnvägstrafikstyrelsen, de upprepade lömska dråpattentaten mot arbetarföreningen, ångkvarnskungens självhärskaruttalanden, högertidningens lögnaktighet och arbetarhat, sockerraffinaderiets förskämda arbetsluft och arbetstid jämte låga löner m. m.”

Gaffelgränd i Ystad.

Penningklassens motpol, den industriella arbetarklassen, var icke kvantitativt men väl kvalitativt starkare än i andra städer av samma storlek. Cigarrmakare, hantverks-arbetare och hamnarbetare voro arbetarklassens kärna.

Ystads arbetarkår kom på ett tidigt stadium i känning med den internationella arbetarrörelsens syn på de ekonomiska och sociala spörsmålen.

Cigarrmakarna plägade ströva omkring i världen, Danmark, Tyskland o. s. v., där insöpo de socialismens åskådning, och så kommo de hem med en ny social förkunnelse till de fattiga. Ur denna gynnsamma miljö skapades en socialdemokratisk mönsterrörelse, därför att Ystads arbetare hade den turen att benådas med en rad

banbrytare för den fackliga sammanslutningens och socialismens idéer, bland vilka Thorsson var den främste men icke den förste.

Folkskolläraren Axel Svensson intager inom Ystads arbetarrörelse hedersplatsen såsom Thorssons föregångare. Hanvar icke socialist, men han var varmt intresserad för facklig organisation. Av honom bildades icke så få fackföreningar, bland annat den skomakarefackförening, som Thorsson sedan återupprättade och blev ledare för. På ett offentligt möte 1885 bildades tack vare Axel Svenssons ansträngningar fem fackföreningar. De förde dock ett tynande liv. Orsakerna voro dels de tryckta tiderna och dels arbetarnas egen likgiltighet för fackföreningsrörelsen. Järnarbetarna ansågo sig vid närmare betänkande icke ha någon användning för sin fackförening, ehuru arbetarna på Ystads gjuteri och mekaniska verkstad blott hade 12 öre i timpenning. 1887 fun-nos blott träarbetarnas och grovarbetarnas fackföreningar kvar. Grovarbetarnas fackförening tilläts en tid att ha sina möten i — rådhuset! Stadens pampar trodde det var någon slags sjukkassa.

Fjädergränd i Ystad.

Thorsson satte alltid personligen stort värde på Axel Svensson för denna hans vägröjaregärning. Ystadsarbetarna förde på 80-talet fram Axel Svensson som sin riksdagskan-didat. Hans program var radikalt nog: inga nya tullar, bort med de gamla, politisk rösträtt åt varje kommunalt röstberättigad, färre ämbetsmän med mindre löner, försvars-väsendet en lyx, förlikningsdomstolar i arbetstvister, skyddslagstiftning åt industriarbetare, allmän medborgarskola. Som ledare för Ystads arbetareförening under socialistför-följeisens tid arbetade han för full församlings- och yttrandefrihet även för socialister.

Thorssons andre föregångare var typografen Nils Wessel, som däremot var socialist.

FöreWessel hade icke funnits någon socialistisk organisation bland Ystadsarbetarna.

Arbetareföreningen, som i medlemsantal räknade en tolftedel av stadens hela invånareantal, regerades av hantverkare och övriga småborgare, den var en förening för nytta och nöje, för dans och prat, icke för klasskamp. Ett övergrepp, som föreningen 1887 begick emot yttrandefrihetens princip, gav anled {+-+} ning till bildande av en rent socialistisk arbetarklubb. Arbetareföreningen vägrade nämligen hyra ut sin lokal åt Nordman, Axel Danielssons gode vän från starten av Arbetet.

Tvätt-torget i Ystad.

Som svar samlade Nils Wessel ihop 14 socialistiskt intresserade arbetare. I Wessels privata bostad bildade dessa ”Ystads Arbetareklubb” med ett ”brandrött socialistiskt program”. Till ordförande utsågs Wessel. Klubben hade sina sammanträden i en liten lokal vid Lilla Sandgatan, numera Föreningsgatan.

Arbetareklubben genomsyrade med sitt socialistiska gift Ystads borgerliga arbetareförening. Den genomdrev under Wessels agitatoriska ledning, att arbetareföreningen prenu-mererade på ”Arbetet”. De borgerliga motståndarna ansågo det bedrövligt om inom föreningen lästes en tidning, ”som hade en sådan rå ton och sökte väcka hat mellan olika samhällsklasser”. Klubben genomdrev vidare att arbetareföreningen skulle sända ett socialistiskt ombud till arbetarkon-gressen i Malmö, där ett politiskt arbetarparti skulle bildas, samt att Wessel invaldes som första socialistiska ledamot i arbetareföreningens styrelse.

Gråbrödraklostret med karpdammen.

En häftig strid utkämpade Wessel och arbetareklubben om rätten för Axel Danielsson att få tala i Arbetareföreningens stora sal. Danielsson skrev i febr. 1888 till Wessel med begäran att han skulle söka få hyra salen för ett föredrag om arbetarklassens ställning. Det blev från föreningens styrelse samma svar som till vännen Erik Nordman: Nej! Ystads bor-gerskap var förfärat för den förskräcklige Danielsson. Ett 50-tal föreningsmedlemmar ur arbetarlägret petitionerade om salens uthyrande åt honom. Uppgörelsen på föreningens månadssammanträde blev ytterligt skarp. Tack vare enhänsynslös inpiskningskampanj triumferade tanke- och yttrandefrihetens motståndare. Wessel förde med bravur Danielssons talan. ”Ned med talaren!” ropade de reaktionära. Axel Svensson sökte medla. Ingen skada skedde Arbetareföreningen, om Danielsson fick tala.

Redaktör Sjöström för den liberala Ystads Allehanda manade till kamp mot socialisterna. Med 202 röster mot 77 avslogs Danielssons anhållan. Ystad var räddat!

Gråbrödraklostrets sal som nu användes till bibliotek och läsesal.

Arbetarklubben fortsatte striden. Wessel föreslog en stadgeändring, att lokalen skulle opartiskt upplåtas åt alla meningsriktningar. Ny stortvätt på föreningsmöte! Wessel beskyllde de konservativa för att arbeta på Arbetareföreningens undergång genom att ständigt trampa yttrandefriheten under fotterna. En tullvaktmästare Wetterstrand gen-mälte: ”Vem har åstadkommit klasshatet inom föreningen om inte socialisterna och främst herr Wessel, som kallat styrelsen för sammanbundna rövareskaror?” Socialisternavunno en halv seger. Ett mellanförslag antogs. I vredesmod ställde fyra styrelseledamöter sina platser till förfogande. En av de avgångna klagade över att han av socialisterna ”blivit systematiskt trakasserad, för sina beslut anklagad, offentligen stämplad som reaktionär och tyrannisk, på offentliga ställen förolämpad”.

Nils Wessel.

Thorsson fick som Ystadsbo uppleva, att socialisterna helt segrade och erövrade Arbetareföreningen. Men icke så Nils Wessel. Våren 1888 blev han arbetslös, ett offer för sin socialistiska agitation. Han låg intensivt i för sin socialistiska tro, han skrev korrepondenser till Arbetet, han var Axel Danielssons Ystadsimpressario, han skötte den socialistiska intrigen inom Arbetareföreningen, han skrev ett revolutionärt och förargelseväckande gravkväde vid en arbetar-begravning, han skrev spydiga kupletter mot Ystads borgar-värld. Det blev för mycket för redaktör Hugo Werner vid Ystadsposten, den konservativa tidningen, där Wessel var anställd. Werner gav Wessel respass, Wessel togs om hand av Arbetet och flyttade till Malmö.

Så kom Thorsson, den tredje banbrytaren. Han anmodades att slå ned sina bopålar i Ystad för att fortsätta Wessels avbrutna verk. Det blev en prövningens tid för arbetar-klubben, sedan den mist sin grundare och ordförande. Men missmodet flydde, så snart medlemmarna märkte, vilken rivande kraft nykomlingen var. Första dagarna i juni komThorsson till Ystad, den 10 juni stod han i talarstolen vid ett offentligt jättemöte. I Lucifer, den festskrift, som arbetarklubben utgav julen 1888 för att fira sitt ettårsminne, berättades: ”Söndagen den 10 juni var en minnesvärd dag för Ystads arbetarklubb. Då hitflyttade och bosatte sig en av våra mest energiska partivänner, klubbens nuvarande ordförande, skomakaren F. V. Thorsson. Det blev han som hädanefter blev den ledande själen i det lilla samhällsomstörtande förbundet.”

Källarlokalen å Föreningsgatan.

Den socialdemokratiska rörelsen fick med Thorsson fart, målmedvetenhet och skärpa. Under sommarens lopp anord-nådes det ena mötet efter det andra, med gott resultat. Med flygande röda fanor -och klingande spel företog klubben härjar färder för att uppvigla lantarbetarna. Medlemsantalet växte och klubbens underjordiska kula blev redan på sommaren för trång. Med 9 rösters majoritet över antisocialis-terna genomdrevs i Arbetareföreningen att Thorsson fick hyra stora salen för sin klubb. Den 5 juni hade klubben ett 50-tal medlemmar, på sensommaren hade den 120, och vid jul, vid ettårsfesten, 200. I Arbetareföreningen skapades genom klubben en säker majoritet.

Axel Svensson.

Fackföreningsrörelsen växte fram igen ur sin lägervall. Det ena facket efter det andra organiserades. I maj 1889 funnos fackföreningar i alla yrken utom målarnas. ”Och fackföreningarna äro klassmedvetna, 5 av de 8 ha slutit sig till det socialistiska partiet”, meddelades till Arbetet. Timmermännens, typografernas och murarnas fackföreningar höllo sig ännu på aristokratiskt avstånd från socialdemokratin. Den första centrala fackliga sammanslutningen bildades under namn av ”Ystads gemensamma fackföreningar”. Ur denna samorganisation utvecklades Ystads arbetarekommun. Arbetarklubben blev senare Socialdemokratiska föreningen. Thorsson var självskriven ordförande i dessa organisationer. I 25 år låg ordförandeklubban i Ystads arbetarekommun i Thorssons händer. Blott ett övermått av offentliga uppdragtvang honom att lämna ledningen av Ystads arbetarrörelse i yngre händer.

F. V. Thorsson.

På några år blev Ystads arbetarrörelse en föresyn såväl för Skåne som för hela Sverige. Förtjänsten var i främsta rummet Thorssons. I arbetet för socialismen mångdubblade han sig. Han anordnade möten, fäktade lokaler, annonserade under eget namn, klistrade affischer, höll föredrag, uppträdde i diskussioner, ledde demonstrationer, arrangerade karnevaler, skrev i tidningar, tiggde pengar, sålde biljetter, sjöng i kör och spelade teater. Men fältherren vann icke ensam slaget. Thorsson hade vid sin sida ett garde av kärnkarlar och rivande viljor, en Fredlund, en Johan Mårtensson, Per Sörensson, Carl Frank, Hedman, m. fl. Här spetsade Pihlman för första gången sin penna. Här skapades material till stöddiga fackföreningspampar och upptogos nykomlingar till staden som sedan skulle komma att spela en roll i provinsens arbetarrörelse. Skräddarmästaren Jöns Andersson, en förstklassig administratör och i många år Thorssons närmaste man och alltiallom i Folkets park; förre dragonen Hassel, numera arbetarekommunens ordförande; typografen och sedermera tryckeriföreståndaren Jöns Wallin, vars bortgång 1924 grep Thorsson djupt och över vilken han höll ett vemodsfullt gravtal några månader före sin egen död; den nu över 80-årige metallgjutaren Severin; skräddaren Nilsson, nu fackliga centralorganisationens ordförande;den evigt ungdomlige veteranen Anders Nilsson, bröderna Thor, Ola Persson . . . det skulle bli för långt att räkna upp dem alla som skiftat om att stå i första ledet eller stå där än

i dag. Anders Jönsson satt i mitten på 90-talet några år tyst och stilla i Thorssons krets, ”garvade förståndet i diskussionernas eklut” och gjorde sig värdig att i sinom tid övertaga Folkets park, sköta Auroras ekonomi och bli klockarfar i Ystads kommunala liv. Och då och då syntes vid den rastlöse Thorssons sida en mörk och gänglig student, en fattigmans-pojke som varit ”rännstensunge” ihop med många av de mannar, bland vilka Thor sökte ut fack-föreningsvirket. Det var den blivande undervisningsministern Olof Olsson.

Per Hassel.
Ordf. i Ystads
arbetarekommun.

Länge var cigarrmakare W. Andrén den mest framträdande av Thorssons medhjälpare och medtävlare. Namnen Andrén och Thorsson följdes åt. De lyste i spetsen för Ystads arbetarrörelse. De representerade Ystad på samma kongresser, de talade på samma möten, de drogo båda på väldiga erövringsfärder genom hela Sverige, de deltogo i folkriksdagarna. Andrén var äldre än Thorsson och socialist tidigare än han. Andrén firade 1896 sitt 25-årsjubileum i arbetarrörelsens tjänst. 1871 deltog han som lärling i sin första strejk vid Hellgrens tobaksfabrik i Stockholm. Samma år ingick han i Köpenhamn i den då bildade ”Internationella föreningen” och var där med om att bilda den första tobaks-arbetarefackföreningen i Skandinavien, kallad ”Enigheden”. Lärde sålunda i Danmark och även i Tyskland ingående känna den socialistiska rörelsen, innan han kom till Ystad som cigarrmakare och blev Thorssons vapendragare. På 90-talet var han en av det socialdemokratiska partiets mest anlitade och framgångsrika agitatorer. 1896 företog han till Norrland den största, bäst planerade och mest lyckade agitationsresa, som dittills företagits i Sverige. Han reste 50 mils väg och höll 58 möten på 67 dagar. Norrlandsresan blev ett triumftåg. En mängd organisationer kastades upp efter Norrlandskusten. Borgarpressen reklamerade i förväg för Andrén lika mycket som för Palm och Branting. ”Han närmar sig — den socialistiska skåningen, som vill ha go’ mad, möe mad och mad i rättan tid”, skrev enSunds-vallstidning. I Folkbladet skrev en arbetare från Söderhamn: ”Andrén kom, såg och segrade. Det blev några glädjedagar för oss Söderhamnsbor, de dagar då vännen från Ystad gästade oss.” Det hölls ett festligt partimöte för Andrén vid hans återkomst till Stockholm. Bifallet efter hans redogörelse för agitationsturnén var demonstrativt entusiastiskt. Branting höjde ett leve för Andrén med motiveringen: ”Ingen föregående agitation hade varit så vällyckad som årets. Klandrade icke därför någon förutvarande agitator, men nu, då marken var bruten, hade Andrén visat sig vara den rätta mannen att plöja den vidare.”

Anders Jönsson i
2l-årsåldern.Andrén var som talare en imponerande företeelse. Som sådan kunde han gott tävla med Thorsson. Många satte Andrén i detta avseende före Thorsson. Skalden Emil

Kleen skrev 1896 tillsammans med C. N. Carleson under signaturen ”Antonio” ”Profiler från folkriksdagarna”. Den kritiske skåneakademikern var mycket syrlig mot Thorsson och mycket nådig mot Andrén. Om Andrén skrev han: ”När hr Vilhelm Andrén stiger upp och börjar tala med detta tonfall av sjudande indignation, som knappast mildras ens i de torraste, likgiltigaste meningsutbyten, glömmer man till en början att fästa sig vid ordets behandling för att endast lyssna på den sonora klangen. Talaren besitter dessutom en respektabel eloquentia corporis och en ansiktsprofil på en gång kraftig och vacker, något av romerskt kejsarhuvud. Allt samverkar till att giva hr Andréns ord en viss pondus”.

Cigarrmakare W. Andrén.

Tack vare sin socialistiska agitation förvandlades Andrén 1890 från cigarrmakare till cigarrhandlare. Typografen Wessel avskedades på sin tid från Ystads-Posten, cigarrma-karen Andrén avskedades utan någon uppgiven orsak från Gamla tobaks fabriken och skomakare Thorsson hade motståndarna berövat hans levebröd, om de kunnat ta skomakeriet från honom. Det kapitalistiska försöket att utestänga Andrén från alla förvärvsmöjligheter i Ystad bragte Thorsson i eld och lågor. I Arbetet skrev han den 25 sept. en flammande artikel under rubriken ”Ett skurkaktigt handlingssätt.” Han slutade så här: ”Här ser vi, vilken förbannelseprivatkapitalet är. Dess valspråk är: tig eller svält! Detta senaste exempel visar tydligt, huru dessa skurkar med infernalisk beräkning kasta ut en av sina arbetare vid ett sådant ögonblick, då hustru och fyra barn stå så gott som på gatan. Den 1 okt. äro de husvilla i Kalmar och Andrén arbetslös här. Vilken eländig ställning han befinner sig i kan lättare tänkas än beskrivas. Arbetare, är det icke ett härligt samhälle vi leva i, kännen I icke hatets outsläckliga låga flamma i brand, då tyrannerna skoningslöst och med systematisk beräkning förfölja edra förkämpar.”

Å Ystads gemensamma fackorganisationers och å den socialdemokratiska distriktsstyrelsens vägnar sände Thorsson och Axel Danielsson ut ett upprop om insamling för att skydda Andrén mot ”kapitalets hätska förföljelser”. Partivännerna uppmanades att ”följa organisationens bud: död åt tyrannerna!” 172 kr] 75 öre inflöto. För dem uppsattes en liten tobakshandel åt Andrén. Glad över handtaget offentliggjorde Andrén ett tack i tidningarna: ”På samma gång jag till partivänner på alla platser rekommenderar mina goda cigarrer och hoppas på rekvisitioner från andra platser, uttalar jag ett hjärtligt tack för denna hjälp, som räddat mig och de mina från fattighuset”.

Andrén hade väl Thorssons talegåva, men i övrigt var han icke dennes jämlike. I viljekraft, ordningssinne och karaktärsstyrka kunde han icke jämföras med Thorsson. Han var opraktisk och bekväm. Han hade rätt höga begrepp om sin värdighet och förmåga. Thorsson hade därför ibland svårt att hålla balansen med Andrén. Det gick emedan Thorsson var så smidig och finurlig. Om det gällde att hålla föredrag och man först anmodade Thorsson, och denne icke hade tid, plägade Andrén vresigt svara: ”Jag vill icke resa som reserv åt Thorsson”. Då hittade Thorsson på att vid laga förfall låtsa som om vederbörande anhållit att förstfå Andrén. Då reste Andrén. På sistone av sin levnad hade Andrén på grund av en i hans natur nedlagd svaghet svårt att hålla sig och familjen uppe. Som ledamot av socialdemokratiska partistyrelsen utverkade Thorsson några hundra kronors anslag åt den gamla kampkamratens familj.

För en annan av sina socialistiska medarbetare råkade Thorsson illa ut. Till Ystad kom i 90dalets första år en krympling, Svante L., på luffen. Han hade lätt för att skriva, några poem av hans hand hade varit synliga i Arbetet. Thorssons hjälpsamma sinnelag flödade över. lian gjorde mannen till Ystads expeditör för Arbetet. Thorsson hade själv förut på lediga stunder skött den befattningen. Svante gjorde snabb karriär och hade oinskränkt förtroende inom arbetarrörelsen. Men såväl Thorssons som rörelsens tilltro missbrukades grovt. Han försvann helt plötsligt. I brev till Thorsson, Andrén och Arbetet omtalade han att han frivilligt sökt döden. Avskedsbrevet lydde: ”Tack för den glädje jag har haft inom partiet — den är slut. Då ni läsa dessa rader ha Öresunds vågor svept sin likduk kring mitt stoft. Jag vill ej dö, men jag måste. Ett sista försök att göra min ekonomiska tillvaro mera tryggad har misslyckats och jag förlorade därtill det jag ägde förut. Min kroppsliga svaghet tilltager för varje dag. Och därför farväl för alltid. Må mina vänner och mitt parti förlåta det jag gjort. Någon mystisk gud ber jag ej om förlåtelse, han må finnas eller ej. Ty finns han så är han en djävul, och då vill

jag ej till hans himmel. Något helvete fruktar jag ej heller, ty jag har genomgått så många grader av helvetet redan här i livet, att något mera demoniskt ej gärna kan finnas efter livet, ifall det nu finnes något alls. Eder olycklige Svante L.”

Vid undersökning konstaterades, att självmördaren lämnade efter sig ungefär 1,000 kr. i oklarade lån samt från Arbetet och Ystads arbetarorganisationer förskingradepenningmedel. För att täcka de förskingrade beloppen nödgades Ystads arbetarorganisationer företaga uttaxeringar och anordna fester med dans och strängaspel. Något år senare dök han upp i Göteborg och anmälde sig hos polisen. Med fångskjuts kom han till Ystad. Thorsson förde inför rätta arbetarorganisationernas talan. På grund av mannens kroppsliga lyten yrkade Thorsson intet rättsligt ansvar, blott återbärande av en viss penningsumma. Ännu något år senare dök mannen upp i Västerås. Med falska uppgifter hade han nästlat sig in i arbetarrörelsen där och förvärvat en ledande ställning. Thorsson hade den smärtsamma plikten att på Ystads arbetarorganisationers vägnar varna kamraterna i Västerås och säga dem sanningen. Ännu något år till och mannen rutschade på sin äventyrliga bana utför mera allvarligt i de rättsliga myndigheternas händer.

”Den förbannade skomakaren”.

DANIELSSON ÄR i staden i dag fick man i söndags ofta höra upprepas bland folkgrupperna, och många trodde sig med egna ögon ha sett den så beryktade socialistledaren. Man hade dock misstagit sig. Den obekante, som överallt där han passerade, blev föremål för nyfikna blickar, var en ung skomakeriarbetare vid namn F. V. Thorsson, som förut arbetat här i staden och nu hitflyttat för att bosätta sig. Han är socialist och har här och där uppträtt som talare. Anledningen till att personen i fråga antogs vara hr Danielsson torde varit dels kännedom om socialistledarnas ansträngningar för lokals erhållande, samt dels den omständigheten att han syntes i sällskap med den härifrån avflyttade socialisten Nils Wessel, som samma dag besökte staden.

Denna notis fick Thorsson till välkomsthälsning i den liberala Ystads Allehanda, när han i början av juni 1888 gjorde sin entré i Ystad. Tidningen anbefallde Thorsson att bevaras i alla hedervärda medborgares minne som en farlig uppviglare. Ystads-Posten, den konservativa kollegan, var lika ivrig att varna för nykomlingen. Hr Thorsson hade ”varit en av de verksammaste deltagarna i den bekanta strejken vid Vivstavarv” — där det aldrig hade varit någon strejk, icke en gång under föreningsrättsstriden 1879! Som en litenmotvikt kallade Arbetet Thorsson för ”en känd, energisk partivän” och genmälte till den liberala tidningsredaktören: ”Vi frukta att den gode hr Sjöström i honom fått en motståndare som ej torde vara så lätt att besegra -— gratulerar!” Den profetian gick i uppfyllelse.

Thorsson kom till Ystad som en märkt och brännmärkt man. Hans uppviglarerykte gick före honom till hemstaden. Hans socialistiska Sundsvallsbravader voro kända. I Arbetet hade han redan från Sundsvall signalerat eldröd socialistisk flagg. Han var en sten att spotta på och en skräck att rysa för. Borgarstaden intog från första dagen en klar fiendeställning. Han var en inkräktare och dynamitard, som för sam-hällslugnets skull måste oskadliggöras. Rågången drogs skarp och rak, krig på kniven, ingen kompromiss och ingen pardon.

Thorsson kom själv med krigarens ärliga avsikt att döda och tillintetgöra, han satte hårt mot hårt och gjorde fullt ut skäl för namnet ”den förbannade skomakaren”. Det smäde-namnet bar sanning i sig, han var en fruktansvärt hård och hänsynslös kämpe. Det fanns mycken proletärisk revolutio-narism hos honom, men en revolutionarism som kom inifrån.

Axel Danielsson.

Redan debuten var sensationell nog. Den skedde söndagen 10 juni. Thorsson förunnades hedern att tala sida vid sida om Axel Danielsson på hans första offentliga möte i det lilla hemtrevliga Ystad. Danielssons socialistiska meningsfränder hade äntligen lyckats skaffa en tomt utanför staden åt honom och tack vare det borgerliga Ystads envisa försökatt medelst lokalförbud hålla den fruktade utanför stadens hank och stör blev det ett jättemöte med 3

—4,000 åhörare. Efter föredraget ägde diskussion om rösträtten och tullarna rum och Thorsson erhöll det ärorika uppdraget att inleda. I detta sitt första Ystadsföredrag gick han lidelsefullt till rätta med de indirekta skatterna. Det är alltså icke en tillfällighet att skattefrågorna sedermera kommo att intaga ett av de främsta rummen i Thorssons offentliga gärning. ”Detta samhälle är upp- och nedvänt”, utropade Thorsson, ”magasinerna äro fulla med varor som ligga och ruttna bort, medan folket går och svälter bland mathögarna.”

Strandparti vid Ystad. I bakgrunden ”Sandskogen”, där de första
socialistiska friluftsmötena hölls.

Ystads arbetarklubb hade ännu ingen röd fana. På detta Danielssons och Thorssons massmöte lyste dock tre röda dukar ilsket i borgarnas ögon, men ingen av dem tillhörde arbetarklubben. Thorssons omedelbara bekymmer blev därför att skaffa ett fälttecken. Den 18 juli marscherade alla klubbens medlemmar till Sandskogen för att ”realisera ettlitet skämt”. Thorsson hade till förmån för klubbens fana skänkt en snusdosa av läder. Det beslöts att varje medlem skulle köpa ett lottnummer å 25 öre. Men lottning var förbjuden. Därför beslöts att vid den extra förplägning, som anordnats i det gröna, skulle varje medlem köpa för ett pris av 25 öre — en vetebulle. Thorssons lilla oskyldiga nöje inbringade kr. 22: 25 till fankassan. På bottnen av revolutionären Thorsson låg det glada pojklynnet vid sidan om embryot till den blivande finansmannen.

I augusti hade Thorsson arbetarklubbens fana klar. En i Ystads arbetarrörelse mycket betrodd skräddare fick hedern att sy den. Den skräddaren och föreningsmedlemmen avslöjades sedan som polisspion och blev en hårdhänt mästare. Fanan var helt röd och utan inskriptioner. Den invigdes med en fest å Missunna, ett värdshus utanför staden. Thorsson hälsade välkommen till den betydelsefulla högtiden: invigningen av den första röda fanan i Ystad. Nils Wessel höll invigningstalet. ”Den nu invigda fanan är ren, ren som socialismen måste hållas. Vi arbetare få ej ingå några kompromisser med våra fiender, om de än dölja sig under frisinthetens eller radikalismens mask.” Borgmästaren hade dekreterat avslutning till kl. 10 på kvällen. Ett leve för den revolutionära socialismen! En kvinnlig partivän fattade fanan och under avsjungande av socialistmarschen och marseljäsen gick hemfärden till staden. Till ”storborgarnas stora förbluffelse” tågade skaran med fanan i spetsen ända upp till stadens Stortorg. ”Den röde skomakaren” var belåten.

Samma månad representerade Thorsson å den Skandinaviska fackföreningskongressen i Köpenhamn Sundsvalls skoarbetarefackförening. Det väckte särskilt i Sverige mycket missnöje, att kongressen utlystes enbart för fackföreningarna. Axel Danielsson skrev en skarpt kritisk artikel,som han måste avbryta och fullborda i fängelset, emedan polisen högg honom mitt i hans arbete och burade in honom på hans 18 månaders fängelse. I kongressdebatten om fackföreningarnas program upptog Thorsson den Daniels-sonska kritiken.

I en resolution föreslogs att kongressen skulle uttala sitt erkännande av de socialistiska principerna. Från danskt håll restes protester mot att fackföreningarna på detta sätt skulle engagera sig för socialismen medan en norrman, Jeppesen, tyckte det vara en skam att komma åter till Norge och berätta att fackföreningsombuden ej vågade rösta för socialismen. Thorsson förvånade sig över att man från kongressen utestängde de politiska föreningarna, när man ändock erkände, att fackföreningarna och de socialistiska organisationerna borde gå hand i hand. Man ville ha fackföreningarna till en förskola för socialismen, men man utestängde lärarna. Den rent socialistiska linjen segrade nästan enhälligt.

I november samma år kom majestätsförbrytaren Janhekt till Ystad och häktades under dramatiska omständigheter vid Thorssons sida. Det var i socialistförföljelsernas svåraste tid. Med raseri åtalade, häktade och dömde myndigheterna för smädelse mot kungen, riksdagen, gud och hans sakrament hart när alla socialister som tala eller skriva kunde. Hjalmar Branting, Axel Danielsson, August Palm, Per Eriksson, Janhekt, Lyngholm m. fl. gingo i fängelse, sammanlagt ett 60-tal månader. Janhekt fick 2 månader för smädelse mot riksdagen och 7 månader för majestätsförbrytelse, detta senare straff emedan han i Hälsingborg yttrat om Oscar II: ”Vår kung har kastat det oförskämdaste hån i ansiktet på Sveriges arbetare, då de begärt rösträtt. Han hade med-givit sänkning av 100 kr. Det var oförskämt, så kungsord det var”.

Poliserna voro Janhekt i hälarna. Den 2 nov. följdes Thorsson och Janhekt åt att. inspektera Arbetareföreningens

stora sal, där Janhekt skulle tala på kvällen. Då uppenbarade sig på gatan ett par Malmöpoliser, som hux flux häktade Janhekt. Den ena var överkonstapel Stenberg, samme Stenberg som nyss vunnit ryktbarhet för att han en hel dag vallat Axel Danielsson, innan han utlämnade honom till fängelse-myndigheterna. Det bar i väg till Malmö. Thorsson underrättade Arbetets redaktion, som mötte och följde Janhekt till fängelset, där han fick cellen nr 89, nästan mitt emot Danielssons.

I Ystad spred sig ryktet om Janhekts häktande som en löpeld. Vid mässfallet efter Janhekt ryckte Thorsson in som ersättare. Han skildrade häktningen, frambar en hälsning från Janhekt och höll en svidande vidräkning med yttrandefrihetens fiender. ”Vi ha nu Tysklands polisvälde infört i Sverige. Men socialdemokratin i Sverige skall stärkas liksom socialdemokratin i Tyskland! Må de maktägande akta sig. Vilja de ej lämna folket de rättigheter, som tillkomma ett fritt folk, kan folket utan krus taga detta. Det är det enda riktiga svaret arbetarna kunna ge.”

Janhekt släpades i fångvagn fram och åter mellan Skånes städer och fick sina 9 månaders • fängelse. Före jul, innan han började avtjäna domen, kom han åter till Ystad och redogjorde i ett föredrag för fängelsebehandlingen under rannsakningstiden. Vid avresan till Stockholm för att fira jul blev han å Ystads station föremål för en stormande hyllning. Hela staden var samlad för att bevittna avfärden. När tåget satte sig i gång, höjde Thorsson ett ”leve maje-stätsförbrytaren Janhekt!”, och ett hurrande började, ”som aldrig tycktes vilja taga slut”.Lucifer. Vid detta Janhekts besök firade Ystads arbetarklubb sin ett-årsfest i närvaro av stiftaren, Wessel, och med Thorsson som ordförande. Synnerligen stort bifall väckte det, enligt Arbetets referat, då klubbens sångkör, sedan den i militärkostym och med gevär utfört tablån “Fältvakten”, ställde sig kring den röda fanan och under bengalisk belysning — ”vilket tog sig hänförande ut” — utförde två socialistsånger. Denna vackra syn eggade Janhekt att yttra några eldiga ord om ”huru arbetarna en gång, när alla fredliga medel visat sig odugliga, gripa till våldet för att göra slut på det nuvarande samhällsskicket”.

Till årsfesten utgav arbetarklubben en festtidning ”Lucifer”, med ett rätt så rafflande innehåll. Lucifer redigerades av Nils Wessel. Axel Danielsson, som från fängelset livligt följde den sydsvenska arbetarrörelsen föll detta

v, '

Proleisrer t alla iaod, företa eder!

b Y Kart KfHv.

Ystads -A. x* Td e t a, x* It 1 u. Td t> s festnummer.

15 D*cember 1888. pn. ,n

HiiBoWiiTOr,; jurdliinuiilai för lm..idr«kU kiulilJl, i

’ >«•>« M*nd Iihii. «tam, (iwiom ,tiidl«al IMo niUm*«u

VI (wl llyUri »ii» un MaIomV. i

I Nn Inu-fclTadi- (II iiKXiiiDBraa tid IBr' Vmafa urimarklnlili »cImi Jtn ml* «iii< iirJiar9ml(. Hr» orWial tort*« k M.'

(Kaimi-r du ih« «V* U),

l>KieVii> Afatiirjvr 4U »| d»

kuddui i*p„X din .hirluylol».

‘iH.'Utfi.jtd.iltilltag icke i smaken. Måhända bidrog därtill att det personliga förhållandet mellan Wessel och D. vid denna tid var mycket spänt. Hans beska omdöme om tidningen lät: ”Denna partiskandal, som varken Ystads Arbetarklubb eller jag eller någon annan kunde bära ansvaret för.” Thorsson låg på hösten ute på agitationsresa och stod utanför affären med tidningens tillkomst.

I en av artiklarna, ”Lucifers revy”, talades om gud: ”Detta vidunder av varelse, som så många tusende människor

under namn av gud falla ned i stoftet för och tillbedja, är en skapelse som medeltidens präster och munkar knådat ihop.” I samma artikel kallades riksdagen ”lagligen hopskoj ad” — det var ju efter tullriksdagen — och kastades ut en revolutionär paroll: ”Till strids proletärer! Snart gäller det att stå

färdiga till striden, ty den slutliga, avgörande kampen nalkas, snart går 'branden över världen’. Ställen er upp i kolonner, bilden bataljoner, rusten er till den förestående kampen”. I en dikt, "Nihilism”, skrev Sigvald Götsson: "Nej, haten, haten så, som endast möjligt det varit för de kristnas gud!”

För att skydda sig mot åtal tänkte man först låta klubbens samtliga medlemmar underskriva namnsedeln och uppgift därom publicerades i Arbetet. "Man skulle sålunda få besvär att välja över 150 juryer och det skulle bli ett ändlöst spektakel”, skrev Arbetet. Som väntat fann Lucifer ej nåd för justitieminister Örboms, "kvarstadsministern”, stränga argusögon. Åtal begärdes i trenne punkter: I två fall för hädelse mot gud, i ett fall för smädelse mot riksdagen. ;

Det morska talet om de 150 ansvariga var dock bara bluff. Vid brytandet av namnsedeln befanns den innehålla blott ett namn, korgmakaren Albert Engelbert Karlsson. Arbetet skrev: "Kuggad blev justitieministern, då han anställdeåtal mot Lucifer i den förhoppningen att få inspärrade 150 stycken socialister på en gång. Socialisterna i Ystad voro honom för sluga. Inseende vid närmare eftertanke, att den slagfärdige Örbom med uppräckta händer skulle gripa detta tillfälle att få in en hel mängd av de farliga socialdemokraterna, överlämnade de ansvarighetskapet åt en av klubbens medlemmar. Det är nog med ett offer. Gud och riksdagen äro så litet värda, att 150 personer ej böra inspärras för hä-delse mot dem. Vi behöva så väl alla våra kämpar i socialdemokratins tjänst. Vi ha ej råd att mista någon.”

Korgmakaren Karlsson biträddes inför rätta av Nils Wessel. Försvarsskriften var icke av det undfallande slaget. I fråga om, smädelse mot riksdagen anfördes: ”Rätta ordet för riksdagens sammansättning vore att den var lagligt hop-skojad. När en hästbytare på ett bedrägligt sätt tillnarrar sig ett fördelaktigt byte, kallas han skojare, varför då ej använda samma beteckning om det parti, som pr kr. 11:58 skojade in 22 riksdagsmän i riksdagen? Ty skojet var lika stort, om än det skedde under lagliga former.” I juryn invaldes Thorsson. Ansvaringen Karlsson dömdes till två månaders fängelse för hädelse mot gud. Dessutom fick han extra 275 kronors böter eller 31 dagars fängelse för smädligt yttrande i försvarsskriften mot justitieministern och åklagaren. Wessel, som åtalades för smädelse, emedan han läste upp skriften, frikändes.

Sitt hat mot yttrandefrihetens fiender eldade Thorsson upp genom ett besök i Hälsingborg och Landskrona. I Hälsingborg satt Lyngholm fängslad för smädelse mot den ”hop-skojade” riksdagen. Thorsson besökte honom i fängelset och konstaterade att han åtminstone ej magrat, fastän han' blivit en smula blekare. Humöret hade ej fallit, Lyngholm var lika glad som den dag han var på fri fot. I Landskronasatt förre ansvarige utgivaren av Arbetet, Björk, på fyra månaders fängelse. Thorsson besökte även honom. ”Björk är en stor reslig karl. Men han tycktes mig sakna det humör, som erfordras för att med lugn taga en fängelsesejour på fyra månader.” Thorsson bad varmt Landskrona arbetare att icke glömma bort Björk.

De hårda domarna för majestätsförbrytelse skapade inom arbetarkretsar en våldsam förbittring mot konungen. Vid Oscar II :s födelsedag, den 21 jan. 1889, voro arbetarna i demonstrationstagen. Den dagen hölls ett antirojalistiskt demonstrationsmöte i Stockholm, varvid Branting, Palm och majestätsförbrytaren Janhekt talade, och Branting slutade sitt föredrag med de skarpa orden:

”1 samhällets djup glöder redan den underjordiska eld, vari hela härligheten där ovan och kungligheten icke till förglömmandes skall en dag antingen störta med brak eller sjunka sakta och vackert ned, som man ibland får se på teatern. Men i vilketdera fallet som helst, ur den elden, som skall förbränna monarkin till aska, stiger den aldrig upp; den är ingen fågel Fenix. Vad som kommer i stället, det blir jämlikhetens och frihetens statsform, den sociala republiken. För den må vi nu här utbringa ett leve som protest mot humbugen därinne! Leve den sociala republiken!”

I Ystad begärde Arbetarklubben tillstånd att få fira kungens födelsedag med en demonstration från Stortorget till

Arbetareföreningen och där hålla en fest med tal av Thorsson: ”Huru böra vi fira kungens födelsedag?” Magistraten förbjöd både marschen och festen. ”Det skulle ju sett alltför hädiskt ut i det rojalistiska Ystad, om en skara ”socialistbusar” för att tala med Sigurd och Ystads-Posten — den dagen tillåtits genomtåga stadens storgata till en an-timonarkisk demonstration”, mente ”Thor” i Arbetet. Klub-ben utlyste i stället ett offentligt möte med ett föredrag av Thorsson över: ”Yttrande-och församlingsfriheten i Ystad, samt huru vi böra fira kungens födelsedag.” Det mötet kunde icke myndigheterna förbjuda. Och klubben demonstrerade i alla fall.

Om Ystadsrojalisternas sätt att fira kungens födelsedag berättade Thorsson: ”På rådhustaket stodo fyra brinnande krukor. Vid åsynen av dessa kunde icke brevskrivaren värja sig för tanken, att de voro en slående bild av kungadyrkarna. Dagen till ära hade stadsfullmäktige kokt soppa för trehundra kronor, som utdelades i 800 portioner till de fattiga, naturligtvis för att de icke skulle skrika alltför mycket och störa storborgarnas festligheter.” Ystads arbetare firade födelsedagen

annorlunda. I skymningen samlades en mängd arbetare å Stortorget. Ett ”leve socialismen”, besvarat av hundra-stämmiga hurrarop, hördes över torget. Folkmassan steg, tåget bar av till Arbetareföreningen. Hela Östergatan var full av folk, det ena levet för socialismen, åtföljt av hurrarop, avlöste det andra hela vägen. I Arbetareföreningens stora sal steg Thorsson upp och undervisade publiken i konsten att fira en kunglig födelsedag. Det skedde bäst genom att omfatta socialismen och bjuda förtryckarna spetsen. Då skulle de ej länge behöva mottaga nådesoppor av överklassarna, då fingo de hela avkastningen själva.

P. K. Lyngholm.

Strax efter kungahyllningen kom Lyngholm till Ystad. Han hade avtjänat sitt straff och myndigheterna stodo i be-grepp att utvisa socialistagitatorn, som icke var svensk medborgare, ehuru han arbetat 18 år i Sverige. ”Äntligen ha vi i Ystad haft den glädjen att höra den fruktade socialistagitatorn P. K. Lyngholm”, utbrast Thorsson hänfört i Arbetet. Lyngholm talade den 26 jan. 1889 på Arbetareföreningens stora sal om arbetarförföljelserna, möttes med hurrarop vid sitt inträde på scenen, avbröts flera gånger under föredraget av publikens jubel och bifalisstormen höll aldrig på att taga slut vid hans förklaring, att han, om han som dansk utvisades, skulle sända sina söner hit i stället för att fylla den socialistiska mission, som man nekade honom att fullgöra. Lyngholm bodde som hedersgäst i den Thorssonska socialistlyan. Där uppvaktade arbetarklubbens sångkör honom med sång. Vid Lyngholms avresa hurrades för socialismen och Lyngholm, ”så att perrongen skakade”.

Några månader senare var Thorssons hjälte förpassad utanför Sveriges gräns. ”Den lärdaste monarken i Europa har undertecknat den dom, som lyder på min utvisning ur det svenska riket”, så började Lyngholm avskedsbrevet till sina trogna och avslutningen löd: ”Fastän jag icke å min arm har tatuerat samma språk som stamfadern för den nuvarande svenska kungafamiljen: ’Död åt tyrannerna’, så stå dessa ord skrivna med glödande bokstäver i mitt hjärta. Jag beder eder till slut: sviken ej den röda frihetsfanan, den som en gång skall planteras på segerns barrikader, då vi ej längre skola önska ’död åt tyrannerna’, därföre ’då äro de alla döda’, och ett lyckligt släkte besjunger segern över klassamhället! Leve den revolutionära socialismen.”

Av socialisterna i fäderneslandet, Danmark, mottogs Lyng-holm med ganska delade sympatier. Danska Socialdemokraten utdömde hans agitation såsom för våldsam.I mars 1889 utbröt den på sin tid rätt bekanta arbetsstriden i Lomma. Den kristliga cementfabrikören R. F. Berg sökte genom lockout krossa de organiserade arbetarna vid sitt företag. Det var en av de första och bittraste striderna om föreningsrätten i Sverige. Med hela sin själ kastade sig Thor in i denna ”tanke- och församlingsfrihetens kamp mot den kristliga despotismen”, såsom han i ett föredrag i Lund karakteriserade striden. Med föredrag runt om i Skåne bidrog han verksamt att insamla pengar åt de lockoutade arbetarna. Hans och de andra socialdemokraternas redliga ansträngningar båtade dock föga. Trots att 8,000 kronor insamlades slutade striden illa för arbetarna.

Lommastriden väckte mycken uppmärksamhet i pressen. Den borgerliga Sundsvallstidningen ”Norrlänningen”, Thorssons forna motståndare, ställde sig helt på Lommaarbetarnas sida. Med följd att Axel Danielsson ur fängelset ansåg redaktören Johan Lindström och medarbetaren Gottfrid Frö-sell vara ”underdjur”, förklarade

Norrlänningen vara en arbetartidning och sade sig för framtiden komma att lita på den, ”vilket icke är så litet”. På den borgerliga Skånepres-sen kunde däremot Axel Danielsson och Lommaarbetarna icke lita, den tog parti mot arbetarna. Till och med den annars rätt fördomsfrie ”Granskaren” sällade sig till motståndarna. Redaktören var äventyraren och sensations journalisten, fil. d :r Janne Damm, samme man som vid Danielssons fängslande erbjöd honom en större penningsumma och ville hjälpa honom fly, samme man, som senare i ett något tvistigt konkursmål för mened dömdes till flerårigt straffarbete.

På ett i Malmö arrangerat protestmöte mot borgarpressen uppträdde även Thorsson och riktade ett våldsamt angrepp mot Granskaren och Janne Damm: ”Granskarens senaste nummer innehåller en artikel om lockouten, vilken troligenkostat åtskilligt att få insatt. Denna tidning endast ockrar på arbetarna. Arbetarna ha ingenting till sin förbättring att vänta av denna tidning.” Stormande bifall. Janne Damm, som var närvarande, måste upp och bemöta Thorsson. ”1 35 år har jag, gamle man, arbetat för arbetarnas frigörelse. Jag har varit god vän med de stora socialdemokraterna. Med Bakunin, nihilismens stiftare, var jag god vän.

Men jag vill trotsa den som kan säga, att jag tagit mutor.

Ja, den får 1,000 kronor kontant, som kan bevisa att jag tagit mutor av någon.” Detta försvar hjälpte icke, lika litet som hans åberopande av vänskapen med Danielsson. Han anmodades av andra talare att i handling och icke i ord blott visa sin nära bekantskap med Bakunin och de stora socialdemokraterna. Janne Damm och Granskaren inbegrepos i mötets förkastelsedom.

Justitieminister Örbom.

På våren kom justitieminister Örboms försök att mot socialisterna genomtrumfa en munkorgslag å la Bismarck. Han föreslog en sådan förändring av kap. 10 par. 14 i strafflagen, att allt allvarligt reformarbete, förenat med kritik av det bestående, skulle kunna undertryckas. Denna socialistlag var för grov även för liberalerna. Publicistklubben protesterade enhälligt. I Ystad anordnades ett protestmöte med både socialistiska och liberala deltagare. Men det skar sig. De liberala ledarna framlade en resolution, som väl fördömde socialistlagen, men ock omständligt omtalade, att mötet ej gillade socialismen. Detta tyckte Thorsson smått vara förrä-deri. Han ironiserade skarpt över ”radikalismens” räddhåga för lagen, försvarade socialismen och framlade en socialistisk resolution. Mötet slutade i virrvarr, ingen resolution antogs, varken liberal eller socialistisk.

Nå det gick ju skapligt ändå för de Thorssonska idéerna. Den Örbomska munkorgslagen i sitt ursprungliga skick föll i andra kammaren och en mjukare formulering antogs av riksdagen. Örbom var frånvarande vid lagens behandling, han låg sjuk i hjärtlidande och dog sedan i slutet av maj. Axel Danielsson sände en gravskrift ur det fängelse, där han satt som offer för den Örbomska åskådningen:

”Ett kors skall han få på sin grav även av oss, men blommor ha vi inga. Sådana ha redan givits av den klass, vars intressen han så nitiskt tjänade. Denna var, som vi veta icke den arbetande klassen. — Han skall dock minnas en tid av Sveriges arbetare, emedan han var den förste, som måttade ett direkt hugg åt socialismen i detta land, den förste som slog in på en 'statskonst’, vars mål är att ställa arbetarorganisationen utom den borgerliga lagen som en skara förbrytare. Och sedan han i denna egenskap levat i folkets minne en liten tid, skall han glömmas, och till eftervärlden skall namnet Örbom gå som en svag discorde ur en tid, då man återupprättade barbarismens försök att med våld utrota idéer. Men hans fiende socialismen — han skall leva till evärdeliga tider.”

1889 var ett revolutionärt jubelår. Då firades franska revolutionens sekelminne. Sveriges unga socialdemokrater, särskilt de skånska, gingo i formlig revolutionsfeber. Den borgerliga revolutionen gav utmärkta tillfällen till socialistisk agitation. De maktägandes ursinniga socialistförföljelser skapade en lämplig stämning åt revolutions festerna. Otaliga sådana anordnades, man firade revolutionens utbrott ochman firade Bastiljens stormning. Thorssons lättantändliga själ stod i revolutionära lågor.

I maj, på återvägen från den konstituerande partikongress, som hållits i Stockholm, talade han på en revolutionsfest i Kristianstad. Thorsson skildrade färgrikt den pågående striden mellan förtryckare och förtryckta, framhöll några drag ur den franska revolutionens historia och slutade med ett leve för de mest reaktionära såsom

de bästa agitatorerna för socialismen. Stormande bifall. Fångarna Danielsson och Jan-hekt samt utvisade Lyngholm hälsades telegrafiskt. Den 14 juli firade 10,000 demonstrerande arbetare i Malmö Ba-stiljminnet. Till jättemötet anlände ett för Thorsson karakteristiskt Ystadstelegram: ”Ystads arbetarklubb, samlad till möte, uttrycker sin varma sympati för demonstrationen. Ned med tyrannerna! Leve den revolutionära socialismen!”

Vid pass en vecka efter Bastilj dagen gav sig Thorsson ut på en flera månader lång agitationsresa genom Skåne, Blekinge, Småland och Halland. Det borgerliga Ystad kunde därför under senare halvåret glädja sig åt ett relativt lugn. Vid återkomsten fann han åtskilligt förändrat i sin hemstad. ”Ganska många märkvärdigheter ha inträffat i denna lilla brackhåla”, rapporterade han till Arbetet: ”Så t. ex. ha storgubbarna kört ut fackföreningarna från rådhuset samt inrättat finka och kök i stället, den förra för att göra det lättare för vår nobla poliskår att prygla sina offer. Den förra finkan låg ett gott stycke från poliskontoret, i kyligt väder kunde ju konstaplarnas känslor svalna, därför tänkte fiskalen: ’Det är väl bäst att få offren närmare hit, så kan jag i egen person övervaka att konstaplarna slå ordentligt’. Köket inrättades för att vår nobla aristokrati ej skulle svälta under den ädla danssporten.”

På nyåret 1890 var Thorsson icke vid något särdeles fromt humör. Han öppnade året med ett fräsande Ystadsbrev iDanielssonsstil. Hans själ hängde fortfarande fast vid det revolutionära hundraårsminnet: ”Så ha vi äntligen slut på revolutionsåret som injagat så många obehagliga tankar hos utsugarna. De känna sig lätta om hjärtat nu vid åsynen att 'packet’ hållit sig lugnt här hemma under detta kritiska år. Men de skola icke glädja sig för mycket, framtiden är oviss, proletärerna bida sin tid: det är bara ett skenbart lugn, hålla de blott på med sina älsklingslekar att utplundra folket och vältra sig själva i överflöd och lyx, så bli nog 'trashankarna' vakna och då tar fan herrskapet.”

Var 1889 för Thorsson revolutionsåret framför alla andra, så var 1890 fritänkaråret. I artiklar och diskussioner framträdde han som ivrig bekämpare av religionen och de religiösa sällskapen.

Frälsningsarmén, som under 1889 skaffat sig eget hus och "frälste folk i parti”, var Thorsson en nagel i ögat. I fortsättningen av nyssnämnda nyårsartikel heter det: "Detta sällskap går an med både näbbar och klor, deras svammel fångar den ena reflexionslösa varelsen efter den andra. Det är ju så lätt att bli frälst. Bara att man faller på knä framför plattformen, kan man ge sig fan på att man är guds barn, och så tjänar frälsningsarmén pengar, det är det bästa av allt.” Detta icke bara mot frälsningsarmén utan mot religionen i allmänhet hätska sinnelag hade Thorsson rikt tillfälle att odla under 1890.

Vid denna tidpunkt stod fritänkaragitationen på sin höjdpunkt. Utilismens apostlar, Lennstrand och Berghell, reste land och rike omkring. Utilismen uppträdde delvis som konkurrent till socialismen. Det fanns många, som av den intensiva utilistiska propagandan rycktes bort från socialismen. Av ren självbevarelsedrift voro socialdemokraterna med Axei Danielsson i spetsen tvungna att leverera de alltför ensidigautilisterna hårda drabbningar och göra klart för arbetarna, att de kunde vänta sin frälsning genom socialismen men icke genom utilismen. Thorsson var starkt angripen av fritänke-riets fanatism. Fritänkeriet var för honom en religion. Men sin hängivenhet för socialismen miste han därför icke.

I mars arrangerade han tillsammans med Axel Svensson ett diskussionsmöte om frälsningsarmens arbete på platsen. Lokalen var överfull. Det blev ett väldigt fältslag mellan religiösa och utilister. Svensson kritiserade i ”satirisk och humoristisk form” frälsnings-arméns ”humbugsartade” verksamhet. Thorsson redogjorde drastiskt för dess sätt ”att frälsa själar och tio-öringar”. Thorsson fann att ”den förvrängda och lögnaktiga undervisningen, man bestod arbetarna, var skulden till att en dylik rappakalja, som frälsnings-armén serverade, så begärligt slöks av allmänheten”.

Viktor E. Lennstrand.

I sitt diskussionsreferat för Arbetet visade han föga respekt för de religiösa debattörerna. Han bredde komikens skimmer över dem. ”Ordet begärdes först av en frälsningssoldat, som på heder och ära försäkrade, att han var frälst, samt att han, om herrar kritiker aldrig så mycket ville kritisera frälsningsarmén, var glad att vara

frälsningssoldat. Stampade i golvet, sade halleluja, tog sig ett brett grin och satte sig”. Nu kom en halvblind man fram: ”Han ville i Jesu namn erinra om de straff, som voro satta för gudahädaren och förnekaren av en försyn, samt förklarade att dåhelgdagarna voro förbi, skulle han i skrift framhålla dessa gudlösa personer samt kanhända väcka åtal.”

Med ljungande ja-rop uttalade sig mötet för att Ystads-borna aldrig borde besöka frälsningsarmen.

Ett par dagar senare var ändock Thorsson tillsammans med Svensson och en mängd socialister på ett religiöst stormöte. Missionsföreningen anordnade Marie-Bebådelsedag ett bibelsamtal över ämnet ”huru de kristna skulle motarbeta socialismen i Jesu namn”. Socialisterna mobiliserade och besatte med Thorsson i spetsen lokalen. Här gällde att slå ett slag för socialismen ! Men det blev inga knivar i luften. Mötet artade sig snarare till ett alliansmöte mellan socialister och religiösa.

En skollärare Westin, som inledde bibelsamtalet, kom med ett försynt anförande om motsättningarna mellan socialister och religiösa. Socialismen och kristendomen hade många beröringspunkter. De hade samma valspråk, frihet, jämlikhet och broderskap, samt orätt åt ingen, rätt åt alla. Den mjuka diskussionsinledningen avväpnade Thorsson. Det spända förhållandet mellan socialister och läsare, yttrade Thorsson, härledde sig av att läsarna alltid stodo i vägen för arbetarna, då dessa hade någon kamp med, utsugarna i samhället. De voro rädda att sätta sig upp emot överheten. Kastade de bort denna fruktan, så skulle snart båda dessa partier kämpa mot sina gemensamma fiender. De rekryterades båda ur arbetarnas klass. Och de hade båda samma fiende i samhället, utplundrarna, som icke hade någon broderskärlek, varken för socialister eller läsare.

Thorsson var storbelåten med resultatet. Signaturen Thor rapporterade seger till Arbetet: ”Det är ändå tidens tecken att själva läsarna måste börja erkänna socialdemokratin. Vi gingo till mötet med den förutsättningen, att det skulle bli kamp, men fingo i stället medhåll, fast en del religiösa för-domar stodo i vägen för deras övergång till socialdemokratin. Vi måste ändock vara glada åt att de erkänna vårt mål — vi äro blott på skilda vägar.”

Första maj 1890 firades av Ystads arbetare på högtidligaste sätt. När Sveriges arbetare då för första gången demonstrerade för normalarbetsdagen, var det självklart, att Thorssons Ystad skulle vara med i teten. Den demonstration, till vilken han tog initiativet, fick ett ståtligt förlopp. I tåget som utgick från Oskarstorget, deltogo 1,000—1,200 arbetare. Det var emellertid brist på musikkårer i staden, men Thorsson lät icke avskräcka sig. Med karakteristisk påhittighet och arrangeringsförmåga lät han tåget företrädas av dragspel och fiol. Och det gick bra. I Sandskogen voro 4,000 samlade. Fanorna och standaren ordnades i en halvcirkel, ett jordfast bord tjänstgjorde som talarstol, marsel-jäsen spelades och fackföreningsmarschen sjöngs av arbetar-klubbens sångkör. Thorsson tolkade i hälsningstalet dagens betydelse. Det vore första gången som hela världens arbetare uppreste sig till kamp för 8-timmarsdagen. Även i våra undangömda trakter ha arbetarna enstämmigt höjt sin röst för normalarbetsdag och för densamma visat sina sympatier genom att överallt taga sig fritt och demonstrera. Axel Svensson och Andrén utfyllde programmet. ”Denna demonstration, så storartad, lugn och fredlig, skall sent glömmas”, var Thorssons belåtna mening.

Rådde det bland arbetarna under hela demonstrationen ett exemplariskt lugn, vartill Thorsson energiskt manade, så rådde det i stället inom Ystads borgarvärld en panisk förskräckelse. Äldre damer trodde, berättades det, att F. V. Thorsson skulle spränga staden i luften med dynamit. En f. d. stadsfullmäktig hade förmått en gammal änkefru å Östergatan att stänga dörrar och portar, så att Thorsson ochhans demonstranter icke skulle komma in och taga hennes pengar. Redaktören Hugo Werner för Ystads-Posten hade begärt och erhållit, berättade Thorsson själv, extra polisvakt framför sin bostad under hela natten mellan 1 och 2 maj. Han fruktade förmodligen uppror och ett anfall på sin höga person! Thorsson beklagade ”att han skulle ha så sjukt samvete”.

Ett litet försök att förlöjliga demonstrationen gjordes. En hr Kemner av den mäktiga Ystadssläkten, som ännu äger Karl XII-huset, hade jämte några andra borgerliga ungherrar träffat en överenskommelse med ett Ystadsoriginal, ”Vackre-Hans” eller ”Sköner”, som annars användes som tak- och planktjärare, att han på något passande ställe skulle stöta till demonstrationståget med en fana bärande inskriptionen ”Tj ärmålarnas Fackförening, Ystad” samt med en ”liromkass” exekvera lämplig demonstrationsmusik. Thorsson fick reda på

det planerade gycklet och anmälde det för borgmästaren. Denna förständigade ”Tjäre-Hans” att varken med sin person eller sina attiraljer visa sig i demonstrationen.

På hösten fick fritänkaren inom Thorsson en uppryckning. Ystad fick påhälsning av den framstående utilistagitatorn Berghell, som strax därefter för sin utilistpropaganda såsom utländsk, finsk, medborgare utvisade ur Sverige liksom tidigare skett med Lyngholm. Berghells tre föredrag voro fulltaligt besökta, stadens prästerskap och andra troende voro inbjudna till diskussion. Prästerna höllo sig borta, ”de voro för svaga för att försvara en sådan humbug som ortodoxiens gud”, ansåg Thorsson. Om en frireligiös råtterfälle- och fiskkrokmakare, som uppträdde till kristendomens försvar, skrev Thorsson i Arbetet: ”Han himlade sig över att det nu gick så långt med otron att särskilda apostlarvoro ute i direkt agitation för densamma. Något bevis för sin gudstro lämnade han icke, utan nöjde sig med att under ett ändlöst svammel tala om vilken lycka det var att vara troende. Dylikt dravel ansåg ej Berghell värt något svar.” Thorsson var entusiasmerad, så mycket mer som Berghell i motsats till Lennstrand hyste socialistiska åsikter. Läte han dessa i sina föredrag komma till allmänhetens kännedom, så skulle hans åskådning vinna många fler vänner inom det socialistiska lägret. Utilisten Thorsson hälsade Berghell välkommen åter.

Hädelsemålet.

UNDER PÅSKEN 1891 höllo ”Ystads gemensamma fackföreningar” och arbetarklubben fest i Arbetareföreningens stora sal. Festtalet, som hölls av Andrén, ägnades arbetarklassens ställning till den dramatiska konsten. Han presenterade det lilla teaterstycket, som nu skulle uppföras under Thorssons ledning. Litteraturen låg helt i kapitalets våld. Alla skådespel, som skrevos, voro olämpliga för arbetarna och arbetarnas scener. Till och med i s. k. folkpjäser voro arbetarna gjorda löjliga för att överklassen skulle få tillfälle att skratta. Men när ridån gick upp för ”På pastorsexpeditionen” skulle man få se något som var gott. Teaterstycket mottogs med stormande bifall. Regissören och skådespelaren Thorsson fick ett fång rosor av den entusiastiske referenten till Arbetet. ”I synnerhet skötte vännen Thor sig utmärkt i pastor Svartelius’ roll”.

”På pastorsexpeditionen” var det mest populära och omdiskuterade av de många små skådespel, som i den socialdemokratiska arbetarrörelsens barndom skrevos av arbetare och för arbetare. Särskilt i Axel Danielssons Skåne florerade denna ”Folkets-hus-dramatik”, som till såväl innehåll som form hade en högst agitatorisk läggning. Nils Wessel skrev ”Cementhjärtat”, riktat mot den storeOmslaget till ”På pastorsexpeditionen”.

cementfabrikören, ingenjör R. F. Berg, hos vilken senare unge Gustav Möller arbetade som kontorist och gynnad gullgosse. Oskar Wennersten skrev ”Kampen för rätten”. ”På pastorsexpeditionen” hade till författare faktor C. H. Lundgren, en avArbetets grundläggare. Den hade premiär i Malmö på Karl XII:s dagen 1890 och gick under vintern sju gånger på samma scen. Av Arbetet bedömdes skådespelet efter premiärkvällen sålunda: ”En prestation av det slaget som bäst av allt tilltalar den stora publikens smak: den fullsatta salongen formligen drunknade i skratt.”

”På pastorsexpeditionen” ville skildra, hur det kan gå för sig på en pastorsexpedition i våra dagar. Huvudpersonen var församlingens kyrkoherde, Svartelius, Thorssons roll, dessutom några konfirmander och andra personer, samt slutligen ”Hin Håle”. Pjäsen var knappast lämpad för konfirmandöron. Den var icke av det finslipade slaget. Den skrovliga tonen framgick redan av första anslaget. Pjäsen började med att pastor Svartelius satt med händerna för pannan en morgon på sin expedition och höll följande monolog:

”Fy tusan, vad jag har kopparslagare! Men det var ändå fan, vad vi hade trevligt i går afton hos min vän grossh. Kråkberg. Kors! Jag undrar hur många toddar jag konsumerade, det måste ha varit många, ty det var hemskt vad det hamrar i skallmejan på mig. — Jag hade riktigt bondflax i priffen. Jo, jo, mensan. Man förtjänte sig en hel del schaber (skrattar) ha! ha! ha! — De andra skulle bara ha vetat hur många ess jag hade i rockärmen (skrattar igen) ha! ha! ha! — Men det är sant, det är snart tid att öppna exp. Usch, jag önskar den vore både öppnad och stängd

igen. Jag är uttråkad på det här springet med käringar, prästbetyg och mantalslappar och all annan smörja. Fy tusan! (spottar) om jag ändå hade en knaber att klara strupen med, men var taga bröd i öknen, sa hin till profeten — Tyst! — en idé — Kors, att jag inte tänkt på det! Här är ju det här nattvardsvinet och det duger ju gott (går hän och tager vinbägare och dryckeskanna ur ett skåp), det härär minsann icke av den sorten som är sammansatt av brännvin och sirap och som de fattiga och husarerna få då de gå till nattvarden (dricker). Skål! (tager sig flera glas, varefter han går efter vattenkaraffen och häller vatten på dryckeskannan). Jag är lika finurlig som Jesus var på bröllopet i Kana för snart nittonhundra år sedan. Det skadar icke om man späder ut vinet lite, annars kunde det bli för starkt för svaga personer (skrattar) ha! ha! ha!"

Thorssons framgång som teaterledare och skådespelare sporrade honom. Nu djärvdes han träda helt inför offentligheten. Han annonserade en andra föreställning den 11 april, denna gång för allmänheten. Det var oro i de samhällsbevarandes läger. Rektor Neuman, ”den nybakade folkskoleinspektören”, för att använda Thorssons titulatur, och kyrkoherden sökte hos borgmästaren och stadsfiskalen utverka förbud mot skådespelets uppförande. Det lyckades icke. De sökte få arbetareföreningens lokal stängd. Det lyckades icke heller. Bland publiken fanns ett 50-tal lantarbetare från Ruuthsbo och Bjerresjöholm, alla stormförtjusta med sin kväll. Mindre förtjust var rektor Neuman, som infunnit sig för att se till att inga skolpojkar besökte festen och i angivaresyfte anteckna vad som kunde vara förgripligt.

Efter den andra föreställningen befann sig stadens anti-socialistiska medborgarkår i fullt uppror. Efterräkningarna kommo snabbt. Fem av årets konfirmander hade direkt medverkat i pjäsen. De blevo avstängda från konfirmationen. Likaså avstängdes tre andra pojkar, som sett stycket uppföras. ”Svartrockarna morska sig”, skrev Thorsson och hoppades, ”att de sålunda utestängda gossarnas föräldrar måtte vara förståndiga nog att låta gossarna slippa besvära prosten för framtiden.” Gossarna togo saken lugnt, de sade helt frankt, att konfirmationen kunde de reda sig utan. ”Våra heliga män”, berättade Thorsson vidare för Arbetetsläsare, ”ha funderat på att kalla den ’ogudaktiga skomakaren’ inför kyrkorådet, som antagligen i parentes sagt består av maskerade syndabockar.”

Strängare kraftåtgärder voro i görningen mot den ”ogudaktige skomakaren”. Ystads-Posten skrev under rubriken ”en sorglig tidsbild” en smärtfylld och ilsken artikel, vari åklagaren bussades på Thorsson. ”På pastorsexpeditionen” var ett i högsta grad rått och vidrigt sammelsurium, som icke gick ut på annat än att försöka för ett okritiskt publikum framställa i löjlig dager vår kyrkas och kristendomens läror och åskådningssätt. För de socialistiska agitatorer, ”som här verka och utan uppehåll bedriva samhället undergrävande arbete”, var ingenting högt eller heligt. De aktade icke för rov att för sina intressen ”tillspillogiva framtiden för barn, som i deras händer bli marionetter i ett sorgespel”. Emellertid hoppades tidningen, att den sista hänsynslösheten skulle få vederbörlig näpst: ”Det är nämligen ganska troligt att den egentliga anstiftaren, skomakaren Thorsson härstädes, kommer att rättsligen åtalas för hädelse mot sakramenten. Vår åsikt är, att en dylik åtgärd bör vidtagas och även om så sorgligt skulle vara, att lagens spelrum i ty fall visa sig så stora att den tilltalade icke skulle kunna bliva juridiskt dömd — moraliskt dömd är han ändock av allmänheten — så skall allmänna åklagaren likväl ha den tillfredsställelsen, som ligger i en uppfylld plikt.”

Thorsson var icke ängslig. Kom an, boys! ”Man vill ha skomakaren fälld för hädelse mot sakramenten. Då borde varje statskyrkopräst, som dagen efter han tagit sig en bondfylla spetsat av kopparslagarna med att ta sig en klunk av det tillärnade nattvardsvinet, också åtalas.” Med de utestängda konfirmationsbarnens framtid var ingen fara. Det var hans mening att hos det uppväxande släktet inplanta begrepp om religionshumbugen. ”Tillåt en fråga: Vilket är mestsårande, att de unga barnen, som skola konfirmeras, besöka en dylik tillställning, eller att de höra och se en statskyrkopräst under rusets inflytande hålla skåltal för kungen och fosterlandet samt högre upp i rymden bosatta koryféer?” Ett åtal vore blott gagneligt för den socialdemokratiska rörelsen. ”Skulle verkligen myndigheterna låta pocka sig av reaktionens tjat att väcka åtal, så inte oss emot! Det kan endast bidraga till vår agitation. Det har nästan varit lite dött inom rörelsen en tid, och vi äro belåtna, om myndigheterna vilja räcka oss en hjälpande hand.”

Den 18 april kom stadsfiskalen Elfström med en stämning å Thorsson att inför rätta svara för det han genom uppförande av ”På pastorsexpeditionen” gjort sig skyldig till ”religionsbrott”. Ansvar yrkades enligt kap. 7 par. 1 strafflagen: ”Var, som hädar gud eller lastar eller gäckar guds heliga ord eller sakramenten, dömes till straffarbete i högst två år. Sker det av obetänksamhet eller lättsinne, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.”

Arbetet hoppades att Thorsson skulle ”spela sina kort så pass duktigt, att Ystads maktägande kälkborgare icke återupprepa detta medeltidsaktiga gengångarspektakel”. Åklagaren högg i sten. Stycket var icke förargelseväckande. Det var tvärtom mycket uppbyggligt. ”Dramat är högst moraliskt och håller sig allt igenom på biblisk ståndpunkt. Hjälten i stycket är en präst, som super, svär, skrålar, kurtiserar vackra nattvardsflickor och botar sina kopparslagare med att smutta ur kalken. Alltså är han i mycket lik bibelns falska profeter, fariséer och skriftlärde. Men han får sitt straff, av den kvinnliga konfirmanden en bastant örfil, sedan en svår knäskada och slutligen presenterar sig satan själv och bringar den syndiga karlen till det permanenta pinorummet. Som sagt, pjäsen är sedlig och uppbygglig, visande hurusom dygden belönas och synden straffas.”

Åklagaren, stadsfiskalen Elfström, hade en motsatt mening om dramats moraliska karaktär, när han den 20 april inför Ystads rådhusrätt utvecklade sitt åtal. Det var redan upprörande för ”samhällets moraliska känsla”, att kyrkoherden, ”som spelades av skomakare F. W. Thorsson”, framställdes som ”den personifierade uselheten”. Men de mest förargelseväckande episoderna voro:

”1) Gudstjänsten gäckas, då Thorsson påstår den vara till enbart för ’döva käringar’ och för ’personer utan reflektionsförmåga’.

2) Altarets sakrament gäckas jämväl av Thorsson, då han dricker ur nattvardsvinet, på den grund att nattvardsgästerna i annat fall kunde därav få för mycket och bliva fulla.

3) Konfirmationens heliga akt och därmed också guds heliga ord gäckas på det grövsta sätt, då de agerande konfirmanderna, däribland fem tillhörande årets nattvardsungdom här i staden, genom Thorssons frågor beredas tillfälle att säga eller i korus instämma i påståendet att allt vad pastorn lärt dem under beredelsetiden vore lögn.”

I väntan på andra rättegångstillfället, den 11 maj, sammankallade Thorsson till Arbetareföreningens stora sal ett protestmöte för diskussion över frågan: ”Kan vördnaden för religionens bud åstadkommas med åtal?” Målsmännen till de ”avsatta” konfirmanderna voro särskilt inbjudna. Det blev överfullt hus. Cigarrmakare Andrén fungerade som ordförande.

Åtalade Thorsson var främste talare. Han avbröts upprepade gånger av stormande ovationer. Han fann det senaste åtalet nästan lumpnare än något föregående religionsåtal. Icke religionen utan prästernas uselheter hade gisslats. Av historien om huru Kristus, den helige ande och sakramenten tillkommit lärde man, att dessa saker voro osspåbördade av några syndiga präster, men det generade icke reaktionens hantlangare att åtala och döma för dessa av människor invoterade antikviteter. Vilka hånade religionens bud mest: de fritänkare, som av ärlighet förnekade religionens bud, eller de statskyrkans präster och övriga luteraner, som hycklade tro, men i handling levde ett liv, som var en uppenbar hädelse och ett grovt hån mot vad de officiellt lärde som heligt? I fråga om de ”avsatta” konfirmanderna ansåg Thorsson det blott vara fördelaktigt för dem att de nu sluppo bliva hycklare och bedragare. ”Konfirmationen är det största hyckleri man kan tänka sig”. Han uppmanade alla som icke trodde statskyrkans dogmer att vara ärliga och hålla sina barn från konfirmationen. En målsman, vars barn fått respass från konfirmationen, instämde med Thorsson och förklarade, att efter denna prästerliga behandling komme han aldrig att låta sina barn konfirmeras.

Den 11 maj förekom hädelsemålet på nytt. Thorsson hade hotat att komma dragandes med 100 vittnen. Han nöjde sig med 27. Cigarrmakare Andrén avlade ej vittneseden. ”Eden hade ingen betydelse för honom, emedan han varken trodde på helvetet eller saligheten.” Han tilläts vittna ändå. Tvärtemot rektor Neuman och adjunkten Hoflund, som vid första rättegångstillfället vittnat att Thorssons roll hade varit mycket förargelseväckande, vittnade nu de 27 som en man: ”För vår del erforo vi icke, att någon förargelse väcktes bland åhörarna och åskådarna, vare sig mot den heliga nattvarden, Guds ord eller den lutherska religionen, utan uppfattade vi efter

vår klara uppfattning av Thorssons roll, att den endast rogade publiken och visade, huru der gått till i verkliga livet.” Åklagaren medgav gärna, att vittnena icke hade känt någon förargelse, emedan de tillhörde den socialistiska organisationen, vars chef på platsen Thorsson var. Varpå Thorsson genmälde, att lagen icke föreskrev någonsärskild trosbekännelse för socialdemokrater. Religionen vore för socialdemokraterna en privatsak och många socialdemokrater voro starkt religiöst anlagda.

I de dagarna inträffade i Ystad en händelse, som gav särskild aktualitet åt innehållet i ”På pastorsexpeditionen” och stärkte Thorssons ställning. Den liberala Ystadstidningen hade insinuerat att pjäsen riktade sig mot en viss kyrklig person i Ystad. En kyrkoherde i staden uppbjöd veterligen all sin kraft att få pjäsen stoppad. Nu hände den 4 maj att en bättre sexa avåts å ”Hotel du Sud”. Kyrkoherden deltog med resultat, att benen ej bar honom från festen. Utan förbarmande publicerade Thorsson händelsen och namnet.

Kyrkoherden vandrade bokstavligen ”på den breda vägen”, ty trottoaren räckte ej till för herrans smorde. En hop pojkar bildade svans. De tyckte det var roligt att prästen var full. Några vuxna åsågo händelsen och anmodade en patrullerande poliskonstapel att ge prästen ”samma logi som andra fyllbultar”. Så länge han kunde gå fick han passera, sade polisen. Välvilliga personer hjälpte honom in i ett privathus. ”Det förvånar oss på det högsta”, tillade Thorsson, ”att ej allmänna åklagaren här ingripit, ty då det visats nit för religionens helighållande emot skomakare, varför har man då ej visat detta nit emot en person, som brutalt våldfört sig mot den lära vars högsta målsman han är här på platsen? Var äro nu rektor Neuman och kollegan Hoflund? Nu såras ej deras religiösa känslor, då en präst genom sitt uppträdande drager religionens bud ned i smutsen. Då tiga dessa bålda försvarare. Det är skillnad på präster och skomakare.”

Vid sista rättegångstillfället, den 8 juni, kallade Thorsson som ytterligare vittnen folkskolläraren Axel Svensson, fil. kand. Klarén och litteratören Axel Bengtsson. Enstämmigtintygade de att pjäsen icke gäckat vare sig sakramentet eller gudstjänsten. Deras uppträdande på Thorssons sida var till en del en protest mot den liberala Ystads Allehanda, som i flock och farnöte med sin konservativa kollega förordat åtal.

Från en liberal man rönte den frisinnade tidningens hållning i hädelsemålet skarpt mothugg. ”Fäller man Thorsson, ja, då borde också Wilhelm von Braun, Palmér och Strindberg fällts i de mot dem väckta åtalen för hån och gäckeri. Men de frikändes. En skomakare och socialist må icke i enahanda sak behandlas annorlunda än en student och författare.”

Den frisinnade tidningen tyckte ändock det var skillnad på Strindberg och Thorsson. Strindberg hade icke uppträtt på någon teater och agerat religionshycklande präst, han hade blott haft ett helt kort, allvarsamt yttrande om nattvarden. Den liberala åtalshatarens svar kom kort och dräpande: ”Strindberg åtalades, emedan han i Giftas låtit en nattvardsyngling kalla altarets sakrament ’det oförskämda bedrägeriet, som spelades med Högstedts piccardon (Nattvardsvin) à 65 öre kannan och Lettströms majsoblater à 1 krona skålpundet, vilka av prästen utgåvos för att vara den över 1,800 år sedan avrättade folkuppviglarens Jesus av Nazareth kött och blod!’ Orden äro kanske allvarsamma — men höviska? Knappast! Thorsson är också åtalad för hädelse med nattvarden.”

Den 29 juni dömdes Thorsson för gäckeri med altarets sakrament att böta 300 kr. Domen var mild men ändock upprörande. ”Domen är i sin oförsynthet enastående i Sverige, emedan det icke var författaren till teaterstycket utan skådespelaren som dömdes”, skrev Arbetet samma dag. Och dagen efter kom den ljungande artikeln under rubriken ”Sakramenskat”. ”Författaren till stycket går oantastad härThorssons besvärsskrivelse i hädelsemålet. Hovrättens utslag i hädelsemålet.ibland oss och väntar förgäves på tryckfrihetsåtal, men Thorsson, som spelat prästen i hans stycke, får sig en dom, trots att den överväldigande majoriteten av de hörda vittnena icke ansett hans spel vara brottsligt. Så sakramenskat blindstyrig, oresonlig, skenhelig och småfnaskig kan den höga rättvisan vara ännu i slutet av nittonde seklet, då man måste gå till de lägsta och okunnigaste intelligenser för att träffa en uppriktig tro på döpelsen och nattvarden.

Vad som förvånar oss och andra är att icke även den som spelat fan i stycket åtalades, ty det blir väl ändå det allra farligaste, när folk börjar få se den herrn från scenen och skratta åt honom. Här föreligger dessutom den försvårande omständigheten, att fan på sistone tar prästen inför publikens ögon. Myndigheterna i Ystad borde ha

passat på det sällsynta tillfället att få hans underjordiska majestät åtalat och tilltvålat.”

Thorsson överklagade domen hos hovrätten över Skåne och Blekinge. Som starkaste skäl anförde han, att dramat blivit tryckt utan påföljd. På föranstaltning av Malmö socialdemokratiska förening hade författaren nämligen låtit trycka ”På pastorsexpeditionen”. I det tryckta styckets förord sade sig författaren ej ha låtit befordra sitt oansenliga verk till trycket ”såvida ej myndigheterna i Sveriges sydligaste småstad kommit på den befängda idén att åtala utföraren av huvudrollen, hr F. V. Thorsson i Ystad, för gäckeri med sakramenten och gudstjänsten”. Allmänheten borde genom att läsa skriften få en idé om ”Ystadsmyndigheternas antediluvianska ståndpunkt i nådens år 1891”. Thorsson kunde till hovrätten anföra: ”Originalstycket har i tryck oklandrat passerat den officiella censuren, och bör jag således frigivas från allt ansvar för att jag utfört en roll av den tillåtna tryckta pjäsen.”

Thorsson frikändes på hösten 1891 av hovrätten. I glädjen arrangerade han ögonblickligen en extra föreställning av ”På pastorsexpeditionen”. Han ville icke försumma det gynnsamma tillfället att reta sina motståndare. Han befriades från de av Ystads rådhusrätt ådömda böterna, som hans partivänner voro beredda att samla in. Kostnaden för lösen av rättegångshandlingarna var han förut befriad ifrån. På de utdrag ur domboken, som Thorsson på äldre dagar lämnade till Arbetarrörelsens Arkiv, står: ”För fattigdom fri från avgift”. Den fruktade hädaren, som skälldes för att leva flott på arbetarnas bekostnad, var en utfattig man.

Skomakaremästaren och fackföreningsledaren.

MEN HUR gick det med Thorssons skomakeri under all denna agitation? Han skulle ju tjäna sitt uppehälle som skomakare och icke som agitator. Den socialistiska agitationen gav honom mycken ryktbarhet men föga mat. Att ”den röda skomakaren” var mycket röd är redan klart, men var han också skomakare?

”Partivänner!

Undertecknad, som börjat egen skomakerirörelse i Ystad, rekommenderar sig härmed till utförande av allt vad till skomakeriyrket hörer. Ett gott och välgjort arbete utlovas till moderata priser.

F. V. Thorsson.”

Denna annons var införd i Ystadspressen den 9 juni 1888. Den 10 juni, dagen efter, uppträdde den splitter nya skomakaremästaren vid Axel Danielssons sida och slog sitt första socialistiska slag i staden. Från och med denna dag visste hela Ystad med omnejd vem skomakaren Thorsson var. Han skötte reklamen förträffligt. Den borgerliga pressen, särskilt Ystads-Posten, hjälpte honom tjänstvilligtmed obetald reklam, så att han slapp börja i obemärkthet. Den varnade omedelbart allmänheten för Thorsson såsom en samhällsvådlig individ. Avsikten var att beröva den nye skomakaremästaren utkomstmöjligheterna och sålunda skänka Ystad lugn.

Resultatet av de borgerliga bojkottförsöken motsvarade emellertid icke ansträngningarna. Hela staden skulle se den märklige mannen. Arbetarna ansågo det som en hederssak att låta sina skor tillverkas och lagas hos honom. Och även utanför arbetarnas leder fick han en betydande kundkrets. Det kom till och med långa rader läsare till verkstaden. Thorssons skomakeri blev snart ett av de större i staden och under den bästa tiden hade han 5—6 arbetare på sin verkstad. Han var en av stadens ”stormästare”.

Kunderna blevo icke lurade. Som yrkesman tillvann han sig stort förtroende. ”En sån skomakare fanns inte i stan”, försäkrade mor Anna Thorsson vid ett samtal efter Thorssons död. Hennes omdöme var icke partiskt och färglagt. Under sin gesälltid berömdes han alltid av sina mästare såsom en duktig arbetare, även om de beklagade att han var en sån ivrig socialistagitator. Yrkesskickligheten förde han med sig som mästare. Allt, som gick ut från Thorssons verkstad, skulle vara ordentligt och fint och på hans arbeten kunde med skäl ha klistrats Ystads välkända tobaksmärke ”ärligt och gott”.

Thorssons skomakeri låg först i en källare på Trädgårdsgatan, flyttade sedan till Lilla Norregatan och slutligen

till Lilla Strandgatan. Men var den än låg var den Thorssonska verkstaden alltid en mötesplats för socialistiska föreningssammanträden och ett hem för kringresande agitatorer. På den verkstaden tillverkades socialister lika mycket som skor.

Där Thorsson hade sin verkstad, "högkvarteret", vid
L:a Strandgatan. Thorssons bostad: de tre bortre
fönstren på nedre våningen.

Det var också en trevlig verkstad, där gesällerna icke hade det långsamt eller tråkigt. Även som mästare hade Thorsson en sällsam förmåga att hålla humöret uppe och göra arbetet lätt. Han var icke den strame mästaren utan gesällernas glade kamrat. Han munhöggs och tog livtag med dem, så att verkstaden såg ut som om en revolution gått fram där. Och sjöng gjorde han så det dånade mellan väggarna och favoritsången var "Hör arbetsslavens stämma". GesällenBerghell, som var musikaliskt anlagd, ville gärna kritisera mästaren. Thorsson sjöng i arbetarklubbens sångkör visserligen förste bas. Men någon sångare var han just icke. Han gnodde på allt vad hans tordönsstämma orkade, och det var icke så litet.

Thorssons verkstad (de två fönstren till vänster om
porten, nedre våningen) vid L:a Strandgatan.

Skomakaren Oskar Ferm, som några år arbetade gesäll hos Thorsson, har berättat att han ur gesällernas synpunkt var en idealisk mästare, en hygglig arbetsgivare. Bland an-nat höll han arbetarna med tråd, det gjorde icke de andra mästarna i staden. Gesällerna klarade sin mat själva, men på lördagarna bjöd Thorsson dem på sill och potatis och ölsupa. Städse var han ock den förste att godkänna sko-arbetarefackföreningens prislistor.

I själva verket var Thorsson en underlig företeelse som mästare. Han kände sig mera som gesäll än som mästare. Formellt slutade hans gesälltid vid ankomsten till Ystad i juni 1888, men i realiteten var han dock många år framåt gesällernas främste ledare, när det gällde att föra deras talan inför mästarna. Mästaren Thorsson stod i spetsen för gesällernas organisationsarbete och lönerörelser och det hederliga skomakareämbetets övriga utövare ansågo honom aldrig som en av de sina. De vägrade att taga emot honom i sin sammanslutning, de sågo i honom, och med rätta, fienden innanför murarna.

Det dröjde icke länge förrän Thorsson sökte väcka liv i den avsomnade skoarbetarefackförening, som förut funnits på platsen. Denna hade bildats 1885 av 21 skoarbetare under ordförandeskap av skolläraren Axel Svensson. Den blev emellertid icke gammal. Redan året efter tog den slut. Sista protokollförda mötet ägde rum den 8 febr. 1886. Föreningen dog i skönhet, ty den sista mötesdiskussionen ägnades ett ståtligt arbetsprogram. Mästaren skulle icke ha rätt att i sin kondition ta arbetare, som icke tillhörde fackföreningen. Mästaren borde ansvara för utbetalningen av första avgiften till fackföreningen samt vara skyldig att lämna sina arbetare fullt upp med arbete, så att alla frimåndagar "gå väck". Ingen arbetare skulle ha rätt att sluta sin kondition utan 8 dagars uppsägning, och ingen arbetsgivare äga rätt att avskeda sina arbetare utan att iakttaga samma bestämmelse. En lista över arbetarnas krav skulle sändas arbetsgivarna till påteckning.Ehuru mästare och alltså för egen del utan behov av en skoarbetarefackförening ansåg Thorsson det bedrövligt att stadens gesäller saknade en organisation, som kunde tillvarataga deras intressen gentemot mästarna. Den 3 mars 1889 lyckades han samla 11 gesäller, som voro villiga att tillsammans med honom på nytt bilda "Ystads skomakeri-arbetarefackförening". Thorsson satt som ordförande vid konstituerande sammanträdet, skötte protokollet, skrev sitt namn först i medlemsmatrikeln och invaldes i styrelsen 'som ordförande. Till det skånska socialistorganet rapporterade Thorsson: "Den förut avsomnade föreningen hade efterlämnat ett antal stadgar samt föreningsböcker, vilka nu kommo väl till pass". Från Stockholm hade kommit provnummer av skoarbetareförbundets nyss startade facktidning, "vilken mottogs med jubel, i synnerhet som det är en tidning, som skomakaren ej behöver skämmas för, och böra alla skoma-keriarbetare i Sverige hålla den".

I julinumret av "Skomakarnas facktidning" lämnade han en redogörelse för det arbete, fackföreningen presterat de första månaderna av sin tillvaro. Med Thorssons hjälp hade utarbetats en prislista, som underställts mästarna till godkännande eller förkastande. Förut hade betalningen för arbetet varit mycket växlande, en mästare hade till

och med tre särskilda priser, men genom denna prislista hade skapats fasta normer för betalningen. ”Nu sattes ett p.” för mästarnas nycker. Sex av mästarna, bland dem F. V. Thorsson, skrevo under. Den av Thorsson ”på förbundsavdelningens vägnar i Ystad” lämnade redogörelsen slutar med en allvarlig hotelse till Ystads mästare: ”Vi få nu se, om priskuranten hålles av arbetsgivarna, därom skall jag framdeles meddela mina kolleger. Vi kunna nu granska våra arbetsgivare litet närmare i sömmarna, sedan vi fått vårt eget organ till stånd; vi kunna hålla de värsta småtyrannerna litet i ty-geln, detta är ett vapen, som icke får ligga obegagnat.” Som mästare tillhörde Thorsson ”småtyrannerna”, som fackföreningsledare förband han sig att hålla ”småtyrannerna” i styr. En äkta Thorssonsk handling av osjälviskhet och oegennytta.

Provnumret av Skomakarnes facktidning.

Under fackföreningens tidigare skede nedlade Thorsson mycket arbete i dess tjänst. 1890, då fackföreningen nödgades tillgripa strejk mot de oresonliga mästarna, tjänstgjorde han som strejkledare, och utarbetade då en för gesällerna förmånligare prislista än den som gällt sedan 1889. Mästarna vägrade emellertid att gå med på någon förändring av förutvarande arbetspriser. Med Thorsson vid protokollet beslöto fackföreningens gesäller därför att gå i strejk den 13 maj. Då mästarna fortfarande envisades att icke ingå i något resonemang med fackföreningen, blev den utbrutna striden en kamp såväl om föreningsrätten som om förbätt-rade arbets- och betalningsvillkor. På Thorssons förslag igångsattes en insamling till förmån för de strejkande. Denna inbragte 88 kr. Genom gesällerna hos de olika mästarna infordrade Thorsson vidare uppgifter om gesällernas genomsnittliga inkomster. På ett av fackföreningen föranstaltat offentligt möte i Arbetareföreningens stora sal höll han så ett inledande föredrag, redogjorde för förhandlingarna mellan mästarna och gesällerna, påvisade att skoarbetarnas veckolöner i genomsnitt voro 7—10 kr. och deklarerade som sin mening att strejken vore fullt berättigad. Mötet, som beslöt att kraftigt understödja de strejkande, hade omedelbar effekt. Dagen efter var strejken avvecklad med i det väsentliga en seger för gesällerna.

Ingen kunde mera nitiskt än Thorsson tillhålla gesällerna deras ”fördömda” skyldighet att tillhöra fackföreningen och stå på sin kant mot mästarna. Han svängde strängeligen färlan över slöfockar och osolidariska. I januarinumret 1891 av ”Skomakarnes facktidning” basade han av både mästare och gesäller. Mot den vrånge mästaren Ottosson var han bister. ”Blir det oss möjligt att få in ett par av Ottossons arbetare, skola vi nog tukta det rötägget.” En fackföreningsmedlem, som ”var fräck nog” att fordra 15 kr. i strejkunderstöd i veckan och ändock svek i 1890 års strejk, presenterade den förgrymmade mästaren-strejkledaren sålunda: ”Signalementet på denna juvel skola vi meddela, ifall han reser till en annan marknad. Här är han tillräckligt känd även bland de övriga organiserade arbetarna, och mer än en gång har han till följd av sitt beteende behandlats efter förtjänst av dem. Vi hoppas att denna behandling någon gång skall bringa honom till eftertanke om vilken ovärdig roll han spelar som sin arbetsgivares marionett.”

Från ett senare år förmäler fackföreningens protokoll, hurusom ett rykte kommit ut bland skomakarna, att en gesällBergman på Olsson verkstad skulle sitta och arbeta under prislistan. Thorsson föreslog att fackföreningens ordförande skulle avlåta en skrivelse till mästarnas ordförande. Han hoppades, att en sådan ”dålig handling” icke skulle bli ”oberörd”, då ordföranden å mästarföreningens vägnar satt sin namnteckning under prislistan. I motsatt fall, yttrade Thorsson, borde fackföreningens medlemmar underrätta gesällen om att de skulle tvinga honom sluta med arbetet, om han längre arbetade under den fastställda prislistan. På nästa möte voro både gesäll och mästare närvarande, bekände sin skuld och erhöllo på Thorssons förslag syndernas förlåtelse. Samtidigt rapporterades, att en gesäll Svensson absolut vägrat gå in i föreningen, ehuru den ena kommittén efter den andra besökt honom. Thorsson föreslog, ”att hela fackföreningen skulle samlas en halv timme före nästa mötes början hos Lundgren och sedan mangrant avtåga ut till Svensson; det skulle vara det enda sättet att få honom att infinna sig”.

Dubbelställningen som mästare och fackföreningsledare vållade emellertid både svårigheter och obehag för Thorsson. Icke blott mästarna vägrade erkänna honom som en av de sina, det fanns även gesäller som hyste misstro mot honom. ”Vad fan skall den där mästaren styra och ställa med vår fackförening för?” frågade klassmedvetna gesäller. Den rena och heliga klasskampen kunde icke tolerera en mästare som god

fackföreningsmedlem. En kort tid stod Thorsson utanför fackföreningen, men inröstades återigen med acklamation i januari 1892 och ”erlade sin avgift för hela året”.

Vid denna tid hände det till och med att Thorsson inför fackföreningen måste stå till svars mot beskyllning för osolidariskt uppträdande. Som fungerande sekreterare nedskrev Thorsson själv i protokollsboken de mot honom resta ankla-gelserna.1) En skoarbetare ansåg sig ha blivit orättvist behandlad av Thorsson, då han, ehuru familjefar, icke fått fortsätta sitt arbete hos honom. Och beskyllningen för osolidarisk handling vidgades att gälla även fru Thorsson. ”Thorsson som agitator lärde ett och levde ett annat. Så t. ex. uppträdde Thorsson och förfäktade lönens höjande genom organisation men han tillät sin hustru att arbeta i skrädderi och undertrycka lönen för de manliga skräddarna”. Thorsson värjde sig manligen. Det var för litet att göra i verkstaden, därför kunde han icke ge arbete åt skoarbetaren. Som arbetsgivare hade han för övrigt rätt att antaga och avskeda arbetare. Bad närvarande gesäller vittna, om han i något avseende brutit prislistan. Ett flertal upplyste då, att Thorsson aldrig betalat under, men väl över denna. Thorsson blev rentvådd och föreningen lät vid diskussionen bero. Anklagelsen mot fru Thorsson lade Thorsson själv fram för skräddarefackföreningen. Hustrun blev lika rentvådd som mannen. Med fru Thorssons skrädderiarbete hängde så samman, att det under ekonomiskt brydsamma situationer var nödvändigt för familjens livsuppehälle. Agitationsre-sorna underminerade tidtals ekonomin.

I ”Skomakarnes Facktidning” var Thorsson från begynnelsen en flitig medarbetare och hans bidrag voro icke blott av lokal art utan stundom även artiklar. 1889 skrev han sålunda en längre, klarsynt och utredande artikel om ”revolutionen inom skomakeriyrket”, som vittnade om den unga författarens skarpa blick för utvecklingen inom yrket. Med den revolution maskinerna åstadkommo även inom skoma-keriet menade Thorsson, att yrket mer och mer lösgjorde sig från hantverksstadiet och droges in i storindustrien. Först uppfunnos maskiner att nåtla med, sedan att bottna med. Maskinskodonen från utlandet, särskilt från Tyskland, höllo

') Facsimile av protokollet sid. 122—124.på att undantränga de hemmagjorda svenska skodonen. Och även i Sverige fanns redan en och annan smärre sko fabrik.

Protokoll fört vid svenska skoarbetareförbundets afdelning i Ystad den 11/4 1892.

Hantverksmästaren och gesällen borde icke trösta sig med att maskinen aldrig kunde göra arbetet så bra scm handkraften. Den tid torde komma då skickliga tekniker för-

bättrat maskinen så, att den uträttade sitt arbete lika bra som den levande maskinen-arbetaren. Då en maskin tillverkade lika många skor som 50 arbetare på samma tid, då måste en mängd arbetare bli överflödiga och andra blott en kortare tid av året erhålla tillräckligt med arbete. En

återgång till de gamla skråformerna vore icke möjlig. Dessa voro för trånga, därför sprängdes de. Förbannelsen i det nuvarande produktionssystemet vore att maskinerna och produktionsmedlen i övrigt ägdes av några få kapitalister. Ägdes de av arbetarna, skulle förhållandena vara helt andraoch bättre. Revolutionen i fråga om produkternas frambringande måste åtföljas av en revolution i fråga om äganderätten till produktionsmedlen. Hela det nuvarande lönesystemet måste slutligen avskaffas och ersättas med ett gemensamt arbete. Tills detta kunde ske borde skoarbetarna arbeta på att erhålla en normalarbetsdag, varigenom plats kunde beredas åt den alltmera växande reservarmén, som stod utan arbete och existensmedel.

I sammanhang med sin agitationsresa sensommaren 1889 för södra partidistriktets räkning sökte Thorsson väcka det fackliga intresset bland skomakargesällerna i de städer i Blekinge, Småland, Halland och Skåne, han reste igenom. Det omnämnande, han gav skoarbetarna i deras fackorgan var icke lysande, ”men så mycket mera sanningsenligt”. Han var full av ilska över gesällernas djupa slöhet. Och hans karbas svängdes nästan hårdare över dem än över mästarna.

I Karlshamn var en fackförening under bildande, ”men den rätta uppfattningen av organisationens betydelse fattades, man stod ännu kvar på den gamla liberala ståndpunkten”. I Ronneby var den störste mästaren läsare: ”Han försöker nog göra vad i hans förmåga står att hindra arbetarnas organisation, som naturligtvis enligt hans

förmenande är något från Belzebubs värld importerat otyg.” Från Oskarshamn noterades: ”Ett 30-tal skomakeriarbetare finns på platsen, men det är att märka, att de flesta äro komna från bondlandet i Småland och aldrig ha varit annanstans, så deras anspråk på livet äro ej stora.” Eksjö var ohjälpligt: ”Arbetslönen är den lägsta, jag hört på någon plats. Så t. ex. betalas för mansbottning, sydda från klack till klack och med tvärsyl även i hålfoten, kr. 2: 50. På min förfrågan hos en arbetsgivare, varför det ej betalades mera, svarades, ’att gesällerna ej begärde mera’, och under sådana om-ständigheter gillar jag mästarnas handlingssätt, ty att självmant höja arbetslönen vore synd, när arbetarna äro så idiotiska, att de icke ha vett att begära betalt för sitt arbete.”

Blommor bestods icke heller åt Jönköping. Där hade förbundsordföranden Landqvist bildat en fackförening, som dock ”saligen avsomnat”. Vid Thorssons besök lovade gesällerna att taga nya tag. Thorsson trodde icke sina skomakare och deras löften mer än nätt och jämnt: ”Att döma av den energi, de utvecklade efter Landqvists besök är det icke mycket att lita på; de gingo då med händerna i byxfickorna och ledo tvinsot tills äntligen sommaren kom och gjorde slut på deras plågor som fackföreningsmedlemmar. Heder åt Jönköpings skomakare! Nog ska arbetarnas ställning bli bättre, om alla göra sin plikt lika bra. Då skall snart hela förbundet segla in i evighetens värld, åtföljt av fackföreningen, som då icke har något att uträtta på den här planeten. Ja, om vi få tro en del av Jönköpingsskomakarna, lär den redan nu vara en lyxartikel, och flera visste ej att vi hade någon. Jag är frestad att ännu en gång utropa: Heder åt Jönköpings skomakare!”

Vid Skomakeriarbetareförbundets första kongress, juli 1890 i Stockholm, var Thorsson ombud för fackföreningen i Ystad. Det mötte åtskilliga svårigheter att få ihop respengar åt honom. Några kronor funnos över från strejk-insamlingen. På förslag av Thorsson skaffades återstoden genom bortlottning av en snusdosa av läder, samma metod som praktiserades, när Ystads arbetarklubb skaffade sig sin röda fana. Vid kongressen spelade den 25-årige Thorsson en framträdande roll. Jämte förbundsordföranden Landqvist fungerade han som kongressens ordförande, han låg skarpt i debatterna och var en flitig resolutionsförfattare. Han gav med andra ord an tonen.Resolutionen om strejkerna hade Thorsson och Landqvist till författare. Denna var mycket försiktigt hållen och rekommenderade strejk blott som ett yttersta medel att tillgripas endast under förutsättning att arbetarna å platsen voro väl organiserade, att övriga förbunds-avdelningar i tid underrättats, och att understöd funnes tillgängligt för den närmaste framtiden. Uttalandet präglades alltigenom av Thorssons klokhet. Även för resolutionen om arbetstidens längd och maskinindustrin stod Thorsson som en av författarna. Den var byggd på samma tankegång, som kommit till synes i hans artikel om ”revolutionen inom skoma-keriyrket”. För skomakeriets del var Thorsson icke framme vid kravet på 8-timmars arbetsdag. Kongressen nöjde sig med att anse införandet till en början av 10-timmars arbetstid som ”en absolut nödvändighet”. Arbetstidens förkortning var arbetarnas enda effektiva medel att möta maskinindustrins överhandtagande inom produktionen. Kongressen behandlade även frågan om en gemensam sjukkassa och enade sig om den av Thorsson föreslagna resolutionen, vari uttalades önskvärdheten av en dylik förbundets egen sjukkassa, men hänsköt frågan till avdelningarna för yttrande.

P. A. Johansson.

Den 3 jan. 1892 hölls i Malmö en av P. A. Johansson, sedermera ekonomichef för Arbetet, utlyst konferens för de skånska skoarbetarefackföreningarna. Thorsson var ombud för Ystad, fungerade som en av de två ordförandena och var liksom på förbundskongressen trägen debattör ochförslagsställare. Jämte P. A. Johansson dikterade han de flesta besluten.

Thorsson inledde diskussionen om agitationen. Av egen erfarenhet trodde han föga på det resultat, som vinnes av utsända agitatorer. De avdelningar, som bildades av kringresande agitatorer, domnade i regel bort, om ej någon särskilt intresserad medlem funnes. Thorsson förordade därför tillsättandet av en förtroendeman för förbundet, som kunde stå i ständig kontakt med avdelningarna och ingripa stödjande och uppryckande vid behov.

A. C. Lindblad.

I diskussionen om kampen mot strejkbryteriet tillhörde Thorsson den hänsynslösare riktningen. Skomakaren Ekberg från Landskrona trodde på det godas seger även hos strejkbrytarna och förordade ett humant

behandlingssätt. Men Thorsson trodde tydligen icke på det godas seger, ty han försvarade ”ett strängt tillvägagående”.

Thorsson visade sig varmt intresserad för praktiska åtgärder till förbättring av skomakeriarbetarnas ställning. Han talade för ett snart realiserande av den gemensamma sjukkassan. Han talade för att de vid de danska skofabrikerna gällande prislistorna skulle sändas till de svenska fabrikerna och där drivas igenom. Han talade för och drev igenom en kraftig protest mot den konkurrens, som staten bedrev genom fångarnas skomakeriarbete o. s. v.

Även vid 1893 års förbundskongress fungerade Thorsson som en av de två ordförandena; den andra var K. Ekbergi Landskrona. Denna gång höll han sig något tillbaka i debatterna. A. C. Lindblad började komma i förgrunden. Som resultat av diskussionen om agitationsverksamheten antogs en av Thorsson utarbetad resolution: "Kongressen uttalar som sin åsikt, att lämpligaste sättet för agitationens bedrivande är att ofördröj ligen söka stärka förbundets inre organisation, samt att sedan i mån av behov understödja sådana personer, som äro villiga att bilda organisationer å platser, där sådana ej finns”. Resepredikantagitationen var tydligen fortfarande icke i Thorssons smak. Som tjänstgörande ordförande avslutade Thorsson kongressen och uttalade den förhoppningen, att kongressens arbete måtte lända till förbundets framåtskridande, ”så att det vid nästa kongress kan representeras av många fler avdelningar”.

Efter 1893 års kongress märktes Thorsson mindre inom förbundet och på dess kongresser. Lindblad hade valts till förbundets förtroendeman och tidningens redaktör, och han var man att klara de uppgifterna själv. Från tidningens spalter försvann Thorsson alldeles. På Göteborgskongres-sen 1896 var han icke närvarande. Detta år gick han ock för en kort tid ut ur förbundet. Han hade nämligen blivit vald till föreståndare för Folkets Park i Ystad och överlät sin skomakerirörelse på ett par av sina arbetare. Om detta Thorssons definitiva avsked från skomakeriverksamheten berättar en annons i Arbetet den 28 sept. 1896, av vilken facsimile finnes å följande sida.

Den 10 maj 1898 ingick Thorsson på nytt i sitt gamla förbund. Och på kongressen i Göteborg 1899 representerade han återigen Ystads skoarbetare, ehuru han nu var varken skoarbetare eller skomakarmästare, utan blott parkföreståndare. Han presiderade icke denna gång i ordförandestolen. Han var föredragande för tredje utskottet, som förberedde frågorna om understöds- och reshjälpsfond**Affärsöfverlåtelse.**

Undertecknad får härmed för ärade kunder meddela att jag från bch med den J.-ste instundande okt öfverlåter den af mig här i staden bedrifna akomakerirörelaen till herrar M. O. Berghell & Oskar Fehrm.

Frambärande ett hjärtligt tack för det förtroende som kommit mig till dél, anbefaller jag i ärade kunders hågkomst mina efterträdare, som flera år haft anställning i affären samt vid flera tillfällen skött densamma under min bortovaro och således äro fullt hemma i dess ledning, hvadan ärade kunder med samma förtroende som kommit mig till del kunna hänvända sig till mina efterträdare.

Ystad i september 1896.

F. V. Thorsson.

Hänvisande till ‚ofvanstående rekommendera vi oss i den ärade allmänhetens benägna hågkomst. Vårt bemödande skall alltid blifva att genom ett ärligt och godt arbete till moderata priser i förening med ett godt bemötande vinna ärade kunders förtroende. — Ystad i sept. 1896.

M. O. Berghell & Oskar Fehrm,

3036 320, Lilla Strandgatan 320.

samt om upprättandet av en skofabrik. Thorssons välkända stämma hördes nu som förr ofta i debatterna. Som utskotts-föredragande yrkade han avslag å motionen om en förbundets begravningskassa, emedan förbundets medlemmar å respektive orter i regel förut voro engagerade i begravnings-kassor. Kongressen följde Thorsson. Hans utskotts förslag ifråga om reshjälp- och arbetslöshetsunderstödskassor bifölls också. Detta gick ut på att

förbundsstyrelsen till nästa kongress skulle utarbeta och framlägga plan till res-hjälps- och understödskassa för arbetslösa medlemmar. Samma utskotts förslag i fråga om den planerade skofabriken drevs även igenom av Thorsson. En kommitté borde tillsättas för undersökning av de olika avdelningarnas intresse för en kooperativ skofabrik.

I lärlings frågan antog kongressen ett av Thorsson jämte Lindblad och Christian Nilsson formulerat uttalande, vari avdelningarna uppmanades anordna opinionsmöten, när något förslag till lärlingslag framlades i riksdagen, och förbundsstyrelsen uppmanades att vid löneregleringar tillse det mini-milön fastställdes även för lärlingar. För förbundets anslutning till det socialdemokratiska partiet drog Thorsson en lans med lyckosamt resultat. Kongressen beslöt partianslutning från 1 okt. 1900. Vid kongressens slut avtackade Thorsson å förbundets vägnar förtroendemannen A. C. Lindblad, som avgick, emedan han valts till redaktör för Ny Tid. Till Lindblads efterträdare föreslogs bl. a. även Thorsson. Han avsade sig dock kandidaturen. I stället valdes han till förbundets revisor.

I ”Skoarbetaren” skrev en kåsör om denna kongress:

”Som ombud och medlem i utskott må nämnas — ja, vad skall jag kalla honom, 'dunderguden Thor’, hemma i Sveriges sydligaste stad. Att munhuggas med den 'gynnaren’ i debatt, kom jag underfund med icke skulle tjäna till mycket, åtminstone för att gendriva en mening, som han säkert har fått in i sin skalle. Om han skulle komma på den idén — vilket dock inte händer — att påstå en ramsvart korp vara vit, så tror jag nog att efter en stunds diskussion skulle han få rätt. Mina vänner! Detta blott ett exempel för att visa hur styv han är.”

Även vid förbundskongressen 1902 deltog Thorsson, denna gång som revisor, icke som ombud för Ystad. Hösten samma år valdes han till riksdagsman. Så fångades han helt av politiken och gled bort från det direkta arbetet till sko-arbetareförbundets fromma. Sitt medlemskap bevarade han dock liksom sitt intresse för förbundet. Den efter Lindblad valde förtroendemannen, Christian Nilsson, gav genom "Sko-arbetaren” nyvalde riksdagsmannen Thorsson en varm kamratlig hälsning, som vackert vittnade om den starka personliga tillgivenhet Thorsson förvärvat bland förbundsmedlem-marna: "som enskild man är Thor vad man kallar ett verkligt 'exemplar', har visst i alla tider varit absolutist och har så vitt man känner till ej mer än en 'last' — han röker ci-garr! — Proletärpojken har, trots allt, genom sin karaktär och intelligens kämpat sig fram till aktning och anseende och har nu nått det högsta och ansvarsfullaste uppdrag, svensk medborgare kan få. Vad som icke minst bidragit till att Thor alltid i vidaste kretsar åtnjutit det största förtroende och aktning, är hans personliga sätt, alltid lika mot alla, enkel, rättfram och ärlig i allt.”

Den gamle skomakaregesällens duglighet förde honom till högre och ansvarsfullare samhällsposter än riksdagsmannens. Med beundran och stolthet sågo skoarbetareförbundets medlemmar sin yrkes- och förbundskamrat bli riksgäldsfullmäk-tig, finansminister och stå självskriven till statsministerposten, ärad och vördad av ett folk och ett stort stycke av världen utanför Sverige. Det var som om Thorsson skänkte heder och aktning åt sitt förbund och adlade skomakarens yrke. När Thorsson blev finansminister skrev skoarbetarnas dåvarande förtroendeman Edvard Johansson: ”Det är nog icke alldeles utan att vi skomakare känna oss litet stolta över att en kollega på detta sätt givit glans åt vårt hedervärda yrke.” Thorsson slöt sig värdigt till den rad av internationellt ryktbara skomakare, som börjar med Jerusalems och fortsätter med Hans Sachs, mästersångaren i Ntirnberg, och den religiöse filosofen Jakob Böhme. I den långa raden av inhemska politiska skomakare, där socialisterna A. C. Lindblad, Pär Ax och Edvard Johansson återfinnas, blev Thorsson den störste.

Skoarbetareförbundet valde Thorsson som 55-åring till sin hedersledamot. Thorsson var icke hedersledamot bara till formen. Var två eller tre skomakare voro församlade till åminnelse, kände de som en heder om Thorsson var mitt ibland dem. Han kallades som hedersgäst och högtidstalare vid många skoarbetarefackföreningars minnesfester, i Ystad, i Uppsala, i Eslöv och vid förbundets 30-årsfest. I lärorika,gripande och humoristiska skildringar lät han de ungdomliga organisatörernas vägröjararbete stå fram för sena tiders arbetare. Och han glömde icke att med skämtarens glimt i ögat upplysa om att han själv som ung skoarbetareagitatör hade ”starkare röst än förstånd”.

Kärleken till skomakarens yrke behöll Thorsson i sitt privata liv. Det var ingen saga att riksdagsmannen och finansministern på lediga stunder förfärdigade och lagade skor åt sig och sin hustru. Det var heller icke något koketteri. För honom var det varje medborgares plikt att kunna ett yrke. Han ville icke förlora sin yrkesfärdighet och han trivdes icke i några andra skor än dem han själv hade gjort. Han tänkte göra ett par skor åt sig till sista julen, men han orkade icke. Det vållade honom för stora smärtor att sitta framåtlutad som en skomakare är tvungen att göra. Mor Anna tror, att den hopsjunkna ställning, som hör samman med skomakarens yrke, bidragit till den magsjukdom, som blev skomakareveteranens död.

Sydsveriges väldige agitator.

STUGAN BLEV Thorsson för trång. Det lilla Ystad med omnejd räckte ej till för hans verksamhetslystna ande. Hans insats i Ystads arbetarrörelse gjorde honom så välkänd, att södra socialdemokratiska partidistriktet i juni 1889 på sin konferens i Malmö, i vilken Thorsson deltog som ombud för Ystad, enhälligt utsåg honom till sin agitator, d. v. s. för Skåne, Halland, Småland och Blekinge. Agitatorns veckolön bestämdes till 18 kr. i veckan. Thorsson satte omedelbart in en annons i Arbetet, i vilken han manade alla organisationsstyrelser och alla enskilda partivänner på platser, där organisationer ej funnos, att genast insända adresser till ”skomakare Thorsson, Ystad, utsedd agitator för södra distriktet”. I slutet av juni började han sin agitationsresa genom dessa landskap, och efter den resan blev han känd som ”den väldige agitatorn”.

Agitationen förlades avsiktligt till obruten mark. Thorssons färd var ingen dans på rosor. Den var rik på vedervärdigheter och missräkningar, räddhåga från arbetarna och trakasserier från arbetsgivare och myndigheter. Han måste bana sig väg genom taggtrådsstängsel av fördomar, dumhet och egennytta. Man levde mitt i revolutionsåret och socialistförföljelserna. Högsta statsmakterna hade föresatt sig att rycka upp socialismens ogräs med rötterna. Skräckenför de socialistiska revolutionärerna och gudsförnekama vandrade blek genom bygderna, lokalägarna voro vett-skrämda, när den socialistiske agitatorn ville hyra lokal, pressen varnade, smädade och gyck-lade och myndigheterna mönstrade fram ett otal av förevändningar, undanflykter och olagligheter för att beröva socialistagitatorn hans av lagen garanterade yttrande- och församlingsrätt. I varje liten landsortshåla uppbådades borgmästare och stadsfiskal, polis och fjärdingsmän att stå samhällets riddarvakt mot den socialistiska förkunnelsen i Thors- Thorsson vid 90-talets början, sons frimodiga gestalt. Myndigheterna voro icke samhällets politiskt neutrala ordningsmän, de voro bandhundar, som släpptes lösa på en fågel fri medborgare med ett nytt politiskt och socialt evangelium. Men Thorsson var mannen att bryta sig fram genom svårigheternas vildsnår. Han hade en vilja som kunde spränga berg, ett mod som blickade motståndarna rakt in i ögonen, en tillit till sig själv som icke belastades av någon tveksam, inåtvänd självkritik, och en sinnets optimism som aldrig tvivlade om framgången och framtiden.

Thorsson vid 90-talets början.

Med tio kronor på fickan satte Thorsson kurs på sjö-och stapelstaden Simrishamn. På gamla dagar skildrade han för Social-Demokraten sitt första agitatorsbesök i den staden. Han var litet ängslig för att börja just där, ty där hade han arbetat som skomakarelärling och där hade han en mängd släktingar, som skomakarepojkens socialistiska syndafall kunde skaffa obehag. Thorsson var icke rädd attThorssons första agitationsrapport.F. V. Thorsson

publik skulle saknas. Hela staden ville nog veta vad ”Malmströms skomakarepojke” hade att förtälja, sedan han blivit ”predikant”. Men han var rädd för en gammal farbror som alltid varit hygglig mot pojken. Till Thorssons stora överraskning och glädje befanns denne vara socialist och ivrig läsare av Arbetet. Den stillsamme farbrodern var kunnig nog att tjänstgöra som Fredriks socialistiske lärare. På dennes möte vägrade han dock bestämt att gå. Han tyckte, att den tilltagsne släktingen tog på sig väl krävande uppgifter vid så unga år och hans fiasko ville han icke bevittna.

Den hygglige farbrodern hade dock icke behövt ängslas för Fredriks öde. Denne klarade sin Simrishamnsdebut

med bravur och fick luft under vingarna. Stadens hela polisväsende, stadsfiskalen och ende polisen, samlade sig kring den stora trälår, som tjänade "Malmströms skomakarepojke" till talarestol. Länsman Persson från Tomarp, en av hästskojare och tattare fruktad ordningens väktare, inkallades som förstärkning. Hamnarbetaren Högberg och några andra lämpliga samhällsmedlemmar blevo "skomakarepojken" till heder utnämnda till extra poliser, och deras mössor förseddes med stora plåtar, på vilka ordet "polis" demonstrativt målats. Blott stadens pampar tordes i förstone jämte polisen samla sig kring Thorssons trälår på stadens kreaturstorg. Den övriga publiken befann sig på långt avstånd bakom husknutar och fönsterluckor. "Skomakarepojken" beslöt att tala till den publik, som befann sig "inne i staden"! Han förfogade över enorma röstresurser, så det var ingen svårighet. Han eldade upp både sig och publiken, den genomträngande stämman sög snart till sig en åhörareskara på ett tusental, extra-polisen och hamnarbetaren Högberg tog upp bravoropen, och efter föredraget hjälpte samma polis och kyrkovaktmästare Vesterlin "skomakarepojken" att sälja slut på det socialistiska broschyrlagret.Ett föredrag i Tomelilla var det enda under den två månader långa agitationsresan, som icke bevistades av någon uniformerad justitias representant. I Hörby råkade Thorssons entré inträffa på en stortorgdag. Två länsmän och tre poliser sutto längst fram i salen och bevakade socialistagi-tatorn. Under föredraget levererades ett ordentligt slagsmål på gästgivaregården, men där fanns ingen representant för ordningsmakten. Den ansåg sig göra samhället större nytta genom att hålla Thorsson i vederbörlig tukt. I Eslöv bad poliskommissarien honom att fortast möjligt knalla sig i väg, ty ingen plats, som köpingsmyndigheterna förfogade över, komme att upplåtas åt en sådan uppviglare.

I Sölvesborg kunde han blott med lurendrejeri förmå den fruktade borgmästaren att ge tillstånd till ett offentligt föredrag om fackföreningsorganisationen. Innehöll föredraget något kommunistiskt? frågade borgmästaren vid husförhöret med Thorsson. I så fall finge det icke hållas. Nej, visst icke, sådana läror hyllade Thorsson icke alls. Han lovade på heder och samvete att icke predika kommunismen. "Jag måste föra honom bakom ljuset, men man måste ju tillgripa så många knep." Borgmästarens skrivare, som efter föredraget grälade upp Thorsson, emedan denne mot borgmästarens förbud gett sig in på politik, avsnästes kort och kraftigt: "Jag bad skrivaren hälsa sin herre, att jag gjorde mig inga skrupler över att jag överträtt hans förbud."

I Karlshamn förständigades han att betala 4 poliskonstaplar 50 öre i timmen vardera för att upprätthålla ordningen. Han inskramlade kr. 5 :91 på ett föredrag och 9:80 på ett annat, "eftersom Karlshamns poliskår skulle ha särskilt betalt, då den fullgjorde sina tjänsteåligganden". Men han ville icke betala ut pengarna, förrän han av lagboken övertygades om kravets laglighet. I Kallinge, det stora bruket utanför Ronneby, hade allt brukets befäl infunnit sig tillmötet för att med lämpor eller våld köra i väg honom. "Herrarna" sökte under föredraget tysta ned Thorsson, en plan som hans goda lungor kom på skam. En läsarekolpor-tör bad honom i Jesu namn sluta med att förvilla folk och störa mötet i missionshuset intill. Bonden-tomtägaren tvangs slutligen att upplösa mötet, och "herrarna" eskorterade Thorsson från platsen, överhöljande honom med glåpord. Arbetarna stodo slaviska, tysta och skadeglada. "Sådana skola arbetarna vara, då kunna deras förtryckare jubla", skrev Thorsson bittert i ett resebrev till Arbetet.

I Karlskrona ville polismästaren i förväg läsa igenom föredraget. Myndigheterna voro uppskrämda av en notis i Karlshamns Veckoblad, vari omtalades, att han "hållit möten i Karlshamn och Ronneby samt genom sina hätska angrepp på myndigheterna och samhällsinstitutionerna framkallat livliga applåder av slöddret". Polismästaren var hotfull å myndigheternas vägnar: "Ni är väl ute för att värva socialister, men ni angriper icke myndigheterna, det säger jag er, vi äro här strängare än på andra platser." Någon mötesupplösning blev det icke. Men Blekinge Läns Tidnings betyg åt "socialistpredikanten" Thorssons föredrag var icke vackert. Hans tal "flödade av delvis grovt lögnaktiga, delvis vrängda framställningar av sakförhållandena". Blott sådana av de närvarande, "som icke besvärade sig med att tänka själva", ropade bravo. Föredraget var "oblygt", "blottat på verkligt innehåll", för "underhaltigt" att referera. Socialistpredikantens råd till arbetarna att skaffa sig upplysning var oegennyttigt. "Följde de det rådet skulle de även förstå vad sådana storpratande herrar som tit. Thorsson egentligen gå för, vad deras sociala gottköpsvishet är värd, och de skulle genomskåda deras syfte att utså missnöje, vilseleda arbetarna, allt för att själva skaffa sig en existens, åtminstone en tidbortåt, mindre strävsam och mera herrelik än livet på skomakarestolen och skräddarebordet."

I Kalmar ville borgmästaren först ha Thorssons prästbetyg, innan han för sin del gav mötestillstånd. En timma innan föredraget började, presenterade tvenne poliser honom en stämning till rådhusrätten, emedan han klistrat affischer på stadens anslagstavlor. Vid godtemplarhuset posterade poliskommissarien och dekreterade mötesupplösning, så fort Thorsson började tala socialistiskt. Ja, men om han meddelade bara fakta? ”Jag bryr mig inte om fakta, ni hör vad jag säger”, svarade kommissarien. Thorsson frågade senare borgmästaren om tillstånd att hålla ett utemöte. ”Inga möten under bar himmel!” röt borgmästaren. För affischeringen dömdes han av rådhusrätten att böta 10 kr., ehuru han nekade att ha osnyggat stadens hus, alldenstund dessa förut buro gamla affischer och hans egna voro nya och hade en vacker färg — den röda. Kalmar höll på att knäcka Thorsson, han var nära att förtvivla om de kalmariters och de smålänningars möjlighet till socialistisk frälsning.

I Oskarshamn avbröt redaktören för Oskarshamns-Posten föredraget, kallade honom en lathund som icke ville arbeta, höll på att få smörj av arbetarna och hotade att låta häkta Thorsson dagen därpå, varav dock intet blev. I Eksjö hotade borgmästaren att inskrida mot Thorssons ena föredrag, så snart han kom in på socialismen. Det andra sökte den närvarande stadsfiskalen omöjliggöra med ett obehärskat uppträdande, men fiskalen blev lugn, när arbetarna slöto en tät krets kring honom. ”Det kunde nämligen lätt ha hänt att i skymningsstunden en valkig näve lagts över munnen på honom”, skrev Thorsson.

I Nässjö kom länsmannen och förebrådde i barsk ton gumman, som hyrt ut lokal till Thorsson, att hon velat upplåta hus åt ”denna person”. Thorsson, som hört länsman-nens yttrande, tillsade honom i lika barsk ton att sköta sin plikt och ingenting annat, i Nässjö vore han blott tjänare, icke herre. Under föredraget satt länsmannen tillsammans med en polis lugnt framtill i salen, till dess Thorsson kom in på yttrande- och församlingsrätten, tog upp länsmannens yttrande och sade, att snart fordrade väl varje nitisk länsman det medborgarna skulle be honom om lov att snyta sig. Då flög länsmannen upp ur stolen, nappade till sig mössan och rusade ut från mötet, lämnande Thorsson i okvald besittning av salen.

I Ängelholm meddelade stadsfiskalens tidning i förväg, att det tillämnade socialistiska föredraget ej blev av, detta fastän Thorsson hade skriftligt kontrakt av hyresvärden. Stads-fiskalen och en av stadens godtemplarchefer hade hjälpts åt att skaffa en order av husets ägarinna, som bodde i Hälsingborg, att det aldrig fick upplåtas åt socialister. Stadens hela polisstyrka, bestående av stadsfiskalen, en ordinarie och en extra polis, fattade posto vid lokalen, spärrade alla ingångar, och Thorsson kom aldrig med sin publik därin. Han hänvisades att klaga hos justitiekanslern över orättvis behandling. ”Det faller mig aldrig in”, svarade han. ”Har man fan till morbror, så går allting bra.”

10 kronor hade Thorsson på fickan, när han gav sig ut. Han hade icke mera, när han kom hem. För 9 veckors agitation hade han fått 162 kronor och skomakeriet hade gått vind för våg. Hemma väntade honom en prästskatt, som han icke ville för sitt samvetes skull betala, och en oförsynt uppdyrkad taxering. Fullständigt ruinerad nödgades han frånsäga sig agitationsuppdraget. Men nästa distriktskongress beslöt höja lönen till 25 kr. i veckan och bestå honom 30 öre milen i cykelpengar. Så gav han sig med gladare mod ut på en ny 3-månadersresa 1890.1891 fångades ”den väldige agitatorns” krafter av ett par häftiga arbetskonflikter i Ystad, som väckte stor uppmärksamhet i hela Sverige och tvungo honom att både inom och långt utanför södra partidistriktet utföra en ansträngande agitatorisk gärning till fromma för de i konflikterna indragna arbetarna. Strax efter midsommar utbröt en hamn-arbetarestrejk. Hamnarbetarna begärde en minimilön av 2:25 per dag. Nej! sade hamndirektionen med en man av den mäktiga Kemnersläkten i spetsen. Kom så sockerbruks-arbetarestrejk. Genom fackföreningen begärde arbetarna av disponent Lachmann kr. 2:25 per dag samt 15 % förhöjning av ackordsarbete. Bleklagt nej! Den missnöjde kunde gå sin väg. Lachmann beredde sig att vid sin fabrik krossa all fackföreningsrörelse och sockerbruksarbetarna beslöto å sin sida enhälligt strejk. Hela stadens ekonomiska liv lamslogs av arbetskonflikterna. På ett offentligt massmöte i Arbetareföreningens stora sal talade Thorsspn och Andrén om orsakerna till sockerbruksarbetarstrejken och på Thorssons förslag beslöto de närvarande ställa sig helt solidariska med de strejkande.

Det artade sig snart till kravaller. En tunnbindarmästare Sjöbeck uppträdde som strejkbrytare och följdes hem om

kvällarna av hundratals demonstranter. Militär rekvirerades, borgmästaren uppläste upprorsparagrafen, lovade tjänstgöra som fredsmäklare och varnade arbetarna att följa de ledare, Thorsson och Andrén, som talat å det offentliga mötet.

Thorsson kallade i denna oroliga situation Danielsson til! undsättning och studium av krigsskådeplatsen. På ett stormöte å Arbetareföreningens stora sal talade båda två. Danielsson refererade så här: ”F. V. Thorsson hade ett eldigt anförande, oupphörligt avbrutet av applåder, vari han intalade de strejkande och avskedade mod och gav gliringar åt stadens myndigheter för deras hållning gentemot folkrö-reisen i Ystad. Ty en folkrörelse i bästa mening är det som pågår i Ystad. Hela staden följer med strejkernas utveckling och alla dess arbetare, beundransvärt organiserade, äro direkt eller indirekt i elden.”

På uppmaning av borgmästaren och de strejkande utarbetade Danielsson och Thorsson jämte trenne arbetare ett förslag, vari Lachmann erbjöds skiljedom om lönefrågan, under villkor att föreningsrätten lämnades okränkt, alla strejkande intogos i arbetet och inga trakasserier skedde efter konfliktens biläggande.

Men sockerbruksdisponenten svarade fortfarande nej. De avskedade voro avskedade, inga arbetare tillhörande fackförening finge arbete. Han hade ingen lust att inlåta sig på någon underhandling, ”minst av allt med personer, som äro upphovet till denna för arbetarna så ödesdigra strejk”.

Efter denna disponentens halsstarrighet fanns ingenting annat åter än att ta striden och söka kämpa den igenom. Danielsson skrev: ”Det vore lättsinnigt, om vi förnekade, att den nu så tillspetsade kampen i Ystad skall bli svår att föra till slut. Men här finnes icke längre något val. — I Ystad gäller det en ’kamp på kniven’. Kapitalisterna rasa som vilddjur mot föreningsrätten, det dyrbaraste arbetarna ha att förlora. Alltså: alla arbetare till hjälp!” Thorsson slungade icke bara ut parollen: Till hjälp! Han satte sig själv i full aktion. Han åtog sig att hålla föredrag i Hälsingborg, Landskrona, Lund och Malmö för att klargöra strejkläget och skaffa hjälp och från denna agitation vände han åter med kr. 151:79 åt de strejkande samt ”den fasta övertygelsen, att Ystads sockerbruks- och hamnarbetare ej längre behöva svälta sig till seger”.

De första kravallerna vållade en massa åtal. Ett polisvittne beklagade, att Thorsson, ehuru närvarande, icke hurrat och bråkat. Det var fegt av honom som ledare. ”Skötni er hundsyssla som polis, men bry er inte om att tala bredvid munnen eller harmas över att Thorsson ej begår olagligheter”, snäste denne av. Det blev snart svårare kravaller i samband med Lachmanns massimport av strejkbrytare. Andrén kallade på Oskarstorget strejkbrytarna för uslingar, och blev i gengäld slagen mitt i ansiktet. Dragonerna gjorde chock den 31 juli, sablarna kommo i verksamhet och borgmästaren proklamerade lilla belägringstillståndet.

Strejkbrytarnas ankomst och bristen på pengar till understöd minskade de strejkandes tillförsikt. Onsdagen den 5 aug. höjdes ett rop ”Vi måste innan söndagen ha 1,000 kr. Annars svältas arbetarna tillbaka!” Den ”väldige agitatorn” skickades norrut att skaffa hjälp, ”till Norrköping, Stockholm, kanske Norrland!” Thorsson talade tre gånger i Stockholm, bl. a. inför Stockholms samtliga fackföreningsstyrelser, och telegraferade till Ystad deras löfte om understöd. Därefter reste han till Eskilstuna, Kalmar och så hemåt.

”Den väldiges” ansträngningar båtade till intet. När han kom hem till sitt Ystad, var striden slut med nederlag för arbetarna. Den 18 aug. hade Danielsson kallats till Ystad. När Thorsson var borta hade arbetarna blott Danielsson att hålla sig till. ”Det offentliga mötet på kvällen var det väldigaste jag sett i Ystad. Och vilken stämning! Det var ett rytande hav som blott socialdemokraterna kunde stilla”, skrev Danielsson. Den 19 besökte han Lachmann, fann honom omedgörlig och situationen hopplös för arbetarna, beslöt handla genast och förmådde de strejkande att återupptaga arbetet. Den 21 aug. tågade de 65 arbetarna, som skulle få återtagas i arbetet, efter 7 veckors kamp i samlad trupp taktfast in i fabriken. Danielsson skrev: ”Vid det sammanträde, då det beslöts att återgå till arbetet, var det rörande att se, hurusom på de till arbetet återgåendes kinder tårarna rul- , lade ned, då de skulle ta avsked av varandra.”Med djup smärta såg Thorsson sockerbruksarbetarnas nederlag och sina ansträngningars gagnlöshet. Men med lika djup glädje såg han en vecka senare hamnarbetarnas fullständiga seger. Morgonen den 28 aug. vajade röda fanor å kranarna i hamnen och hamnarbetarna möttes med leverop från de i hamnen liggande skutorna.

En svår och betydelsefull agitatorisk uppgift låg framför Thorsson: att bringa Skånes lantarbetareproletariat till förståelse för facklig och politisk organisation. Han var från sina tidigaste år intimt förtrogen med lantarbetarnas förslavade och torftiga tillvaro och hyste som socialist städse ett levande intresse för deras organisationsproblem. Thorsson tillhörde aldrig de socialister, som i socialdemokratin huvudsakligen sågo en rörelse för industriarbetarna. Han var ständigt en påpasslig och envis talesman för industri- och lantarbetarnas inbördes solidaritet och deras uppmarsch på samma linje.

Thorsson var en av den skånska lantarbetarrörelsens första banbrytare och agitatorer. I Julfacklan 1904 skrev han i en historik över lantarbetarrörelsen i Skåne: ”Åren 1889—90 bildades av undertecknad i trakten av Ystad några lantarbetareföreningar, som upprätthöllos ett par år. Men sedan arbetarnas dåvarande närmaste fordringar beviljats, lämnade de organisationen, och de av deras kamrater, som gått i spetsen, utlämnades till herrarnas godtyckliga behandling. Särskilt en soldat Berg, som visat sig vara en god organisationens soldat, drevs av ägaren till Ruuthsbo i landsflykt. Han blev brännmärkt, kunde ingenstädes erhålla arbete och måste slutligen resa till Amerika.”

Historien om Thorssons första tid i Ystad är fylld med små pigga episoder om hans agitatoriska bragder bland de kringboende lantarbetarna. Han och arbetareklubben och degemensamma fackföreningarna hemsökte den kringliggande landsbygden så ofta de kunde. En gång i juli 1889 företogo Ystadsarbetarna med röda fanor en lustresa till Lövestad, och där talade Thorsson för 2—3,000 personer, huvudsakligen lantarbetare, samt kronofogde Witthoff, eskorterad av 2 länsmän och 15 fjärdingsmän i full uniform, utan att dessa dock fingo göra någon fångst åt fru Justitia. En annan gång, en söndag 1890, samlades 60 medlemmar av olika föreningar vid Ystads norreport och tågade med röda dukar och många socialistsånger till Bussjö, där Thorsson utvecklade lantarbetarorganisationens välsignelse för 1,000 personer; Krageholms drängar voro där, de mest intresserade bildade genast en fackförening och tilltvungo sig kortare arbetstid. En tredje gång, ävenså maj 1890, tågade man till Örup, höll agitatoriska föredrag för lantarbetarna och defilerade under socialistmarschtoner förbi kammarherre Ro-senkrantz, som hälsade dem välkomna åter, fastän han såg dem under de röda fanorna. En fjärde gång, den 8 aug. 1890, stod Thorsson på en tegelstenshög å ”Prästhäjdan”, den smala jordremsan mellan de tre stora herregodsen Krage-holm, Marsvinsholm och Bellinge, och manade lantarbetarna: ”Ni skall ge dessa ordensklädda rövare dödsstöten, icke genom att hänga dem i galgen, utan genom att arbeta på att upphäva privatäganderätten. De ska få inträda vid sidan av-oss i arbetet. Det blir då ej tid för dem att ligga vid badorter och bada av sig det fett som de sugit ur arbetarna.” Thorssons varma intresse för och stora insikt i lantarbetarnas förhållanden väckte förvåning bland dem själva. Från ett lantarbetaremöte 1890 i Kristianstadstrakten skrevs: ”Det var i sanning överraskande att höra en skomakare och stadsbo i ett gripande och värdefullt föredrag framhålla jordbruksarbetarnas usla ställning samt orsakerna därtill.” I anknytning till denna Thorssons lantarbetareagitation berättasF. V. Thorsson

från hans första tid som statsråd en historia om honom och greve Thott på Skabersjö. Greven hade jagat lantarbetareagitatorn ur en skog i Skabersjö och skingrat ett folkmöte. Gamle greven träffade sedan Thorsson som statsråd på en middag hos kungen, där han enligt rangrullan placerades efter f. d. skomakaren och lantarbetareagitatorn. Med sin oefterhärmliga teaterviskning sade Thor till greven: ”Nu ä’ de’ länge sen greven jagade mej ud av skoven därnere i Skabersjö!” — ”Ja det är det”, sade greven, ”men jag tror jag gör icke om det nu.” Thorsson har visserligen försäkrat, att historien är gripen ur luften; greven hade aldrig jagat ut honom. Men historien kunde ha varit sann.

Den första lantarbetarrörelsen föll snart ihop. Då och då under de följande åren höll Thorsson m. fl. enstaka agita-tionsmöten bland lantarbetarna, men någon organisation kom icke till stånd. Även skriftligen arbetade Thorsson för lantarbetarrörelsen. I Lucifer 1893 skrev han en längre artikel om ”Socialismen och lantarbetarna”. Med denna åsyftade han att klargöra tvenne ting, dels att Skånes lantdomä-ner erbjuda en lika naturlig förutsättning för socialismen som någonsin dess städer och industricentra, dels att industriarbetarna för sin egen skull böra underlätta organisationsarbetet på landsbygden.

Finnas icke klassmotsättningarna även på landsbygden? frågade Thorsson. Jo för visso. Ha icke godsägarna skan-sat till sig moder jorden? Skåne är inom hela Sverige rikast lottat på godsägare, det äger många gods med flera tusen tunnland jord, Övedskloster med nära 20,000 tunnland, Högestad 11,500, Vrams Gunnarstorp 10,600, Skabersjö 10,600, Krageholm 8,700 o. s. v. Jordmonopoliseringen mitt bland beroende bönder och svältande lantarbetare skapar mark för socialismen. Bönderna exproprieras, skjutas undan i utkanterna, bli torpare eller statkarlar och lantarbe-tarna pressas ned i omänskligt dåliga villkor. Maskinteknikens användning i lantbrukets tjänst skapar periodisk arbetslöshet. Denna förändring i förhållandena till det sämre är en av de mäktigaste drivfjädrarna i de senare årens rörelse å landsbygden.

Utan att landsbygdens proletärer äro medvetna om organisationens kraft, inskärpte Thorsson, blir det troligen aldrig möjligt för städernas organiserade arbetare att skaffa sig en bättre inkomst. Så länge existensvillkoren äro så låga på landsbygden skall en jämn ström av arbetskraft från landet bidraga att öka den förut befintliga industriella reservarmén och därigenom nedpressa lönerna. Det är således i de förut organiserade arbetarnas välförstådda intresse att utföra ett intensivt organisationsarbete på landsbygden.

Lantarbetarrörelsen fick icke någon riktig fart förrän ett årtionde senare. 1903 inkom till Ystads arbetarkommun en begäran från kringliggande gårdars arbetare om hjälp för bildandet av föreningar bland herregodsens lantarbetare. De ledande inom Ystads arbetarkommun, bland dem Thorsson, lade nu upp planen till ett fast organiserat lantarbetareförbund, och annandag påsk 1904 samlades 300 lantarbetare i Ystad och bildade ”Skånska lantarbetareförbundet”. För medlemskap voro antecknade 625 man från 31 gårdar. Thorsson hälsade den konstituerande kongressens deltagare välkomna, erinrade om de föregående strandade försöken att organisera lantarbetarna, manade till försiktighet och ihärdighet i fortsättningen. Han fungerade som kongressens ordförande samt avslutade den ”med några varma, till hjärtat gående erinringar om solidaritetens stora betydelse”, varpå han utbragte ett ”rungande” fyrfaldigt leve för Skånska lantarbetareförbundet.

Förbundet växte med utomordentlig hastighet. På sommaren hade det redan 3,000 medlemmar från ett hundratalgärdar. I förutnämnda artikel i Julfacklan 1904 gav Thorsson en varm hyllning åt dem, som buro organisationens och agitationens tyngsta börda. I främsta rummet Johan Pihl-man, Auroras redaktör, författare till den skarpt agitatoriska lantarbetareromanen ”Härjare”, förbundets sammanhållande kraft, J. Hallberg, f. d. husar och statkarl, förbundets första förtroendeman, 15 år senare bonde och högeragitator ; Ström, artillerist, lantarbetare, agitator och god lutheran; Albin Hansson, nuvarande förtroendeman för Svenska lantarbetareförbundet; och så Fabian Månsson, som kastade upp åtskilliga lantarbetareföreningar, fick på munnen av en full fjärdingsmans knytnäve, slutade för sjukdoms skull och tog anställning i Arbetarbladets redaktion, när striden mellan feodalherrarna och lantarbetarna var som hårdast.

Johan Pihlman.

Thorsson satte sig själv blygsamt i skuggan, men han intog dock en framskjuten plats bland lantarbetarnas ledande män. Under vintern var han bunden i riksdagen och under sommaren i Folkets Park, men det oaktat gjorde han ett duktigt arbete för lantarbetarrörelsen. Han slog allarm i riksdagen mot lantpatronernas galizierimport, han insamlade och publicerade uppgifter om lantarbetarnas löne- och arbetsförhållanden, höll föredrag så ofta han kunde ta sig ledigt från Folkets Park, skötte insamlingen av understöd åt de strejkande, lockoutade eller vräkta lantarbetarna och gjorde tiggarresor på egen bekostnad.

Knappt var lantarbetareförbundet bildat, förrän godsägarna började importera undernärda och förslavade ga-lizier i massa, dels för att pressa ned lönerna, dels för att sätta lantarbetarorganisationen ur spelet. Inom arbetarkretsar blev förbittringen oerhörd. Hur ställde sig regeringen? Landskrona arbetarkommun, som hade närmaste kontakten med sockerringens galizierimport, tillskrev Thorsson, som då låg i riksdagen, med begäran att socialdemokratiska riksdagsgruppen skulle föranstalta en interpellation.

För det ändamålet förde Thorsson en livlig korrespondens bl. a. med A. J. Christiernsson i Hälsingborg, Pär Axelsson i Landskrona och partivänner i Ystad. Ett rikt anklagelsematerial skaffades in — av Thorsson senare överlämnat till Arbetarrörelsens Arkiv — och på grundval av detta interpellerade han civilminister Westring,

huruvida regeringen tänkte vidtaga några åtgärder mot galizierimporten. Med 112 röster mot 90 vägrades han framställa interpellationen, men då en. mjukare formulerad interpellation av professor Hjärne strax därefter tilläts, fick han tillfälle att dra fram sitt anklagelsematerial under de konservativa kammarledamöternas raseri.

I den omfattande och våldsamma strid, vartill Skånska lantarbetareförbundets bildande gav signalen, hade lantpatro-nerna en särdeles energisk agitator i biskop Billing. Vid visitationen våren 1904 i Gärdslöv, där Blixen-Finecke till Näsbyholm var patronus, höll bispen ett strafftal över lant-arbetarrörelsen och det "lerig", som den förmenades ha proklamerat mot lantbruket: "Akten Er, ty krigskostnaden blir stor, och det är båda parterna som få gällda den; rörelsen gör Er mera ofria än I kunnen drömma om, och sätter Er i beroende av främmande personer." Och när Malmöhus läns landsting sammanträdde i september upprepade bispen i egenskap av landstingets ordförande i förstärkt form sin var-ning mot den socialistiska lantarbetarrörelsen och beklagade, att det gångna lyckliga året haft en så "mörk fläck". Bispen hade nog Thorsson speciellt i sin hågkomst och hans tal vid installationen gav signaturen Blusman anledning att i Karbasen skriva en travesti å "Döbeln vid Juutas":

"Herr bispen talte: Thorsson är en hedning, förtappad är han evigt om han dör.

Jag kommer, varnar, bjuder tröst och ledning, och han, han reser kring och uppror gör.

Han samlar folk, ett femti-hundra-tal i slängen.

'Driv ut prelaten!' ropar han åt drängen,

'att ta din sak i egen hand är bäst'.

Är det ett språk till folk, som vants vid nöden?

Dock, han må svara själv för sina öden, jag har gjort nog som människa och präst.

Så talte vid sitt middagsbord, det rika, herr bispen, där han satt i all sin ståt.

Han talte så och drog en suck tillika och skar en bit av steken än och åt.

Men Thorsson reste kring på skånska slätten och talade om sammanslutning och om rätten till fröjd i livet och till hälsans hy,

och till hans fanor stora skaror ilat---------

så länge de i liknöjdhet har vilat, men nu tycks andra tider börja gry."

Den ekonomiska ledningen av Skånska lantarbetareförbundets strid låg i Thorssons omtänksamma händer. Samtliga arbetarkommuner i Skåne hade den 16 juni en konferens om lantarbetarestriden. Thorsson själv hade satt sig i förbindelse med arbetarkommunerna i Malmö, Lund, Hälsingborg och Landskrona och förberett konferensen. Från denna utgick ett å konferensens vägnar av N. E. Lindberg, ordf., samt F. V. Thorsson och August Nilsson undertecknat upprop till Sveriges organiserade arbetare med bön om under-stöd till Skånes lantarbetare. I uppropet riktades ock en vädjan till de fackliga och politiska huvudorganisationerna att gripa in. Pengarna skulle sändas till Thorsson. Personligen uppvaktade han partistyrelsen och landssekretariatet, snart gingo insamlingslistor ut till alla landets arbetarkommuner och fackföreningar, och före årets slut hade till Thorsson influtit omkring 30,000 kr.

Ja, så gick det ena agitationsåret efter det andra. Med undantag för några år i mitten av 1890-talet passerade icke ett år utan att Thorsson tillbringade några månader på agitationsresor. Södra Sveriges partidistrikt blev snart "den väldiga agitatorn" för trångt, liksom Ystad hade blivit. I ständigt vidare kretsar sträckte sig hans färder, allt svårare uppdrag lämnades honom. Socialdemokratiska partistyrelsen, ibland även landssekretariatet, fick för vana att vända sig till skomakaren i Ystad, när ett storslag skulle slås, som krävde en hel karl. Plan var alltid mannen. Agitatorn Thorsson blev snart välkänd bland hela Sveriges arbetarklass, han förvärvade sig tacksamhet, tillgivenhet och beundran från hemstadens arbetare, Sydsveriges statareproletärer, storstädernas industriarbetare, mellansvenska gruv- och bruksarbetare och Norrlands skogs- och sågverksarbetare.

Thorsson var skapt till agitator. Av egen erfarenhet kände han det arbetande folkets liv, tänkesätt och behov. Han ägde ett sugande begär och en stor förmåga att sätta sig in i de olika arbetargruppernas säregna arbets- och levnadsvillkor. Han tänkte och kände med dem och trivdes så innerligt gott bland gubbarna och gummorna ute i stugorna. Han hade en folklig talekonst, ursprunglig, saklig, rättfram, humoristisk. något skrovlig och oslipad som det folk till vilket han vände sig. Han var icke rädd för grovgöra och drogThorssons sista agitationsrapport.icke på sig söndagsbyxorna och silkesvantarna, när han gav sig ut som ”härjare”.

Och aldrig kände han sig för bekväm och för fin för agitatorns arbete, hur livet än förde honom upp mot de sociala höjderna. För finansministern Thorsson liksom för skomakaren Thorsson var agitationen en glädje och icke en börda. Sin sista sommar höll han 87 föredrag för 41,000 åhörare och färdades 13,350 km. enligt de noggranna anteckningar han själv fört. Politikern och statsmannen Thorsson höll sig frisk och spänstig genom sin ständiga och intima beröring med folket självt. Den var för honom den livgivande beröringen med moder jorden, den hindrade honom att drunkna i ämbetsmannens pappershögar och stelna till i torr byråkratism, den gav honom kraft att mera direkt och sakkunnigt än någon annan i svensk politik, Branting icke undantagen, vara det arbetande folkets talesman. Hans levnad och livsgärning blev en hyllning åt den socialdemokratiska agitatorn, detta smädade och hånade begrepp, som den borgerliga opinionen gärna förbinder med okunnighet, ovederhäftighet och skrän och medlidsamt rycker på axlarna åt.

Kampen om Eskilstuna.

HÖSTEN 1897 kallades Thorsson av den socialdemokratiska partiledningen till ett par av de större industristäderna i Mellansverige, Örebro och Eskilstuna. Han hade då tillbringat några år i relativ stillhet och avskildhet nere i Skåne. ”Efter att i omkring fyra års tid ha tillhört de stilla i landet har undertecknad åter snörat ränseln i och för en agitationstripp.” I Örebro fann Thorsson en arbetarrörelse, som i fackligt avseende var förhållandevis stark men i politiskt hänseende svag. Örebro hade 12 fackorganisationer med omkring 450 medlemmar, men blott 5 voro anslutna till stadens fackliga samorganisation, de större fackföreningarna, murarnas, träarbetarnas och järnarbetarnas, stodo utanför. Endast en enda fackförening med 68 medlemmar var ansluten till socialdemokratiska partiet. Det fröjdade Thorssons skomakarehjärta att denna enda socialistiskt vakna fackförening var skoarbetarnas. Det gladde honom också att skoarbetarfackföreningen upprättat en fackföreningsverkstad, och i den verkstaden, hoppades han, skulle inom kort finnas en expedition för partipressen.

Thorssons huvuduppgift under den agitationsvecka, han tillbringade i Örebro, var tvåfaldig, dels att förmå fackföreningarna att ansluta sig till den fackliga samorganisationen, och dels att förmå dem ansluta sig till det socialdemokratiskapartiet. Han fick icke ligga på latsidan. Sista veckan i oktober talade han varje kväll för olika yrkesgrupper av arbetare, måndagen för skoarbetare, tisdagen för murare och skräddare, onsdagen för järnarbetare, bleckslagare och gju-tare, torsdagen för målare, kakelugnsmakare och tapetserare, fredagen för grovarbetare och lördagen för träarbetare, tunnbindare och bagare. Å detta senare möte, till vilket även samtliga fackföreningsstyrelser voro inbjudna, inträffade ett intermezzo, som Thorsson berättade om i Folkbladet:

”Just som jag höll på att bemöta en del alldagliga påståenden om socialismens omöjlighet, klev en berusad bagare fram och frågade helt gemytligt ’vem Som skulle underhålla alla ämbetsmän i den socialistiska staten?’ Publiken började bli orolig och skrek ’ut med honom’. På min begäran fick han dock stanna inne och jag utredde spörsmålet, såsom det syntes, till publikens belåtenhet. Men vår bagare, som nu en gång hade fått lust att interpellera, framställde nu frågan, vem som skulle underhålla alla skrävlande socialistagitatorer. Nu fick jag dock ej tid att ge honom svar. I ett nu såg det ut som om hela publiken råkat i krigshumor, några kraftiga armar ställde bagaren utom dörren, under bestämda uppmaningar att, nästa gång han ville infinna sig och interpellera, borde han komma nykter och ordentlig. Sedan fortsatte jag mitt föredrag och efter dess slut hördes av de livliga applåderna, att mina åhörare icke delade bagarens uppfattning.”

Utom på dessa fackliga vardagsmöten talade Thorsson på tvenne fulltaligt besökta offentliga söndagsmöten. Den borgerliga pressen bemötte honom till en början oväntat vänligt. Det första offentliga föredraget refererades opartiskt och utförligt av Nerikes-Tidningen, och omdömet om Thorsson. som socialistagitator var i det stora hela gynnsamt: ”Herr F. V. Thorsson från Ystad var en ganska ung, smärtman, typen för en agitator och arbetare på samma gång. Utförandet hade han dock mot sig, i det hans stämma var skrikig och skärande, vilket verkade obehagligt, särskilt när

han tog i med kraft. ----------— Föredraget framfördes sansat

och lugnt, utan de hätska utfall och orimliga påståenden, som mera skada den sak, de äro avsedda att gagna, samt var synnerligen ägnat att taga sin publik, vilket det också synbarligen gjorde. Ty när talaren slutligen utbragte ett leve för den moderna arbetarrörelsen, följdes detta av ett rungande hurrarop och väldiga voro de applåder som följde talaren, då han slutat sitt föredrag.”

Men den borgerliga pressen ångrade genast sin vänlighet, det såg nämligen ut som om den unge socialistagitatorn skulle bli farlig för Örebroarbetarnas lugn. Den nyss så älskvärda Nerikes-Tidningen kom med ”en dundrande ihjälsparknings-artikel”. Den kristliga tidningen företog sig, meddelade Thorsson till Folkbladet, ”att i en längre artikel hudflänga i synnerhet våra ledare för deras ogudaktighet, och så körde man fram med sitt artilleri mot vår uppfattning av äktenskapet.” Thorsson nödgades i ett särskilt föredrag bemöta ”gråkappans socialistäteri”, men han tog saken kallblodigt och förivrade sig icke: ”Hade tidningen genom sin vargalåt trott sig sätta mig i krigshumor, så bedrog den sig emellertid. Oberörd av dessa hugg sökte jag så sakligt som möjligt bemöta dess angrepp.”

Den borgerliga presskampanjen inverkade föga på resultatet av Thorssons agitationsverksamhet. Ett par av de större fackföreningarna, murarnas och järnarbetarnas, förmåddes att gå in i den fackliga samorganisationen. En lokalexpedition för Folkbladet och Social-Demokraten inrättades och grunden lades till Örebro socialdemokratiska arbetarkommun. Det var därför en naturlig honnör åt agitatorn Thorsson, att statsrådet Thorsson kallades att hålla högtidstalet vidÖrebro Arbetarkommuns 25-årsjubileum och ägnades en särskild uppmärksamhet i Harald Åkerbergs rimkrönika över kommunens utveckling.

Från Örebro sändes Thorsson till Eskilstuna att lösa en ännu svårare agitationsuppgift. Den arbetarrörelse, som han mötte i Sveriges ”Sheffield”, var i såväl fackligt som politiskt hänseende starkare än i Örebro. Den industriella utvecklingen befann sig där i ett mera framskridet skede och kring dess omkring ett hundrade fabriker, de flesta järn-, stål- och metallfabriker, hade vid slutet av 1890-talet samlat sig en industriarbetarklass, som räknade mellan 4—5,000 arbetare. Som industristad räknades Eskilstuna som den femte i ordningen av Sveriges städer, före sig hade den blott Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Som ett arbetarrörelsens fäste var Eskilstuna åtminstone god fyra. Järn-och stålstaden vid Mälaren stod före textilstaden vid Motala-ström.

Eskilstunaarbetarnas fackföreningar bildade en facklig samorganisation, Eskilstuna arbetarkommun, som vid Thorssons ankomst räknade 1,800 medlemmar. Till det socialdemokratiska arbetarpartiet voro anslutna fackföreningar med sammanlagt omkring 800 medlemmar. Denna socialistiska uppryckning av Eskilstuna arbetare hade ägt rum under 8 år. Robert Ågren, som under den socialistiska arbetarrörelsens tidigaste skede i Eskilstuna vistades där, skrev en gång i So-cial-Demokraten en artikel: ”När socialismen kom till Eskilstuna”, i vilken han daterade Eskilstunasocialismens födelseår till 1889.

”Året efter bildades den första socialistiska föreningen. På det konstituerande mötet voro några närvarande, som bådo, riktigt bådo, att vi icke skulle göra en socialistförening, arbetarrörelse ville de ha, men inte socialism.” Vid samma års maj demonstration var det nära att ingen social-demokratins röda fana kom med i tåget. Därom berättar Robert Ågren: ”Man skulle naturligtvis ha fanor, men det visade sig att mäktiga krafter ville ha blå eller vita fanor;

*men de skulle naturligtvis vara "röda. Då fann en partivän, som nu är i Amerika, en målare, på råd. Han gjorde helt enkelt en 7—8 provisoriska röda fanor till maj demonstrationen, som skulle hållas, och ställde dem till

styrelsens förfogande, och så för en gångs skull fick det gå för rött förstås; men det blev rött alltsedan.”

Leonard Hageman.

Under 1890-talet hade i Eskilstuna växt upp en kärntrupp av klartänkta, kunniga, målmedvetna socialdemokrater. Thorsson blev både glad och stolt över bekantskapen med dem: ”När man haft tillfälle att sammanträffa med partivännerna här och stifta bekantskaper, är det ett nöje kunna konstatera, att förkämparna för våra idéer äro gamla beprövade män inom organisationerna, som på intelligensens område stå högt över den bildningsgrad, som i allmänhet är kännetecknande för arbetarna.”

Den mest framträdande ledaren för socialdemokraterna i Eskilstuna var Leonard Hageman, en begåvad bohem-natur, en bildhuggare, som arbetat på Uppsala domkyrka vid restaureringsarbetet och sedan hamnat i Eskilstuna. Stadens socialdemokrater kallades ofta efter honom ”Hageman-nare”. Han gjorde en bestående insats i Eskilstuna arbetarrörelse. Under Thorssons Eskilstunakampanj skötte han vid sidan av denna den muntliga och skriftliga propagandan,arrangerade möten, satt som ordförande och skötte om maskineriet bakom kulisserna.

Ett år efter ”kampen om Eskilstuna” gav Karl Börjeson i Folkbladet en bild av Hageman i Eskilstunamiljö: ”Han lever här fortfarande som en liten kung. Han har ibland begär efter att komma till kulturcentrat Stockholm, men jag tröstar honom med att det ej finnes bättre punsch i Stockholm än i Eskilstuna. I denna sin residensstad njuter han sitt dolce far niente. Som hans uppsyn är förfärlig, då han är i verksamhet, har han varit försiktig nog att vända sitt arbetsfönster mot en gård, fastän han äger den allra härligaste utsikt åt gatan. Hans förnämsta verk här är Eskilstuna arbetarbibliotek. Det försvarar sin plats som det bästa socialistiska bibliotek i Sverige. Det innehåller visserligen icke mera än omkring 800 band, men urvalet av litteratur är gjord med så fin blick och god smak att knappt en enda volym vanlig romanolja insmugit sig i dess hyllor”.

Anledningen till Thorssons långvariga Eskilstunabesök var arbetarkommunens beslut den 22 oktober 1897 att med alla sina föreningar ansluta sig till socialdemokratiska partiet. Kommunens övergång till socialdemokratin, till stor del ett resultat av Hagemans socialistiska energi, gav upphov till den våldsamma och sega ”kampen om Eskilstuna”, som följdes med spänning av hela det politiskt intresserade Sverige. Socialdemokraterna jublade och liberalerna rasade över beslutet, ty båda förstodo att Eskilstunaarbetarnas uppmarsch under socialismens röda baner skulle sporra hela Sveriges industriarbetarklass att snart följa efter.

”Eskilstuna för socialismen!” utropade Folkbladet i en stor rubrik och tillade triumferande under rubriken: ”1,000 nya partimedlemmar.” Social-Demokraten gratulerade de duktiga partivännerna i Eskilstuna, var förvissad, ”att försöken att få Eskilstunaarbetarna att taga ett steg baklängesigen skulle alldeles misslyckas”, och hoppades, ”att Norrköpings fackföreningar, som ännu icke anslutit sig till partiet, nu skulle göra samma koncentrering åt vänster som i den sörmländska arbetarstaden”.

Eskilstunarbetarnas beslut om övergång till socialdemokratin var ett utslag av deras sinne för politisk logik. I 1897 års praktiska politik var storstrejkstanken vattendelaren mellan arbetarpartiet och de närmast stående radikala grupperna, den klöv rösträttsrörelsen i tvenne rivaliserande och fientliga riktningar, och folkriksdagens krafter förblödde i striderna för och emot storstrejken som ett medel till rösträttens erövring. Socialdemokraterna agiterade ivrigt för densamma och liberalerna spjärnade emot, ty storstrejkens användning syntes dem vara en alltför äventyrlig och brutal taktik.

Eskilstunaarbetarna, även de liberala, voro bestämda anhängare av storstrejken, och den liberala folkriksdagsmannen från Eskilstuna, Gustaf Österberg, hade under arbetarnas tryck nödgats att vid 1896 års folkriksdag intaga en mera sympatisk hållning till storstrejkstanken än folkriksdagens övriga liberaler gjorde. Eskilstunaarbetarnas organisatoriska uppslutning kring socialdemokratiska partiet var därför en logisk följd av deras uppslutning kring detta partis storstrejkskrav. Social-Demokraten uttryckte deras tankegång sålunda: ”1 storstrejks frågan veta vi att Eskilstunaarbetarna, alla som en, äro med oss, och de skola då säkert ingenting ha emot att deras små kontingenter till vår partikassa komma till användning i agitationen just för storstrejkens spridning.”

Men för liberalerna kom arbetarkommunens beslut som ett obehagligt streck i räkningen. De umgingos vid denna tid med planer på att söka ersätta den sönderfallande rösträttsrörelsen med ett vänsterparti under säker liberal ledning —

”ett enda stort liberalt misch-masch-parti”, ironiserade Hjal-

»mar B ranting. På det allmänna rösträttsmötet i Stockholm i juli 1897, bevistat huvudsakligen av rösträttsrörelsens höger, hade Gustaf Österberg, David Bergström, Mauritz Hellberg, Alexis Björkman, Emil Gullers, Knut Sandstedt och Yngve Svartengren erhållit i uppdrag att ur rösträttsrörelsen organisera ett vänsterparti. Som basis för den nya partibildningen beräknade liberalerna även de liberaliserande industriarbetarna, framför allt i Eskilstuna, där liberalismen förmodades ha ett säkert grepp över arbetarna genom Österbergs tidning, Eskilstuna-Kuriren, vilken alltifrån starten i 1890-talets början även av arbetarna själva ansetts som den speciella arbetartidningen.

Nu bröt Eskilstuna arbetarkommuns beslut på en av de viktigaste punkterna sönder grunden under liberalernas planerade parti och ökade därmed den redan förut inom liberalismens leder befintliga pessimismen, åt vilken särskilt Sven Adolf Hedin i en intervju till Eskilstuna-Tidningen gav ett förtätat uttryck med orden: ”Man kan icke bilda ett vänsterparti utan vänstermän.” ”Liberalismens bankruttförklaring” kallade Viktor Larsson i Hallands-Posten Hedins pessimistiska framtidssyn: ”Hör då icke hans eljest så vakna öra det allt starkare bruset av den nya demokratiska flod, som skall följa på den nuvarande liberala ebben, det dova trampet av de anryckande arbetarbataljonerna, som allt tätare fylka sig kring det banér, som det tredje ståndet, när det väl kommit i maktens högsäte, skamligen svikit.”

Icke underligt alltså, att liberalerna såväl i Eskilstuna som i hela landet ropade: i gevär! när den stora järn- och stålstadens arbetare gingo över. Den liberala lokalopinionen tolkades av Eskilstuna-Kuriren, som, ”av aktning för Eskilstuna arbetares omdömesförmåga och öppna blick för vad de göra och låta”, faderligen formande dem att göra det gjorda ogjort, alldenstund här kunde föreligga minoritetsf örtryck avbetänklig art. ”Fackföreningsrörelsen stod sig bäst om den icke anslöt sig till det ena eller det andra partiet, i fackföreningen borde alla arbetare, oavsett religiösa eller politiska uppfattningar, kunna mötas för att kämpa för en förbättrad ekonomisk ställning.”

Flera liberala tidningar, bl. a. Östgöten och Sundsvalls Tidning, deltogo i diskussionen och manade Eskilstunaarbetarna till besinning.

Sådan var ställningen, när Thorsson med hela sin väldiga kraft kastade sig in i ”kampen om Eskilstuna”. Han berättade senare: ”Man hade redan på förhand från våra vänner liberalradikalerna förutspått, att det riksbekanta kommunbeslutet om anslutning till vårt parti var sprängkilen, som skulle förstöra kommunen här på platsen. Ja, man var så säker därpå, att redan innan jag kom dit, visste den liberala pressen att omtala, vilken förödelsens styggelse denna sprängning skulle åstadkomma gentemot socialismen. Det var icke heller utan att man redan på förhand gav luft åt sin skadeglädje över detta sakernas tillstånd.” Liberalerna nöjde sig icke med att gräla på socialdemokraterna och spå ofärd, de utvecklade ett synnerligen energiskt arbete för att rycka loss fackföreningarna ur arbetarkommunen. Men Thorsson kom deras ansträngningar och deras skadeglädje på skam. Han sprang från fackföreningsmöte till fackföreningsmöte, varje kväll under en hel månads tid, höll föredrag, diskuterade, resonerade och skrev tidningsartiklar. Det var en utomordentlig arbetsprestation, som i den svenska socialistagitationens historia torde i sitt slag stå oöverträffad.

Hans agitationsuppgifter voro icke alltid av det angenäma slaget. Han hade sina svarta dagar, då hans övertalningsförmåga led nederlag och arbetarna voro honom vrånga. Murare-, verktygsarbetare-, kruk- och kakelugnsmakarefack-föreningarna utträdde ur kommunen, låsarbetarefackför-eningen likaså efter föredrag av Thorsson och ”en livlig, stundom hetsig debatt”. Metallarbetarefackföreningen beslöt med 81 röster mot 35 att utträda. Thorsson var närvarande och höll föredrag, men vid debatten ”vägrades både Thorsson och Hageman ordet såsom icke berättigade att yttra sig inom föreningen”. Metallarbetarefackföreningen räknade ett par hundra medlemmar, dess utträde ur kommunen var socialdemokraternas stora missräkning, och liberalerna inregistrerade

triumferande ”ett nytt slag för socialismen”.

Söndagarna den 6 och 20 november talade Thorsson på offentliga massmöten, lokalerna belägrades av intresserade arbetare, liberalerna mönstrade manstarkt fram och diskussionens vågor gingo höga. Liberalerna sände i elden mot Thorsson och Hageman sina bästa män, Gustaf Österberg, Fredrik Dahlberg, redaktör för Eskilstuna-Tidningen, kassör Lindholm och främst bland dem alla kassör Carl Gustaf Ekman. Denna var redan nu Eskilstunaliberalernas starke man, och han hade stenhuggaretyngden i sina hårda slag. På diskussionsmötet den 6 november korsade Thorsson för första gången sin klinga med Ekmans, och från detta möte gick Ekmans politiska rykte ut över Sveriges liberala värld. Det stod gnistor kring klingorna och tvekampen mellan de båda bjässarna saknade icke personlig lidelse och hänsynslöshet.

Carl Gustaf Ekman.

Ekman tjänstgjorde som första opponent mot Thorssons föredrag om det socialdemokratiska programmet. Han replikerade Thorsson: ”Så länge föredragshållaren sysslade medkritik av det borgerliga samhället var han logisk och förståndig. Men så snart han skulle utveckla det socialdemokratiska programmet, blev han famlande, då kunde åtminstone icke jag begripa bevisföringen. Och var det meningen, att detta föredrag skulle förklara beskaffenheten av det socialistiska framtidssamhället, så har talaren fullständigt misslyckats.” Sedan angrep han framtidsstaten och socialisternas ställning till äktenskapet och religionen: ”Genom privategendomens och äktenskapets upphävande vill man skapa ett osedligt nomadliv såsom bland de lösa arbetarna i Norrland.” Thorsson blev het över det ”maskerade hugg som den där herrn bestod oss”. Uselheten bland Norrlands lösa arbetare, varom Stadling berättat i sin norrlandsbok, borde skrivas på den nuvarande utvecklingens konto, ”det borde en så studerad herre, som den föregående talaren gör anspråk på att vara, begripa”.

Efter Thorssons utfall klagade Ekman över ”att man kastat sig med frenetisk harm över honom personligen. Om man icke har något annat att förebrå motståndaren, så hånar man möjligheten av att denne äger kunskap. Om så är förhållandet torde det väl icke vara klandervärt, och detta så mycket hellre, när man genom tungt arbete, tyngre kanske än det någon här förrättat, berett sig möjligheter därtill.” I sak förmenade han, att det socialistiska samhället just var ägnat att skapa sådana dåliga omständigheter, ur vilka de beklagliga moraliska förhållandena i Norrland sprungit fram.

Thorsson godkände fortfarande icke Ekmans funderingar över moraliteten. När man talar om omoraliskt liv och osedlighet, då kan man just peka på det nuvarande samhället. ”Är det moraliskt eller sedligt, när t. ex. bondpatronen eller grosshandlaren köper en löjtnant till måg för några tusen kronor? Eller när en bondson och en bonddotter, för att egendomarna icke skola gå ur släkten, i Jesu namn bli sam-mankopplade? Det kyrkliga äktenskapet är en osedlig institution i alla avseenden.” På Ekmans klagomål över det personligt sårande bemötandet genmälte han: ”att han aldrig bemött en motståndare på annat sätt, än han själv blivit bemött. Vi måste beundra hr Ekman, om han vid sidan av ett tungt arbete genom energi kunnat förvärva sig ett visst kunskapsmått och därigenom kunnat tillskansa sig en bättre ställning, men det är därför icke sagt, att alla kunna göra likadant.”

Ekmans stöt mot den s. k. socialistiska framtidsstaten föranledde Hjalmar Branting att blanda sig i saken och ge Ekman en kraftig kontrastöt. I en längre artikel i Social-Demo-kraten skämtade han med Ekmans förevisning av ”det gamla åkerspöket”, som nu tydligen icke längre hade någon effekt på Eskilstunaarbetarna, alldenstund de uttalat sitt gillande av Thorssons ståndpunkt. Han sökte därpå utreda socialdemokratins ställning till dessa spörsmål: ”Medan socialismen var övervägande utopisk, sysselsatte sig dess första ban-brytare mycket med att uppkonstruera för fantasin ett idealsamhälle, där allt förutsetts och ordnats in i minsta detaljer. Men med Marx och Engels gick vår världsåskådning definitivt in i sitt historiska stadium. Den steg ned på jorden och satte som sin uppgift icke att i det blå lösa framtidens frågor, utan att, som det en gång formulerades, visa arbetarklassen varför den kämpar.”

Socialdemokratin vill icke, förklarade Branting, utbyta en undersökning av riktlinjen för vår samhällsutveckling mot det fruktlösa och alltid till felaktighet dömda arbetet att år 1900 spå i smått liksom i stort, hur det skall se ut i

världen år 2000. Därpå fortsatte han: ”Detta verklighetssinne hos den moderna socialismen har kommit våra motståndare ytterst olägligt, ty när vi nöja oss med att framhålla för arbetarna att de i framtidsstaten själva skola ha i sin handatt ordna livet till allas gemensamma bästa riskera våra fiender att bli utskrattade, om de fortfarande jämra sig över socialismens ’kasernliv’ och hur alla måste äta samma soppa vid samma stora bord.”

Mot ”den nya stora socialistdödarens” uttalanden om religionen, äktenskapet och ”nomadlivet” i ett socialistiskt samhälle, anmärkte Branting i förbigående att de ”just icke visade honom som en förstklassig, knappt numera som en honett motståndare.” Så riktade sig Branting mot Ekmans stora upptäckt, att socialisterna måste åtaga sig att reglera behoven, eftersom de vilja reglera produktionen. Vore icke detta, ”gode herr Ekman, att logiskt ställa sig på huvudet genom att förväxla orsak och verkan? I det nuvarande samhället producerar kapitalisten för vinst. Om ett verkligt behov av varan finns eller icke är honom fullkomligt likgiltigt. Det kan vara blott en spekulation av någon mellanhand som tänker i sin tur svindla bort partiet till andra, eller det kan vara någon rik matadors nyck som åstadkommit tillverkningen. Ett på socialistiska principer grundat samhälle frågar däremot först: vad behöva vi? t. ex. av säd, av socker, bostäder o. s. v. Det konstaterade behovet blir då där utgångspunkten för den samhälleliga produktionen, och privatspekulantens vinst bortfaller. Och hr Ekman kan vara trygg för att det då icke blir bortslösat en massa onödigt arbete på fyllandet av ett fåtals inbillade behov, medan för det stora flertalet behoven faktiskt ’regleras’ — nedåt, mot den gräns där inga behov alls tillfredsställas. Men just så sker i ett samhälle, vars grundlyte, den fria utsugningsrätten, hr Ekman och hans meningsfränder med alla sina 'demokratiska’ vändningar dock vilja försvara och bevara.”

Det andra offentliga diskussionsmötet den 20 november, som ansågs så viktigt, att Eskilstuna-Tidningen gav ut ett extranummer med synnerligen utförliga referat, inleddeEskilstuna-Tidningens extranummer under ”kampen om Eskilstuna”.Thorsson med ett föredrag om den industriella arbetarfrågan, huvudsakligen byggt på Steffens Verdandibroschyr. Huvudopponenten var även nu Carl Gustaf Ekman. Diskussionen spårade något ur på grund av ordförandens, Hageman, originella sätt att sköta klubban. Vid diskussionens början sade han sig ”skoningslöst skola låta klubban falla för de talare, som gjorde personliga utfall eller avveko från ämnet, den industriella arbetarfrågan”. Detta tolkade han så att även angrepp på socialismen ansågs falla utanför ämnet. Och han höll ord. Klubban var i livlig verksamhet under hetsiga protester från liberalerna.

Thorsson hade skäl att vara vid gott humör, trots de hugg han fått och de missräkningar han en och annan gång lidit. Vid slutet av november kunde han se tillbaka på sitt verk och se att det var ganska gott. När ”kampen om Eskilstuna” var lyktad, hörde till arbetarkommunen 11 fackföreningar med omkring 1,400 medlemmar, och utanför stodo för tillfället 5 fackföreningar med sammanlagt 360 medlemmar. Icke mindre än / av de 1,000 nya medlemmar, som enligt arbetarkommunens beslut skulle tillföras det socialdemokratiska partiet, behöllos omedelbart, och gott hopp fanns, att de utanför stående fackföreningarna inom kort skulle ta steget över till socialdemokratin. Eskilstuna arbetarklass var definitivt erövrad för socialismen.

Ett rykte spreds ut från liberalt håll, att Hjalmar Branting skulle komma Thorsson och Eskilstunaarbetarna till undsättning, men den räddningsexpeditionen var onödig. Så länge Eskilstunaarbetarna hade Thorsson i sin mitt, behövde de icke vara ängsliga för resultatet. Däremot låg det säkert mera allvar bakom ryktet att de liberala hövdingarna i Eskilstuna i sin nöd tänkte vända sig till Sven Adolf Hedin. Axel Danielsson kunde icke tänka sig Hedin som en ”liberal galva-nisatör” och skrev i Arbetet: ”Bekräftar sig detta rykte, blirdet en lustig ödets ironi, att just hr Hedin skall tillkallas för att söka rädda vänsterorganisationen, han som, när frågan i höstas var om att bilda ett vänsterparti, missmodigt förklarade att för ett sådant parti fanns varken män eller förutsättningar.” Ryktet om Hedin bekräftades lika litet som ryktet om Branting. Hedin ville nog icke spilla sin demokratiska auktoritet i en fåfäng strid mot en oemotståndlig utveckling.

Det sista offentliga mötet den 27 november formades till en avskeds- och hyllningsfest för Thorsson, ”ett hallelujamöte” kallade han det själv. Hans föredrag var denna gång mot vanan ganska kort — han hade rätt att vara utpratad efter 25 föredrag i sträck i samma stad! Thorsson och knivsmeden Kropp, senare Eskilstuna förste socialdemokratiske riksdagsman, deklamerade. ”Allt tydde på en entusiastisk stämning och jag såg icke en skymt

till några sönderrivande tendenser — som så mycket profeterats i hela landets tidningspress", rapporterade Thorsson till Social-Demokraten.

Vid en enskild fest på kvällen var Thorsson hedersgästen, och hans värsta antagonist bland arbetarna, knivsmeden Karlsson, fungerade som gillesvärd. Man dansade hela natten, Thorsson bjöd sina värdar på sång och på morgonen reste han hem hyllad av sina värdar som en furste. Därom berättade han för Social-Demokraten: "Då jag i söndags förmiddag skulle avresa hade ett stort antal "Hagemannare" (det är våra partivänners nya namn) samlats vid stationen. Efter ett av mig utbragt leve för socialismen ljödo väldiga hurrarop och tåget ångade i väg, befriande Eskilstuna från 'yrkesagitatorn' — för att tala i stil med vännen motståndaren Carl Gustaf Ekman, som nu som bäst håller på i Eskilstuna-Tidningen att klara ut den obehagliga uppgiften att vara 'yrkessocialistätare' —."

"Från Ystad till Polcirkeln."

SOM ALLA skåningar var Thorsson en lidelsefull skånsk patriot. Men ännu en svensk landsända låg hans hjärta nära. Vid Norrland hängde han fast alltsedan ynglingaårens stormiga fribytarliv i Sundsvallstrakten. De båda kontrasterna Skåne och Norrland bundo hans kärlek och intresse. Socialisten Thorsson var trofast och minnesgod, han glömde aldrig att han i Norrland mognat till socialist. Han kände och led med Norrlands bolagsplundrade bönder, dess slaviskt kontraktsbundna arrendatorer och dess sovande, underkuvade skogs- och sågverksarbetarmassor. År efter år kom han som agitator till Norrland för att väcka, organisera och skola dess proletariat. Som mäktig man i staten förlorade han icke sitt Norrland och dess arbetare ur sikte. Riksdagsmannen, statsutskottsledamoten och finansministern arbetade städse med förståelse och insikt på de för hela Sverige betydelsefulla frågorna om Norrlands kommunikationer, skogshantering, gruvdrift, vattenfall och kolonisation.

Under de med stora fackliga strider fyllda övergångsåren kring sekelskiftet kommenderades Thorsson upprepade gånger till tjänstgöring i Norrland. Så tillbragte han hösten 1898 ett par månader på en agitationsresa genom nästan hela Norrland. "Från Ystad till Polcirkeln" kallade han sina många och omsorgsfulla reseskildringar i Folkbladet. Medlika mycken stolthet som matematisk noggrannhet gjorde han vid resans slut en sammanfattning: 46 föredrag på 51 dygn, 4,000 åhörare, 1,525 ex. försålda broschyrer för kr. 213: 50, samt en våglängd av 4,719 km. tillryggalagd för en kostnad av kr. 138:65. Med denna resa fortsatte och befäste Thorsson det arbete, som den andra Ystadssocialisten, Wilhelm Andrén, påbörjat under sitt norrländska triumftåg ett par år tidigare.

Thorsson vid mitten av
90-talet.

Thorsson reste i ett enda sträck från Ystad till Luleå, där han den 15 oktober invigde Folkets hus tillsammans med Dürango, som da var reaaktor

för Norrbottens Nyheter och mycket arbetarvänlig, men som 1906, när socialdemokraterna startade Norrskensflamman, var redaktör för bolagsorganet Nordsvenska Dagbladet och socialdemokraternas svåraste motståndare i Norrbotten. Ute vid Svartöns malmlastningskaj, .där Malmbergets malm stjälptes ned i de tyska båtarna, greps han av profetians ande: "Stora massor av arbetare äro här anställda. När vi längre fram kunna lägga Luleå, Malmberget och de nya gruvor, som äro under anläggning häruppe, till ett distrikt för sig, kan här skapas en arbetarrörelse, som icke behöver stå efter den utpost, vårt land äger i sin sydligaste provins, Skåne."

Thorsson blev sannspådd. Inom mindre än ett årtionde kunde Norrbottens arbetarrörelse tävla med Skånes i styrka. En valperiod efter Thorsson invaldes Carlsson i Malmberget i andra kammaren. Och Malmberget och Kiruna där längstRapport från agitationsresan i Norrland 1898.i norr stodo värdigt vid det sydliga Ystads sida som socialismens säkra och mäktiga borgar.

I Malmberget kom Thorsson över några "hutlösa hyreskontrakt", som han sände ned till Hjalmar Branting. Kontrakten voro utfärdade av "Aktiebolaget Gällivare Malmfält" genom disponenten Bosæus och hade till avsikt

att klavbinda den mängd av gruvarbetare, som med amerikansk fart strömmade till gruvfälten. Hyresgästen var skyldig att inhysa hos sig ogifta arbetare, om bolaget så fordrade. Men han ägde icke rätt att utan bolagets tillstånd överlåta lägenheten på annan person eller åt annan där upplåta bostad. Om hyresgästen utan bolagets medgivande upphörde att arbeta hos bolaget eller avbröt sitt arbete, d. v. s. strejkade, hade han förverkat kontraktet och var skyldig att på bolagets anfordran genast lämna lägenheten utan åtnjutande av laga fardag.

Malmbolagets kontrakt kommo väl till pass för Hjalmar Branting, som då stod mitt uppe i den livliga Malmfälts-debatten. Under rubriken "Kontraktsbojor smidas i Malmberget" skrev han en indignerad artikel: "Vilken fri man är icke en arbetare som däruppe i ödemarken måste gå in på ett sådant kontrakt! Han kan när som helst på bolagets order åläggas inkvartering, alldeles som i forna dagar, när k. m :t och kronan tyngde och plågade bönderna, men han är förbjuden själv att upplåta sin lägenhet åt den han kan finna för gott. — Och kommer han i strid med bolaget-arbetsgiva-ren och finner sig tvungen att tillgripa strejk, så möter honom vid hemkomsten bolaget-husvärden —. Han har förverkat sitt hyreskontrakt, han är skyldig att genast flytta ut i vildmarken eller vart han kan, utan laga fardag eller dylika obekväma hinder för kapitalets suveräna makt."

Thorsson vände från Malmberget söderut till Ångermanland och gjorde sitt livs grundligaste fiasko som agitator. Under en hel vecka kunde han icke på grund av dåliga för-beredelser för mötena hålla mer än ett föredrag i Örnskölds-vikstrakten. Hela Ådalen, för vilken agitationen egentligen var avsedd, blev alldeles utan föredrag. Han surnade till,

förlorade för en gångs skull sitt goda humör, rymde formligen till Sundsvall och skickade partisekreteraren Ziesnitz ett ovettigt brev, i vilket denne fick påskrivet för sina bristfälliga kunskaper i Norrlands geografi.

Partisekreteraren Ziesnitz.

Sin ungdoms Sundsvall kände Thorsson icke igen. Den härjande midsommarbranden 1888 hade sopat bort de gamla träkåkarna. Stora stenpalats, breda raka gator och esplanader hade av den gamla kåkstaden gjort en modern storstad. Där fanns en annan arbetarrörelse än den ursprungliga liberala. Norrlänningen var död, Saxon och Alexis Björkman försvunna, Hallén ur räkningen, blott Gottfrid Frösell fanns kvar som redaktör för den borgerliga men arbetarvänliga Sundsvalls Dagblad. En starkare socialistiskt orienterad arbetarrörelse hade växt fram. På de gångna 10 åren hade i tysthet Sundsvallstraktens arbetarrörelse utvecklats från liberal till socialistisk.

Vid avresan från Sundsvall till Hälsingland och Gästrikland fick Thorsson en vacker orloyssedel av J. A. Henriksson: "Vår partivän, Thorsson från Ystad, har då han nu reser härifrån, på 14 dagar hållit 17 föredrag och frukterna skola säkerligen icke utebliva. Skada blott att tiden alltid är så knappt tillmätt för de talare, som vinna sympatier här, ty uppriktigt sagt är vi nogräknade med talare." Icke mindre vacker var Thorssons orlovssedel åt Henriksson: "De da-gar, jag vistades i Sundsvall med dess omgivningar, ha övertygat mig om, att rörelsen här har slagit fast rot och det arbete, som nedlagts i denna hårdbrutna mark, visar ett glänsande resultat. Allas vår vän J.

A. Henriksson har här utfört ett präktigt arbete, skada blott att personen i fråga avlönas för knappt." Betyget var förtjänt.

Men tio år före Henriksson nedlade dock bokbindaren Nielsen och skomakaren Thorsson ett ihärdigt arbete på denna hårdbrutna mark. Det var ju icke deras fel att tiden icke var mogen för socialismen.

J. A. Henriksson.

I Gävle slutade den långa agitationsresan. Sina intryck sammanfattade Thorsson sålunda: "Jag skulle kort och gott säga att jag tyckte bra om norrlänningarna. Nog ha de en och annan gång dragit på smilbanden, när jag på min skånska dialekt utvecklat våra idéer, men vi ha så innerligt väl förstått varandra och det är huvudsaken. Jag skall sent glömma det goda intryck jag erhållit av våra vänner däruppe i höga norden." Det goda intrycket var ömsesidigt. Höll Thorsson av norrlänningarna, så höllo de av honom. Folkbladets Gävle-korrespondent skildrade stämningen vid invigningen av fackföreningarnas lokal så: "Det visade sig ändå, att den utvidgade samlingslokalen var alldeles för liten, åtminstone vid detta tillfälle, då Thorsson här skulle tala. Man formligen

trängdes på varandra för att åhöra de sanningar, som denne populäre talare förkunnade. Vi undra nu icke alls på, att våra sydsvenska partivänner äro så långt framom oss tröganordbor, då de äro i besittning av så goda förmågor att elda massorna i det omfattande organisationsarbetet.”

Thorssons vila blev icke långvarig. I mars 1899 tvångskommenderades han på nytt till Sundsvallsdistriktet, denna gång till den stora föreningsrättsstriden, vars utbrott Henriksson varskodde Social-Demokraten om i ett ängsligt telegram den 22 februari: ”Fackföreningsförbud överallt i

Sundsvalls sågverksdistrikt. 1,500 arbetare hotas med avsked.” Det var signalen till 1899 års gigantiska förenings-rättsstrid, arbetsgivarnas planlagda försök att krossa såg-verksarbetarnas unga organisation. Thorsson blev icke överraskad. Redan hösten förut anade han under sitt Sunds-vallsbesök vad som från arbetsgivarehåll var i görningen. Icke heller var han modfälld, ty han visste, att arbetarrörelsen nu hade en helt annan styrka än för tio år sedan.

I den genialiska artikeln ”Ett skövlat land och ett plundrat folk”, skriven av Axel Danielsson 1889 för den av Sundsvalls arbetarklubb utgivna tillfällighetstidningen Lucifer, löd slutmeningen : ”det allmänna svenska sågverksarbetareförbundet med socialistiskt tänkesätt i lederna och socialismen som öppet mål”. 1897 var Danielssons organisatoriska tanke förverkligad. Svenska brädgårds- och sågverksarbetareförbundet bildades då definitivt.

1 januari 1899 hade Brädgårds- och sågverksarbetareförbundet i Sundsvallstrakten 15 avdelningar med 1,463 medlemmar. De enda sågverk, där avdelningar saknades, voro Tunadal, Vivstavarv, Svartvik och Sund. Största avdelningarna voro Hæffner—Ortviken, Kubikenborg, Mon och Skönvik—Östrand. Alla avdelningarna utom Mons och Skönvik —Östrands voro anslutna till Sundsvalls arbetarkommun och därigenom till socialdemokratiska partiet. Vid slutet av första kvartalet 1899 räknade Sundsvalls arbetarkommun 30 anslutna avdelningar med 2,361 medlemmar. Denna lokalorga-nisation, ett verk förnämligast av Henriksson, var en av de bäst ordnade i hela Sverige, uppvuxen på endast 2 år, ung men dock sansad, medveten och behärskad. Fackligt och politiskt stod Sundsvallstraktens arbetarrörelse sålunda på fast mark.

Nu skulle den krossas. Första dråpslaget riktades den 22 februari av disponent E. A. Enhörning på Kubikenborg, den stora bolagsmannen med det djärva gåpåare- I humöret. I ett till Kubikenborgs sågverksarbetare ställt cirkulär meddelade han bryskt, att han icke i sin tjänst ville ha arbetare som voro medlemmar av Svenska brädgårds- och sågverksarbetareförbundet eller annan dylik förening, där arbetarnas fria bestämmanderätt i avseende å sitt arbete underkastades någon utom verket varandes vilja. Senare sändes liknande cirkulär ut till samtliga sågverk i distriktet. Efter Enhörning, som följde sin naturell och rusade iväg först, kommo Biinsow, Braathen, Röst, Engström och allt vad de hette, de myndiga och mäktiga sågverksher-rarna. Förenings rättsstriden var proklamerad över hela linjen.

Disponent E. A. Enhörning.

Som motivering för Enhörnings och de andra sågverksägarnas ultimatum: ut ur fackföreningen eller ut ur sågverket, framhölls att på samma gång fria arbetare icke borde nekas att utan främmande inverkan sinsemellan rådpläga och besluta över sina egna angelägenheter, så borde man till arbetarnas egen fördel bekämpa en fackföreningsrätt, som inom Brädgårds- och sågverksarbetareförbundet ställde arbetaren som ett viljelöst verktyg under socialistiska ledare, vilka söktei honom inplanta samhällsupplösande läror, som medföra följder stridande mot ”gudomlig och borgerlig lag”. Genom arbetarnas underkastelse under sådana föreningsbestämmel-ser skulle det personliga förhållande, som hittills rått och borde råda mellan ett verks ägare och dess arbetare, upphöra och verksägarna endast bli köpare av ett arbete, som tillhandahölls av för verksägarna alldeles främmande personer. Dylikt tillstånd skulle bli olidligt i längden och skadligt för såväl verkets ägare som arbetarna.

Alla arbetarrörelsens krafter mobiliserades till motvärn. Ett manifest sändes ut av partistyrelsen, landssekretariatet och styrelserna för samtliga fackförbund, även utanför landsorganisationen. Förtroendeman Danielsson stationerades i distriktet. Fredrik Sterky skickades upp av partistyrelsen och på Sterkys förslag och å

landsorganisationens vägnar ryckte Thorsson in fjorton dagar. Inom landssekretariatet var Ernst Blomberg betänksam mot att denne anmodades resa, han befarade, att eftersom Thorsson kunde anses som speciell representant för partiet, ”detta finge sig ålagt ett ansvar, som det måhända icke kunde fylla”. Thorsson mottog landssekretariatets uppdrag med en viss tvekan. Men han reste, då ett nekande just nu måhända skulle betraktats som feghet.

Söndagen den 12 mars kl. 9,10 kom Thorsson till Sundsvall. Ett par timmar senare var han varm i kläderna. Jämte Gottfrid Frösell, som under hela den långa striden muntligen och skriftligen i sin tidning, Sundsvalls Dagblad, förde en sällsynt tapper kamp på arbetarnas sida och på grund av denna strid fördes in i socialdemokratins leder, talade Thorsson kl. 12 på det stora Kubikenborgsmötet, där 1,500 organiserade arbetare från de kringliggande verken höllo krigsråd. Han talade lugna, besinningsfulla och uppmuntrande ord. Han hade fått i uppdrag att resa till Sundsvallsdistrik-tet för att undersöka stämningen och rapportera, så att man skulle kunna se en eventuell strid lugnt i ögonen. På samma sätt som arbetsgivarna nu gjorde kunde arbetarna falla på den idén att förbjuda sina principaler att tillhöra t. ex. det konservativa partiet. De kunde säga: vi vilja ej ha några arbetsgivare, som tillhöra det partiet, då göra vi strejk. Arbetsgivarna hade köpt arbetarnas arbetskraft, men de ville ha hans själ med i kommersen. En sådan strid som denna måste man se an med klok beräkning. Man måste känna sin verkliga kraft. Ville Sundsvallsarbetarna stå fasta och lämna soldater, så skulle det säkerligen icke fattas ammunition. Den skulle Sveriges och grannländernas arbetare sörja för.

En episod efter Thorssons föredrag satte den tusenhöv-dade arbetarskarans blod i svallning. Den liberala parti-gängaren Erik Böhmer uppträdde på mötet, sökte i fackföreningarnas beslut om anslutning till socialdemokratiska partiet hämta ett försvar för arbetsgivarnas våld och uppmanade fackföreningarna att gå ut ur partiet. Publiken blev orolig och expedierade Böhmer fort, han presenterades som en sände-man från grosshandlare Röst, en av föreningsrättsstridens inspiratörer, och i Waldenströms sold såsom varande medarbetare i Svenska Morgonbladet. Därmed var han förd ur slaglinjen. ”Mötet stämplade honom som arbetsgivarebulvan”, meddelade Thorsson till Social-Demokraten.

Thorsson fick omedelbart händerna fulla med arbetsuppgifter. Tillsamman med Frösell, O. Danielsson och Henriksson insattes han av Kubikenborgsmötet i den kommitté, som fick i uppdrag att bemöta och tillrättalägga kronofogde Engelstedts missvisande rapport om läget i Sundsvallstrak-ten. Den ensidiga kronofogderapporten, av vilken man kunde dra den slutsatsen, att Sundsvallsarbetarna voro en samling laglösa bråkmakare med oförskämda krav, hade legat tillgrund för statsminister Boströms snäsiga svar på den interpellation, som Hjalmar Branting ställde strax efter före-ningsrättsstridens utbrott: ”Är det regeringens avsikt att taga något initiativ för att trygga svenska medborgares av ålder erkända föreningsrätt mot övergrepp?”

”Mig synes det uppenbart”, yttrade Branting, ”att en verkligt fosterländsk regering, vilken alla samhällsmedlemmars bästa ligger lika varmt om hjärtat, icke kan med likgiltighet och korslagda armar åse, huru svensk och utländsk kapitalmakt i skön endräkt söka beröva svenska arbetare en rätt, som Sveriges lag icke förmenar dem och urgammal hävd tillförsäkrar dem. Då föreningsrätten ej längre respekteras, när den blott som en tyst förutsättning ingår i vår samhällsordning, då är tiden inne att med rena ord skriva den in i våra lagar, till varning för dem, som nu så oförsynt söka trampa den under fotterna, och till uppmuntran för dem som med risk av sin egen ekonomiska existens söka värna denna dyrbara rätt mot övergrepp.”

Den av Thorsson och de andra kommittéledamöterna efter Kubikenborgsmötet utarbetade vederläggningen av Engel-stedtsrapporten sändes till Branting och upplästes av honom i andra kammaren, så att statsministerns, av rapporten inspirerade anförande erhöll en vederbörlig komplettering i kammarens protokoll. Kommittérapporten slutade med denna sammanfattning: ”Herr riksdagsman, vi tillåta oss fastslå, att arbetarna inom Sundsvalls sågverksdistrikt som kår eller i sina föreningar ej gjort sig skyldiga till en enda olaglig handling, ej en enda förlöpning, intet övergrepp, att de ej ens framställt några krav, ej gjort min av att framställa sådana, att de sköta sitt arbete med vanlig flit och omtanke och sitt föreningsliv med särdeles sans, måtta och oklanderlighet och att nu sålunda, vilka arbetsgivarnas innersta motiv må havarit, våldet mot arbetarnas föreningsfrihet kommit saklöst,

meningslöst och utan ringaste föregången varning.”

Thorssons kloka förnuft förstod att en del praktiska, förberedande åtgärder voro för stridens utgång av större värde än agitatoriska fraser. Hans ordnande hand tog genast i tu med de praktiska arbetsuppgifterna. Man finge ej lita på kommunernas och arbetsgivarnas samvete vis å vis hustrur och barn, yttrade han på Kubikenborgsmötet, utan man måste vidtaga särskilda anordningar, så att husrum, mat och ved funnes just i det ögonblick det behövdes. På hans förslag beslöt Kubikenborgsmötet att omedelbart ordna anskaffning av livsförnödenheter och att undersöka huru många familjer, som vid vräkning blevo husvilla, samt huru många bostäder, som kunde disponeras i närheten av sågverken.

Fackföreningen vid Skönvik—Östrand hade deserterat innan Thorsson kom upp och Mons fackförening deserterade i hans närvaro. Trots dessa nedslående händelser var han vid gott mod. ”Om än icke dessa båda platser för närvarande kunna återerövras inverkar dock ej detta det ringaste på stridens förande i övrigt”, menade han i sin rapport till uppdragsgivarna. Häri såg Thorsson tvivelsutan väl optimistiskt på läget. Sågverksindustriarbetareförbundets minnesskrift vid 25-årsjubileet har en annan uppfattning: ”Under den av arbetsgivarna lämnade respittiden, månaden från den 6 mars till den 6 april, föllo två stora fackföreningar med cirka 525 medlemmar till föga för arbetsgivarnas hot och utgingo ur förbundet. En tredjedel kapitulerade vid den avgörande tidpunkten, då arbetarna bort kasta in hela sin kraft att hävda sin ställning. Denna händelse utövade säkert ett ödesdigert inflytande på hela stridens utgång.”

I fjorton dagars tid svepte Thorsson fram som en stormvind över stridsfältet, sporrade, skingrade missförstånd, polemiserade, undersökte och undervisade. Thorsson var i denstora föreningsrättsstriden alls ingen hetsare. Han hörde sedan gammalt till dem, som i strejker av svagt organiserade arbetare sågo tveeggade kampvapen. En borgerlig korrespondent yttrade om Sundsvallsstriden: ”Det ligger uppenbarligen ett skarptblickande, överskådande lugn och stor organisatorisk förmåga hos dem, som ha ledningen.” Detta omdömes riktighet förstärktes genom Thorssons närvaro.

Enligt den gängse borgerliga uppfattningen förhöll det sig så att socialdemokratiska partiets och landsorganisationens ledande män och agitatorer motade fram de gensträviga arbetarna att icke ge med sig utan gå ut i en strid på liv och död. Denna borgerliga dogm byggde på rena fantasier. Varken för partiet eller den nybildade landsorganisationen eller det nybildade Brädgårds- och sågverksarbetareförbundet var en sådan jättestrid en nåd att stilla bedja om: Såväl Thorsson

som de andra förtroendemännen avhöllo sig lojalt från varje försök att inverka på arbetarnas beslut i den ena eller andra riktningen.

Fredrik Sterky yttrade vid sitt besök: ”Jag vill ej råda eller avråda utan endast skildra vår ställning.” Thorsson framhöll ideligen, att den ställning, som arbetarna komme att intaga, uteslutande berodde på deras eget beslut. Och Hjalmar Branting, som anlände till Sundsvall i stridens elfte timme för att hålla föredrag till 20-års minnet av striden 1879, betonade detsamma. Hela tiden använde ”ledarna” sitt inflytande till att mildra och icke skärpa stämningen bland arbetarna.

Det blev Thorsson ett kärt nöje att i främsta rummet gå till rätta med disponent Enhörning. Ett förträffligt material för kritik erhöll han i det föredrag, som Kubikenborgs-chefen den 2 mars höll i verkets folkskola. Denna arbetsledare av det obehärskade temperamentet sökte släta över och försvara sin bravad och manade sina med utkastning ochsvält hotade arbetare att ta på en ”så ömtålig sak” med ”lugn besinning, utan överilning och hetsighet”! Och han klagade bittert över att fackföreningspressen och arbetarledarna framställt honom som ”en otillräknelig arbetarhatare och som en rasande Roland”, ehuru han alltid tillvaratagit arbetarnas intressen. Enhörnings försvarstal utgavs i tryck och Thorsson använde det som predikotext, till och med på Kubikenborg.

Men den allvarliga indignation och den spelande ironi, som Enhörnings broschyr gav Thorsson tillfälle att utveckla på en rad fackföreningsmöten i sågverksdistriktet, dämpades något av insikten om att bakom Enhörning stodo starkare krafter, som höllo sig fördolda under det att den hetlevrade Kubikenborgsdisponenten knuffades

fram på fältet. För egen del hade Thorsson säkert intet att invända mot det omdöme om Enhörning, som offentligen fälldes från arbetarehåll strax efter striden: ”Han är en i sitt slag allt annat än osympatisk personlighet, en hetsig fullblodsdespot, men rättfram och med en god del hjärta i bröstet. Varför han fått skulden har varit, att han i otid sprang något före de andra och att han på grund av sitt temperament var mera synlig; han har ej besvärat sig med några rävkrokar.”

En för Enhörning smärtsam händelse, som timade under brinnande strid, mildrade också kraften i Thorssons slag. Även en socialistisk strejkagitator kan känna som en människa. Enhörnings lille son dog. Vid begravningen visade Kubikenborgs arbetare arten av den ”råhet” och ”fanatism”, som enligt gängse borgerlig mening var utmärkande för de för sin föreningsrätt stridande arbetarnas sinnesstämning. Sundsvalls Dagblad för den 16 mars berättade: ”1 processionen från Kubikenborg, då direktör Enhörnings späda son vigdes till den sista vilan, deltogo utan påstötning från annat håll och utan att direktör Enhörning på förhand visste där-om, av eget initiativ så många av verkets arbetare, som möjligen kunde. Och då liktåget kom stodo ett par hundra hög-tidsklädda arbetare på båda sidor om landsvägen och slöto sig till detta. Där deltogo fackföreningens medlemmar och till och med de som i dagarna skola vräkas, ett vackert bevis på, huru arbetarna mitt i konfliktens tid kunna skilja person och sak och visa sin medkänsla för människan och sin vördnad inför smärtan och sorgen, allt medan de inom ett visst område möta principalen som motståndare. Ett sådant litet drag avväpnar på en gång allt fåkunnigt tal om hat och fiendskap.”

En väsentlig del av Thorssons arbete ute på sågverken gick ut på att påvisa fåfängligheten och bedrägligheten i den av såväl arbetsgivare som liberaler framkastade tanken på fristående fackföreningar av syföreningsnatur, fackföreningar utan beröring med vare sig fackförbund eller parti. Det fanns på sina håll en stark stämning för sådana neutrala, lokala föreningar. I en intervju i Stockholms-Tidningen förfäktades tanken livligt av Medelpadsriksdagsmannen Thor. Fackförbundets beslut att samtliga fackföreningar borde ansluta sig till det socialdemokratiska partiet hade direkt föranlett striden. Detta beslut ansåg riksdagsman Thor vara ett minst lika grovt försök till förtryck som arbetsgivarnas nu vidtagna försvarsåtgärder. Bästa medlet för arbetarna att undgå såväl socialisternas som arbetsgivarnas förtryck vore, att alla icke socialistiska arbetare slöte sig samman till fackföreningar vid varje verk, vilka sedan kunde sammansluta sig till distriktsforbund.

Här stötte Thorsson samman med en moderniserad upplaga av den liberala organisationsplan, som Leon Hallén på 1880-talet proberat, och som Thorsson då på det skarpaste ur socialistisk synpunkt bekämpat. Starkare än de flesta hade han insupit övertygelsen, att fackföreningsrörelse ochsocialdemokrati måste vara ett, om det överhuvudtaget skulle vara möjligt för arbetarklassen att på organisationens väg höja sin tillvaro och skaffa sig rätt. För honom gällde det att mota Olle i grind. På intet fackföreningsmöte försummade han att påvisa, huru kraftlösa de fristående fackföreningarna måste bli.

Thorsson avslutade sin vistelse i Sundsvallsdistrilctet med ett massmöte i Hörningsborg, lika talrikt besökt och buret av lika stark stämning som det massmöte, varmed han började Sundsvallskampanjen. In i det sista varnade han för de fria fackföreningarna. I en av honom och Frösell föreslagen resolution uttalades, att de isolerade föreningar, som nu erbjödos av arbetsgivarna, saknade alla för en verklig arbetarorganisation utmärkande drag. De hade ej uppstått av inre naturnödvändighet, och deras främsta syftemål vore att främja arbetsgivarnas intressen. I en annan resolution uttalades principiell anslutning till tanken på skiljedom. Men då i en skiljedom låge, att den komme till stånd frivilligt genom samråd mellan de tvistande parterna och ej som en diktamen av den ena, måste erkännandet av arbetarnas fria föreningsrätt föregå förhandling om saken. Efter ett sådant erkännande skulle arbetarna ”sympatiskt behandla möjliga uppslag till en permanent domstol”.

Thorsson slapp att närvara i stridens avgörande ögonblick och bevittna nederlaget. Den 6 april började kampen på allvar, lockouten trädde i kraft, sågverken stannade, fridlysningar i massa utfärdades, ett stort antal extra polismän utnämndes och över 300 vräkningsdomar expedierades raskt av länsstyrelsen. Ett medlingsförslag av riksdagsman Björklund på grundvalen av att fackföreningarna skilde sig från socialdemokratin och arbetsgivarna inhiberade vräkningarna och återtogo avskedade arbetare, besvarades icke av arbetsgivarna och var omöjligt för

arbetarna. Alla försök av ar-betarnas ombudsmän, Sterky och O. Danielsson, att komma till tals med arbetsgivarna strandade. Den lokala förhandlingskommittén, där bland andra C. A. Svensson satt, hade lika liten effekt, trots betydande eftergifter.

O. Danielsson.

Transportarbetarna ryckte in i striden med sympatistrejk och blockad. Hundrafemtiotusen kronor flöto in , och delades ut. Den frisinnade opinionen ställde sig på arbetarnas sida. Studenterna i Lund och Uppsala protesterade, framstående riksdagsmän och författare likaså. Men allt förgäves. Strejkbrytare kommo i mängd från Värmland och Ångermanland och myndigheterna ställde sig på trävarupatronernas sida. Den 26 juni erkände fackföreningarna striden förlorad. De voro slagna. De bästa fackföreningsmedlemmarna jagades bort och sådde förbittringens och organisationens frön vid malmfält, järnvägsbyggen, sågverks- och andra arbetsplatser.

Förtvivlan och misströstan lägrade sig kring ruinerna av raserade organisationer. Tyngst drabbade nederlaget arbetarklassen i Sundsvallstrakten, men utefter hela Norrlandskusten sträckte sig de organisatoriska och psykologiska efterverkningarna. Thorsson kallades vintern 1900 upp till Hälsingland och Gästrikland för ”att skingra den pessimism och modlöshet som på många ställen gjort sig märkbar inom avdelningarna”. Utanför Norrland hade ingen man ett starkare grepp över de norrländska arbetarna än Thorsson vid denna tid. Och han kom åter flera år i rad.Snart skönjdes det att arbetsgivarsegern var en Pyrrhus-seger. Organisationerna restes. De norrländska sågverkens och fabrikernas arbetare smiddes samman i mönsterförbund. Nya Samhället och en rad andra arbetartidningar kommo. Socialdemokratin sopade undan alla andra politiska strömningar inom den arbetarklass, där skogskapitalismen härjat som hårdast. Och Thorsson upplevde den tid, ett par årtionden senare, när Sågverksindustriarbetareförbundet på sin 25-årsfest kunde till Norrlands arbetsgivare rikta de segerstolta orden: ”I dag sitter ett nytt organisationsgarde vid Edra förhandlingsbord och kräver en ny social rätt, som säkerligen bär en högre kulturuppgift i sitt väsen än den arbetsgivarerätt, Ni tillfälligt segrade för 1899.”

Parkföreståndaren.

I JULI MÅNAD 1896 skrev i Öresunds-Posten en medarbetare, som ny.ss hade varit på besök i Ystad: ”En sak, JP' som väckt mycken uppmärksamhet i staden, är att arbetarna köpt det för åtskilliga årtionden sedan som ett bättre ut-värdshus omnämnda ”Surbrunn” med dess vackra trädgård och förvandlat det till Folkets Park. I början väckte köpet stor sensation; man ansåg det nästan som en skandal, att arbetare skulle ha en sån angenäm samlingsplats som sin tillhörighet. Men sedan en av stadens stöttepinnar uttalat: 'Man bör icke motsätta sig allt vad arbetarna företaga sig; det är bra att de i något få sin vilja fram’ slog stämningen om, och i alla samhällslager uttalas nu tillfredsställelse med Surbrunns förvandlande till en Folkets Park, och stället besökes också av medlemmar ur alla samhällslager.” Vid denna tid arbetade Thorsson för brinnande livet i Folkets Park. Han stod i färd med att överlämna skomakeriet i sina gesällers händer och bli ”parkföreståndare”. Den titeln kastade motståndarna en lång tid efter honom som ett öknamn. De lade i detsamma något mindrevärdigt och nedsättande. I 20 år var Thorsson ”parkföreståndare” och utförde i den egenskapen en kulturbragd av stora mått. När de allmänna uppdragen hopade sig på hans arbetstyngdaaxlar och han tvangs att 1916 lämna Folkets Park i yngre händer, fanns icke längre i hans hemstad någon som hånade ”parkföreståndarens” arbete.

Första styrelsen för Folkets park i Ystad. I första raden från vänster: Thorsson, skräddaremästaren Jöns Andersson och gjutaren Johan Christoffersson. Stående: typografen
Johan Mårtensson (nu drätselkamrer i Ystad) och cigarrmakaren
Johan Jönsson.

Hur det kom sig, att Ystadsarbetarna skaffade sig sin folkpark och Thorsson i och med detsamma förvandlades från skomakaremästare till parkföreståndare berättade han själv i Lucifers sommarnummer 1903, där han kärleksfullt skildrade Folkets parks historia. Arbetarnas strävanden att skaffa sig folkparker till nytta och nöje började i Skåne. Malmö-arbetarna voro redan 1892 i fullt arbete med sin folkpark, Lund, Ystad, Hälsingborg och

Landskrona följde snart efter.Ystadsarbetarna under Thorssons ledning grubblade icke länge, de gingo raskt från tanke till handling.

”1895 på hösten väcktes förslag att skaffa en folkets park”, berättade Thorsson: ”Då ägde vi i vår lilla arbetarkommuns kassa 228 kronor. Att denna summa icke räckte långt för att förverkliga våra funderingar, voro vi medvetna om, men vi litade på den kraft arbetarna äro i besittning av, då de gemensamt handla för att nå ett mål. För att öka vår kassa beslöto vi anordna en basar. Aldrig har jag sett Ystadsarbetarna så villiga: smederna smidde, gjutarna formade och göt, alla yrkens arbetare tillverkade varor och skänkte till basaren med det lyckliga resultatet, att vi fingo 800 kronor. Nu ägde vi 1,000 kr. i grundplåt och med dessa skulle mycket uträttas.”

Tillsammans med den övriga kommunstyrelsen gav sig Thorsson ut på rekognoscering för att söka upp en lämplig-plats för den tilltänkta folkparken. Surbrunn var det ställe, som de först besökte. Och där enade de sig om att någon bättre plats för en folkpark icke stod att finna. Surbrunn hade gamla anor. I mitten på 1700-talet upptäcktes där en källa och anlades en brunnspark. Generation efter generation var Surbrunnskällan en kär tillflyktsort för stadens bor-gerskap, som där varje morgon drack sitt glas vatten, ända till dess källan i slutet på 1800-talet kom ur modet. Sur-brunnsområdet var länge ett annex till apoteket, och stadens apotekare använde det för medicinalväxtodling på samma gång som brunnsdrickning. Linné har givit platsen en ingående skildring i sin Skånska resa. De senaste årtiondena ägdes Surbrunn av en grosshandlare Wedberg, som hade stort intresse för trädgårdsanläggningar, anskaffade sällsynta träd och örter från utlandet och gjorde platsen till en vallfartsort för stadens medborgare. Efter Wedbergs död skattademånga av de gamla vackra träden åt förgängelsen, men många stodo ännu kvar och vittnade om den storhet som farit.

Folkets park i Ystad strax efter övertagandet.

Surbrunn ägdes nu av en trädgårdsmästare, som tyckte att Thorsson såg präktig ut, fattade behag i honom och lovade att reflektera på socialisternas köpeanbud. Slutligen enades köpare och säljare om en köpeskilling av 12,500 kronor. Ystadsarbetarna drogo stolta, förväntansfulla och ar-betsvilliga därin. ”Det var ett herkulesarbete att inreda det nya hemmet”, skrev Thorsson i Lucifer, ”men arbetarna in-funno sig i arbetslag, sedan de arbetat å fabriker och verkstäder. Från den 25 mars till den 1 maj samma år hade Ystads arbetare delvis omändrat gamla Surbrunn till Folkets park, som nu stod färdig att mottaga den stora allmänheten.” Thorsson ledde omdaningsarbetet och hade alltid för ögon-märke att behålla så mycket som möjligt av den kultiverade natur, som gett Surbrunn dess skönhet. Hans praktiska sinne sattes på sitt första stora prov, och han gick igenom det med glans.Den största svårigheten var att skaffa pengar till köpet och till allt nytt, som behövdes. Thorssons uppslagsrika hjärna arbetade febrilt. Han var aldrig rådlös. På sommaren arrangerades — berättar Elias Nilsson, Auroras redaktör, i en studie över Thorsson och folkparken —: ”ett hantverkståg genom stadens gator med smeder, skräddare, skomakare, och hela det övriga sällskapet, alla i fullt arbete på blomstersmyc-kade planvagnar — t. o, m. barberare voro med på ett hörn. Det gjorde man så bra att även borgmästaren tyckte det var trevligt. Storhandlaren Aug. Schultz satt på sin balkong och såg på. Han hade en gång varit fattig som en skåpråtta och han förstod den goda meningen med denna okonstlade hyllning till arbetets ära. Det sägs att han grät en skvätt på köpet, och faktum är att han skänkte en slant till den socialistiska skomakarens idé. Slutresultatet blev en tusenlapp.”

I september införde Thorsson en annons i tidningarna, att nu skulle det bli något alldeles enastående i Folkets park: ”Det som om söndag presteras ha näppeligen Ystadsborna sett förut.” Mitt under brinnande valkampanj hade han haft tid och krafter att arrangera en ballonguppstigning och ”ett stort allegoriskt karnevalståg till häst och fot, vid fackelsken och bengalisk belysning”. Kejsaren av Sibirien kom med hela sitt följe på besök till Folkets park. I tåget deltog kejsaren själv, ridande på en ponny, elefanten Jumbo, förd av negern Tommy, Kalle Peterson, ridande på ryggen av sin svärmoder, jätteparet hr och fru Denis, 12 fot höga, en ko och en gås, hälften djur och hälften människor, nissar, negrer samt flere notabiliteter! Det pompösa tågets avgång tillkännagavs genom kanonsalut.

Thorsson såg i folkparken icke endast ett ställe, där arbetarna kunde fördriva några lediga timmar. För honom var

folkparken ett led i arbetarklassens självuppfostran och ett gesällprov av praktisk socialism. Han förtröttades aldrig attÖ. förstaden i Ystad, en idyllisk arbetarstadsdel, uppförd under
80- och 90-talet på betesmarken ”Sibirien”.

med ord och gärning påvisa folkparkens stora fostrande betydelse för Ystads arbetare. Ständigt sökte han pränta in i dem, gamla och unga, män och kvinnor, att folkparken var deras eget hem, skapat genom allas deras gemensamma arbete, och att den därför borde vårdas och vördas. Där skulle de känna vederkvickelse efter arbetsdagarnas trägna arbete, där skulle de fostra varandra till värdigt skick, där skulle de med nöjsamt och allvarligt umgänge utplåna motsättningen mellan staden och den kringliggande landsbygden, där skulle de med trofast samarbete skapa en folkkulturens mönsterin-stitution och visa de borgerliga motståndarna, att socialismen var något högre och mera positivt än att riva ned och förinta: ”Så bygga, så reda vi bo åt oss, vi förskräckliga destruktiva omstörtare.”

Hur varmt Thorsson kände för Folkets park även i dess ringhet och hur högt han skattade dess värde för arbetarklassen, visade han i sin förut nämnda artikel i Lucifer. Hanhade sänt med några enkla fotografier från Folkets park och bifogade några rader: ”De båda bilderna här se obetydliga ut och jag tycker mig höra läsaren utropa: det är ju en vanlig bondgård, som ligger bakom träden. Ärade läsare! Om du visste hur Ystads arbetare älska detta enkla hem, skulle du glädjas med dem. Det ser tomt ut framför huset, endast några tomma bord och stolar å serveringsplanen, men om söndagen är det liv och rörelse både ute och inne. Då sitta både arbetare och andra i stora klungor för att njuta av den goda kaffetåren eller en läskedryck; detta är det enda som serveras. Ordningen är mönstergill. Från land och stad strömmar folk i tusental för att roa sig, även detta är ett behov som måste tillfredsställas. Kan detta ordnas så, att det även verkar uppfostrande, är därmed mycket vunnet. Den animositet som sedan gammalt funnits mellan stadens och landets ungdomar försvinner och ersättes med solidari-tetskänslor, en nödvändig betingelse för förbrödringen mellan arbetarna på land och i stad.”

För visso höll Thorsson en mönstergill ordning i den Folkets park, för vilken han bar ansvaret och hedern. Det är en svår konst att hålla i styr en parkpublik, som räknar många olikartade element och icke alltid är inställd på att uppföra sig höviskt och städat. En god parkföreståndare måste ha en god psykologisk blick, ett varmt hjärta och ett fast handlag, han måste vara en pedagog. Thorsson hade både blicken, hjärtat och handlaget. Flan kunde vara faderligt sträng mot syndare, men också faderligt förlåtande. Om hans eget speciella sätt att hålla den uppväxande ungdomen i tukt och lära den respektera Folkets park berättar Elias Nilsson i sin studie: Han fick lirka. Thorssons lilla knep var att låta flickorna bli det godas främjare. När en yngling förbrutit sig mot ordningsstadgan, blev han utan pardon parkförbjuden. Straffskalan var fjorton dagar, en månad ellertvå månader. Det slog nästan aldrig fel att flickorna kommo in på kontoret och gräto för sin vän som vankade därute på landsvägen. Vederbörande kallades in, konfronterades med sitt svärmeri, fick en skrapa och beviljades fjorton dagars nå-detid med hot om fördubblat parkförbud som peppar på laxen. På så sätt uppfostrade han pojkarna och skaffade parken en god publik. Det dröjde icke länge, förrän gamla stads-fiskalen tackade Thorsson och förklarade, att det aldrig varit så lugnt i Ystad.

För Thorsson personligen liksom för Ystadsarbetarna blev Folkets park ett kärt hem. Där ute i den vackra naturen vid sidan om staden kände han den glädje i arbetet och den trevnad bland människorna, som han längtat efter genom alla sina mörka Ystadsår. Där spirade inom honom en varm hemkänsla, som aldrig frodats riktigt starkt, när han bodde vid en stadsgata. För det borgerliga Ystad kände han i början som en fiende och alltid som en främling. Icke ens i senare år blev han intim med stadens borgerskap och han hade aldrig någon lust att bryta ned murarna. Striden mellan honom och borgerskapet hade varit bitter och personligt sårande. Löje, förakt, ekonomisk och social bojkott hade mött honom under långa och svåra år. Han var icke den som rev i gamla sår, långsinne var honom främmande, men minnena av den genomlidna tiden gingo nog aldrig fullständigt ur...

Därför kände han sig äntligen hemma när han som välbeställd parkföreståndare vände staden ryggen, flyttade in i de små hemtrevliga rummen i gamla Surbrunnsgårdens övervåning och så erhöll hela 700 kronor i årlig lön jämte den fria bostaden. Hans sunda sinne började komma i jämviktsläge. Folkets park gav honom läkedom för en av

motgångar och motstånd ofta sargad själ. All hans glada livstro slog ut i full blom, när han på vardagarna grep spaden fatt, stodvid hyvelbänken eller höll målarpenseln i sin hand, när han vid helgerna som en fader pysslade med parkens högtids-klädda besökare, och när han vardagar och helgdagar höll rådslag med sina arbetskamrater inom fackföreningsrörelsen, politiken och kooperationen.

Liksom skomakaremästarens hem i staden var parkföreståndarens hem ute i parken ett ständigt tillhåll för meningsfränder och personliga vänner. Dörrarna stodo på vid gavel, alltid bjöds det ett vänligt ord och någon fägnad, fastän det kanske var knappt i skafferiet. Och aldrig ville han visa sig upptagen eller förströdd, hur mycket han än hade att göra. Särskilt ömmade den vänsälle och gästfrie parkföreståndaren för de vandrande gesällerna. Han glömde icke, att han själv en gång varit en vandrande gesäll och haft svårt att ”fäkta” sig fram, och därför hade han i luffarna sina speciella skyddslingar. Han gick så långt i omvårdnad, att han i Folkets park inrättade ett riktigt behagligt luffarehärbärge åt dem.

En ung man, son till en av Thorssons vänner och uppväxt under hans skydd, berättade en gång en liten episod, som var karakteristisk för Thorssons klockarkärlek till luffarna; En dag när han slagit gräs, bestämde Thor att höet skulle bäras in i den lilla korsvirkeslängan, som tjänstgjorde som gårdens ekonomihus. Där bäddade han nu en härlig höbädd i en avbalkning, som en gång hade varit stall. När allt var klart förklarade Thor; ”Seså min påg, nu kan du ge dig f—n på att här skall de ha det bra”. Det var hans luffarhärbärge. Det var ej överflöd i det slitsamma parkföreståndarehemmet, det var ej mer än till husbehov, men alltid fanns det något över till de vandrande gästerna i hösängen. Ett skrovmål på kvällen och ett ”mätte” på morgonen, och hade han några pengar, så stack han till dem.Thorssons byst i Ystads Folkets park.

En söndag i maj 1915 firade Ystads Folkets park sin högtidligaste dag. Parkföreståndaren lämnade det första halvseklet bakom sig. Tusentals festklädda människor strömmade till Folkets park för att tacka och hedra 50-åringen. Från när och fjärran, från meningsfränder och politiskamotståndare, löpte hundratals telegram till Folkets park med en varm hälsning till arbetaren, som genom ärlighet, mod och arbete besegrat misstron, begabberiet och föraktet och visat sig kunna sköta ansvarsfulla samhällsvärv lika väl som han skött Folkets park. Ystads Allehanda, som utkämpat så många förbittrade fejder med både skomakaremästaren och parkföreståndaren, sände å stadens vägnar ett tack för ”det oegennyttiga, mångåriga och storslagna arbetet” med de skaror som ”stämt möte i den vackra Folkets park, för vilken han allt sedan dess tillkomst varit föreståndare”, under vilkens vårdande händer den växt till i trevnad och skönhet. Det flödade sol över vårgrönskan, luftiga skyar svävade över de gamla trädens kronor, och ljumma vindar bredde ut de röda dukarna.

Den vårdagen reste Ystads arbetare den 50-årige parkföreståndarens byst i brons mitt i den park, som han under 19 år skänkt sina bästa tankar och gärningar, och som i gengäld skänkt honom hans rikaste år. Riksdagsmännens egen skulptör, gamle ”Sven i Rosengård” (Sven Andersson), med vilken Thorsson tillbringat så mången pratsam stund i riksdagshuset, hade modellerat vännens drag. Och med känsliga ord avtäckte Hjalmar Branting bilden av den man, som tillsammans med honom tillhört den socialdemokratiska folkrörelsens äldsta garde och som i parlamentet varit en av de första i den socialdemokratiska sköldborgen kring den ensamme hövdingen.

”Folkets gärd åt Folkets man” hade Ystads arbetare ristat in under bilden av 50-åringen. Det var ”folkets gärd” åt både parkföreståndaren och parken, åt både mannen och verket. Framför den enkla bostad, där parkföreståndaren levat några av sina lyckligaste år och där han suttit så många nattens timmar i grubbel och bekymmer över sin älskade Folkets park, skall hans minnesstod i oförgänglig brons talatill generation efter generation av Ystads arbetare och vädja om kärlek och aktning för allt det vackra omkring dem, som naturen och människan i förening ha skapat. Men den oförgängligaste minnesstoden har han själv rest i sitt mest älskade verk: Folkets park. Och starkare talar den sina maningens ord till Ystads arbetare.

Folkets park vid Thorssons begravning med den kransbehängda
bysten.

Men all den hyllning, som kom Thorsson personligen till del, var för honom någonting oväsentligt. I doften från blommorna, i bruset från leveropen och i talens ordströmmar gingo parkföreståndarens tankar till Folkets park,

till dess blommor och träd. När han enkelt och okonstlat tackade för hyllningen, voro slutorden ägnade Folkets park: ”Det bäst och skönast bestående minnet av Ystads arbetares hänförda uppoffringar är Folkets park. Vörda alltid denna klenod. Jag ropar ut en bön att alltid skona och vårda dessa vackra träd, som vittna om gamla tiders Surbrunn, där arbetarna under svett och möda skapade sig ett grönskande, fritt och-soligt vilohem. Bevara vår Folkets park i fortsättningen som nu!”

I de orden inneslöt Thorsson sitt testamente till Ystads arbetare. Han kände väl själv att hans arbete som parkföreståndare snart var fullbordat. Det offentliga arbetet tog honom mer och mer fången, riksdagsmannen blev civilkommissarie och banko fullmäktig för att sedan fortsätta vidare. Allt kortare blevo hans besök i Folkets park, allt färre de stunder han kunde rycka loss från de många krävande offentliga uppdragen. 1916 fann han omöjligt att längre fungera som parkföreståndare. Han bröt upp från sitt lilla trånga, men trevna hem i parken sedan 20 år och flyttade in i det rymliga och vackra hem han själv byggt åt sig och mor Anna för den ålderdom som var i antågande. Men alltid tänkte han med glädje tillbaka på tiden i parken. Med sanning har den blivit kallad hans livs idyll. Och kort före sin död yttrade han till läkaren: ”Då jag gick i Folkets park och bröt mark och ansade mina träd, då mådde jag bäst.”

Thorssons testamente kom icke i orätta händer. Det arv han lämnade efter sig till Ystads arbetare, har icke blivit förspillt. I parken följas de goda traditionerna från Thorssons tid av hans vän och medarbetare Anders Jönsson. I sommardagarna, sedan den gamle parkföreståndaren myllats ned under kyrkogårdens ärevördiga och lummiga träd, hände det att en stor kulturmässa hölls i hans stad, och att en av de stora musikaliska festerna hölls i hans Folkets park. Där skulle Sven Kjellströms stråkkvartett spela. Kjellström kände sig ängslig. Hans kvartett hade aldrig spelat ute, och han var rädd att kammarmusikens spröda och intima stämning skulle brytas sönder av den stora folkmassan ute i parken. Det behövdes bara ett litet manande ord och i dödstystnad lyssnade den tusenhövdade skaran av arbetetsmän och kvinnor. Sven Kjellström var djupt gripen. Genom hela Sverige hade han rest och utfört sin musikaliska fostraregärning, men aldrig hade han mött en så förtätad, så andaktsfull, så andlös stämning som i Ystads Folkets park.

Den gamle parkföreståndaren är död, men kvar lever hans ande: vördnaden för naturens och kulturens högsta värden.

Thorsson och Axel Danielsson.

FRÅN 1888 finns ett fotografi av Axel Danielsson och Thorsson, som är taget en kort tid innan Danielsson gick in i fängelset. Den 23-årige agitatorn ser upp med ett uttryck av beundran och vetgirighet till den 25-årige folktribunen. Hans blick suger sig formligen fast vid vännens ögon. Det är snarare en bild av lärjungen vid Gamaliels fotter än av tvenne ungdomliga vänner. Man tycker sig förnimma, att Danielsson är den givande och Thorsson den tagande. Studenten, som levat sitt liv i ständig materiell fattigdom men dock haft tillfälle att forska vidare i vetandets rike, skänker med av sitt andliga förvärv åt vallgossen och skomakarepojken, som nödgats stå hungrig utanför. Bilden säger väl en del av sanningen men dock icke hela sanningen om vänskapen mellan de två, som på sina starka skuldror buro den sydsvenska arbetarrörelsen under den svåraste pioniär- och förföljelsetiden.

Axel Danielsson var till åren den äldste, men som socialist var Thorsson några månader före honom. I maj 1885 gick skomakargesällen in i Stockholms skomakeriarbetarefackförening och drogs direkt in i den socialistiska rörelsen. Vid denna tid var Axel Danielsson okänd i socialistiska kretsar och socialismen var honom en sluten bok. Först i december samma år kom han i beröring med August Palm och anställdes avmäster chefredaktör att mot 4 kronor i veckan översätta de halvdanska manuskripten till svenska och uträtta annat journalistiskt hjälparbete i Social-Demokraten. Han var en blyg och ordknapp, utsvulten proletärstudent, som var blankt okunnig om socialismen och genast lånade Palms socialistiska litteratur för att bli på det klara med vad socialismen egentligen var. I februari 1886 knuffade Palm fram honom till det första stapplande socialistiska

föredraget om socialismen och bildningen.

Axel Danielsson och Thorsson.

Som debuterande agitator i arbetarrörelsens tjänst var alltså Danielsson distanserad av Thorsson med ett halvår. Men han hämtade snart in försprånget. Det blev rätt vanligt att den unge revolutionäre studenten skulle hålla socialistiska upplysnings föredrag i fackföreningarna. Även Stockholms skoarbetarefackförening anlitade honom, och kanhända satt någon gång i lokalen den skånska skomakargesällen och sög sina blickar girigt fast vid föredragshållarens ögon.

Skomakargesällen drog norrut till Sundsvall, och studenten drog söderut till Malmö. Det var nära att de båda blivit stridskamrater uppe i det stora norrländska sågverksdistriktet. Danielsson funderade nämligen starkt på att där välja sitt socialistiska verksamhetsfält, när han icke längre trivdes i Stockholm och Social-Demokraten. Där hade ju den unge fribytaren sina föräldrar, och för skogs- och sågverksprole-tariatet kände han alltid varm sympati. Vid det slutliga valet föredrog han emellertid Skåne, ehuru mycket talade för Norrland. Men länge grämde det norrlänningarna, att Danielsson ej blev deras banérförare.

De höllo troget fast vid hoppet att de en gång skulle få se honom i spetsen för skogsproletariatet lysa som en eldstod i den norrländska arbetarklassens mörker. När Sundsvalls-distriktets socialister 1890 slogo råd om att starta en egen tidning, gingo deras tankar till Danielsson. Pengar hade de inga att starta tidningen för, men alltid kunde de ge den ett namn och välja en redaktör. Och en dag 1890 fick man läsa i tidningarna att Sundsvalls arbetarklubb valt Axel Danielsson till redaktör för Nya Samhället med Saxon som suppleant. Den nyvalde redaktören för den ännu obefintliga Sundsvallstidningen nödgades dämpa oron bland de skånska socialisterna och jublet bland borgarna med en offentlig förklaring, att han alls icke tänkte svika Skånes socialistiska fana. Men sanningen var nog ändå den, att han vid ett besök i Sundsvall gett ett halvt löfte att icke från början ställa sig absolut avvisande, om en socialistisk tidning i Sundsvall komme till stånd och redaktörsvalet fölle på honom. Och mången gång kände han i Malmö en längtan att ge sig ut på nya obrutna marker.

Thorsson hade en stor del i den hjältedyrkan, som från Sundsvallssocialisterna ägnades Danielsson. Med den yrvakna socialistens hela lidelse sjöng han i sin norrländska omgivning Danielssons lov, när denne 1887 startat Arbetet och börjat jättearbetet att skapa en socialistisk folkrörelse i Sydsverige. Med lysande ögon läste han om Danielssons heroiska kamp och om socialisternas frammarsch i hans eget Skåne. Han rekvirerade Arbetet, sände tidningen norrländska korrespondenser, agiterade ständigt för den bland arbets-kamraterna, och så växte där fram långt i norr en intresserad läsekrets kring det sydligaste Sveriges socialistorgan.

Thorsson kände det som ett personligt lidande, när myndigheternas brutala domar föllo över hans tappre hjälte, och han kände ett behov att å egna och kamraternas vägnar sända den dömde en hälsning. Därför slutade han en längre artikel i Arbetet den 25 februari 1888 med orden: ”De över Arbetets redaktör fällda domarna ha väckt en allmän ovilja bland arbetarna häruppe. Från oss partivänner, erhåller han härmed de hjärtligaste välönskningar. Leve socialismen och dess förkämpe! Dessa ord äro ärligt och uppriktigt menade, och därför tvekar jag ej heller att underteckna dessa rader med mitt eget namn. F. V. Thorsson.”

I juni samma år möttes de båda i Ystad på den triumfens dag, när Axel Danielsson för första gången med sina eldiga ord förfärade stadens borgare och hänryckte dess arbetare. Det var inga främlingar, som då fördes samman och knöto ett vänskapsband för hela livet. I Thorssons ögon stod det ett strålande ljus kring Danielssons hövdinga- och martyrgestalt. Och av den norrländska tidningspressen och Thorssons egen korrespondens kände Danielsson väl till vilket duktigt socialistiskt arbete den unge skomakargesällen utfört i Norrland.

Men den nyförvärvade vännen måste in på sina 18 månaders fängelse. Blott ett par sommarmånader hade han på sig att röra sig lös och ledig, innan fängelsedörren stängde honom ute från den frihet, som var hans själs livsluft. Hans närmaste vänner och partikamrater ville bereda honom en hyllning ”i anledning av hans förestående sej our å väster” och samlades den 18 juli till en fest å hotell Stockholm i Malmö. Thorsson kunde icke vara med, men under kvällens lopp anlände från Ystads arbetarklubb ett telegram tillAxel Danielsson: ”Ystads arbetarklubb,

samlad till möte, bringar dig sitt hjärtliga deltagande på grund av förestående fängelsetid. Med socialistisk hälsning. Thorsson.”

Under den långvariga fängelsetiden var Thorsson en av Danielssons minnesgodaste vänner. Han förstod att den långa frihetsförlusten kunde vara själsmördande för en sådan frihetens ande som denne och därför manade han överallt arbetarna att komma ihåg sin innestängde kämpe och med hälsningar söka pigga upp det oroliga humöret. Alltid kom han ihåg sin fängslade vän. Namnet F. V. Thorsson stod först under det upprop, i vilket Skånes främsta socialdemokrater vädjade till arbetarna att skänka Danielsson en hedersgåva, då han den 1 febr. 1890 kom ut ur fängelset. Till festen för den frigivne vännen kunde han icke komma men sände en telegrafisk hälsning: ”Ned med förtryckarna ! Leve proletariatets frigörelsekamp!”

Mot slutet av fängelsetiden var Thorsson i tillfälle att som medlare göra både Danielsson och den skånska arbetarrörelsen en stor tjänst. Det var i den bittra personliga striden mellan Danielsson och ett par partivänner i Malmö, Nils Wessel och Chr. Nielsen. Danielsson ställde ultimatum, att antingen skulle de båda avkopplas från varje uppdrag i Arbetets tjänst eller ock ginge han. Han segrade på Arbetets kontrahentförsamling den 19 december 1889, men med knapp nöd. . Malmö socialdemokrater delades upp i två jämnstarka läger, och hela rörelsen höll på att trasas sönder. Då grep den utanför inbördesstriden stående landsorten in. Arbetets generalförsamling kallades in dagen före julafton, varvid Ystad representerades av Thorsson. Vid landsortens medling mellan antagonisterna var Thorsson mycket ivrig, och han hade ju de bästa förutsättningar för medlarevärvet, då han stod Danielsson personligen nära och dessutomi Ystad hade lärt sig att värdera Wessels förmåga och arbete. Medlingen lyckades, fienderna nedlade sina vapen, landsortsombuden voro storbelåtna och instämde med entusiasm i ett av Thorsson utbringat leve för den ingångna enigheten.

Bengt Lidforss.

Fjorton dagar efter frigivningen kom Danielsson som gäst på en fackföreningarnas fest i vännen Thorssons stad. Han anlände först kl. 10 på kvällen till Arbetareföreningens stora sal, hälsades med leverop, höll ett kort festtal och hälsades med nya leverop. Han var rörd över mottagandet och skrev i Arbetet till tack: ”Stämningen var hög men dock värdig. En så vällyckad sammankomst av arbetare får man sällan se. Åtminstone kunde den närvarande gästen från cellen 73 försäkra att han knappast i Malmö efter sin frigivning bevittnat ett sånt storartat utbrott av en god socialdemokratisk anda bland arbetarna.” På kvällen samlades några vänner till ett enkelt samkväm hos ”stadens stora skräck, ’den röde skomakaren’, som i främsta rummet förtjänar erkännande för de goda resultat som uppnåtts i Ystad.”

Nu börjar på allvar Danielssonsperioden av Thorssons liv. De gästade ofta varandras hem. Under sina härjarefärder sökte sig Thorsson gärna in i lejonets Malmökula, och mången timme låg den olärde skomakaren och lyssnade hypnotiserad, när Axel Danielssons och Bengt Lidforss’ geniala andar tumlade kring i vetenskapens och teorins högsta rymder, dit han hade svårt att följa dem. Och svårmodet och pessimismen, som lade djupare mörker över Danielssons ädlapanna allt eftersom 90-talets år rullade hän, fläktades ofta bort, när han i hemmet på Ystads Norregata, Strandgata eller i Folkets park livades upp av skomakarens strålande optimistiska livstro. Men även över Thorssons klara panna kunde mörkret vila tungt, då Danielsson kom på besök. För honom kom den Danielssonska perioden att sammanfalla med den svåraste tiden av hans liv, förra hälften av 90-talet, då den ekonomiska ruinen ibland syntes viss och framtiden oviss.

Mycket hade de båda vapenbröderna och arbetskamraterna gemensamt. De voro båda komna från folkets breda lager, de hade kämpat mot fattigdom och umbäranden, de hade prövat rikemanssamhällets orättfärdighet, de hade samma tro på den socialistiska samhällsåskådningens rättvisa och förnuft, de hade samma bergfasta tillit till det fjärde, det arbetande ståndets seger, de hade samma moraliska mod, samma kämpalynne och samma heta temperament.

Men ändock voro de olika i sina väsens djup. Det är nästan ett under att två människor, som i hela sin livsgestaltning voro varandra så olika, kunde knytas samman så fast med vänskapens band. Danielsson var i sin personliga livsföring en slösaktig bohem-natur, Thorsson återigen en sparsam småborgare. Nog kunde den senare också

slösa med sina knappa materiella tillgångar, men bara när det gällde andra, aldrig när det gällde honom själv. Och nog kunde han liksom Danielsson skänka med åt andra av sina rika andliga tillgångar, men han förvaltade sitt pund omsorgsfullt. Var Danielsson en njutningsmänniska, som för egen del gjorde anspråk på största möjliga individuella frihet, så var Thorsson en pliktmänniska, som aldrig ville eller kunde frigöra sig från tanken på det sociala ansvaret. Den ene var alltid den siste i laget och slarvade bort mycket av sin kraft, den andre var alltid den förste att bryta upp och sparade sina krafter åt hemmet och arbetarklassen. Den ene brändesitt ljus i båda ändarna under det den andre metodiskt lade tum till tum till sin andliga och moraliska växt.

För Axel Danielssons gärning som Arbetets ledare var Thorsson ett ovärderligt stöd. Alltifrån Sundsvallstiden bar han Arbetet städse med sig i sin ficka och i sina tankar. Han var en ivrig skaffare av prenumeranter, annonser och aktier, tidvis skötte han Ystadsexpeditionen, och som frivillig medarbetare höll han tidningen i ständig rapport med Ystads-trakten och skrev otaliga resebrev från alla Sveriges hörn och kanter.

Under Danielssonsperioden blänkte signaturen ”Thor” ofta i Arbetets spalter och gav ett friskt fornnordiskt inslag i tidningens rika samling av signaturer som hämtats från antikens och franska revolutionens historia: Brutus, Nero, Marat (Axel Danielsson), Mirabeau, Danton, Robespierre o. s. v. Den nordiske dunderguden lade in i sina tidningsartiklar lika mycken revolutionär lidelse och kraft som någonsin antikens tyrannmördare och Frankrikes revolutionärer. Thor föraktade att gömma sig bakom anonymitetens mask, öppet och manligt stod han för vart enda ord han skrev, och därtill behövdes sannerligen ofta mod, ty hans hammarslag föllo, åtminstone i början, med en hänsynslöshet för att icke säga brutalitet, som icke visste vad skonsamhet var. I hans ordval spårades en uppsåtlig strävan efter drastiska och utmanande vändningar. Stilkonstnären Danielsson kunde icke undgå att bilda skola bland sina medarbetare. Thor förvärvade väl Danielssons hänsynslösa kraft men den formella glansen saknades.

För Thorssons gärning i Ystad var Danielsson icke så sällan ett ovärderligt stöd. Situationer kunde uppstå, då Thorsson hade svårt att reda sig på egen hand. I det praktiska organisations- och agitationsarbetet kom han aldrig till korta. Men hans bristfälliga skolunderbyggnad och knapp-händiga självstudium var honom till förfång, när han drogs in i meningsski ften, som rörde teoretiska och programmatiska spörsmål. Då kallade Thorsson gärna på sin kunskapsrike vän och bad honom komma till hjälp.

Folkets hus i Ystad. Huset uppfördes 1885 av Arbetareföreningen
och inlöstes sedan av arbetarkommunen. X utmärker nedgången till
den källare i grannhuset där Ystads arbetarklubb höll sina
möten åren kring 1890.

I en sådan situation råkade Thorsson, när Axel Svensson 1889 började en häftig kampanj mot socialismen och socialisterna. I en broschyr riktade denne en skarp kritik mot socialdemokraternas teorier och praktiska arbete, och stödde sig därvid även på utländsk litteratur. För Thorsson personligen var Svenssons angrepp och ”avfall” ett svårt slag, ty denne hade varit den ende inom det borgerliga lägret som tagit sig an Thorsson under hans första tid i Ystad. Den 24-årige skomakaren, som blott föga hunnit bygga på sin torftiga skolkunskap, kände sig icke heller mäktig attensam gendriva kritiken. Thorsson sökte och fick hjälp av Danielsson. I fängelset skrev denne en mängd artiklar mot Svensson, och strax efter fängelsetidens slut höll han å Arbetareföreningens stora sal i Ystad lugnt och lidelsefritt en skarp vidräkning med Svenssons broschyr. Efter föredraget steg Svensson upp och deklarerade ”att han icke längre hade lust att ligga i kamp med socialisterna utan, förutsatt att deras uppträdande bleve lika värdigt som i afton, var det hans mening att nedlägga sitt svärd mot socialismen och ägna sina krafter åt andra uppgifter”. Från salen hördes: ”Det var rejält sagt!” Och Danielsson erkände det vackra i motståndarens salutering: ”Så kunde knappast någon annan av våra motståndare ha uppträtt.”

En annan gång kom framtidsstaten under debatt. En licentiat Wistén höll en föreläsning, i vilken han skildrade en del kommunistiska experiment i Amerika och av dem drog den slutsatsen att den s. k. socialistiska framtidsstaten var omöjlig. Han förstod icke, hur skomakaren och hans arbete skulle kunna inpassas i en statsorganisation, som skulle sörja för alla medborgares behov och därför också måste sörja för vilka och huru många, som skulle arbeta

som skomakare.

Danielsson höll på den röde Ystadsskomakarens hemställan en motföreläsning, som han särskilt ägnade åt skomakaren i framtidsstaten. Wisténs föreställning var den typiska spetsborgarens: ”Skomakaren får av staten pryl, beckträd, läster, sylar o. s. v. När han så känner sig sugen och måste göra ett par stövlar, går han till staten och får på sin motbok nödigt läder. Så går han hem, gör färdiga stövlarna, kommer tillbaka till Staten, lämnar stövlarna och får en lapp som berättigar honom att gå på Statsångköket och äta doppsko eller till statskällarmästare Stenberg och ta en sup.”

”Nog vore det”, genmälde Danielsson, ”behagligt för skomakaren att leva ett dylikt bekymmmerslöst liv, fritt frånovettiga kunder, skattkrävare, husvärdar och garvareräk-ningar.” Men socialisterna tänkte sig överhuvudtaget inga sådana skomakare i sitt samhälle. ”Det är omöjligt att bygga ett socialistiskt samhälle på basis av hantverk, smådrift och minuthandel. Den gamla välkända skomakaretypen kommer helt enkelt aldrig att uppträda i det nya samhället. Är han icke redan försvunnen, när den stora reorganisationen sker, så skall han försvinna då. I stället för ett hundra små krypin, låter den folkvalda ledningen av skoindustrin inom distriktet uppföra ett enda verkstadskomplex, där tusen arbetare sysselsättas fördelade i en mängd yrkesgrenar allt eftersom maskintekniken är utvecklad.”

Danielsson satte alltid det största värde på Thorssons arbete. Många gånger uttalade han som sin mening att Ystad var ett mönster i fråga om arbetarnas organisation, självdisciplin och kultur, och att förtjänsten härav i främsta rummet tillkom Thorsson. Han försvarade vännen, när någon sökte kritisera och nedsätta dennes arbete, t. ex. när Emil Kleen i sina folkriksdagsprofiler gjorde sitt klumpiga utfall mot Thorsson, emedan den grovhuggne agitatorsgestalten icke passade överens med akademikerns finkänsliga och estetiska natur. Det var framförallt han, som gav Ystadsagita-torn benämningen ”den väldige”. Karakteristiska för Danielssons omdöme om Thorsson äro de i fängelset skrivna orden efter agitationsresan 1889: ”1 dag vill jag endast lyckönska Thor till vad han förmått uträtta trots allt. Inför sådana svårigheter som han mött, skulle en vanlig människa vänt om och gett allt förlorat. Men Thor har tydligen det 'tusan djävla’ i kroppen och då distriktskongressen utsåg honom till vår agitator föll utan tvivel valet på en av de rätta.”

Lika väl som Thorsson kunde dra på sig personliga obehag för Danielssons skull, så skydde icke heller denne att görasamma väntjänst tillbaka. Under den Lachmannska före-ningsrättsstriden åsamkade sig Danielsson för Thorssons och Andréns skull ett åtal för ärekränkning från en konservativ tidningsman i Ystad, som han på eftertryckligaste sätt hutat åt i ett offentligt föredrag. De borgerliga Ystadstidning-arna funno föredraget ”rått”. Danielsson genmälde kärvt: ”Det råa i vårt anförande bestod däri att vi kallade en prostituerad skribent i Posten för skurk, emedan han beskyllt Thorsson och Andrén för att leva på arbetarnas bekostnad, oaktat han vet, att den ene syr skor och den andre rullar cigarrer.” När ryktet spred sig, att ett åtal mot Danielsson var i görningen, och han väntade på stämningen, skrev han i Arbetet: ”Dessa de fräckaste nummerkarlarna i den publicistiska prostitutionskåren kunna ej annorledes skrämmas tillbaka inom gränserna för ett någorlunda anständigt skrivsätt än genom att mot dem uppkalla folkets indignation och bränna in på deras eländiga ryggar skammens märke så djupt, att gatpojkarna peka finger efter dem, där de gå fram under hederligt folks förakt. Där vi under vårt odlingsarbete träffa på samvetslösa uslingar, som medvetet beljuga oss och våra kamrater och med de skändligaste medel söka fördärva vår goda sak, där ha vi full rätt att kränka en ’ära’, som ingenting annat är än en förgylld skam, ett socialt anseende, som bäres upp av polisens batong och får sin glans från husbondens guld.”

Det var naturligt att Thorssons socialistiska tankevärld under 1890-talet skulle i hög grad präglas av umgänget med Axel Danielssons överlägsna kraftnatur. Han sökte sig självmant inom trollkretsen kring Danielsson, och nog såg han upp till denne och tog gärna emot vad som gavs av hans överflöd, men han var ingen förnuftslös avgudadyrkare och slavisk eftersägare. Han kunde ge uttryck för sitt misshag och sin kritik, när han fann, att Danielsson förirrade sigsom människa och socialist. Det hände icke så sällan att de båda stodo i olika åsiktsläger. Man behöver blott erinra om deras olika värdesättning av den personliga nykterheten och av nykterhetsrörelsen som individuell och social fram-stegsfaktor. Thorsson var stark nog att gå med egen ström genom havet.

Så gingo vänskapens år under ständig strid för socialismens sak och ständigt samarbete mellan den praktiske organisatören och den geniale tänkaren. När de möttes en försommardag i Ystad, funnos i Skåne blott spridda ansatser till socialistisk rörelse. När vänskapens tråd klipptes av, stod Skånes arbetarrörelse grundmurad och som ett mönster för hela det övriga Sverige. Det är ingen orättvisa mot andra, om Danielsson och Thorsson nämnas som de främsta arbetarna på den starka socialistiska organisationsbyggnad, som under sista årtiondet av förra seklet restes på den skånska marken. I arbetarrörelsens historia dela de båda broderligt hedern av verket. Men den ene växte med verket, under det att den andre bröts ned.

Thorssons stjärna steg sakta mot zenith, Danielssons dalade. Den gigantiska andens låga var utbrunnen, den flammade väl till någon enstaka gång med sin gamla glans, men det vara bara den sista flamman före det eviga mörkret. Thorsson fick i Folkets park fast mark under fotterna, han kände innerlig glädje över sitt arbete, han hade hemmets värme och trevnad omkring sig, och hans ljusa, glada gosselynne jublade dagen lång. Men olusten, kylan, bitterheten trängde vännen in på livet, och dödens svarta vingslag susade kring den trotsiges väg.

På seklets sista dag bars budet från det tyska sjukhuset till Skåne och hela Sveriges arbetarklass, att den starka anden kämpat den strid, som alltid förloras. Till kvällen hade Malmö arbetare anordnat en nyårsvaka å Folkets hus, därThorsson skulle hålla en betraktelse över det sekel, som steg i graven. Det tunga budskapet sänkte sorg och smärta över de församlade, och med rörelse ägnade Thorsson sina ord åt den ”gamle käre vännen” som gått med seklet ur tiden. Han hade haft en fattig syndig människas fel, men de vägde lätt vid sidan av hans rika gåvor och hans stora förtjänster för arbetarklassen och arbetarrörelsen. Den, som från början kämpat samman med honom, kände det goda och ädla, som låg på botten av hans själ.

Axel Danielsson på lit de parade i Malmö Folkets hus.

Danielsson kom hem som en triumfator. I Folkets hus låg han som en furste på lit de parade med florshöljda röda fanor omkring sig, och Malmö och Skånes arbetare defilerade i saknad och vördnad förbi. En hövding var gången ur tiden. De borgerliga höllo sig fjärran, när mannen, som fallit i de förtrycktas kamp mot deras samhälle, fördes till vilan. Men tiotusende arbetare följde sin Lucifer, ljusbring-aren, vars fackla brunnit ned. I vännens enkla och ärliga ord tackade Thorsson ”det sydsvenska arbetarpartiets skapare” för vad han givit arbetarna och sina vänner. Och Hjalmar Branting formade å partiets vägnar gravskriften: ”För kamp och mod, för eld som lyste och värmde, för din hårda kamp, för landet du vunnit åt socialismen-folkbefria-ren, för Arbetet — ett sista tack!”

Den efterlämnade vännen fortsatte, där den bortgångne stupade förblödd på vägen. Och i soliga majdagar 25 år senare stred även han manligt och tappert den strid som alltid måste förloras. Det var vår och icke vinter kring honom. Vid hans läger stod icke ensamheten, kölden och missräkningen på vakt. Blommorna doftade, och varma, oroliga tankar från tusenden sökte sig in i hans rum. Återigen gick en hövding ur tiden. Om Brantings klangfulla stämma kunnat tala, så hade hans ord fallit som de föllo till Danielssons minne: ”Arbetarklassen har mist en kämpe, som vi aldrig få åter.” Ånyo fördes till vilan en man, som gått i spetsen för de förtrycktas kamp, och sorgen och saknaden sänkte sig tung över Sveriges arbetare. Men nu stod ett helt folk vid vägen. Nu var arbetarklassen icke längre samhällets fiende, i vännen, som levde kvar, blevo arbetarna ett med samhället.

Partikongressernas Thorsson.

SOM OMBUD för Ystads arbetarklubb var Thorsson närvarande vid Sveriges socialdemokratiska arbetarpartis konstituerande kongress i Stockholm 1889, då bland andra Sterky och August Palm från Stockholm, Pehr Eriksson från Göteborg, Wester från Malmö, Calle Lundberg från Gävle och Hjalmar Branting från en liten arbetarklubb i Östersund hjälptes åt att foga samman de strödda socialistiska organisationerna till ett något löst organiserat parti. Det gick sedan icke en enda partikongress utan att Thorsson uppenbarade sig, under 1890-talet som ständigt ombud från Ystad och sedan som ledamot av partistyrelsen. Vid varje kongress under 35 år fingo kongressdeltagarna lyssna till hans starka stämma, kloka råd, faderliga förmaningar, drastiska uttryck och ärliga

vrede.

Thorssons agitationserfarenhet och praktiska begåvning var redan från första stund högt skattad och utnyttjades i kongressernas organisations- och agitationsutskott, men under 1890-talets kongresser spelade han knappast en roll i första planet. Kongressernas beslut dikterades av andra män, Branting, Danielsson, Sterky, Ziesnitz, m. fl. Före 1900 kunde han som landsortsbo icke inväljas i den rätt oansenliga partistyrelsen. Detta år blev han medlem av partistyrelsen med högsta röstetal av samtliga landsortsrepresentan-ter och erhöll till och med ett ansenligt röstetal vid val av partisekreterare. Vid varje senare kongress förnyades styrelsemandatet, i regel med de högsta röstetalen. I början av 1900-talet, när Danielsson, Sterky och Ziesnitz gått ur tiden, erövrade han en ställning i första ledet av partikongressernas ledande män.

Till den konstituerande kongressen förde Thorsson med sig några Ystadsmotioner, som alla buro hans stämpel. De rörde praktiska, organisatoriska spörsmål, lika fördelning av resekostnaderna, uppbyggande av fackförbund och lantarbe-taragitationen på Skånes herrgårdar. En motion hade en större principiell räckvidd: ”Hur skall den normala arbetsdagen på högst 10 timmar genomföras ?” Kongressen rekommenderade fackföreningarna och fackförbunden att agitera för och i nödfall strejka sig till normalarbetsdagen, samt att medverka till lagstiftningens konfirmation av ingångna överenskommelser. Men Ystads ”högst 10 timmar” ville icke kongressen godkänna, den krävde bestämt 8 timmars normalarbetsdag.

Thorsson tillhörde kongressens vänsterriktning, vartill väl bidrog, att hans vän och hjälte, Axel Danielsson, som av fängelset var hindrad närvara, denna tid befann sig på yttersta vänstra flygeln, ehuru dock med bestämd front mot anarkistiska strömningar. Vid behandlingen av programmet eller ”kongressens åsikter” som det heter i protokollet, instämde han i uttalandet om våldet, vari förklarades, att partiet för erövringen av den politiska makten ville använda blott sådana medel ”som motsvara folkets naturliga rättsmedvetande”, alltså ett första försök att draga upp en gräns mot den anarkistiska våldsagitationen. Men däremot kunde han icke godkänna kongressens uttalande om partiets ställning till andra partier. I dessa sades visserligen att ”samtliga borgerliga partier bliva alltmera en enda reaktionär massa”, men samtidigt förorda-des för bestämda, närliggande syften samverkan med närstående borgerliga grupper vid val, rösträttsagitation o. s. v. Thorsson kunde icke på villkor vara med om samverkan med borgerliga partier, de voro i alla situationer ”den enda reaktionära massan”. Tillsammans med August Palm, Sterky, W. Andrén, Calle Lundberg och några andra röstade han nej. Thorsson var vid denna tid närmast antiparlamentariker. På distriktskonferensen i Malmö 1890 röstade han mot varje som helst deltagande i politiska val.

På Norrköpingskongressen 1891 stod uppgörelsen mellan den våldsamma revolutionens taktik och den lugna utvecklingens, mellan dem som ville vandra anarkismens vägar, och dem som ville vandra socialdemokratins. Från tvenne centra, det ena i Stockholm med Hinke Bergegren som ledare, det andra i Malmö med Nils Wessel och Chr. Nielsen, hade efter den konstituerande kongressen drivits en hänsynslös, anarkistiskt betonad kamp mot socialdemokratins officiella principer och politik. Partiet höll på att glida ut i kaos, och Axel Danielsson fann det nödigt att släppa lös hela sin vulkaniska naturkraft för att sopa bort' alla antiparlamentariska våldstendenser från inflytande i partiet. Med sin brutala kraft, sin logiska skärpa och sin glänsande retorik, som anarkismens och antiparlamentarismens luftiga fraser icke kunde stå emot, ryckte han kongressen med sig, och från den kongressen var gränslinjen mellan anarkism och socialdemokrati en gång för alla upptrampad.

Under kongressens våldsamma uppgörelse följde Thorsson i allmänhet Axel Danielsson, men han var icke alldeles oberörd av närheten till oppositionshärden i Malmö. Tre resolutioner, som rörde konflikten mellan socialdemokratisk och anarkistisk åskådning, utarbetades och genomtrumfades av Danielsson och Branting, men en av dem ansåg sig Thorsson förhindrad att rösta för. Resolutionen ”socialdemokratiPartikongressen år 1894. På bilden synas bl. a. första raden C. A. Magnusson, Soc.-dem. for:s i Stockholm
nuv. ordf., i andra raden C. N. Carleson och Herm. Lindqvist, i tredje raden Sterky, Branting och Thorsson
sida vid sida och i fjärde raden A. C. Lindblad.och anarkism” slutade: ”Det socialdemokratiska arbetarpartiet bör bestämt taga avstånd från de anarkistiska partibildningarna och vid lämpliga tillfällen sakligt bemöta de

anarkistiska teorierna.” Thorsson ville icke med kongressens anarkiserande minoritet kalla anarkisterna för ärliga och goda medhjälpare till socialdemokraterna, men han ville icke heller med den socialdemokratiska majoriteten bemöta dem. Han ställde sig därför neutral tillsammans med Janhekt, Anton Andersson m. fl.

Resolutionen om ”parlamentarisk taktik eller våldsmedel ?” förordade energiskt det parlamentariska arbetet, ogillade ”all slags dynamitagitation” och stämplade som ”förrädare mot våra principer sådana agitatorer, som upphetsa massorna till våld mot enskilda”. Här stod Thorsson vid Danielssons, Brantings, Sterkys och Palms sida, ty han var skeptisk mot den allmänna strejk, varmed Bergegren-Wessel och deras meningsfränder ville ersätta parlamentsarbetets skoj. Strejker borde förhindras, emedan de förlamade partiets arbete, ansåg han. Resolutionen om ”våldsfrågan”, som var ordagrant densamma som 1889, röstade Thorsson även nu bifall till.

På Göteborgskongressen 1894 gav Thorsson uttryck för en högre värdesättning av nykterhetsrörelsen än partimedlemmarna i allmänhet. Frågan om socialdemokratins ställning till ”lokalt veto” hade kommit upp, och Branting förordade varmt en resolution, vari partiet angavs som neutralt i meningsstrider om spritdryckers bruk eller icke bruk, samt förbudslagstiftningen såsom ett välment men farligt ingrepp i individens mest personliga självbestämmande, ”ett ingrepp som socialdemokratin som ett frihetens parti måste i princip ogilla”. Nykterhetssaken borde i likhet med religionen vara en privatsak. Thorsson fann denna hållning vara för kylig och talade för bifall till en resolution, som erkändeatt rusdryckerna voro ”ett hinder för proletariatets marsch framåt”, och strök under vikten av ett närmande mellan socialdemokrater och nykterhetsvänner. Brantings linje segrade dock över Thorssons.

Nils Persson.

1897 års kongress i Stockholm sysslade förnämligast med storstrejken som påtryckningsmedel för erövring av allmän rösträtt. Kongressen fortsatte på den väg, på vilken Göte-borgskongressen 1894 slagit in med den av Danielsson formulerade storstre jksresolutio-nen. Tanken att tillgripa storstrejk redan 1896 i samband med folkriksdagen hade strandat på liberalernas bestämda motstånd, socialdemokraterna hade förlorat allt hopp att något gott skulle komma ut ur folkriksdagarna, de grepo därför så mycket starkare tag kring storstrejkstanken. Kongressen anbefallde partistyrelsen och parti föreningarna att i överensstämmelse med Göteborgskongressens uppmaning bereda marken för storstrejken.

Mot slutet av 1890-talet började den s. k. tvångsanslut-ningen bli ett brännande problem såväl inom som utom partiet. Thorsson var närvarande på landsorganisationens konstituerande kongress 1898, när denna på Nils Perssons förslag beslöt, att fackföreningarna borde obligatoriskt vara anslutna till det socialdemokratiska partiet. Han talade varmt för tvångsanslutningen. Han ville icke vara med om att ordna det så, ”att somliga skulle få betala fiolerna och andra skulle komma sen och skörda frukterna”. Denna fackföreningarnas tvångssammankoppling med socialdemokratiskapartiet blev föremål för skarpa anfall. Inom partiet och landsorganisationen ansågo många, att den innebar ett obehörigt tvång över den individuella åsiktsfriheten. Och den borgerliga pressen, framför allt den liberala, rasade över det socialistiska påvedömet.

August Nilsson (Kabbarp).

Partikongressen år 1900 var tvungen att ägna denna fråga en grundlig behandling, och debatten stod het och långvarig kring ett förslag av August Nilsson, att kontingenterna från de fackföreningsmedlemmar, som röstade mot anslutning och uttryckligen reserverade sig, icke skulle gå direkt till den socialistiska propagandan utan till något humanitärt eller kulturellt ändamål. Förslagsställaren ansåg, att ett sådant beslut skulle skapa fred i de egna leden och trubba av den liberala kritiken. Men kongressmajoriteten och i synnerhet Thorsson såg blott i förslaget en onödig eftergift åt en felaktig opinion. Thorsson opponerade sig kraftigt mot varje uppmjukning av det fasta bandet mellan den fackliga och politiska rörelsen. Ett antagande av Nilssons förslag skulle kullkasta partiets taktik. Vore socialismen allas vår befriare, så vore det en missriktad finkänslighet att ej för detta befrielseverk använda alla de penningmedel, organisationen kunde tillföra oss, anförde Thorsson.

Man levde under förberedelserna till 1901 års härordnings-beslut med dess längre värnpliktstid och utbyggda

organisation, och kongressen åtskilldes icke utan att ta ställning till försvarsfrågan och dess samband med rösträttsfrågan. I den av Branting formulerade och av kongressen antagna resolu-tionen rekommenderades för Sveriges del ett folkligt försvarssystem efter schweizisk typ, d. v. s. milissystem, och ströks kraftigt under att försvarsvänlig medborgaranda är otänkbar utan medborgarrätt. Vad som skulle komma först, rösträtten eller värnplikten, ville icke Branting att kongressen skulle kategoriskt uttala sig om. Härutinnan mötte han ett starkt motstånd från olika håll, även från Thorsson, som var av den meningen, att ökning av militärbördan måste föregås av utsträckt medborgarrätt.

Kongressens sammanjämkning av de olika meningarna höll icke länge. Det stötte på stora svårigheter att inom verkställande utskottet komma fram till en enighetsformel. Meningsbrytningarna koncentrerade sig på tvenne punkter: sambandet mellan försvarsfrågan och rösträttsfrågan samt spörsmålet om partiet borde svara med ett positivt motförslag. Branting kämpade energiskt för den ståndpunkten, att frågorna icke borde av partiet sammankopplas och att ett positivt försvarsförslag skulle utarbetas och i riksdagen framläggas. Men utskottets majoritet under ledning av Wickman kämpade lika energiskt för den motsatta åskådningen, att partiet skulle ovillkorligen kräva rösträttsreform före forsvarsreformen, samt att intet positivt förslag borde framläggas. Hela partistyrelsen, i vilken nu även Thorsson invalts, måste i december 1900 inkallas, förstärkt med partiredaktörerna, för att om möjligt skapa enighet kring partiets taktik.

Branting fick uppbära många hårda ord för att han var för försvarsvänlig. Men han fick hjälp av några realistiskt anlagda skåningar, Nils Persson, August Nilsson och Gottfrid Frösell. Thorsson ville dock icke följa Branting och sina skånska vänner. Han, som längre fram jämte Branting ställde sig främst i skottgluggen vid försvaret för en positiv socialdemokratisk försvarspolitik, var vid denna tid ännu icke hå-gad övergiva den gamla demonstrativa taktiken att blott säga nej till alla krav på ökningar. Partistyrelsen skulle svika folkets förtroende, om den lade rösträttsfrågan på hyllan, förklarade han. Någon krigsfara fanns icke, ryssen hade för mycket att beställa på annat håll, därför var det icke motiverat att socialdemokratin gick in för en positiv försvarspolitik: ”Låt oss vidhålla våra gamla principer och vi ha folket bakom oss.”

Det manifest till Sveriges arbetare, som slutligen kom-promissades ihop efter många besvärligheter, bar även Thorssons underskrift. Partiledningen uttalade sig enhälligt för ett milissystem som värn för folkets självständighet: ”ett milissystem, begynnande med vapenövningar redan i skolan, fortsatta under utvecklingsåren i skytteföreningar, vidare fullföljda och bragta till avslutning i en rekrytskola, som icke går ut på att förvandla medborgaren i vapenrocken till en viljelös exercismaskin, samt sedan i den mån det är oundgängligen nödigt, fortsatta repetitionsövningar, medan den militära dugligheten dock väsentligen hålles vid makt genom att det gevär, som staten — liksom redan sker i Schweiz — givit en var fosterlandsförsvarare, användes vid hembygdens skjutövningar och tävlingar, — se där i stora drag det positiva, folkliga forsvarsprogram, som vi sätta upp mot ka-semidealets och den militära kastandans män.”

För det fall, att de härskande utan hänsyn till arbetarnas fordran på full medborgarrätt skulle driva igenom generalstabsforslaget eller något därmed besläktat, manade manifestet arbetarna att ”särskilt genom upprepade demonstrationer under de avgörande dagarna föra fram rösträttsfrågan till slutlig lösning, så att folket själv omsider må få möjlighet att bestämma i sina livsfrågor”. Formen för denna demonstration kom under livlig debatt vid den samlade partistyrelsens möte i mars 1901. Kata Dahlström ville ha enGrupp av deltagare i partikongressen i Malmö 1900. I understa radens mitt synes Thorsson, trygg och säker,
I andra raden märkas bl. a. Anna Sterky, Kata Dahlström, Anders Sjöstedt, C. L. Lundberg,
C. G. T. Wickman, Aug. Nilsson och Branting. I vänstra hörnet synes Aug. Palm.kraftigare taktik än den partiet slagit in på. Gatudemonstrationerna med eller utan myndigheternas tillstånd måste arrangeras i vidsträckt skala för att göra klart för vederbörande, att arbetarna nu menade allvar. Thorsson höll liksom Bran-ting starkt på att partiet besinningsfullt borde vandra laglighetens och ordningens väg. Och med stor majoritet uttalade partistyrelsen att ”demonstrationerna under riksdagens handläggning av härordningsfrågan borde göras så effektiva som möjligt men strängt hållas inom laglighetens gräns”.

De maktägande togo ingen hänsyn till arbetardemonstra-tionernas allvarliga innebörd. 1901 års härordning trumfades utan vidare igenom. Den ensamme socialdemokraten i riksdagen kunde föga uträtta. Tanken på en politisk storstrejk för erövring av den allmänna rösträtt, som de maktägande tydligen icke självmant ville ge arbetarna, blev alltmera bestämd inom de djupa leden. I samband med den skandinaviska arbetarkongressen i Köpenhamn sammankallades en rösträtts- och stor stre jkskonf erens till Malmö 31 aug. 1901, vid vilken samtliga svenska ombud skulle söka skaffa klarhet och enhet i rösträttstaktiken. Vid partistyrelsens förberedande möte den 30 aug. rekommenderades planen att utan dröjsmål tillgripa storstrejk. Man kunde ej längre taga tillbaka på storstrejkshotet, ansåg Branting. Till ungefär samma uppfattning hade Thorsson kommit: ”Vi böra vid konferensen fatta våra beslut så, att vi ha fria händer att agitera för storstrejk och fortsätta i enlighet med Göteborgs-kongressens beslut i denna fråga. Beslutet bör omtalas i hela Sveriges tidningspress.”

Dagen efter höll Branting inför konferensens 80 deltagare, där Thorsson tjänstgjorde som enkel rösträknare, ett energiskt stor strejkstal. Det vore icke arbetarna värdigt ”att stå som råttor i sina hålor” och liknöjt se på, huru deras livs-frågor löstes. Då nu liberalerna gjort återtåg från den allmänna rösträtten och samlats kring det Friesenska förslaget, borde arbetarna med större styrka än någonsin'hålla fast vid den gamla parollen: allmän, lika och direkt rösträtt. Vi måste nu visa de maktägande att vi icke rädas att tillgripa den ofta omtalade storstrejken. August Palm var icke riktigt med på storstrejksnoterna, i dagens läge vore det verkningsfullast, ”om arbetarna för att väcka uppseende utbragte leverop för den allmänna rösträtten vid de tillfällen, då kungen, prinsarna och regeringen fore fram”. Den lugne Nils Persson rycktes med av storstrejksstämningen. Storstrejken vore liktydig med folkresning, men ingen återvändo fanns: ”Vi måste bereda oss på det värsta och om så gäller offra våra liv för saken.” Thorsson yttrade ingenting under konferensen, han räknade röster, och en socialdemokratisk tidning skrev senare, ”att Thorsson väl mycket sparade sin tordönsstämma”.

Från skandinaviska kongressen i Köpenhamn kommo de svenska ombuden hem med ett löfte, att Norges och Danmarks arbetare skulle på det kraftigaste moraliskt och ekonomiskt understödja sina svenska kamrater, om dessa av reaktionära makthavare drevos ut i storstrejk. I april 1902 sammankallades extra kongress för slutgiltigt beslut om storstrejk. I redaktionsutskottet invaldes Thorsson tillsammans med Branting, Herman Lindqvist, A. C. Lindblad, Wickman, Pär Axelsson, Anton Andersson, Charles Lindley och Emil Pettersson.

Thorsson höll sig länge tyst under debatten, i vilken meningarna för och emot storstrejk bröto sig ganska hårt. Det var en annan Ystadsbo förbehållet att hålla ett av storstrejks-kongressens mest radikala anföranden. Pihlman, redaktören för Aurora, ansåg folkstämningen tydlig och klar och kunde rösta för revolution. Han ville inte veta av någon intet-sägande resolution, och väntade att demonstrationerna skulle utlösa en revoltstämning.

Först på kongressens sista dag grep Thorsson till orda och gjorde ett av debattens tyngst vägande inlägg till förmån för redaktionsutskottets förslag, att storstrejk borde tillgripas, när rösträttsfrågan behandlades i riksdagen. Han förde kraftfullt enighetens talan och basade av kongressen, emedan den söndrat sig. De som ville, kunde på detta manifest storstrejka för brinnande livet. Funnes det resonans för storstrejken, så komme den, funnes den icke, så kunde man icke på allvar vidhålla storstrejkstanken. Ginge Stockholms arbetare ut den ena dagen, så ginge Sydsveriges ut den andra. Vi skåningar skulle icke svika, även om vi fört moderationens talan. En orubblig enighet om beslutet måste bli följden av dessa dagars debatt.

Thorssons enighetsparoll gjorde stark effekt. Flera senare talare instämde. ”Jag är icke nöjd med förslaget, men jag böjer mig i partiets namn och kommer att ge min röst åt detsamma”, var ett typiskt yttrande. Och med en beundransvärd enighet, disciplin och kraft gingo Sveriges arbetare vårdagarna 1902 ut i sin första storstrejk för att erövra sitt fulla medborgarvärde.

Under dessa strider om försvaret och rösträtten spred sig en forsvarsnihilistisk stämning allt djupare ned bland arbetarna. Den var en naturlig följd av att de borgerliga makthavarna genomtrumfade den nya härordningen och lade alla möjliga hinder i vägen för den allmänna rösträtten. På kongressen 1905 krävdes därför med styrka att partiet skulle revidera sitt militärprogram i rent forsvarsnihilistisk riktning. Punkterna ”folkbeväpning i stället för stående här” borde utan vidare strykas och varje antydan om en positivt försvarsvänlig ståndpunkt sålunda rensas

bort. Bland dem, som förfäktade en forsvarsnihilistisk uppfattning, voroChrisliernsson och Rydén. Branting talade återigen som vanligt för att den negativa kampen mot militarismen borde i programmet vara kompletterad med ett positivt yrkande. Han understöddes av Thorsson, som fruktade att ett tillkännagivande om partiets likgiltighet för landets självständighet skulle resa svåra hinder i vägen för partiets arbete.

Folkmassorna framför Folkets hus i Stockholm under de oroliga
aprildagarna vid storstrejken 1902.

Under dessa strider om rösträtt och försvar fortlevde inom partiet de hårda meningsbrytningarna om tvångsanslutningen. I Stockholm, där motsättningen var skarpast, anordnade arbetarkommunen vintern 1903 stora möten för diskussion av det brännande spörsmålet. Vid det första mötet höllos in-ledningsföredragen av Branting och Thorsson, den senare presenterad av Social-Demokraten, ”som mångårig medlem av den politiska arbetarrörelsen och som mångårig fackföreningsmän”. Thorsson opponerade sig energiskt mot särskill-nadsmännen: ”Såsom praktisk arbetare måste jag”, yttradehan, ”se på saken så, att jag har fördel av att höra till det socialdemokratiska partiet. Men samvetsförebråelser? säger man. Ja, ser jag på partiets program och ej börjar i slutet utan i dess början, så finner jag att mina egna intressen som arbetare sammanfalla med programmet. Jag beklagar att vi ej kommit längre än till fackföreningspolitik då man redan börjat driva satsen att partiet icke får driva fackföreningspolitik. Skola vi skilja oss åt för att skaffa oss vänner bland dem, vars vänskap vi aldrig satt värde på? För festen blir det ingen som tror på vår skilsmässa. Vi kunna säga dem: ’Vi äro skillda åt’, men de skola svara: Tösten är Jakobs, men händerna äro Esaus’. Låtom oss icke tvista. Låtom oss draga i ok till nästa partikongress, där vi få besluta vår ställning. Vi ha ännu ej hunnit förskaffa oss den viktiga betingelsen för ett kraftigt politiskt uppträdande, som heter allmän rösträtt, låt oss skaffa oss den först.”

Icke heller vid 1905 års kongress, där debatten stod hetsig kring tvångsanslutningen, var Thorsson benägen att medgiva någon ändring i anslutningsformen. Som referent för majo-ritetsuppfattningen höll han på status quo och bekämpade kraftigt särskillnadsriktningens av August Nilsson formulerade huvudförslag, att fackföreningsmedlem, som reserverade sig mot anslutning till arbetarkommun eller parti, skulle frånräknas föreningens medlemsantal och slippa erlägga partiavgift. Branting ansåg förslaget resonligt, partiet borde icke vara någon statskyrka. Men Thorsson var ståndaktig. Det kunde icke vara riktigt, vidhöll han, att befria vissa fackföreningsmedlemmar från kontingent till de stora kulturella strävanden, partiet ginge i spetsen för. Reservationsrättens fördelar uppvägde icke dess nackdelar. Denna kongress gick med Thorsson mot Branting, men nästa kongress 1908 godkändes reservationsrätten, och därmed miste denna gamla tvistefråga sin aktualitet.Långt in på 1900-talet levde inom partiet kvar från 1890-talet motsättningarna mellan socialdemokrati och anarkism, parlamentarisk taktik och våldstaktik. Trots Norrköpings-kongressens energiska uppgörelse med alla anarkiserande riktningar höllo sig dessa dock fast inom partiet och vållade mycket trassel och obehag. De förde en systematisk kamp mot partiets av kongresserna fastslagna program och taktik, de skapade en atmosfär av dunkel och tvetydighet kring dess politik, och de målade ut partiets ledande män som en samling skurkar och bedragare. Så kunde det icke fortgå i längden, om partiet ville vinna folkets förtroende och erövra en maktställning, från vilken den kunde mera effektivt gagna arbetarklassens sak.

Till det beslut om suspension av Bergegren och Schröder, som partistyrelsen 1906 fann nödvändigt, medverkade Thorsson utan tvekan. För hans lojala och ärliga sinne var den anarkistiska eller ungsocialistiska vålds- och smädekampanjen en styggelse, som man icke borde visa någon klemighet med. Inför Ystads arbetarkommun försvarade han suspensionen mot Pihlman, som skarpt klandrade den, emedan den vore ett obehörigt ingrepp i diskussionsfriheten och kanske kunde leda till partiets sprängning. Och på partikongressen 1908, som konfirmerade uteslutningen och fullbordade vad Norr-köpingskongressen 1891 lämnat halvgjort, förde Thorsson såsom inledare partistyrelsens talan. Han var så sträng att han icke ens ville medgiva de suspenderade rätten att komma tillstädes och försvara sig.

”Skälen för uteslutningen äro fullgiltiga”, yttrade han, ”många meningsskiljaktigheter kunna förekomma inom partiet, men vissa gränser måste uppdragas. Vid Norrköpings-kongressen beslöts definitivt, att den

parlamentariska vägen skulle beträdas. Denna väg har sedan oupphörligt följts under svaga protester från dem som ville en ensidig ’hand-lingens propaganda’. Vid förra kongressen gjorde Hinke Bergegren, oppositionens ledare, ingenting för att hävda sin mening. Men efter kongressen upptog han ånyo sin agitation, förkunnade att parlamentarismen var skoj och att den försumpade rörelsen. Herr Bergegren hade full rätt att hävda dessa meningar, men det borde icke ske inom partiet, vars officiellt fastslagna taktik vore en annan.”

Vid samma partikongress höll sig Thorsson rätt strängt tillbaka i debatten om partiets ställning till försvarsfrågan, ehuru han icke var riktigt belåten med den avmilitarisering av programmet, som åstadkoms genom det socialdemokratiska ungdomsförbundets målmedvetna mönstring å kongressen. Men vid kongressen 1911, som dominerades av försvarsfrågan, var han så mycket livligare i elden. Han var partistyrelsens referent. Hans svåraste motståndare, Per Albin Hansson, nagelfor tillsammans med Zeth Höglund och Fredrik Ström skarpt riksdagsgruppens försvarspolitik och yrkade, att gruppen skulle åläggas motionera om avväpning och att avväpningskravet borde klart och otvetydigt inskrivas i programmet.

Under årets riksdag hade den socialdemokratiska gruppen framlagt en vidlyftig nedrustningsmotion, som gick ut på en årlig minskning av försvarskostnaderna med omkring 20 milj. kronor. Motionen frambars i riksdagen av Thorsson, och det var han som inför partikongressen stod för den och uppbar den mesta kritiken från kongressens mera radikalt antimilitaristiska riktning. Han försvarade sig sakligt och formellt skarpt mot beskyllningarna att riksdagsgruppen med sin motion svikit internationalens och det svenska partiets program. Internationalens ståndpunkt var vacklande, och partiets program såsom en kompromissprodukt dunkelt. Motionen med sina 20 miljoners minskning var en god början till nedrustning.I fråga om programmets formulering var han absolut emot ett erkännande åt den rena forsvarsnihilismen. Ur saklig och folkpsykologisk synpunkt vore en dylik frontställning oklok. Folket vill ha minskning i försvarsbördorna men icke front mot varje försvar. Icke heller ville han vara med om en programkompromiss, som gav rätt åt alla meningsskift-ningar. Det måste bli en ordentlig uppgörelse och partiet välja sin linje. Det får icke längre tolereras att partivännerna delas upp i bättre och sämre. Thorsson vann i huvudvoteringen om programmet, men någon klarhet blev det ändock icke, emedan kongressen samtidigt antog det Vennerströmska tolkningstillägget, som onekligen vållade mycken oklarhet.

Även i en annan punkt, som gällde försvarsfrågan, hade Thorsson att klara ut en tvistefråga med kongressen. Han hade under kongressperioden tagit inträde i civilkommissionen och för den sakens skull hade han blivit skarpt klandrad i ungdomsförbundets organ ”Stormklockan” och av Z. Höglund. Denne föreslog på kongressen ett direkt klandervotum mot Thorsson, emedan han gått in utan att i förväg inhämta besked av partiets verkställande utskott. Han borde också uppmanas att gå ur kommissionen. Vid debattens slut var det icke mycket kvar av klandret. Det blev bevisat, att Thorsson inhämtat råd av sina kamrater i partiledningen, och han gick fullt rehabiliterad från kongressen.

De senaste kongresserna voro för Thorsson fridens kongresser. Den gamle bataljhästen lät yngre krafter rycka fram i första linjen. Och hans myckna arbete i statens tjänst vållade, att han icke kunde ägna partiets angelägenheter samma uppmärksamhet som förut.

I 1914 års kongressdebatt om regeringssamverkan med det liberala partiet deltog han blott i förbigående. Sprängnings-kongressen 1917 yrkade han på klara linjer, ”även om detta medför att oppositionen råkar sätta fotterna under egetbord”. Yid kongressen 1920, som överskuggades av affärerna ”Svensk import” och ”Arbetarbränsle”, inskränkte han sig till en kategorisk deklaration ”att ingen av regeringens ledamöter begagnat sig av sin ställning för att tjäna några som helst privatekonomiska intressen”. Och vid 1924 års kongress, som blev han sista, försvarade han som ordförande i riksdagens försvarsutskott den hållning, som gruppen intagit i sin nedrustningsmotion, och ansåg det icke vara ärligt att inför folket i val springa ifrån denna motion och av valtaktiska skäl välja någon annan linje.

På sistone stod Thorsson vid sidan av Branting som partiets mest vördade och respekterade veteran. Ett livslångt, oegennyttigt arbete i arbetarrörelsens tjänst hade gett honom en auktoritet som ingen kunde bestrida. Därför fanns inom partiet inga delade meningar om, att ordförandeskapet efter Branting borde erbjudas åt honom.

Partistyrelsen vädjade enhälligt till Thorsson att trots sin sjukdom ställa sig till disposition. Lojal mot partiet hade han alltid till det yttersta varit och han svarade ja, ty ännu hyste han hopp att bli kry igen. Men döden kom, innan en omröstning inom partiet hunnit konfirmera partistyrelsens val.

Bilden av kongressernas Thorsson är fast och avgränsad. Den ligger innesluten i de ord, varmed han avslutade kongressen 1924: ”nu gå vi och göra så gott vi kunna, var och en i sin stad”. Med dessa enkla ord, de sista Thorsson yttrade vid en partikongress, karakteriserade han sig själv, sådan han trofast, anspråkslöst och arbetsamt tjänat socialdemokratiska partiet under hela dess 35-åriga tillvaro. Huvudsaken var för honom att arbeta och använda sitt sunda förstånd och göra sin plikt på den post, där han stod.

De höga programdiskussionerna överlämnade han åt andra. Socialdemokratins program i försvarsfrågan tvangs han genom sitt arbete i riksdagen att syssla med, men för övrigtbevara kongressprotokollen föga spår av viktigare inlägg i programmatiska frågor. Programförslagen ha utarbetats av andra händer. Varken 1897, när partiet erhöll sitt första noggrant utmejslade program, eller 1920, när programmet grundligt reviderades, deltog han nämnvärt i debatterna. Han ansåg, att den ena eller den andra programformuleringen äro tillfälliga ting i arbetarrörelsens liv, och att det bestående är klokheten, rättrådigheten och allvaret i dess arbete.

Socialdemokratiska arbetarpartiet har icke haft en mera lojal partimedlem. Han ärade partiet, icke som ett självändamål, utan som ett medel till arbetarklassens höjning. Partiet hade i honom en varm försvarare, när enskilda medlemmar hotade att rycka bort partiet från demokratiens vägar eller förgifta dess inre liv. Ingen personlig hänsyn fick gå före hans vakttjänst kring partiets sundhet och enhet, utan tvekan röstade han för hinkeanismens, aktivismens och Stormklockeoppositionens avskiljande från partiet. Denna hans lojalitet som partimedlem uttryckte Per Albin Hansson vid hans död sålunda:

”Han har som knappast någon annan från den stund, då hans liv tidigt fick sin inriktning, och till dess han sakta gled bort ur livet, levat för arbetarorganisationen, för partiet, älskat det, lidit för det, tjänat det och styrt dess banor. I en tid då det nästan hör till god ton att häckla partinit och partitrohet, känns det riktigt skönt att på partiets vägnar få tacka den bortgångne just för hans nit och hans trohet i partiet. Icke så att förstå som om Thorsson skulle ha varit en parti-gängare för vilken partihänsyn gick före allt annat. Därtill var han för rättrådig. Nej han älskade partiet såsom ett medel till att lägga en god grund för folklycka.”

Per Albin Hanssons ord, att Thorsson aldrig var en parti-gängare, för vilken partihänsynen gick före allt annat, förtjäna att särskilt understrykas. Av allt sitt hjärta ville Thors-son partiets framgång, men han ansåg ej att vilka medel som helst voro tillåtna. Parti jesuitismens princip, att partinyttan helgar smutsiga och lumpna vapen, var hans redbara natur främmande. Sluga partitaktiska beräkningar om fördelar för stunden ingingo icke i hans kalkyler. Mycket älskade han partiet men mera älskade han sanningen, hederligheten och sitt samvete. En man av hans andliga och etiska resning kunde icke sjunka ned till att bli en parti- och programslav, som gjorde sig döv för vad den inre rösten sade vara sant, rätt och klokt. Thorsson behöll som partiman sin starka personlighets egenart. Och partiet satte värde på att han var sig själv i alla vindar. Han visade i gärning att den personliga självständigheten mycket väl kan förenas med en trofast partilojalitet.

På väg till riksdagen.

FRÅN FÖRSTA stund Ystads arbetare beredde sig att självständigt gå fram och sätta in en av sina egna i riksdagen föllo deras tankar på Thorsson som den självskrivne. Icke blott för det flödande agitatoriska talets skull ansågo de honom vara den givne arbetarrepresentanten i riksdagen. Hans duglighet i praktiska värv var under årens lopp prövad och befunnen hålla för hårda påfrestningar. De visste av egen erfarenhet, att Thorsson icke var en lättjefull pratmakare eller skränfock, som motståndarna skällde honom för, utan en samvetsgrann, ordentlig, händig man, som tog varje uppdrag på allvar och gick i land med det.

Det var icke i kommunala angelägenheter och institutioner Thorssons praktiska duglighet tränades upp. I

hemstadens kommunala liv spelade han aldrig någon som helst roll. Så fullödig Ystadsbo han än var, med Ystad som kommun hade han ingenting att skaffa, annat än då han senare som riksdagsman drog en lans för något kommunalt Ystads-intresse. Under hela 90-talet saknade de socialdemokratiska arbetarna representanter i stadsfullmäktige, och ännu vid fullmäktigevalet 1904, då de borgerliga äntligen ansågo socialdemokraterna värda representation, var deras fientlighet mot Thorsson så stark, att han hölls utanför och Anders Jönsson valdes in. Först 1908 valdes han till stadsfullmäk-tig, men han tog aldrig säte och stämma, emedan han insatts i civilkommissionen.

Nej, det var på ett annat område Thorssons praktiska förmåga prövades. Tidigt och länge kallades Ystad ”Kooperationens stad” och detta med rätta. I få städer blomstrade arbetarnas gemensamhetsföretag så kraftigt som i Ystad. Särskilt under senare hälften av 90-talet erhöllo de ett betydande omfång och stabiliserades fort, till stor del Thorssons förtjänst. Han tillhörde alla företagens styrelser, och han satt där icke bara för syns skull, utan för att uträtta det mesta och bästa arbete han förmådde.

Sin första valkampanj utkämpade Thorsson 1890, men vid det årets riksdagsmannaval voro Ystads socialdemokratiska arbetare ännu icke starka nog att kunna föra fram en egen kandidat. De satte upp Axel Svensson som riksdags-kandidat för Ystad—Trälleborg—Skanör och Falsterbo, under villkor att han var villig att arbeta för allmän rösträtt, lagstadgad normalarbetsdag, församlings- och yttrandefrihet, skilsmässa mellan kyrkan och staten samt borttagande av alla indirekta skatter. Svenssons kandidatur var icke i allo tilltalande för socialdemokraterna. Han hade nyss haft sin anti-socialistiska period, men då han erkände sitt misstag ville de icke neka honom syndernas förlåtelse. Och för övrigt fanns det ingen möjlighet för arbetarna att segra vid riksdagsman-navalet i något annat tecken än Axel Svenssons.

Thorsson nöjde sig med att vara Svenssons valboss. Ä Ystadsarbetarnas vägnar sände han tillsammans med Andrén ut ett upprop för Svenssons kandidatur och arrangerade i Trälleborg ett offentligt valmöte för att samla arbetarna och de vänstersinnade folkelementen.

Det var arbetarnas plikt att ta den som stod dem närmast, yttrade han i sitt inledningsföredrag. Även medelklassen borde rösta på Axel Svensson, då den enligt utvecklingensgång var dömd att försvinna i proletariatets leder. Thorsson hade Axel Svensson i egen person med och förevisade honom för Trälleborgsarbetarna, fick mötesmajoritetens ja för hans kandidatur, höjde ett leve för ”arbetarklassens internationella organisation”, inkasserade en gjuteriförmans leve för valkommittén från Ystad, följdes till tåget av ”alla mötesdeltagarna”, hotade vid avskedet att nästa gång slå ett slag i Trälleborg för ”den rena socialismen” och skrev vid hemkomsten en entusiastisk kommittérapport.

Valresultatet motsvarade icke Thorssons ljusa optimism. Axel Svensson erhöll blott 188 röster och motkandidaten, kapten Elis Nilsson, 394. Thorssons fiskafänge i Trälleborg gav endast 11 röster. Svensson hade 42 röster mindre än 1887, då han också kandiderade mot Elis Nilsson. Socialdemokratins aggressiva uppmarsch och striden inom arbetareföreningen hade tydligen kastat en del småborgerliga element i högerns armar. Men den socialdemokratiske valbossen var i sina valreflektioner alls icke ledsen. Då Svensson denna gång var kandidat huvudsakligen för socialdemokraterna, och då en stor del av medelklassen gått högerns ärenden, ”framträdde den socialdemokratiska minoriteten såsom ett lysande exempel på arbetarnas framryckande på den politiska skådebanan här i Ystad”.

I den mäktiga rösträttsrörelse, som på 1890-talet vällde fram genom landet hade Thorsson en ypperlig förskola på sin väg till riksdagen. Det dröjde dock en tid, innan han rycktes med i rörelsen och fann sig i dess samarbete mellan borgerliga och socialdemokratiska reformvänner. Han var i de revolutionära klasskampstagen och ansåg samarbete med borgerliga reformvänner som en synd mot socialismens helige ande. Han hade en utpräglad misstro till och en ansenlig portion förakt för alla icke socialistiska medborgare i det samhälle, som uppmuntrade och tolererade de brutala socia-listförföljelserna. Den socialdemokratiska folkrörelsen var honom nog. Vad där utanför låg var onödiga påhitt, som splittrade demokratins krafter och tog vind från socialdemokraterna.

Redan 1889 låg Thorsson i en häftig konflikt med de liberala rösträttsvännerna. Från Ystadsliberalerna med

Svensson i spetsen hade utgått en inbjudan att bilda rösträttsföreningar och knyta dem tillsamman till Malmöhus läns röst-rättsförbund, men detta ville Thorsson icke höra talas om. Han protesterade genom Ystads Arbetarklubb. De män, som satt sig i spetsen för rösträttsföreningarna, voro åtminstone i Skåne ovärdiga rösträttsagitatorer. I den landsändan voro dylika rösträttsföreningar överflödiga, emedan det fanns en starkt utvecklad socialdemokratisk organisation. ”Då de liberala först nu vaknat till medvetande om rösträttens stora betydelse”, kunde man klart se, ”att det nu framkastade projektet om rösträttsföreningar från deras sida endast är en humbug. Alla rösträttsvänner borde sluta sig till socialdemokratin, i stället för att gå in i de liberala humbugsmakar-nas led.”

Men Thorssons hårda sinne mjuknade, när rösträttsföreningen i Ystad samlade 500 medlemmar trots hans motstånd och rösträttsrörelsen i hela landet visade sig bli en demokratins maktfaktor av betydelse. Vid närmare eftertanke fann Thorsson det vara av stort värde, att all den vilja till medborgarrätt, som fanns i de breda folklagren, erhöll ett samfällt och auktoritativt uttryck. Socialdemokraternas kongress 1891 och det allmänna rösträttsmötet 1892 gåvo den tändande samlingsparollen, när de manade landets alla demokrater att skapa en den allmänna rösträttens riksdag vid sidan av den lagliga fåtalsriksdagen. Liksom socialdemokraterna i allmänhet kastade sig Thorsson med hela sin kraftin i agitationen för 1893 års folkriksdag, som blev den demokratiska oppositionens lösen och samlingspunkt för missnöjet med tullsystemets seger 1888 och kompromissen 1892, då grundskatterna avskrevos och en tyngre härordning kom till stånd.

När folkriksdagen samlades i Stockholm den 13 mars, ”Iduus marti, furstemordens och revolutionens dag”, mötte Thorsson som foUcriksdagsman för Malmöhus län jämte bl. a. Axel Svensson, Waldemar Biilow, Diiring i Ystad samt den socialistiske skomakaren Ekberg i Landskrona. Där stötte Thorsson samman med ett 20-tal socialdemokrater, bland dem Branting, Palm, Carleson, Zies-nitz och Gabrielsson från Stockholm, Sterky, Janhekt och A. C. Lindblad från Göteborg och Axel Danielsson från Malmö.

J. A. Düring.

Den liberala folkriksdagsmajoritetens uppträdande var avkylande, den tog bestämt avstånd från ”det oroliga, socialistiskt färgade mindretalet” och sökte konsekvent hålla socialdemokraterna utanför inflytande på förhandlingarna. Den sensationella motion, i vilken Carleson med Brantings och de andra stockholmssocialdemokraternas underskrift föreslog allmän arbetsnedläggelse med både jordbruksstrejk och kommunikationsstrejk, skattevägran, mönstringsvägran och bildande av skytteföreningar för erövring av den allmänna rösträtten, avspisades snäsigt. Lika litet som de andra socialdemokraterna, Danielsson ensam undantagen, erhöll Thorsson någon plats i folkriksdagens utskott. Han väckte ingenmotion, deltog blott sparsamt i debatterna och var huvudsakligen iakttagare och lyssnare.

Trots besvikelsen från 1893 års folkriksdag deltog Thorsson ivrigt i förberedelserna till 1896 års folkriksdag, och då efter de aggressiva storstrejkslinjer som uppdragits av de socialdemokratiska partikongresserna i Norrköping 1891 och Göteborg 1894. För att bryta de härskande klassernas motstånd mot rösträttskravet fordrades någonting mera än folkriksdagar, storstrejken måste hållas i reserv som ett yttersta påtryckningsmedel. Inom sin egen Ystadsdomän och även utanför densamma sökte Thorsson kraftigt bearbeta den allmänna opinionen att omfatta socialdemokratins program för rösträttskampen.

Ett offentligt möte, som i dec. 1895 anordnades av Ystads rösträttsförening, hänsköt på förslag av Thorsson till stadens organiserade arbetare att besvara de frågor om stämningen för storstrejk och allmän folkbeväpning, som sänts ut av rösträttsföreningens verkställande utskott. På det sammanträde, där de organiserade arbetarna fixerade sin ställning, segrade Thorssons synpunkter. Arbetarna utfäste sig att moraliskt och ekonomiskt stödja storstrejksströvandena under förutsättning av en kraftig agitation och organisation bland ”bergsbruks- och gruvarbetarna”, vilka voro de enda, som kunde effektivt upptaga kampen. Folkbeväpningen däremot ansågo Ystadsarbetarna vara opraktisk. Ett dylikt steg skulle endast ge motståndarna tillfälle ”att med det organiserade våldet tillbakaslå våra strävanden för den allmänna rösträtten”.

I folkriksdagen 1896 invaldes Thorsson som god tvåa, Waldemar Biilow erhöll 6,724 röster, Thorsson 6,099 och typografen Diiring i Ystad 6,003. I Ystad erhöll During 825 röster, Thorsson 814 och Biilow 793. Andrén stannade vid 591. Denna folkriksdag voro socialdemokraterna starkareän 1893, detta tack vare deras glänsande seger i storstäderna, Stockholm och Göteborg, m. fl. Liberalerna hade fortfarande majoriteten men togo vid utskottsvalen något större hänsyn till socialdemokraterna. Sammanlagt 9 socialdemokrater placerades i utskotten, däribland Branting och Danielsson i storstrejksutskottet. Thorsson hölls utanför, han stod även nu i bakgrunden. Om såväl 1896 års folkriksdag som 1893 års kan för Thorssons del sägas, att de väl voro lärorika och uppfostrande för honom själv, men att han lämnade föga spår efter sig i deras arbete.

Meningarna om Thorsson som politisk personlighet voro på folkriksdagarna delade. Han slog icke riktigt igenom. Den karakteristik av Thorsson, som Emil Kleen gav i sina folkriksdagsprofiler var både frän och orättvis. Författaren gav som förut nämnt ett vackert betyg åt Andrén, Thorssons Ystadskamrat på Malmöbänken, ”de starka stämmornas bänk”, men om Thorsson skrev han skarpt kritiskt:

”Lika stark i stämman som i tron på det socialdemokratiska framtidsidealet är ock hans bänkkamrat, F. V. Thorsson, skomakare i Ystad, och måhända den som verksammast bidragit till rörelsens framgång därnere. Detta må vara hans obestridliga förtjänst, men det hindrar icke, att hr Thorsson ställd i annan belysning gör ett mindre sympatiskt intryck. Därtill bidrager i främsta rummet den oförsynthet, som gärna präglar hans offentliga uppträdande. Mindre en sakskälens än en invektivens och insinuationernas man, tar han ofta munnen full av fraser, som nog kunna för ögonblicket kittla upp ett tämligen okritiskt publikum, men som för andra ohjälpligt löses upp i tomt munväder. Den som t. ex. för några år sedan hade tillfälle att höra hr Thorsson å en 1 :sta maj demonstration i Lund skall villigt underskriva detta omdöme. Vi behöva endast erinra om det mot de närvarande studenterna utslungade skymfordet ’fårskallar’, i vilket dol-de sig en god portion illa maskerad avundsjuka. Emellertid tyckes som om hr Thorsson börjat anslå mognare toner, och duglig och energisk, som han obestridligen är, skall han i så fali helt visst bli sitt parti till ännu mera nytta än under storordighetens och övermodets dagar.”

Vid 1896 års riksdagsval uppställdes Thorsson först som den samlade vänsterns kandidat, men ett senare valmöte gav majoritet åt liberalen Diiring, och Thorsson trädde då lugnt åt sidan och arbetade lojalt för vänsterns gemensamma kandidat. ”Socialismens rene kandidat” måste stryka på foten för liberalen Diiring till stor glädje för högertidningen, Ystads-Posten, ”som uppsänt brinnande böner mot att Ystad skulle vara den första stad som representeras av en socialist”. Med tillfredsställelse tog Thorsson mot högerkomplimangen, att ”vänstern numera är till sina allra förnämsta beståndsdelar av rent socialistiskt kynne”.

Efter valet, som slutade med nederlag för Diiring och vänstern, skrupensade Thorsson kraftigt upp liberalerna, som i stor utsträckning gått över på högerkandidaten, och samtidigt prisade han socialdemokraterna: ”Socialdemokraterna gingo som en man till valurnan och visade därigenom en disciplin, som det icke skulle skada vattenmännen att tillägna sig.” Det liberala Ystads Allehanda, som tigit under hela valkampanjen, kallades av Thorsson ”en gammal tandlös och haltande kärring”. Nästa val måste segern tillkomma arbetarna, ansåg Thorsson. ”Det må nu bliva vårt arbete att till nästa val lära vänstern en bättre disciplin. Vi äro livligt övertygade, att situationen då icke skall räddas genom att skicka stadens vaktmästare och poliskonstaplar och övriga legohjon i elden. Arbetarna skola segra trots ansträngningarna från högern och centerpartierna. Kom i håg att dessa ej kunna ställa upp 10 röster till, men vänstern kan uppställa 150, om den är enig.”Utanför de socialdemokratiska arbetarnas led fanns en markerad ovilja mot Thorsson som gemensam vänsterkandidat. Under sin bångstyriga framfart i Ystad hade han svårligen trampat den borgerliga vänstern på tårna. De liberala rösträttsvännerna tillfogade han under rösträttsrörelsens första år många svidande hugg. Och de liberala god-templarna voro honom gramse. Han var personligen absolutist och varm nykterhetsvän men han ansåg att godtemp-larna gingo för ensidigt fram.

Denna liberalernas motvilja mot Thorsson som vänsterkandidat hindrade hans inval i riksdagen vid fyllnadsvalet 1898. I stället för vänstervalmännens starka disciplin, om vilken Thorsson siade efter valet 1896, kom en

förödande splittring. Arbetarnas, av Thorsson väntade seger, uteblev, därför att de liberala valmännen sveko hans kandidatur. Han erhöll vid kandidatnomineringen 189 röster och medtävlaren During 75. Arbetet skrev: ”Det skall nu visa sig om vänstermannen Diiring vill lojalt draga sig tillbaka för sin segrande medtävlande och därigenom betrygga vänsterns seger eller om han föredrager att spela valkretsen över till högern.” During stod kvar och spelade kretsen över till högern. Vid valet, i vilket ej mindre än 90 % av de röstberättigade deltogo, drog During på sin sprängkandidatur till sig 73 röster, tillräckligt många för att Thorsson skulle bli besegrad av högermannen, rådman Gussing.

I förbittringen över utgången förde den socialdemokratiska pressen ett mycket skarpt språk mot såväl den Diiring-ska Ystadsliberalismen som mot den liberala pressen i allmänhet. Folkbladet i Stockholm skrev: ”Skön vänster, den där 'högra vänsterflygeln'. I detta fall spelade den segern över till högern bara för det vänsterns majoritetskandidat vai socialdemokrat, och de liberala tidningarna varken gjorde något häremot före valet eller giva sina egna en välförtjäntupptuktelse efteråt. Icke äro de mycket angenäma att samarbeta med.” Social-Demokraten gav den liberala pressens underlåtenhetssynd ”en dryg andel i att en plats gått förlorad, som kunde ha vunnits för vänsterns, den allmänna rösträttens, för de sociala reformernas sak”. Arbetet skrev: ”Det Diiringska förräderiet lyckades, och Ystad blir åter representerat av tvetydigheten och osjälvständigheten. Våra partivänner kunna emellertid vara stolta över det resultat som de vunno. Thors röstsiffra måste under förhanden varande omständigheter betraktas som mycket vacker. I ingen annan svensk småstad skulle det vara möjligt för vårt parti att komma målet så nära. Utgången av detta fyllnadsval utgör en god varsel om seger vid nästa års allmänna val, om man väl begagnar den emellanvarande tiden.”

I Ystads demokratiska kretsar var förbittringen icke mindre. Ett räfst- och rättarting utlystes till Arbetareföreningens stora sal och besöktes av 300 personer. Som allmän åklagare fungerade typografen Pihlman. Han erinrade bland annat att Thorsson för två år sedan, då During fick flertal på ett vänstervalmöte av röstberättigade, ej blott trädde tillbaka och manade sina meningsfränder att rösta på During utan också själv gick in som ordförande i vänsterns valkommitté och energiskt arbetade för Diirings val. På förslag av typografen Mårtensson sammanfattade de 300 i en resolution ”sina absoluta synpunkter i frågan”. De stämplade Diirings handlingssätt som ”nesligt förräderi”, de funno det vara ”sin oavvisliga plikt att för nu- och framtid uttala sin bestämda förkastelsedom över ett dylikt handlingssätt”, och de avsade sig högtidligt ”all gemenskap med D :s möjligen kommande handlingar i den offentliga politikens namn”.

Den av Arbetet bebådade arbetarsegern ”vid nästa års allmänna val” torkade in. Thorsson utsågs 1899 så gott somenhälligt till vänsterkandidat, och Diiring var ur räkningen. Men högern slöt sina leder samman inför skräcksynen av att Ystad skulle välja den andra socialisten in i riksdagen, och

med 349 röster mot 260 segrade rådman Gussing över Thorsson. Ystads borgerliga heder var räddad. Social-Demokraten var berömmande mot den borgerliga vänstern och hoppfull i fråga om socialdemokratins framtid i Ystad: ”Lojalt och enigt har den verkliga vänstern gått fram dejnna gång med Thorssons namn, stödjande ett socialdemokratiskt namn, alldeles som våra partivänner i Söderhamn enigt och lojalt stödde Alexis Björkman. På seger denna gång hade väl ingen trott, om icke motståndarna splittrade sig. Det vågade man för ett år sedan, men icke nu. Faran nerifrån hade ryckt för nära. Nu gäller det för våra präktiga partivänner i Ystad att fortsätta skaffa nya arbetarvalmän. På några år bör detta kunna ske i tillräckligt antal att få Thor vald härnäst med 400 röster.”

Thorsson vid tiden för invalet
i riksdagen.

”Härnäst”, d. v. s. vid valet 1902, mönstrade Thorsson de 400 rösterna och ett hundratal till. Striden var häftig, högern anade, att nu skulle dess fästen ramla, och den sparade icke på de smädliga invektiven mot arbetarkandidaten. Den politiska storstrejken hade det året ägt rum och Thorsson målades ut som en storstrejksuppviglare av samhälls farligaste art. Men Thorsson hade ock försvarare utanför socialdemokraternas krets. Som redaktör i den liberala Öresunds-”Genom murarna”. Skämtbild ur Karbasen.

Posten skrev gamle Ystadsbon Axel Svensson varmt rekommenderande: ”Thorsson är en hederlig, ärlig och

omutlig person, som säkert icke i riksdagen skulle bli utan inflytande på utgången av de frågor, i vilka han gjorde sin seghet och oräddhet gällande.” 90 % av valmanskåren pressades fram till valurnan och Thorsson segrade med 497 röster mot Gussings 449. Samtidigt invaldes i riksdagen Nils Persson i Malmö och Viktor Larsson i Västerås.

Valet väckte sensation inom hela Sverige, glädje inom socialdemokratin och raseri på högerhåll. Ett par utdrag ur den socialdemokratiska pressen äro nog. Folkbladet hälsade Thorsson sålunda: ”Thor är i hela vårt land känd som denväldige, slagfärdige, fyndige agitatorn, den sympatiska personligheten och den exemplariske medborgaren.” Karbasen tog hyllningen till Thorsson och hans kamrater något skämtsammare: ”Det är ju en hel socialistisk kvartett, som nu

skall stämma upp sina toner i riksdagen. —- —---------Yi se

redan de nya ärliga mäklarna i det lagstiftande och beskattande templet. Thorssons stämma tävlar med Kalle Star-bäcks och Nils Persson tar upp på den tryggaste och sävligaste skånska en arg replik med Ivar Månsson, medan västeråsaren Viktor Larsson slår in med en uppsvensk ton i debatten. Och så talar Branting rikssvenska för regering och bönder och råder och nåder.”

Högerpressen skummade över av ursinne. Ystads-Posten spådde i Thorsson en ny Boestad, en driftkucku, som skulle göra sig själv, partiet, Ystad och riksdagen löjliga. Göteborgs Aftonblad skrev: ”Det bedrövligaste utfallet inträffade i Ystad, där rådman Gussing blev slagen av den rena socialisten, f. d. skomakaren, numera ’parkforeståndaren’ F. V. Thorsson, en skränfock av prima slag, som i många år gjort propaganda i strejker och som person är bland de mest osympatiska man gärna kan tänka sig. Det är en evärdelig skam och bitter nesa för Ystads sansade valmän, att deras stad skall öka socialistpartiet i vår riksförsamling, och därtill med en sådan representant.” Lika grov var Norrköpingstid-ningen: ”Det allra bedrövligaste av lördagens val är Ystads-valet, genom vilkets utgång en av socialdemokratiska partiets hänsynslösaste och ovederhäftigaste gaphalsar fått plats i den svenska riksdagen. Skomakare F. V. Thorsson är nämligen sedan lång tid tillbaka känd såsom en strejkagitator och uppviglare av prima sort, och till hans fördel talar ingenting. Han är en osympatisk man utan begåvning och utan kunskaper, och hans inträde i riksdagen är en brännande skam för det samhälle, som icke bättre förstår atttillvarataga aktningen för sig själv och aktningen för riksdagen.”

”De fyra kungarna”. Skämtbild ur Karbasen.

När den osympatiske, obegåvade, okunnige, hänsynslöse och ovederhäftige gaphalsen i jan. 1903 reste till riksdagen hade han i ressällskap en redlig arbetsvilja och mor Anna. Och får man tro sägnen, så hade han dessutom en kappsäck med -— 1,500 cigarrer! Ystads cigarrmakare visste ingen bättre gåva att ge sin riksdagsman med till riksdagen, och det blev ett bolmande utan uppehåll så länge lagret räckte. Gåvan var välment, men den kunde ha knäckt ”den exemplariske” och befriat Ystadshögern från dess ”brännande skam”. Den väldige agitatorns hälsa var vid denna tid starkt angripen och det stod och vägde, men det visste icke Ystads cigarrmakare.

Riksdagsmannen.

THORSSONS riksdagsdebut var icke lyckad. Han hade svårt att finna sig till rätta i riksdagsmiljön, att välja de lämpliga parlamentariska uttrycken för sina tankar och att vinna nödig balans i sitt uppträdande. De ord, han basade av sina motståndare med, återfunnos icke i den tidens parlamentariska lexikon. Stämningen låg från första dagen emot honom. Tidningarna hade målat ut honom som en skrävlande agitator av osmakligaste typ, och de borgerliga riksdagsmännen voro intagna av fördomar mot nykomlingen. Den där osnutne bråkmakaren ska vi nog tukta, tänkte de och begagnade alla de metoder, riksdagsmän ha till sitt förfogande, när de vilja göra tillvaron bitter för en misshaglig kammarledamot.

Men Thorsson lät sig intet bekomma, han höjde sin stämma, när riksdagsmännen sökte tysta honom med högljutt

tal, och han talade oförtröttat för tomma bänkar, när de massutvandrade. Han pratade på i fråga efter fråga. Första riksdagen höll han 16 anföranden, och det var icke så litet vid en sådan tid, då det hörde till god parlamentarisk ton att tiga stilla första riksdagen och lyssna till de äldre parlamentarikernas visa tal.

Skulden låg delvis hos partiet, som krävde, att de nyvalda socialdemokratiska riksdagsmännen skulle uppträda så ag-gressivt som möjligt i alla på föredragningslistorna upptagna ärenden. Partimedlemmarnas förväntningar voro högt spända, när den socialdemokratiska kvartetten, Branting, Viktor Larsson, Nils Persson och Thorsson började 1903 års riksdag. Men kvartetten förivrade sig icke, den tog saken lugnt och bidade tiden. Partimedlemmarna blevo miss-lynta över riksdagsgruppens beskedlighet, och partistyrelsen tog sig för att diskutera dess hållning. Från olika håll förmanades de fyra att gå mera klasskampsmässigt fram. Thorsson var jämte sina angripna riksdagskamrater närvarande i partistyrelsen och försvarade sig och lovade, att nog skulle han tala i riksdagen som han gjorde utanför.

Första socialdemokratiska riksdagsgruppen. Från vänster: Nils Persson, Viktor Larsson, Thorsson och Hj. Branting.

Första riksdagsperioden hade Thorsson icke tillfälle att visa, vilken utomordentligt duktig arbetsmänniska han var.

Han insattes nämligen icke i något utskott. Den tiden placerades socialdemokraterna nästan undantagslöst i ledighets-utskotten. Först 1906 fick han med tre riksdagar bakom sig äran att bli suppleant i ett tillfälligt utskott. Han behövde icke ta den placeringen som en ohövlighet, ty på sin tid ansågs det som en särskilt stor nåd, att Branting blev ledamot i femte tillfälliga utskottet.

En liten anekdot kastar en lustig blixtbelysning över hans förhållande till kammaren vid denna tid. Kammarledamöternas kyla, som även tog sig uttryck vid den oundvikliga personliga beröringen med Ystadsrepresentanten, hade från början smittat av sig på vaktmästarna. De betraktade honom helt enkelt som luft. Men när Thorsson en dag med några luntor under armen stegar ut från det plenum, som placerat honom som utskottssuppleant, störtar en leende vaktmästare fram till hans rock. ”Tack”, sade Thor med sin fryntligaste hemmadialekt, ”de där behövs inte! Se, de har jag hunnit lära mej själv...”

Ledigheten från utskottsarbetet begagnade Thorsson icke till att slå dank. Han tog omedelbart itu med sin utbildning för riksdagskallet, något som han börjat med redan som riksdagskandidat. Under sin sista sjukhustid yttrade han en gång med en glimt i ögat: ”Jag var så förbannat dum, att jag trodde att en riksdagsman behövde kunna något. Men”, tillade han, ”det finnes ingen präktigare uppfostringsanstalt än riksdagen, där få de visa vad de gå för.” Han föresatte sig att tränga in i riksdagsarbetets alla skrymslen, så långt en olärd man kunde komma. Med utomordentlig flit och viljestyrka gick han till verket, han läste och läste, dagar och nätter, och snart behärskade han riksdagsmaskineriet lika bra som de parlamentariska veteranerna.Sitt jungfrutal höll han betecknande nog i en sprit-beskattningsfråga. Just spritbeskattningen vållade honom stort personligt obehag under hans finansministertid. Regeringen ville ta ut 8 milj. kr. i nya spritskatter som en konsekvens av den nya härordningens ekonomiska bördor. Ur demokratiska synpunkter nedlade han en energisk protest mot detta system att på de minst bärkraftigas skuldror kasta bördorna för en härordning, som de icke varit med om att besluta. Om jungfrutalet skrev redaktör Leon Ljunglund i Stockholms-Bladet något försmädligt: ”Ett av det nya riksdagspartiets förvärv, hr Thorsson från Ystad, höll sitt jungfrutal, vari han bekämpade snapsens fördyrande för menige man. Talet hölls i en veritabel kolportörsstil och imponerade icke synnerligt på kammaren, ehuru hr Branting kom sin kamrat till bistånd.”

Under Thorssons första riksdag framställde Waldenström en interpellation om nöden i Norrland, som framkallade en mycket upprörd debatt, där Thorsson hade sista ordet. Waldenströms sista interpellationsf råga lydde: ”Har hr statsrådet sig något bekant om sanningen eller osanningen av berättelsen angående vissa större arbetsgivares sätt att begagna sig av den rådande nöden till att nedpressa arbetsprisen till den grad, att det blivit för de nödställda omöjligt att antaga eller hålla ut med dem erbjudet arbete?” På denna punkt grep Thorsson in och anförde en hel del exempel på oförsynta lönenedpressningar från stora trävarubolag i övre Norrland. Om

slutet av hans inlägg förtäljer riksdagsprotokollet: ”Jag har icke mycket att tillägga, endast ett par ord (Bravorop). Ja, herrarna säga bra. Det är alltid på det sättet, när det gäller att sluta behandlingen av en fråga, som icke intresserar herrarna, men är det något som intresserar herrarna, då är det icke så noga med tiden. Här gäller det de fattigaste bland de fattiga. Då är det bra om vi sluta snart, men om detgäller de rikaste bland de rika, då är förhållandet ett annat. Nyss uppträdde en talare från Norrland och då blev det ett sådant surr i kammaren, att man icke kunde uppfatta vad han yttrade. Jag anser, att sådant icke anstår denna kammare.” — ”De orden gåvo en skärande slutklang åt debatten”, skrev Social-Demokraten i sitt referat.

Sin allvarligaste batalj under 1904 års riksdag utkämpade Thorsson mot de skånska agrarernas galizierimport, redan förut omnämnd i samband med hans agitation bland lantarbetarna. I sin interpellation den 15 april frågade han: ”Ämnar regeringen vidtaga några åtgärder till förebyggande av den nu pågående importen av utländsk arbetskraft? Är det med regeringens vetskap och samtycke som en konungens förtroendeman, efter hans egna ord i syfte att nedpressa arbetslönen för svenska arbetare, tillrått svenska arbetsgivare att importera utländska arbetare?” Motiveringen för dessa frågor slutade han på följande sätt: ”Av tidningsuttalanden att döma har den nu pågående importen av utländsk arbetskraft kommit i uppenbar avsikt att nedbringa lönerna för det egna landets arbetare. Får denna import ostört pågå, kan det för landets inbyggare medföra ytterst betänkliga konsekvenser och omöjliggöra varje försök att på lagstiftningens väg förekomma den oerhörda utvandringen. Redan nu förspörjes i arbetarkretsar en sjudande harm över detta tillvägagångssätt, och denna harm blir icke mindre därigenom, att, såsom av intervjun i Malmötidningen framgår, åtminstone vad importen till Landskrona och Hälsingborgs sockerfabriker beträffar, det är en konungens förtroendeman, landshövding Tornerhjelm i Malmöhus län, som givit socker-betsodlarna det ofosterländska rådet att ersätta den svenska arbetskraften med utländsk sådan.”

Interpellationen ansågs ju vara för oförsynt till form och innehåll för att kunna i andra kammaren framställas. Mennär regeringen en månad senare besvarade professor Hjär-nes av riksdagen tillåtna interpellation om samma sak, passade Thorsson på att axla interpellantens kappa och leverera den vidräkning med galizierimportörerna, som den reaktionära andra kammaren ville med sin interpellationsvägran förhindra. Stödd på sitt rika material gick han hårdhänt till rätta med de ofosterländska agrarerna och retade på sig ett helt koppel av motståndare. Andersson i Nöbbelöf, friherre Barnekow och Jansson i Krakerud gingo till skarpa mot-angrepp, men den envise och oförvägne Ystadsrepresentan-ten var man att hålla dem stången. •

Samma års riksdag riktade han ett kraftigt och segerrikt slag mot en planerad tullförhöjning. På ett verkningsfullt sätt bidrog han att i andra kammaren stjälpa bevillningsutskottets förslag om en höjning av tullen å säckväv av jute. Förslaget var närmast tillkommet för att ge ett extra tullskydd åt jutevävsfabriken i Oskarsström, det i arbetarrörelsens historia ökända företag, som ville förmena sina arbetare föreningsrätten och därför provocerade en av landets allra hårdaste föreningsrättsstrider.

Thorsson påvisade, att företaget tredubblat produktionen från 1890 till 1903, att det till stor del arbetade med tyskt kapital, att det trots avsevärd produktion och vinst underbetalade sina arbetare, att det förnekade dem föreningsrätten, och att det alltså icke fanns ett enda skäl att med en tullförhöjning ge företaget en extra premie på de övriga medborgarnas bekostnad. Bland annat yttrade han: ”Kunde några människor inbilla mig, att vårt land ginge en lycklig tid till mötes, om vi blott hade stora industriella anläggningar och utpinade arbetare, så skulle jag vara med om att instämma i den här föreslagna tullförhöjningen, men som jag hyser den uppfattningen att landets välfärd beror icke endast på att det finnes stora industriella anläggningar, utan även därpå,att dessa anläggningar lämna till arbetarna en skälig ersättning för det utförda arbetet, så vill jag ej vara med om denna förhöjning.” Med mycket stor majoritet följde kammaren Thorssons mening.

Riksdagsmannen Thorsson.

Först under sin andra riksdagsperiod, 1906—1908, slog Thorsson igenom. Han vann sin största parlamentariska seger, när han utplånade debutens ogynnsamma intryck och tvang riksdagen till respekt för hans duglighet och ärligauppsåt. Det har icke varit mången riksdagsman givet att återerövra den kammare, vars öra han en gång

förlorat.

1907 invaldes Thorsson i statsutskottet. Den nykomne socialisten fick nöja sig med sista suppleantens blygsamma och tysta plats vid utskottsväggen, under det att de äldre borgerliga representanterna sutto kring bordet och dikterade besluten. Men här skulle besannas de orden, att de yttersta skola varda de främsta. Suppleanten, som i tystnad åhörde det mäktiga utskottets rådslag, var icke en suppleant vilken som helst. Ingen ordinarie utskottsledamot satte sig in i frågorna mera grundligt än han. Han följde samvetsgrant med, rotade i alla tillgängliga handlingar, bildade sig en egen mening, och så gick han upp i kammaren och tillfogade det enhälliga statsutskottet det ena svåra nederlaget efter det andra. Han blev nästan expert på att nedgöra enhälliga betänkanden från det utskott, i vilket han själv nödgades spela tigarens roll.

Denna trevliga och av riksdagen livligt uppmärksammade sysselsättning påbörjade han i smått redan året innan han kom in i statsutskottet. Jordbruksministern föreslog 1906 års riksdag, att en del av kronoparken Österåker skulle försäljas, och statsutskottet tillstyrkte enhälligt förslaget. Men Thorsson upptäckte att ett par små lägenhetshavare skulle nödgas frånträda sina lägenheter. Detta upprörde honom, han gick upp mot det enhälliga utskottet och satte pä ett effektfullt sätt kronojordförsäljningen i samband med det av staten understödda strävandet att skaffa egna hem: ”Staten anslår” — sade han — ”10,000,000 kr. för understöd av bildande av egna hem, men när staten har ett jordområde, som enligt allt sunt förnuft synes vara ägnat att bilda egna hem, då komma statens undersökande myndigheter, statens uppskattningsmän, och säga: härav kan icke bildas egna hem, det skulle lända till skada för det stora jordbruket. Det ären tankegång jag icke kan följa.” Thorssons egnahemssyn-punkter tilltalade kammarens lantmannarepresentanter och med en förkrossande majoritet, 139 röster mot 48, segrade han över jordbruksministern och det enhälliga utskottet.

Vid 1907 års riksdag besegrade Thorsson för andra gången ett enhälligt statsutskott. Denna gång gällde det också en försäljningsfråga, som var av ännu större principiell räckvidd. En spekulant ville inköpa kronans andel i Store Mosse i Småland, jordbruksministern avlät en proposition om försäljning av andelen, och statsutskottet tillstyrkte enhälligt. I ett sakligt starkt anförande, som åtföljdes av massinstäm-manden av kammarledamöter från olika partier, opponerade Thorsson sig mot att staten för vrakpris och utan att tänka på framtiden slumpade bort sina naturtillgångar och kastade ut dem i den enskilda spekulationens virvlar. Staten kunde i en framtid behöva ha dylika naturtillgångar bevarade för eget bruk. Erfarenheterna från Norrland, där staten för en spottstyver gjort sig av med sin egendom, voro lärorika och skrämmande: ”Nu få vi lov att med det ena anslaget efter det andra betala böter för vad föregångarna icke haft tillräckligt förutseende att ta vara på. Det ligger just nu på riksdagens bord en proposition, som går ut på kolossala summor. Och konsekvensen bjuder oss nu att utbetala — i lyckligaste fall —• omkring 150 miljoner kronor för att åt staten återförvärva äganderätten till vad man genom en bristfällig lagstiftning från föregående representanters sida överlåtit åt den privata spekulationen.”

Thorsson slutade sin vidräkning med jordbruksministern och statsutskottet med en liten ursäkt å sista suppleantens vägnar: ”Jag tror icke att någon av statsutskottets ledamöter skall känna sig ledsen över att den sista suppleanten riktar en liten erinran, som kan vara ägnad att åt staten bevara dess tillgångar, en liten erinran om att vi åtminstone böra ha redapå vad vi sälja och vad vi få för det vi sälja.” Flera myndiga statsutskottsledamöter tillbakavisade Thorssons socialistiska syn på statens ekonomiska uppgifter, och jordbruksministern, Pettersson i Påboda, försökte vara lite spetsig mot Thorsson: ”Jag är Thorsson mycket tacksam för att han

håller sin vårdande hand och sitt vakande öga över att statens egendom såväl förvaltas på det allra bästa och för staten förmånligaste sätt som ej heller obetänksamt eller på lättsinnigt sätt avbördas staten. Men jag undrar, om den politik, som herr Thorsson i just detta speciella fall driver, verkligen har något skäl för sig och är ägnad att på något sätt främja statens intressen i stort sett.” Kammarens borgerliga majoritet följde emellertid den socialistiske skomakaren och parkföreståndaren emot jordbruksministern och det mäktiga utskottet.

Riksdagen 1908 tillfogade Thorsson det enhälliga statsutskottet ett tredje svidande nederlag. Även nu gällde det användningen av statens jord. Dalaregementet i Falun behövde mark för att vidga exercisplatsen, och staten ägde förra landshövdingebostället Kungsgården Noret alldeles intill. Nu arrenderade ett par personer en del av

bostället och fordrade av staten 19,000 kr. för att avstå från arrendet. Regeringen var med om transaktionen, jordbruksministern framlade proposition* och statsutskottet tillstyrkte enhälligt. Thorsson var förbittrad över att enskilda personer skulle tillåtas uppskörta staten och yrkade energiskt avslag. Och då Carl Persson i Stallerhult försvarade transaktionen med att det hör till vanan, att staten får underkasta sig hårda villkor, höll han en predikan om den enskildes förhållande till staten och det med en sådan kraft, att kammaren på nytt följde honom. Bland annat yttrade han mot Persson i Stallerhult: ”Herr Carl Persson i Stallerhult sade, att vi äro vana vid

Civilkommissionen 1908. På bilden synes bl. a. E. A. Nilsson, Carl Persson i Stallerhult,
J. F. Nyström, Jacob Earsson och Thorsson.

att staten blir uppskörtad. Ja, jag är också innerligt enig med herr Persson om det. Det har så att säga gått in i den allmänna moralen, att staten skall klås. Alla hederliga personer, höll jag på att säga, anse det icke vara något ogentilt, att enskilda personer misshandla staten, utan den skall få lov att behandlas hur som helst av enskilda. Någon gång måste vi naturligtvis, såsom representanter här, göra ett slut på denna moral ute bland allmänheten. Hur skall det annars gå till? Vi måste genom våra beslut skapa en sådan anda bland allmänheten, att med staten känner varje person sig förbunden, och att man icke betraktar staten såsom en institution, som varje person anser sig kunna skinna huru mycket som helst och likväl anses som en hederlig och ärlig människa.”

Thorsson, E. A. Nilsson, Starbäck och landshövding Widén
på fältmanöver i Jämtland.

Äntligen tystnade Thorssons belackare. Riksdagen blev imponerad, och ingen kunde längre förneka, att han var en sällsynt gedigen parlamentarisk kraft. 1908 blev han ordinarie ledamot av statsutskottet och insattes på den avdelning, som handhade försvarsfrågorna. Han valde icke detta arbetsområde av egen fri vilja. I en studie över riksdagsmannen Thorsson, som hans mångårige utskottskamrat Värner Rydén skrev till 50-årsdagen, anförde denne, att Thorssons placering på försvarsavdelningen var ett uttryck för hans till självuppoffring gränsande lojalitet mot partiet. Hans håg stod åt civila förvaltningsområden, särskilt intresserade han sig för statens stora ekonomiska företag, som handlades i statsutskottets fjärde avdelning. Dit önskade han komma,

En sida ur Thorssons bekanta ”svartkonstböcker”.

men partiledningen ansåg sig bäst behöva en man på den militära avdelningen. Thorsson var motvillig, men lojal som alltid tog han placeringen och med den huvudansvaret för den socialdemokratiska riksdagsgruppens försvarspolitik.

Under sitt arbete på statsutskottets försvarsavdelning utvecklade sig Thorsson snabbt till att bli partiets militäre expert. Hans inval i civilkommissionen 1908 visade att han redan då åtnjöt respekt för sin kunnighet i militära ting. Och arbetet inom kommissionen gav honom ökad möjlighet att tränga in i försvarsväsendets alla detaljer. Med undantag för hans kamrat inom kommissionen, E. A. Nilsson, fanns det säkerligen vid denna tid ingen civil man, som ägde en sådan militär sakkunskap. Och få voro de yrkesmilitärer, som kunde slå honom på fingrarna.

Om Thorssons metod att inom statsutskottet hålla ordning i sitt militära kunskapsförråd berättade Värner Rydén i sin studie: ”Thorsson har utarbetat en egen metod för att hålla sitt militära vetande samman. Närmare skall jag ej ingå på metoden ifråga. Det är nog att meddela att några svart-pärmade anteckningsböcker spela en mycket stor roll i systemet. För några år sedan satt på förstakammarsidan i statsutskottets första avdelning en friherrlig f. d. militär, som hade vanan att tänka så pass högt att det hördes över statsutskottets stora bord. En gång under en het debatt drog Thorsson fram en av sina böcker för att slå efter en uppgift. Tvärt hördes från den ädle friherren följande tankesuck : ’Aj som fan, nu tar han till svartkonstböckerna, nu går det åt helvete för oss.’ Vilket det också gjorde.”

Det tillkom i främsta rummet Thorsson att under striderna om försvarsfrågan utarbeta de positiva motförslag, med vilka riksdagsgruppen sökte nedbringa statens utgifter och medborgarnas personliga uppoffringar till rimligare proportioner och sålunda förverkliga programmets ord om en successivminskning av militärbördorna fram mot avväpning. 1911 frambar han den grundligt utarbetade gruppmotionen, som krävde reducering av utgifterna för lantförsvaret och sjöförsvaret, två månaders minskning i de värnpliktigas övningstid och sammanslagning av de båda försvarsdepartementen, varigenom försvarsutgifterna skulle minskas med ungefär

20 milj. kronor. Ingen gruppmotion torde förut ha gett anledning till en så vidlyftig debatt som denna nedrustningsmotion. I andra kammaren pågick debatten i sexton timmar, och med kraftigt understöd av gruppmedlemmarna kämpade Thorsson tappert för minskning i militärbördorna. Visserligen föll motionen, men de höga minoritetssiffrorna, som växlade mellan 54 och 87 röster, visade att den hade starka sympatier även bland liberalerna.

När bondetåget och borggårdskuppen bragte den Hammar-skjöldska regeringen till makten och denna sammankallade 1914 års sommarriksdag, var det Thorsson, som fick i det väsentliga utarbeta den motion, med vilken gruppen sökte samla riksdagens demokratiska element till motstånd mot 1914 års orimligt omfattande och dyrbara härordning. Den var en arbetsprestation av utomordentligt hög rang. Därom berättade Värner Rydén: ”Thorsson framlade vid 1914 års sommarriksdag som bekant en motion om en fullständig härordning, en uppgift som eljest 20-tals personer bruka samarbeta om. Motionen upptog även fullständiga detalj siffror för hela organisationen. Arbetet — utfört av en enskild man — var ju i och för sig nog så imponerande, men man hoppades uppenbarligen att kunna hitta på något sifferfel eller någon annan blotta i fråga om förslaget. Särskilda sakkunniga sattes att verkställa kontrollräkning av det hela. Arbetet tog många veckor i anspråk, och resultatet blev till motståndarnas häpnad — för att icke säga mer — att förslaget stod sig inför kontrollräkningen. Detta jättearbete”I full aktion.” Teckning av C. A. Jacobsson.

utfört av en enda riksdagsman står nästan utan motsvarighet i vår riksdags-historia. Det har här bragts i hågkomst, därför att det är så karakteristiskt för

blRtCn-Bo/A.

Thorsson.”

Världskrigets militäriska flodbölja sjönk tillbaka, den chauvinistiska stämningen lade sig, och inom alla partier fann man 1914 års härordning vara för tung att bära. Demokratin erövrade statsmakten och beredde sig att beskära den militära organisationen till vad som motsvarade landets ekonomiska bärkraft och försvarets uppgift att vara ett neutrali-tetsvärn. Thorsson borde ha varit självskriven att som civil försvarsminister fullfölja sitt arbete inom statsutskottet, så vida han icke i egenskap av finansminister efter kristiden fått en övermänsklig arbetsbörda av annan art att bära. Per Albin Hansson övertog hans roll som socialdemokratiska riksdagsgruppens militäre expert och blev den socialdemokratins krigsminister, som lyckades förmå riksdagen till det nedrustningsbeslut, varigenom den Hammarskjöldska härordningen definitivt bragtes ur världen. Men som ordförande i1924 års försvarsutskott hade Thorsson tillfälle att på det verksammaste sätt förbereda efterföljande riksdags nedrustningsbeslut. Under sjukdomstiden dröjde hans tankar ofta vid försvarsfrågan, han följde i tidningarna utskottsarbetets gång och han kände det smärtsamt att icke få vara med och försvara det socialdemokratiska regeringsforslaget.

Lejonparten av Thorssons riksdagsarbete ägnades alltså åt försvarsfrågan. Men hans rika arbetshåg och arbetskraft räckte till för många betydande uppgifter vid sidan. Under senare delen av sin riksdagsbana, innan regeringsarbetet fångade hans krafter, var han en av de män, som alltid plägade tagas i anspråk, när särskilt viktiga eller ömtåliga frågor krävde en kunnig, samvetsgrann och klok omprövning.

1913 invaldes han i ålderdomsförsäkringsutskottet, och från

1914 tillhörde han hemliga utskottet för att sedan övergå till utrikesnämnden. Det senare året anförtroddes Thorsson under alla partiers medverkan en av riksdagens allra främsta förtroendeposter. Med alla röster på två när valdes han till fullmäktig i Sveriges riksbank. Han hyste starka betänkligheter mot sin kandidatur, och det var nära, att valet därigenom gått om intet. Men de andras förtroende besegrade hans starka självkritik. I den delegation, som förberedde valet, yttrade en ledande högerman: ”Jag har inom försvarsutskottet fått den största aktning för den arbetsamhet, skicklighet och rättrådighet, som utmärker herr Thorssons arbete.” På sådana vackra betyg från politiska motståndare valdes han till riksbanksfullmäktig.

Riksdagen behövde icke ångra sitt förtroende för Thorsson. Som fullmäktig i Sveriges riksbank förvärvade han

den förtrogenhet med statsfinansiella frågor, varigenom han blev skickad att vara Svea rikes skattmästare.

Svea rikes skattmästare.

HJALMAR BRANTING tog säte och stämma som finansminister i den liberal-socialistiska regering, som genom samverkan mellan de tvenne vänsterpartierna utgick ur 1917 års val till andra kammaren. Personligen var han föga villig att ta denna portfölj, men det var omöjligt för honom att slippa undan. Det kunde icke gärna komma ifråga, att en liberal-socialistisk regering bildades, i vilken socialdemokratiska partiets ledare icke var med. Brantings ohälsa vållade dock, att han snart måste lämna finansministerportföljen i andra händer, och han hade så mycket lättare att draga sig tillbaka, som han kunde anvisa en i alla avseenden fullgod ersättare: F. V. Thorsson.

Nog fälldes några undrande och även hånande ord om skomakaren, som djärvdes åtaga sig att sköta statsfinanserna under en av de brydsammaste perioder, som den svenska staten under sin hundraåriga fredstid genomlevat. Men inom kort befunnos alla farhågor onödiga, och de, som ha till yrke att kasta löje och hån över demokratins och parlamentarismens påstådda inkompetenskult, fingo intet vatten på sina ständigt malande kvarnar. Det dröjde icke länge, förrän Thorsson såväl utåt som inåt, såväl inför den allmänna opinionen som inför finansdepartementets tjänstemän, förvärvade en respekt och beundran som få föregåendefinansministrar. Den allmänna meningen blev snart benägen att ge Thorssons finansiella förvaltning samma motto som Sveriges riksbank: ”Hinc robur et securitas”, här är styrka och trygghet.

Den liberal-socialistiska ministären i konselj.

Till sina medarbetare i departementet hade Thorsson en, sällsynt stark ställning. Det torde icke vara ett överord att kalla honom den populäraste chef som finansdepartementet haft på en mycket lång tid. Tjänstemännen måste beundra den energi och samvetsgrannhet, med vilken chefen sökte sätta sig in i de stora och små finansiella frågor, han hade att handlägga. Därtill kom en vann beundran för människan Thorsson, för den enkle, välvillige, farbroderlige vän, hela departementets tjänstemän, från den högste till den lägste, tyckte sig finna i sin mäktig chef.

Inom finansdepartementet leva en mängd historier om det hjärtliga förhållandet mellan finansministern och personalen,Finansministern på sitt ämbetsrum.

historier, som belysa Thorssons stora förmåga att erövra människor. När det var mycket att göra i departementet och tjänstemännen voro tvungna att arbeta över på kvällarna, plägade statsrådet hälsa, att samtliga tjänstemän, som voro kvar i departementet, skulle efter slutat arbete infinna sig på någon viss restaurang, oftast Östergötland. Där var Thorsson värd och tillbringade mången angenäm pratstund med sina tjänstemän. Vid det tillfälle, då Stockholms arbetarkommun anordnade en stor fest för de arbetslösa å Operan och där bland andra Branting och Fabian Månsson medverkade, frågade Thorsson huru många av departementets damer ville gå på Operan. Ett 20-tal anmälde sig, statsrådet köpte parkettbiljetter åt dem allesamman, och på kvällen kunde operapubliken se en lång rad av Thorssons damer tåga in och lägga beslag på en hel bänk å parkett.Bland departementets tjänstemän gick Thorsson på sistone under namnet ”Farbror”. Sinsemellan kallade tjänstemännen sin chef ofta med detta smeknamn, och de voro så vana vid det, att de i samtal med Thorsson kunde glömma sig och begagna samma tilltal. Det hände en gång att en framstående ämbetsman i departementet debatterade ett viktigt spörsmål med sitt statsråd, blev ivrig och bröt ut: ”Ja, men så ansåg ’farbror’ förra gången, vi diskuterade saken.” — ”Farbror var det ja”, sade statsrådet och sköt upp glasögonen, ”nu tar vi oss en paus och skrattar.”

Att döma av Thorssons trygga uppträdande å ämbetets vägnar och av hans oföränderligt glada och vänliga humör borde det ha gått lekande lätt för honom att tränga in i och behärska sina departementala arbetsuppgifter. När man hörde honom försvara sin budget med en sakkännedom och en lugn vederhäftighet, som om han hela sitt liv varit van att handskas med de svåraste statsfinansiella problem, kunde man knappast ana att där bakom låg ett hart när övermänskligt arbete. Det är ett under, att den olärde skomakaren, som ofta bittert kände bristen på

skolunderbyggnad, icke brast samman under bördan, som var så abnormt tung, därför att han nödgades utföra sin finansministergärning under efterkrigs- och krisårens hårdaste påfrestning. Han behövde uppbjuda all sin pliktkänsla, arbetsamhet och självuppoffring för att gå i land med uppgiften. Vid något enstaka tillfälle höll till och med hans kraftfulla rygg på att digna under bördan. Elias Nilsson i Ystad berättar en episod om huru Thorsson under den svåraste tiden, när han var utsliten, sökte hämta litet vila.

De träffades på tåget Malmö—Ystad 1918, den nye finansministern såg trött ut. ”Jag skall resa och hälsa på min första mäster”, sade han, ”det är en gammal gubbe i Vite-mölle. För fem år sen kom han och hälsade på mig efterett föredrag. Då lovade jag komma, men det tror han förstås inte, men nu tar jag honom på orden. Men det här tiger du med förstår du, för jag tänker gömma mig.”

Finansministern åhör en riksdagsdebatt.

Den nye finansministern gömde sig grundligt. I tio dagar letade en hel massa människor som besatta efter honom. Hela Sveriges hästexportörer, fläskhandlare och kristids-importörer voro på språng efter honom. När de tio dagarna voro gångna kom Thorsson solbränd och nyter från Vite-mölle och skulle till kunglig konselj å Malmö järnvägsstation, ty majestätet var på genomresa till Köpenhamn. ”Det har varit ett förfärligt kattrakande efter Thorsson.””Det kan jag tro, men ser du, jag har hjälpt gubben med att mura upp en ny ladugårdsvägg, för den gamla höll på att ramla. Vi ha haft förbaskat trevliga dagar ihop”--------

När Thorsson tillträdde finansministerämbetet fick han omedelbart gripa fatt det ansvarsfulla och ansträngande arbetet med upprensningen och omläggningen av budgeten. På den budgetreform, som kom till stånd under åren närmast efter världskriget, har Thorsson mer än någon annan satt sin signatur. Det budgetära saneringsarbetet var påbörjat redan före hans finansministertid, men det leddes och bragtes till fullbordan av honom.

År 1918 var budgeten fortfarande en kalenderårsbudget, som uppgjordes på grundval av ett tre år tillbaka i tiden liggande bokslut, och som trädde i kraft först året efter den riksdag som fastställt densamma. Under normala tider hade det gått något så när riskfritt för statsmakterna att trassla sig fram med denna opraktiska handläggning av budgeten. Men krigsårens abnorma förhållanden kastade omkull alla beräkningar. Det var ju ingen möjlighet att flera år i förväg uppgöra hållbara inkomst- och utgiftskalkyler. Behov, som icke kunnat anas eller beräknas, tillgodosågos av k. m:t genom förskott, vilka ersattes av en senare riksdag. Varje budget blev missvisande och riksdagens bestämmanderätt över budgeten kringskars på ett betänkligt sätt.

Det blev för statsmakterna en trängande nödvändighet att skapa en budgetordning, varigenom riksstaten fastställdes kortast möjliga tid före det räkenskapsår, för vilket den var avsedd. Ett betydelsefullt steg fram mot detta mål togs genom den under Brantings tid förberedda och av Thorsson framlagda budgeten vid 1918 års riksdag. I detta års statsverksproposition uttalades, att regeringen sökt övergå till en budgetordning, ”som förnämligast karakteriseras av den principen, att varje år skall sörja för sina utgifter”.Denna sunda budgetsprincip tillämpades så, att finansministern framlade dels en riksstat för 1919 och dels en tilläggs-stat för 1918. Finansministerns mening var, att i de s. k. till-läggsstater, som under övergångstiden före budgetordningens totala omläggning kunde finnas nödiga, samla de inkomster och utgifter för det löpande året, som ej stodo upptagna i den av en föregående års riksdag antagna riksstaten.

Tilläggsstaterna markerade vägen för det osunda för-skottsväsendets avveckling. Med stark hand pressade Thorsson år efter år ned tilläggsstaterna till ständigt mindre summor och förberedde sålunda övergången till det nya budgetåret, då de kunde helt försvinna.

Efter detta förberedande arbete var Thorsson färdig att ta i tu med budgetårets totala omläggning. I 1919 års statsverksproposition underströks nödvändigheten av denna procedur, och i enlighet med detta uttalande tillsattes en budgetårskommitté, vars förslag bildade grundvalen för 1920 års riksdagsbeslut att övergå från kalenderår till ett budgetår från 1 juli till 30 juni. Därigenom åstadkoms, att budgeten kunde fastställas omedelbart före det budgetår, för vilket den skulle gälla.

Thorsson hade icke länge förvaltat finansministerämbetet, förrän han på allvar började planlägga en grundlig

kommunalskattereform. Från sin tidigaste bana som politiker hade han varit upprörd över orättfärdigheten i ett skattesystem, som avvägde de kommunala skattebördorna så, att fastighetsägarna fingo bära en obehörigt liten del och de andra inkomsttagarna en obehörigt stor del av bördorna. Systemet var orättfärdigt från begynnelsen och i sin byggnad, men under krigs- och kristiden hade det i sin tillämpning blivit fullkomligt olidligt för industriarbetarna och andra löntagare. 1895 buro jordbruksfastigheterna 54 % av landets kommunalskattebörda, men 1914 voro de nere i 15 % och1919 i 6,7 %. Detta skattepolitiska missförhållande skapade inom löntagarnas kretsar en stark och berättigad förbittring, och Thorsson tog till en väsentlig uppgift som finansminister att röja missförhållandena ur vägen och skapa ett mera rättvist och förnuftigt kommunalskattesystem. I ett 20-tal år hade utredningsarbetet tragglat sig fram, när Thorsson 1919 på allvar påbörjade förberedelserna för ett kommunalskatteforslag till 1920 års riksdag. På grundval av Eiserman-von Wolckers sakkunnigeförslag samt en överarbetning av representanter från de olika politiska partierna i riksdagen utarbetades ett förslag, som byggde på ett system av skatter: en fristående fastighetsskatt, en fristående näringsskatt, en proportionell inkomstskatt och en progressiv tilläggsskatt på högre inkomster. I 1917 års program för regeringssam-verkan mellan liberaler o.ch socialdemokrater ingick, att ett förslag till definitiv kommunalskattereform om möjligt borde framläggas för riksdagen 1920. Men när nu Thorsson presenterade sitt förslag för de liberala regeringsledamöterna visade sig dessa absolut ovilliga att medverka till en definitiv skattereform. De ville på sin höjd vara med om ett provisorium, som skonade fastighetsägarna mera än som förutsattes i det Thorssonska förslaget.

Thorsson stod inför ett betydelsefullt avgörande, inför ett antingen -— eller. Antingen skulle han nöja sig med ett lös-ligt och otillfredsställande provisorium, som sköt den definitiva reformen bort mot en oviss framtid. Eller också skulle han vidhålla sitt förslag och jämte sina socialdemokratiskaregeringskamrater göra dess framläggande av Edénrege-ringen till en kabinetts fråga och sålunda riskera upplösningen av den demokratiska samlingsregering, som genomfört normalarbetsdagen, den allmänna rösträtten och andra viktiga reformer. Trots det personligt goda samförstånd, som alltid rått mellan den liberal-socialistiska regeringens båda grupper, och trots de goda resultat, som samregeringen onekligen uppnått, valde Thorsson den senare vägen. Han ansåg en rättfärdig och definitiv kommunalskattereform vara så trängande, att intet kunde efterlåtas.

Inför samma val stod 1920 års partikongress. Följde partiet Thorssons linje, så måste det ikläda sig ansvaret icke blott för den liberal-socialistiska regeringens upplösning utan också för den nya regeringens bildande. Partiet kunde icke undandraga sig ansvaret att ensamt bilda regering, om kungens bud vid en regeringskris gick till socialdemokraterna. Kongressen var ingalunda blind för det sannolika framtidsperspektivet, att den första socialdemokratiska minoritetsregeringen skulle möta ett kompakt och övermäktigt motstånd och att dess kommunalskatteforslag skulle avslås av riksdagens borgerliga majoritet. Icke desto mindre anslöt sig kongressen enhälligt till Thorssons ståndpunkt. I likhet med Thorsson ansåg den en definitiv reform vara ur rätts- och förnuftssynpunkt ofrånkomlig. Och dessutom ansåg man, att det socialdemokratiska förslagets fall skulle bli ett fall framåt. Socialdemokraternas framläggande av ett till grunden gående förslag skulle driva på reformenlångt mera än om en borgerlig regering framlade ett ytligt och hoprafsat provisorieförslag.

På borggården efter andra ministären Brantings utnämning,
14 okt. 1921.

Den liberal-socialistiska regeringen Edén upplöstes, den första regeringen Branting bildades, och Thorsson framlade sitt förslag. Yid den skarpa remissdebatten var han närvarande och försvarade det effektfullt mot högerns, liberalernas och bondeförbundarnas koncentrerade anfall. Vid slutavgörandet var han sjuk och nödgades överlämna försvaret åt sina närmaste medarbetare inom regeringen, i främsta rummet Rickard Sandler. Sammansvärjningen mellan högerns hänsyn till de stora industriföretagen och de stora inkomsterna och liberalernas och bondeförbundarnas hänsyn till fastighetsägarna fällde Thorssons förslag och bragte seger åt det huvudsakligen liberala provisoriet.För tillfället måste Thorsson skrinlägga sina förhoppningar om en rättfärdig och förnuftig kommunalskattereform. Men också bara för tillfället. Hans intresse för kommunalskattereformen slappnade icke, hans arbete vilade aldrig. Både som riksdagsman och regeringsmedlem återkom han ständigt till densamma. Sin sista valkampanjs många föredrag ägnade han till stor del åt detta spörsmål. Och under hans

ledning och uppsikt i egenskap av finansminister i tredje regeringen Branting pågick arbetet med planerandet av det kommande reformförslaget, när döden avklippte hans möjlighet att lägga handen vid det slutliga verket. Thorsson fick aldrig uppleva den skattereform, på vilken han nedlagt så mycket hängivet arbete och vid vilken han knutit så många varma förhoppningar. Men när reformen en gång kommer, skall han minnas som dess främste tillskyndare.

Thorssons intresse för en jämnare avvägning av skattebördan efter medborgarnas förmåga att bära densamma begränsade sig icke till den kommunala beskattningen. Som nyvaknad socialist upplevde han tullsystemets seger på 1880-talet, och det ungdomsminnet blev bestämmande för riksdagsmannens och finansministerns skattepolitiska inriktning. Han blev Svea rikes skattmästare vid en tid, då frestelsen låg nära för en finansminister att genom indirekta skatter suga in till staten de penningmedel, som de abnormt stegrade anspråken på statskassan krävde. Representanterna för de stora förmögenheterna och inkomsterna försökte med allsköns påtryckningar förmå honom att lasta en del av den direkta beskattningen över på den indirekta beskattningen och därigenom proportionellt tyngre på de fattiga folklagren. Dylika planer mötte i Thorsson en påpasslig och vaken motståndare. För den finansminister, som genom bestämmelserna om de bevillningsfria avdragen visade sin önskan attI elden för budgeten. (C. A. Jacobsson.)

lätta de fattigaste medborgarnas direkta skattebörda till staten, kunde det icke gärna komma ifråga att medelst nya eller stegrade indirekta skatter ta igen med den ena handen vad han gav med den andra. Han var villig att mjuka upp sitt motstånd mot den indirekta beskattningen blott i det fall, att det gällde undantagssituationer eller produkter, som icke kunde räknas till nödvändighetsvaror. Så var fallet vid hans medverkan till höjningen av spritaccisen 1919 och senare till höjningen av kaffetullen.

Thorssons förslag vid 1919 års riksdag att genom en spritaccis å s. k. lyxbrännvin tillföra statskassan 20 milj. kr. vållade honom mycket obehag från riksdagens förbudsvän-ner. Överhuvudtaget räknade Thorsson det till sina otrevligaste erfarenheter som finansminister, att han nödgades syssla så mycket med spritfrågor. Vid 1919 års riksdag protesterade riksdagens nykterhetsgrupp energiskt mot den av Thorsson föreslagna spritaccisen. Det vore staten värdigare att ta ut de pengarna genom direkt skatt å de förmögna, an-sågo gruppens talesmän. Thorsson ansåg detta icke vara någon nykterhets fråga i vanlig mening. Det var en tillfällig fråga, framkallad av exceptionella förhållanden, genmälte

han. En under normala förhållanden förkastlig åtgärd kunde vara nödvändig i ett undantagsläge. Thorssons tråkigheter för spritens skull kommo ständigt tillbaka, och 1920 bröt han ut i ett svar på ett kritiskt yttrande av Felix Ham-rin: ”Jag har aldrig i hela mitt liv haft så mycket obehag av brännvinet som de två sista åren. På den tiden, jag förtärde varan, hade jag visserligen då och då ont i huvudet. Det gick dock över, men här kan jag icke tillåta mig någonting, utan att det ligger mig i fatet hittade och sent.”

Thorsson gick icke heller till den motsatta ytterligheten att medverka till en kapitalbeskattning, som realiter var liktydig med kapitalkonfiskation. Från storkapitalets intressenter klagade man ofta och högljutt över att Thorsson i skattehänseende var oböjligt hård mot industriföretag, aktiebolag m. m. Denna klagan slog i hög grad över. Det är sant, att Thorsson ovägerligen krävde, att de mest bärkraftiga medborgarna och företagen buro större delen av de ekonomiska bördor, som för samhällets skull måste bäras. Men det är å andra sidan också sant, att han kunde visa ömsinthet mot stora ekonomiska företag, när ett motsatt förfarande kunde betyda minskade arbetstillfällen och ekonomisk ruin för enmängd oskyldiga människor. Man behöver bara erinra om hans stödpolitik gentemot bankerna, när dessa drabbades som hårdast av depressionen. Med styrka värjde han då sin hjälp till bankerna mot angreppen från demagogiskt proletärhåll.

Proletärisk hämndepoli-tik mot kapitalet avböjde han, hans skattepolitik karakteriserades av en lugn och betänksam måtta. På hela hans skattepolitiska verksamhet som finansminister kan användas de ord Thorsson använde i sin sista remissdebatt, 1925: ”Jag hade om jag det velat, kunnat göra upp en politisk budget, men jag får väl fatta betyget av den ärade talaren (Lindman), att jag gjort upp en budget, som vem som helst kunde göra upp, hava den meningen, att jag icke har velat spela ut någon särskild politik vid uppgörandet av denna budget,

utan att den är grundad på, så långt detta är möjligt för en människa, en objektiv studie av de ekonomiska betingelserna”.

Hem från riksdagen.

Lika obenägen Thorsson var att genom finanstullar lätta statens ekonomiska svårigheter, lika obenägen var han att genom skyddstullar lätta de industriella och agrariska nä-ringsidkarnas ekonomiska svårigheter. Från både industriidkare och bönder bestormades han med uppmaningen att skapa högre tullmurar till skydd för deras av utländsk konkurrens hotade produkter.

Från konseljen.

Men från honom hade varken den Lindman-Tryggerska industrikapitalismen eller bondeförbun-darnas agrarkapitalism något understöd att hämta.

Han förebråddes en gång bittert av Lindman: ”Finansministern nöjer sig med ställningen som ett slags utkik, som rapporterar vad som händer och sker, men gör ingenting för att påverka utvecklingen i någon viss riktning. Går det bra, så går det bra. Går det inte bra, så kan man inte hjälpa det”. Och man hånade den arbetarnas finansminister, som icke ville genom högre tullar stänga den utländska konkurrensen ute, ge arbetarna bröd och utrota arbetslösheten. Erfarenheten gav rätt åt den betänksamme väntaren, som icke ville utlämna konsumenterna åt producenternas brandskattning, icke ville skapa större svårigheter för den i trångmål befintliga exportindustrin, och icke ville med högre tullmurar försvåra och försena återknytandet av normala mellanfolk-liga handelsförbindelser. Industrin började visserligen sakta men dock säkert arbeta sig upp igen, och arbetslösheten bragtes ned till ett minimum vid en tid, när många andra länder ledo långt hårdare av industriell stagnation och massarbetslöshet.

I hela sin gärning som finansminister vinnläde sig Thorsson om den strängaste sparsamhet med statens och skatte-dragarnas medel. Det berodde icke på honom själv utan på tidsläget att han laborerade med större budgeter än någon föregående finansminister. Hans sparsamhet som finansminister sammanföll med hans sparsamhet för egen del, i den privata hushållningen. Mången gång uttalade han offentligen, i riksdagen och utanför: ”Jag har som riktlinjer för min finanspolitik den grundsatsen, att årets utgifter skola täckas med årets inkomster.” Leva i förskott och på lån ansåg han vara lika förkastligt från statens sida som från den enskildes. Med en aldrig slappnande konsekvens sökte han städse förvalta statens finanser efter denna princip.

Den allmänna meningens gunst förvärvade han framförallt hösten 1922 genom sin populära åtgärd att ta död på en massa kungliga kommittéer, en åtgärd, vars resultat nog åtskilligt förstorades, därför att den motsvarade den allmänna missaktningen för allt vad kommittéer och kommissioner hette. Betydelsefullare än denna handling var Thorssons oavlåtliga strävan att bringa ned de olika departementens anslagskrav och hans lika oavlåtliga strävan att förmå enskilda medborgare till begränsning i sina krav på statens hjälp. Hans regeringskamrater, som förestodo de andra departementen, knorrade säkert ofta, när kära anslagskrav föllo utanför hans sparsamhetslinjal, och att statstjänarna knorrade över den njugge finansministern fick Thorsson en bitter erfarenhet om.Thors strid med jättarna. (Ivar Starkenberg.)

Men å andra sidan drog han sig icke heller för att säga ifrån när de professionella, politiska sparsamhetsvännerna kommo med orimliga fordringar. Han försvarade kristidskommissionerna mot det måttlösa skallet, han försvarade varmt 1922 avsättningen av ett 90-tal milj. kr. till de arbetslösa: ”Vad betyder den svenska arbetarklassen i produktionen? Jo, den betyder icke så litet. Vad innebär det, om denna arbetarklass utödes? Vilket kapital tro icke herrarna, att det ligger i dessa armar och hjärnor? Det är detta kapital, som måste bevaras, och för det måste det finnas en försäkringspremie.” Och när C. G. Ekman i 1925 års remissdebatt kritiskt yttrade, att ”Geddesyxan slöat till”, genmälte Thorsson: ”Även om gud fader hållit i skaftet på Geddesyxan, så hade den i alla fall av naturliga skäl måst slöa till, ty det finnes ingen möjlighet att utan vidare gå fram någonlängre tid på det sätt, varpå vi gått fram ett par år, utan det måste andra medel till för att överhuvud taget bringa ned kostnaden för ämbetsverken.”

En återblick på Thorssons finansministertid visar oerhörda svårigheter att övervinna, en sällsynt plikttrogen och uthållig strävan att besegra dem, och ett lysande resultat av det strävsamma arbetet. Få svenska finansministrar ha haft sig svårare uppgifter förelagda, och man kan knappast föreställa sig, att någon finansminister kunnat lösa dem på ett klokare och resultatrikare sätt.

En liberal professor på högerkanten yttrade en gång i ett tal, att en god skomakare vore bättre än ett medelmåttigt statsråd. Hugget var riktat mot Thorsson, och därför var det ett hugg i sten. Av finansministern Thorsson ha de fordom maktägande klasserna fått lära, att en duktig karl kan på samma gång vara en god skomakare och ett gott statsråd. Är Thorsson typen för ett medelmåttigt statsråd, då vill Sveriges folk säkerligen aldrig ha annat än medelmåttiga statsråd. Genom Thorsson är det för Sveriges folk praktiskt bevisat, att förmågan att på ett samvetsgrant och klokt sätt sköta ett lands finanser icke är begränsad till bankdirektörers och affärsmäns storfinansiella kretsar. Även folkets breda lager kan lämna det ypperligaste material.

När arbetarklassen efter rösträttsreformen erövrade makten i Sveriges stora kommuner spåddes det, att den finansiella kraschen skulle komma för de stackars kommuner, som råkade i finansiella klåpares händer. Den kom icke. När arbetarklassen erövrade regeringsmakten och en enkel, oskolad arbetare steg fram till konungens rådsbord som högsta chef för hela landets finanser, kraxade väl olyckskorpar om att kraschen skulle komma för den arma staten. Icke heller den kraschen kom. I båda fallen har arbetarklassen handskats lika ansvarsfullt med kommunens ochstatens ekonomiska välfärd, som någon annan klass velat eller kunnat göra.

Thorsson lämnade efter sig ett land, som mitt i ett världsfinansiellt kaos befann sig i ett bättre ekonomiskt läge än de flesta andra länder och åtnjöt ett anseende för sund ekonomi, som knappast något annat land kunde överträffa. Där ute i världen såg man med avund på Sverige, och det sades till och med att det lilla landet i Norden haft ett finansgeni vid ledningen. Intet parti kan berömma sig av att ensamt ha utfört det ekonomiska stordådet. Icke heller vore det rättvist att ge en enda människa hela äran. Thorsson hade många medarbetare, som med honom delade arbetsbördan och bekymren och även böra dela hedern, främst bland dem Rickard Sandler, vars arbetsförmåga, kunnighet och klara intelligens var Thorsson ett ovärderligt stöd. Men själv bar han det tyngsta ansvaret och den tyngsta bördan. Han stod vid ledningen, och inför framtidens historia står han med rätta som kristidens starke och kloke finansielle ledare, som Svea rikes skattmästare.

Thorsson lappar hålen i statens pung. (Ivar Starkenberg.)

Hela Sveriges ”Farbror Thorsson”.

DEN STORE riksskattmästaren förvärvade i svenska folkets kärlek en särställning, som ingen kunde göra honom stridig. Han växte in i allas medvetande som hela Sveriges ”farbror Thorsson”. I regeringen, riksdagen och partiet, vid folkmöten, föreningssammanträden och enskilda samkväm lyssnade man till honom i känslan av att nu talade den faderliga rättrådigheten, klokheten och välviljan. I ett alldeles särskilt förhållande stod han till ungdomen. Den ville gärna ha honom mitt ibland sig, ofta talade han för Socialdemokratiska ungdomsförbundet, Arbetarnas Bildningsförbund eller Kulturella ungdomsrörelsen. Ungdomarna samlades i stora skaror, där ”farbror Thorsson” skulle berätta för dem om sitt livs upplevelser, undervisa dem i statsekonomi eller lämna dem goda råd på vandringen genom livet. Och ”farbror Thorsson” själv hade så innerligt roligt, när han befann sig i kretsen av sina ungdomar.

Vid slutet av sin levnad stod Thorsson som Sveriges yppersta folkpedagog. Ingen hade större rätt och större möjlighet att vara en folkets fostrare, ty han hade fostrat sig själv genom outtröttligt arbete. Sina rika pedagogiska anlag visade han redan i tidiga agitationsdagar. Hans agitation bar städse ett starkt pedagogiskt drag, han sökte fostra och skola arbetarna, så långt i hans förmåga stod. I YstadsFolkets park hade han ett rikt experimentalfält för sina folkpedagogiska gåvor. Redan där blev han ”farbror Thorsson”, som med vänliga eller straffande ord, allteftersom det behövdes, fostrade publiken till hyfs, ordning och ansvarskänsla. Hela Sveriges

”farbror Thorsson” var alldeles samma Thorsson som i Ystads Folkets park. Det var bara den skillnaden, att han fått hela Sverige till experimentalfält i stället för den lilla parken.

Thorsson var icke en sådan pedagog, som tyckte om att smila och lirka, klema och skämma bort sina lärjungar. Av egen erfarenhet visste han att en fostrare når större förtroende och vinner bättre resultat, om han för ett ärligt och öppet språk. Han delade ut ros och ris med samma salomoniska rättrådighet. Han tog arbetarpojkarna vid örat, när han såg dem ligga i skogsbackarna och dunka smutsiga kortlappar eller på annat sätt slarva bort den dyrbara tid, som försvann och aldrig kom åter. Han sade rent ut till arbetarna, att de icke förstodo, huru litet de förstodo av ekonomi, när han fann att den proletära demagogin gjorde ohägn vid lösningen av ekonomiska spörsmål. Han läxade upp allt Sveriges folk för dess slöseri i hushållningen, när han vid granskningen av importsiffran fann att de festade alldeles för mycket på socker och vetebullar. Karbasen var i ständig rörelse, det sved nog i skinnet ibland, och en och annan syndare gnällde, men de bestraffade togo i regel avbasningen såsom den var menad och borde tas. De kände och erkände att Thorsson ville dem väl. Han var en folkpedagog efter svenska folkets kynne.

När Thorsson stod i katedern och talade pedagogik för gamla och unga, statsråd och arbetare, nationalekonomer och olärda män, miste han aldrig sitt folkliga grepp. Egentligen stod han aldrig i katedern, då han höll sina tal. Bildligen talat uppträdde han alltid i kavaj, aldrig i bonjour eller frackoch tummen stack han ibland i armhålan. Han lade sig icke till med anspråksfulla statsmannalater, gav sig icke in på högtidlig storpolitik, och teoretisk, vetenskaplig socialism letade man förgäves efter i hans föredrag om socialism för socialister. Han pratade sunt förnuft om privatekonomi och samhällsekonomi, populära reflektioner, tänkta av en folkets son och talade till folket på folkets eget språk. Frasernas ytliga skum var honom motbjudande. Det myllrade av siffror och fakta om import och export, om konsumtion och produktion, om inkomster och utgifter, om nationaltillgångar och kapitalförstöring, om kommunalskatter och tullskatter. Thorsson stod alltid själv på sakkännedomens fasta mark och han ville att alla andra skulle göra det.

I centrum av Thorssons pedagogiska förkunnelse stod arbetets ära. För honom fanns ingenting högre; ”arbetets ära, nytta och nödvändighet äro ämnen som mera än andra böra ha anspråk på fostrarens intresse”, så inledde han en gång ett föredrag till arbetarungdomen. Han manade de intellektuella att hysa större respekt för kroppsarbetet, och han manade kroppsarbetarna att ha större respekt för det intellektuella arbetet. Han framhöll åter och åter att arbetet, även det grövsta, adlar både man och kvinna, och att intet grovarbete, icke ens renhållningskarlens och städerskans, är föraktligt. Han manade den studerande ungdomen att aldrig högfärdas över teoretiska kunskaper och aldrig förgäta, attvarje medborgare borde kunna ett yrke. Han manade arbetarklassens ungdom att under normalarbetsdagen stegra sitt arbetes intensitet och utnyttja den ökade fritiden med intensivt självbildningsarbete. Han manade hela samhället att söka så organisera arbetet, att spekulation och parasitliv, lyxproduktion och mellanhandssystem försvunno och största möjliga nyttigheter utvunnos.

En huvudsaklig del av sin pedagogik ägnade Thorsson åt ekonomiska spörsmål. I sin finansiella ämbetsförvaltning sökte han städse tillämpa den strängaste sparsamhet och den noggrannaste omsorg om statens ekonomiska värden. Han var den samvetsgrannaste förvaltare av statens ekonomiska pund, det skulle förmeras och icke förskingras. Som folkpedagog förkunnade Thorsson oförtröttligt sparsamhetens och förvaltareansvarets evangelium. Det var varje medborgares skyldighet att väl förvalta sina ekonomiska tillgångar, de må vara hur knappa som helst, och det var hans skyldighet att i mån av sin förmåga underlätta samhällets förvaltning av de nationella tillgångarna. Varje människa bar ett stort ansvar för sitt privathushåll och var delaktig i ansvaret för det gemensamma folkhushållet. Slösaren var en dålig, men spararen en god medborgare.

Thorssons ekonomiska fostraregärning bland Sveriges arbetare var av oskattbart värde för såväl arbetarklassen som samhället. Ingen har utfört ett så gediget arbete för att lära arbetarklassen att tänka ekonomiskt. Han präntade in iarbetarna, att de i ett demokratins tidevarv icke kunde inskränka sitt sysslande med ekonomiska spörsmål till fackföreningsrörelsens lönepolitik, där det gällde för varje arbetargrupp att erhålla högsta möjliga betalning för utfört arbete. När arbetarklassen nu erövrat den politiska demokratin, överflyttades ansvaret för hela

samhällets ekonomiska förvaltning mer och mer på dess axlar, och det berodde på arbetarnas ekonomiska erfarenhet, insikt och förmåga, om arbetarklassens övertagande av samhällsmakten ledde fram till en ekonomiskt förnuftigare och rättfärdigare samhällsordning. Sådan var den ekonomiska lära, riksskattmästaren i otaliga föredrag gav arbetarna, och den föll icke på hälleberget.

En vilostund under agitationsarbetet.

Thorssons ord voro fyllda med mycken kunskap och klokhet och mycken mognad livserfarenhet, och de trängde djupt in i lyssnarnas sinnen. Men han blev icke den stora folkpedagogen bara därför att han kunde hålla lärorika och visa tal. Thorsson var större pedagog i vad han gjorde än i vad han sade. Han fostrade ungdomen mera genom sin levnad och sitt verk än genom sina föredrag. Hans föredöme vägde tyngre än hans ord. Och ändå voro dessa fullödiga.Det vilar ett sagoskimmer över Thorssons levnad. Sagan om vallgossens och skomakaregesällens vandring genom fattigdom, fiendskap och vedermödor fram till rikets högsta ämbeten, sagan om den smädade och föraktade samhällsomstörtarens erövring av hela nationens hjärta predikar starkare än någon sedelärande berättelse. I folkskolans läsebok följa barnen med tindrande ögon berättelsen om den hederlige lille pojken Georg Washington, som aldrig kunde tala osanning och sedan blev sitt lands frihetshjälte och ledande statsman. Och barnen läsa om den lille Smålandspojken Carl, som var så fattig, att hans med papper omlindade tår stucko ut genom de trasiga skorna, men sedan under namnet Carl von Linné blev naturens store utforskare, som skänkte glans och heder åt sig själv, sin vetenskap och sitt land. Länge borde det icke dröja, innan de svenska barnen kunna läsa om Skånepågen ”lille Fredrik”, vallgossen och skomakaregesällen, som var lika sanningsenlig som lille Georg och lika fattig som lille Carl och blev rikets finansminister och korad att bli dess statsminister.

Thorsson hade i sin person ingenting gnistrande originellt eller genialt, han var ingen Strindberg eller Esaias Tegnér eller Axel Danielsson. Hans person ägde ingen övermänsklig egenskap som bländade och hypnotiserade. Hans egenskaper tillhörde de enkla och osammansatta medborgardygderna. Han var flitig, grundlig, hederlig, sanningskär, modig, alltsammans goda och förträffliga dygder var och en för sig, just de egenskaper som ge en skolpojke högsta betyget, men alls icke äro märkvärdiga. Men dessa egenskaper voro så förunderligt fast sammanfogade till en stark helhet. Allting var redbart och hållfast, man kunde ta i det. Han var *äkta* alltigenom.

Men det räcker icke med att vara äkta. Många människor äro flitiga, grundliga, hederliga, sanningskära och modiga,och ändå kunna de vara torra som papper, pergament och mumier. Det kan stå en fläkt av damm och kyla ifrån dem, därför att de icke stå i samband med livet självt. Men för Thorsson var livet den outsinliga kraft- och hälsokällan. Bakom de goda medborgardygderna fanns en varmblodig, gladlynt krabat, som kunde känna, lida och uppröras, som kunde sjunga med fåglarna, le mot solen och skratta med skämtarna. Han var en *människa* alltigenom, en *levande* människa.

Thorssons hederlighet blev ett ordstäv. I hans privata liv skulle den noggrannaste undersökning ej kunna träffa på något fall, där hederlighetens bud blivit överträdda. Det går en historia om Thorsson, att han en gång kommit fram till biljettluckan å en järnvägsstation och köpt en mängd biljetter, som han genast rivit sönder och kastat bort. Han var statsråd den tiden, hade nyss deltagit i valstriden och åkt på statsrådets fribiljett, och nu ville han ge statsverket tillbaka den summa, hans agitationsresor borde ha kostat. Historien är sann blott med den skillnaden, att han köpte en enda biljett från Ystad till Kiruna, motsvarande den sammanräknade våglängden, och att han aldrig rev sönder biljetten; den finns kvar.

Den omutliga hederligheten var kännetecknande för Thorssons politiska person, likaväl som för hans privata. Från andra kammarens talarestol yttrades en gång av en man ur ett annat politiskt läger, ”att Thorsson var den hederligaste mannen i svensk politik”. Orden voro ärligt menade och det låg ingen överdrift i dem. Han smusslade aldrig med sina politiska kort, han lade dem öppet på bordet, även om det någon enstaka gång kunde vara en hacka med. Han var både som politiker och människa den raka stötens och den öppna dörrens man. Krokvägar och bakvägar voro honom förhatliga. Tillsammans med Thorssons namn kunde aldrigkulissintriger och korridorpolitik nämnas. Han var sakpolitiker och demagogiens konst var honom främmande.

Ett karakteristiskt aktstycke.

Det antiparlamentariska skallet, att parlamentarismen bara är skoj och hyckleri, studsade tillbaka mot Thorsson, han var osårbar för dylika pilar. Han var ett levande vittnesbörd om att politiken, när den fattas som en arbetsmetod att åstadkomma bästa möjliga nytta för landet och folket, icke drar ned utom tvärtom kan förädla.

Thorsson hade ett sällsynt starkt moraliskt mod, som ständigt skyddade honom för att svika sin övertygelse och vadhan ansåg vara sin plikt. När han en gång kämpat sig till en åsikt, så stod han för den som en hel karl och han sneglade icke ängsligt och beräknande på den allmänna meningen och sin egen popularitet. Sin ärligt förvärvade åskådning satte han alltid med manlig öppenhet mot tillfälliga strömningar och kastvindar, och sin popularitet offrade han gladeligen på sin övertygelses altare. Han följde icke med arbetarnas och meningsfrändernas stora ström, när han fann dem vara på fel väg. Sanningen, sådan han själv såg den, sade han rakt i ansiktet på dem som stodo honom nära; och det bekymrade honom föga, om man mätte honom skäppan full med hårda ord och kastade förrädarenamnet efter honom.

Sitt starka moraliska mod hade Thorsson rik användning för alltifrån agitatorstidens fejder mot medeltidsaktiga myndigheter och fram till finansministertidens brottningar med medborgargrupper, som icke förstodo, att deras eget behov begränsades av statens finansiella förmåga. Det fordrades en modig man i Thorssons kläder under krisåren, när statstjänarna stormade mot den snåle finansministern och riksdagen. Han ville så innerligt hjälpa, men när statens finanser icke räckte till, måste han som finansminister säga nej. Han har väl aldrig blivit så illa åtgången som då. Oräkneliga protestresolutioner haglade över honom, i anonyma brev och per telefon smädades han på det grövsta och hotades med allt möjligt, icke ens mor Anna fick vara i fred. En dag inbjöds han till ett offentligt statstjänaremöte i Stockholm, och där skulle han ordentligt hudflängas. Mor Anna ville icke släppa i väg honom, hon var rädd att det skulle hända honom någonting, så förbittrad som stämningen var. Och även vänner sade, att han icke behövde infinna sig. Men sådant var icke efter hans sinne. Mitt i eldhärden skulle han. Öga mot öga mötte han den upprörda församlingen,höll en grundlig föreläsning om statens finanser och talade om för dem, hur mycket pengar han hade i börsen. Räfst- och rättaretinget mot Thorsson kom av sig.

Thorsson år 1924.

Han hade också det moraliska mod, som ligger däri, att man erkänner sin begränsning och litenhet och icke låtsas vara någonting större än man verkligen är. Han ville vara och icke synas vara, han ville göra någonting, och han ville icke att det bara skulle se ut som om han gjorde någonting. Han skämdes icke för att erkänna sina i mångahanda styckenbristfälliga kunskaper, ty han ville icke lysa med lånad glans. Han tillhörde icke den sortens departementschefer, som svepa in sig i oåtkomlig storhet och trona högt över ämbetsverkets arbetsslavar som om allting vore dem uppenbarat. Inom finansdepartementet går mången berättelse om Riksskattmästarens ödmjukhet inför det, han icke kände till, och tacksamhet inför en hjälp, som lämnades honom, när han icke förstod. Mången gång hände det att han tillkallade någon tjänsteman, som visst icke tillhörde de allra högsta spetsarna, lade fram för honom sina enkla beräkningar och frågade: Är det rätt så här? Den vetgirige vallgossen satt fortfarande på skolbänken.

Det var Thorsson en styrka i hans arbete, att han kände och erkände sin begränsning. När han med trägna studier sökte formera sitt vetande och göra sig väl skickad för de ansvarsfulla samhällsvärv, som lades på honom, så tog han sikte på det väsentliga och lämnade det oväsentliga åt sidan. Hans sunda omdöme sade honom med osviklig säkerhet vad som var behövligt och vad som var obehövligt. I sitt arbete liksom i sina studier svävade han aldrig ut på vidder, där han icke hörde hemma och där hans krafter spilldes utan resultat. Lades en uppgift för honom, så koncentrerade han all sin kraft på den, höll allting störande och irriterande på sidan, forskade, grubblade och beräknade, till dess han kunde saken i botten och behärskade varje detalj. Det anses ligga i svenskens väsen att splittra bort rika anlag på experiment och nyckfulla kastningar åt olika håll. Säkert är att Sveriges historia känner många geniala män, vilkas levnad brustit och verk blivit ofullbordade, därför att de saknade det målmedvetnas metod. Men Sveriges historia känner få fall av en sådan begränsningens och koncentrationens konst, som den med vilken Fredrik Thorsson nådde sina bestående arbetsresultat.Thorsson gav sig själv metodiskt den fostran,

som ogynnsamma levnadsförhållanden förmenat honom under ungdomstiden, och han disciplinerade sig därvidlag med strama tyglar. Han var ett av de ädlaste proven på den strävan och förmåga till självbildning, som lever inom arbetarrörelsens djupa led. Men han blev icke en *bildad* man i ordets bästa bemärkelse bara genom mängden av de kunskaper och färdigheter, han förvärvade.

Kunskap och förmåga skyddar icke för pöbelsinne, bildningen är mera ett hjärtats och karaktärens förvärv än det skarpa intellektets. I Thorssons hjärta fanns väl aldrig en tarvlig känsla, karaktären var guldren och varje hans gärning genomstrålades av en stark själens nobless. Man behövde blott se hans ansikte under de senaste åren, det var icke härjat av lidelser, icke förgrämt av galla, icke slappt av vällevnad, det var värdigt en andens aristokrat. Vid Thorssons död skrev Rickard Sandler om honom: ”Det fanns en korrespondens mellan Thorssons yttre anletsdrag och hans inre väsen. Hans drag blevo med åren alltmera förfinade, i ordets ädlaste mening förnäma. Voro de icke ett uttryck för det karaktärens adelskap, som han förvärvat åt sig genom att tappert och osjälviskt tjäna en hög idé? Hans kära drag skola ej glömmas, medan vi vandra vidare på vår väg, ödsligare sedan nu även han lagt ned staven.”

När Thorsson började bryta mark för socialismens idéer, trodde det gamla samhällets bärare, att de socialdemokratiska arbetarna voro fienderna utanför portarna, färdiga att rusa in, slå sönder och bränna. Ännu långt senare sysslade den borgerliga fantasin med barbarskogen som förkvävande växte fram över samhällsåkern, hunnerna som lämnade ett ödeland bakom sig, och bildstormarna som med raseri gingo löst på omistliga kulturvärden. Den mörka skräcksynen försvann, när i spetsen för segrande arbetarskaror lyste ett ädeltansikte, som varje kulturnation kunde vara stolt över att äga. De kunde dock icke vara barbarer och banditer dessa arbetets män och kvinnor, som ur sitt armod och sina försakelser förde fram till maktens höjder en kultur- och samhällsbyggare sådan som Thorsson var. Genom honom visade arbetarklassen, vilka rika kulturvärden, den kan ställa till det gemensamma samhällets förfogande, om blott samhället bryr sig om att ta dem i anspråk.

De båda hövdingarna.

Thorsson var i tankar och gärningar uppbyggaren i ännu högre grad än nedrivaren, och därför kunde han som ingenannan visa arbetarklassen vägen i en tid, då utvecklingen själv skapade nya uppgifter. Den socialdemokratiska arbetarrörelse, som brutit ned hindren för arbetarnas medborgarvärde, som trängt in i varje samhällsinstitution av liten och stor betydelse och som för tredje gången har regeringsmakten i sina händer, den fordrar män av ett annat kynne än under förföljelsernas och genombrottets tid. Den behöver inga basunblåsare att störta Jeriko murar ned, den behöver inga män med feta fraser och teoretiska hårklyverier. För sådana är tiden förliden. Nu är tiden kommen för män av kunskap, erfarenhet, klokhet, arbete, män som kunna lägga handen till verket och reda ut, huru arbetarklassens och samhällets stora spörsmål skola lösas, så att den sociala rätten träder i orättens ställe och de materiellt och andligt nödlidande människorna få det bättre utan att gemensamma samhällsintressen bli lidande. I Thorsson fick Sveriges arbetarrörelse en sådan man just då, när de bäst behövde honom. På tröskeln till socialdemokratins mandomsperiod står Thorssons farbroderligt kloka och trygga fostraregestalt vid sidan av Brantings och de båda hövdingarnas fostraregärning lyser Sveriges arbetare vägen fram mot socialismens samhälle.

Den sista resan.

BRANTING NEDLADES på den sjukbädd, från vilken han aldrig mera stod upp. Hoppet att hans resliga gestalt inom kort skulle med vana och trygga händer på nytt gripa statsrodret sköts längre och längre bort. Det ville aldrig släppa sitt tag, men slutligen stod det klart, att statsministerämbetet måste åtminstone tillfälligt läggas i andra händer. Det fanns icke mera än en mening om att Thorsson var självskriven. Meningsfränder och motståndare blickade mot honom som Sveriges statsminister. Näst Branting hade ingen svensk politiker en sådan auktoritet inom och utom det egna lägret. Han hade Brantings lugna klokhet, enorma arbetsförmåga och orubbliga pliktkänsla, han var intimt förtrogen med de grundlinjer, Branting dragit upp för den tredje

socialdemokratiska regeringens arbete, och därför kunde han bättre än någon annan från statsministerposten följa Brantings folkliga rikspolitik.

Man trodde att dröjsmålet med utnämningen berodde uteslutande på hänsyn till den sjuke Branting. Blott Thorsson visste, att det vid sidan av detta fanns ännu ett avgörande hinder: Thorsson själv. Han visste med sig, att hans krafter voro undergrävda, och han anade, att regeringsbördan icke skulle kunna vila på hans axlar.Med knapp nöd hade han för några år sedan övervunnit en svår magsjukdom, vars ursprung säkerligen får tillskrivas de umbäranden, han i yngre år, som skomakargesäll och agitator, nödgats uthärda. Sjukdomen levde dock kvar, han kände av den, när Branting efter höstvalen 1924 bildade regering. Han tvekade väl ett ögonblick att på nytt taga på sig finansministerns ansvarsfulla arbete, men han böjde sig för Brantings personliga önskan.

Sjukdomen förvärrades alltmera, han hade svårt för att äta och magrade mer och mer. Men för andra förrådde han icke att krafterna sinade, han arbetade outtröttligt som vanligt, och den glada glimten i ögat lyste mot alla. Han ville icke öka den förstämning och oro, som under Brantings sjukdom rådde inom regeringen och inom partiet, och därför yppade han för sina regeringskamrater ingenting om sig själv. Icke heller mor Anna ville han oroa. Konstnären Johanson-Thor, som på senare år stod Thorsson nära och var som en son, frapperades en gång av hans blekhet och frågade, huru det var fatt: ”Ja, ja, det är lite sämre nu men säg ingenting åt mor.” En enda förtrogen synes han ha haft. För bankofullmäktigen E. A. Nilsson, en hedersman och pliktmänniska av samma virke som Thorsson själv, hade han ett starkt förtroende, och en dag nämnde han för denne sin vän, att han kände sig allvarligt sjuk. ”Då är det din plikt att omedelbart underkasta dig läkarebehandling”, sade Nilsson. — ”Nej”, svarade Thorsson, ”först ska jag försvara min budget och klara remissdebatten och sen blir det tid att tänka på mig.”

Starkt avtärd efter en lång tids svält gick han upp i remissdebatten och försvarade sin finansproposition med samma bravur som vanligt. Men när han under debatten läste upp regeringens förklaring, att denna övervägde på vad sätt regeringsprovisoriet under Brantings sjukdom kunde efterträdasDet sista porträttet av Thorsson.

av en mera definitiv anordning, märktes något egendomligt matt och beslöjat över hans gestalt och stämma. Det var som om han sjönk ihop. En inre av pliktkänslan länge tillbakaskjuten visshet sade honom, att han icke orkade med den börda som regeringen, det socialdemokratiska partiet och den allmänna opinionen enhälligt ville lägga på honom.

Nu hade han fyllt sin plikt, läkarna undersökte honom, och beskedet kom att han omedelbart måste underkasta sig en operation, om han ville rädda sitt liv. Han gick så ned i statsrådsberedningen och meddelade sina kamrater, huru detRickard Sandler.

stod till. Den smärtsamma underrättelsen var svår att bära för regeringen och den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Konungen hade låtit meddela, att han önskade veta, huru regeringen tänkte sig den ombildning, som Brantings sjukdom gjorde nödvändig. Nu föll den man ifrån, som alla hade tänkt sig som Brantings efterträdare. En konferens mellan regeringen och riksdagsgruppens förtroenderåd hölls sent på kvällen i kanslihuset. Thorsson presiderade, och det var blott hans oföränderliga gemyt, som något kunde skingra de närvarandes svårmod och smärta. Då de efter slutat värvThorsson på promenad i hemmets omgivningar.

tryckte hans hand till avsked och önskade honom stark och kry tillbaka, gjorde han sin pojkaktiga knyck på nacken och log sitt glada varma leende: ”Ja, antingen blir jag frisk eller också kommer jag icke upp alls.” Så utnämndes Rickard Sandler till statsminister, ett val, som självfallet kom till i bästa samförstånd med Thorsson. Det var nära nog hans testamente, att denne vid förfall för honom, skulle bli statsminister. Inom finansdepartementet hade Sandler länge varit hans medarbetare, och i denne hade han funnit en man efter sitt sinne, klartänkt och grundlig, arbetsam och plikttrogen, en man med stor politisk kapacitet och fast politisk karaktär.

Thorsson ordnade sina papper, stökade rent efter sig i departementet och for så upp till Sabbatsberg och lade sig

under läkarens kniv. Det ansågs att operationen haft ett lyckligt förlopp, Thorsson kom snart på benen, hoppades det bästa och reste med mor Anna till Ystad för att vila ut i sitt hem. Snart syntes han ute på sin hemstads kända gator.Ystads lasarett.

Han gick sakta, mager och hopfallen och stödde sig på en käpp. Nog kände Ystads arbetare igen sin gamle Thorsson, när de oroligt följde hans varliga vandring. Men de tyckte sig ändå skönja, att det var en i hemlighet dödsmärkt man, som mötte dem med sitt glada skämt på läpparna.

Hoppet var bedrägligt, en ny operation blev nödvändig, och Ystadslasarettets läkare konstaterade att hans tid var ute. Läkarkonsten stod maktlös. Och denna gång steg han icke mera upp.

— — —

Medan arbetarveteranen därinne i sjukhuset hade sin sista uppgörelse med sig själv och livet, rustade Ystads arbetare till sin förstamajdemonstration. Thorssons gamle vän, A. J. Bärg i Katrineholm, skulle hålla demonstrationstalet. Och Thorsson lät hälsa, att han gärna ville se och tala med honom. När denne på morgonen den 1 maj anlände till Ystad, meddelade d:r Biörklund, att Thorsson var mycket klen. Läkaren såg helst att ingen besökte den sjuke, men då ThorssonThorssons stuga.

själv så bestämt ville, var det hårt att neka ett samtal. Det fick dock icke räcka mer än några minuter.

Bärg köpte å riksdagsgruppens vägnar en väldig bukett röda rosor och släpptes så in i det stora ljusa sjukrummet, där Thorsson låg eller rättare halvsatt i sin säng med överkroppen underbäddad med kuddar. Den sjuke hade sina glasögon på, och ansiktet hade det betänksamma uttryck, som var så vanligt, när han hade något extra bekymmersamt att reda ut. I rummet sysslade mor Anna, tog hand om blommorna och placerade dem, där Thorsson föreskrev. Samtalet mellan Bärg och Thorsson återges här nedan med den förres egna ord:

”— Se goddag, fader Bärg, det var snällt att du ville komma till mig. Jag har längtat att få tala med dig. Ser du, jag behöver se att icke alla äro lika eländiga som jag. — Så tog Thorsson blommorna och läste på kortet: Till vännenSamlingen i Folkets park begravningsdagen.

Thor med hälsning från riksdagsgruppen, vilken väntar på dig.

— Ja, kära Thor, visst ser du lite medfaren ut, men värre hade jag väntat efter denna långa sjukdom. — Jag hade meddelats, att doktorn och mor Anna överenskommit att ännu icke underrätta honom huru hopplöst allt var.

— Åja, men större under har man sett än att du ännu en gång skulle komma på fötter. Tag du saken lugnt och bida. Visserligen behöver vi och landet dig — du skall ju vara med på demonstrationen i dag. Ligg nu lugn och låt mig tala. — — — — Och så redogjorde jag för försvarsfrågans läge och gruppens arbete och huru oriktigt borgarpressen framställt Rydéns opposition och därav skapat en schism inom vår grupp. Jag sade honom att gruppen aldrig varit så fast besluten att enigt hålla samman i alla väder som nu, när vi förlorat både Branting och Thorsson i vårt dagsarbete. Mera än någonsin kände vi nu i vår blottställdhet att endast enighet och klok försiktighet kunde hjälpa oss fram. — — — Thorräckte fram den magra handen och ville jag skulle hålla den, medan jag talade, och så smålog han lugn och belåten.

— Ja, vet du, fader Bärg, det du sagt mig gör mig riktigt glad. — — — Och så myste han av tillfredsställelse. — — — Nu skall du gå hem med mor och se stugan och trädgården, du skall se alltihop, var enda vrå från vinden till källaren, så får jag höra en annan gång vad du tycker. (Han och jag hade nämligen byggt samtidigt, vi hade överlagt tillsammans och synat varandras ritningar.) Och så må du tro, att jag ska nog vara med på demonstrationen. Doktorn hade erbjudit, att den skulle få gå över planen förbi fönstret här, men jag har tackat och avböjt för det kunde störa andra sjuka. Men sängen skall lyftas fram till fönstret, så jag ser er på gatan där nere, och doktorn ska vara inne hos mig, medan ni tåga förbi.

— Ja, vet du Thor, det kan icke vara för mycket att du, som traskat så mången första maj, får vila dig en gång och lugnt se på.

— Ånej, men det kryper ändå i den gamla kroppen, därför man icke får vara med.”

Några timmar senare drog arbetarnas demonstrationståg förbi på vägen utanför sjukhuset. Första gången Ystads arbetare demonstrerade för normalarbetsdag och medborgarrätt var den unge Thorsson eldig och upprorisk mitt ibland dem. Många gånger senare gick han, för varje år allt tryggare och lugnare, i spetsen för demonstrationståget och manade dem till uthållighet. Nu låg han där maktlös sin sista första maj och följde med ögonen de röda dukarna. Men skarorna där bakom hade nu erövrat sin normalarbetsdag och sitt medborgarvärde.

Då det långa tåget passerade lasarettet och demonstranterna kunde skymta den vita gestalten i fönstret, blottade led efter led sina huvuden och vinkade dit upp där de kunde seThorsson på lit de parade. Begravningståget lämnar lasarettet.

några rosor vinka tillbaka. Det var icke många torra ögon i tåget den första maj. Gamle Thor var icke alls förstämd eller upprörd, då han satt däruppe i sjukrummet och mönstrade det gamla gardet. Doktor Biörklund, som var inne hela tiden, har berättat, att demonstrationen tvärtom piggade upp honom. Han satt där och myste och kände igen gamla vänner och de framtågande grupperna och deras samlingstecken. De, som höllo på att brista samman, voro doktorn och mor Anna, som ju båda voro behärskade av den tanken, att det var gamle Thors sista majfest.

Ännu ett par vänner, med vilka han nära samarbetat, fingo tala med honom, statsminister Sandler, som så länge och troget delat hans arbetsbörda i finansdepartementet och sedan i skilda regeringar, och ecklesiastikministern Olof Olsson, som sedan sin ungdomstid varit förenad med ThorssonKonungens representant, Greve Thott, jämte regeringen och riksdagens representanter i begravningståget.

Fanborgen passerar Stortorget.

i nära vänskap. När Olof Olsson var uppe i sjukrummet, hade Thorsson nyss fått ett helt fång med nyutsprungna boklöv, en vängåva från en banmästare borta åt Malmöhållet. Olof Olsson fick med sig en gren: ”Den ska du lägga på bordet i beredningen i morgon och hälsa gubbarna, att jag har det lite eländigt, men ännu finns det gamla krutet kvar.”

Kanhända visste Thorsson vad som förestod, men han antydde aldrig med ett ord, att så var, och han underlät att av sin doktor begära klart besked. Han låg där och talade som om han väntade förbättring. För något år sedan hade han kommit överens med Sigfrid Hansson att han skulle skriva sin levnadsskildring på så sätt, att han berättade sina minnen, som skrevos ned på en skrivmaskin och sedan justerades och sammanställdes. Nu kretsade hans tankar ibland kring levnadsskildringen. Till sommaren skulle han resa ut till Hven,Kransbärarna passera.

där Johanson-Thor hade sin sommarstuga, och där skulle han börja.

Det var ingen räddhågad och uppriven man, som låg på Ystads lasarett dessa majdagar. Det var en harmonisk människa, som stoiskt såg framtiden an i medvetandet att han ärligen gjort sin plikt. I dessa dagar skrev Elias Nilsson ett brev till en ängslig vän: ”Säg vännerna att det står inga skrämmande skuggor vid hans sjukläger. Hans andliga jämvikt är oföränderligt densamma, han kommer att dö som en lycklig man. Nu dalar livslågan sakta, sakta. Hans utomordentliga viljekraft skulle möjligen kunna bära honom fram över en eller två veckor, helt uteslutet är det icke, men troligen är dagarnas tal utmätt till två eller tre.

Du förstår, att denna bidan vilar över oss som en beklämmande tyngd; det enda försonande är att vännen Thor alls icke har några plågor, och så de mångtaliga bevisen på medmänniskors goda vilja att göra något för honom. DoktornGreve Thott nedlägger konungens krans.

får dagligen besök av folk från staden och trakten, personer som Thor hulpit någon gång i livet och som nu vilja fråga läkaren till råds om de icke på ett eller annat vis skulle kunna visa den sjuke sin minnesgodhet. Senast i går kom en läkare bilande från Malmö. Thor hade visst för många år sedan ordnat ett studielån för honom. Men för denne som för de andra var vägen stängd. Låt mig åtminstone, sa’ läkaren till sin kollega, sända honom några

flaskor champagne. Och det fick han. Champagnen ingår nämligen nu som huvudbeståndsdel i dieten — om man nu kan tala om en sådan. Där kom också ett batteri på sex buteljer och när d:r Biörklund presenterade dem med ett tack för senast från doktor Englesson, då log Thor: ”Det finns hyggliga pojkar, jag skall komma i håg honom ...”

Den 5 maj kl. 2,48 slocknade den flämtande livslågan.

Och tung lade sig sorgen över Sveriges arbetarklass. Det andra hårda slaget föll under detta mörka år, när arbetarrörelsens båda hövdingar stego ut ur ledet. I hundrade tusenden fattiga svenska hem kändes det som om förlusten drabbat just dem, som om en av deras närmaste gått bort. ”Jag sörjer dig som en älskad broder”, skrev E. A. Nilsson. Politiska motståndare sänkte sina vapen i hyllning för den ärlige svensk vars ädla hjärta upphört att slå. In i kungaborgen kändes saknaden efter en folkets man, som man lärt sig hålla av och beundra för hans redliga uppsåt och guldrena tro. Det var nationalsorg i Sveriges rike och långt där utanför gick sorgen.

Sin sista vilja nedtecknade Thorsson annandag påsk och överlämnade den i förseglat konvolut till Ystads arbetarkommuns ordförande. Hans tankar och önskningar gingo från honom själv till de små, som levde i nöd:

”Kroppen lägges i en zinkkista som föres på en öppen vagn.

Jordfästningen sker på en söndag och under öppen himmel.

Arbetarkommunen bör anordna begravningen, men på min bekostnad.

Blommor och kransar bör man avböja, i stället sändas blomsterpenningarna till en fond, genom vilken fattiga barn i Ystad, oavsett samhällsställning och föräldrarnas uppfattning i allmänna frågor, skola få hjälp till kläder och vad som i övrigt kan tarvas dem.”

Hans sista vilja blev respekterad. Från hela Sverige, från fattiga arbetare och från män i högsta samhällsställningar, strömmade pengar till Fredrik Thorssons blomsterfond. Och en majsöndag, som gick in med strålande vårsol och gick över i gråa skyar, fördes han på den öppna vagnen till den gamla vackra kyrkogården att vila bland de hantverksmästare ochHerman Lindqvist talar på riksdagens vägnar.

borgare som före honom gått till vila i den tysta staden. När den öppna vagnen med den röda fanborgen nådde fram till hans kära Folkets park, där hans byst nu var kransad med röda tulpaner, stodo där i mångdubbla led de gamla kämparna, med vilka han kämpat så mången hård strid för rätten och friheten, och de unga, som i honom sett ett föredöme.

Vid graven stod Thorssons gamle gesäll, Oskar Fehrm, och höll skomakarefackföreningens fana, medan Herman Lindqvist, Rickard Sandler, Per Albin Hansson, Bernhard Eriksson och många andra tolkade saknaden efter honom, som färdats den sista resan. Och arbetarkommunens ordförande Per Hassel, en av Thorssons vapenbröder från de hårda genombrottsåren före sekelskiftet, slöt med den sista hälsningen från det gamla gardet:

”*Fredrik Thorsson!*

Från alla Ystads arbetare, deras organisationer och skilda företag bringar jag dig en sista hälsning. Du var deras samlare, organisatör och föredöme. Vid allt som vuxit upp inom Ystads arbetarvärld har du lagt din fasta och vårdande hand.

Redan när du sprängde de brandröda färgerna i 80-talets gråa och hårda år, hyste vi en bergfast tro på din oegennytta och äktheten i din flammande idealitet. Du kände det. Och därför blev du också rotfast hos oss. Hemma i Ystad, hos de dina, hos de gamla grånade vännerna, och den uppväxande ungdomen, fann du en källa till förnyelse och i gengäld gav du oss allt mera av din livserfarenhet och ditt rika goda väsen.

Din sista vilja gällde de fattiga barnen i Ystad, de misslottade bland dem, som skola bli framtidens medborgare. Du föreskrev att de osynliga blommorna vid din bår skulle hjälpa dem, oavsett samhällsställning eller föräldrarnas allmänna åskådning. Det var din sista vänlighet mot den gamla staden och din vackra trosbekännelse på en större rättfärdighet i världen.

Kära vän och kamrat! Det gamla gardet hälsar dig.”

Mor Anna.

NÄR FABIAN MÅNSSON fyllde 50 år och hyllades med en bankett, där han hade statsministern på ena sidan om sig och ärkebiskopen på den andra, kom det på Thorssons lott att sitta vid fru Maja Månssons sida och hålla talet för henne. Han tackade Maja för den stora betydelse hon haft för Fabian. Utan henne vid sin sida hade Fabian varit hjälplös. De varma ord, som Thorsson yttrade till Fabian Månssons ”Maja”, kunde med samma rätt sägas om Thorssons ”Mor Anna”. Sveriges arbetarrörelse känner till tvenne kvinnor, som på ett alldeles särskilt sätt äro delaktiga i sina mäns verk, och som därigenom äro värda en särskild hedersplats i arbetarrörelsens historia. Den ena är Maja, den andra är ”Mor Anna”. Fabian Månsson hade säkerligen aldrig blivit Fabian, om icke Maja pysslat om honom i hemmet och hjälpt honom i hans arbete. Och Thorsson hade aldrig blivit den Thorsson han blev, om icke mor Anna varit honom en hustomte, en föresyn och en hjälpreda. Det stora med dessa kvinnor är, att de varit de yppersta husmödrar och på samma gång stillsamt och utan åthävor följt sina män i deras arbete. Den underbara sagan om vallpojkens och skomakerigesällens vandring från det föräldralösa, fattiga hemmet till statens högsta ämbeten är icke berättad till slut, om icke hans livs tysta och tåliga skyddsängel kommer med.I många arbetarhem utspelas fördolda men uppslitande tragedier, emedan hustrun icke delar mannens socialistiska övertygelse, och därför har svårt att med tålamod slå sig igenom de uppoffringar och lidanden, som mannens åskådning kan dra över honom själv, hans hustru och hans hem. Denna husliga svårighet hade Thorsson icke att övervinna. Mor Anna var redan som Anna Karlsson en vaken socialist, så långt en ung flicka kan vara det. På henne behövde Thorsson icke slösa någon socialistisk agitation. Hon var förtrogen med socialismens idéer och hon höll av socialismens banérförare, innan hon såg Fredrik första gången.

Anna Karlsson hade ett hem, där socialismen var en kär gäst. Hennes fader, skräddaren Karl Mårtensson, var en radikal och fördomsfri man, som icke räddes att ta den socialistiska samhällsåskådningen till omprövning, när den med August Palm importerades till Skåne. Han höll sig med Arbetet från dess första nummer, och det tillhör Mor Annas tidiga ungdomsminnen att hon som ung flicka fick springa och köpa Arbetet åt sin far. Blev han någon gång utan, så kunde han icke låta bli att visa sin misslynthet.

Axel Danielsson var Annas hjälte, långt innan han till borgarnas skräck uppenbarade sig i Ystad. Vid samma tid som Fredrik Thorsson satt i Sundsvall och med lysande ögon följde den starka banbrytarens djärva färd, så satt Anna Karlsson med lysande ögon i Ystad. Och hon behövde icke bara sitta på avstånd, hon kunde själv gripa in och ge hjälten ett handtag, så långt hennes lilla förmåga räckte. Hon tillhörde Ystads arbetareförening, när slagsmålet stod som hetast för och emot Danielsson. Det upprörde hennes naturliga rättskänsla och frihetssinne, att en arbetareförening ville stänga ute en man, som förde arbetarnas talan. Med hela sin själ deltog hon tillsammans med sina systrar i stridenpå Danielssons och socialismens sida. Och ännu i hennes ålders höst är hennes minne levande för detaljerna och episoderna från denna ungdomsårens första heta strid för den hatade socialismen.

Fru Thorsson vid 35 års ålder.

Det var en stor och högtidlig dag för Anna den junisöndag 1888, när Axel Danielsson, hjälten som hon beundrat och slagits för, utvecklade socialdemokratins idéer från tomten intill svingården. Naturligtvis stod hon bland de 3—4,000 åhörarna och lyssnade girigt. Och där hörde hon även Fredrik Thorsson, som hon mindes från hans lärlingstid i staden och något kände till för hans dåliga uppviglareryktes skull.

På kvällen hade man arrangerat dans vid ”Missunna”, utvärdshuset utanför staden. Anna var där för att dansa och även den förskräcklige Fredrik infann sig i samma syfte. Rätt som det var dök Fredrik rakt på henne: ”Är det icke Anna Karlsson? Men ni känner väl icke igen mig?” — ”Jo, jag har varit och hört Fredrik tala i dag.”

”Jag vill råka Anna i morgon igen”, sade Fredrik bestämt vid avskedet och ville icke höra talas om några

motsägelser. Anna jakade med och trodde, att det där glömmer han nog bort. Men Fredrik glömde icke. Han kom precis som en frisk stormvind och tog henne med ut. Det klack till i Anna. Hon blev både vit och röd, hon förstod att det här skulle bli allvar av.

När Anna kom hem frågade fadern: ”Vem har du varit ute och gått med?” — ”Jag vet inte vem det var”, svaradeAnna stammande. Hon var rädd att fadern skulle bli ond, när han fick veta, att hennes kavaljer var den farlige uppviglaren Fredrik Thorsson. Men fadern blev alls icke ledsen. Han höll av Thorsson och satte stort värde på honom, därför att han var så rättfram och glad. ”Han var som en zittertråd, det spelade i honom”, säger Mor Anna, när hon berättar om Fredriks ungdomstid.

Men släkten kände sig upprörd, när det spordes att Anna Karlsson skulle gifta sig med Fredrik Thorsson, ”den förbannade skomakaren”. Tungorna fingo mycket att bestyra, det var ju en skam för hela släkten. Och ängsliga och generade släktingar kommo på besök för att ge tillkänna sitt misshag. Men fadern höll dem på mattan. En kvinnlig släkting, som gnällde: ”Vad tänker ni på som skall ge bort Anna åt den där pojken? Han är ju galen”, snoppade han barskt av: ”Vad har ni med det att göra? Sköt ni er själv och lägg er icke i det som icke angår er.”

Det dröjde två och ett halvt år från det första mötet innan Fredrik och Anna ingingo äktenskap. Den 27 dec. 1890 ägde vigseln rum med en enkel ceremoni, som på grund av dåvarande äktenskapslagen blev något ovanlig. Den 31 dec. syntes i Ystads Allehanda en notis: ”Äktenskap utan både borgerlig och kyrklig vigsel ingick sistlidne lördag, den 27 dec., den bekante socialistiske agitatorn, skomakaren F. V. Thorsson i Ystad, med fröken Anna Karlsson, likaledes i Ystad. En enkel festlighet var anordnad, i vilken brudens och brudgummens närmaste vänner och anhöriga deltogo. I ett kort tal förklarade hr Thorsson, att han på grund av sin övertygelse ej kunde använda de officiella formerna för vigsel, vadan bröllopet måste försiggå utan den. Därefter växlade de båda kontrahenterna ringar och mottogo de närvarandes lyckönskningar.”Thorsson och hans fru som nygifta.

Fru Thorsson tog genast på fullt allvar äktenskapsorden, att man och hustru skola dela ljuvt och lett. Från första dagen hon trädde in i hemmet sökte hon lära sig någon del av skomakeriyrket, där hon kunde vara skomakaremästaren till gagn. Det var särskilt nåtlingsarbetet, hon ägnade sigåt. Dessutom tog hon hem kläder och sydde åt en firma, och det hände ibland, att de pengar, hon förtjänade med sitt skrädderiarbete, lämnades till Fredrik, så att han kunde klara veckolönen åt sina gesäller.

Tidvis vilade hela hemmet och skomakeriet på mor Annas skuldror. Agitations- och organisationsarbetet hindrade Thorsson att sköta om hemmet och skomakeriverkstaden såsom han önskade och längtade efter. Han var ordförande, kassör, sekreterare eller vanlig styrelseledamot i varenda arbetareförening i hela staden, han var en arbetarrörelsens klockarfar med tusen järn i elden. Och månader i taget låg han ute på agitation, och då hade skomakeriet fått gå på guds försyn om inte mor Anna eller någon duktig gesäll fungerat som tillförordnad mästare. Det är nog mera mor Annas än Thorssons förtjänst, att de ekonomiska svårigheterna under de hårdaste agitationsåren icke hopade sig så, att de krossade det lilla hemmet. En gång säges Thorsson varit beredd att i sin förtvivlan gå i konkurs. Men mor Anna sade ifrån: ”Det sker icke, vi skall nog reda upp det.” Och det skedde icke heller.

Gud vet, hur det gått med den blivande finansministerns privata finanser, om icke mor Anna fört den ekonomiska ordningens och sparsamhetens talan. Thorsson skötte mönstergillt finanserna för alla de föreningar, han hade med att skaffa. Men för egen del var han icke samma lysande finansiär. Finansministern Thorsson predikade strängaste sparsamhet och höll hårt kring statens pung, så att många knorrade över hans gnidighet, men som privatfinansiär kunde han icke lika hårt hålla kring sin egen penningpung. Han hade ett gott hjärta, som kom i ständig kollision med förnuftets sparsamhetskalkyler. Han hade kunnat skänka bort sina kläder, om en utblottad sate bett honom därom. Och icke hade han förmågan att i den stora skaran av supplikanter skilja ut detverkliga behovet från det uppkonstruerade. Det var mor Anna, som var det Thorssonska hemmets verkliga finansminister, och hemmet for väl av att hon skötte dörren och penningpungen.

I hemmet i Ystad.

När Thorsson bröt upp från Ystad och började sin riksdagsbana, följde mor Anna med för att hålla sin skyddande hand över mannen. Det är ovisst hur det gått med honom, om hon icke varit med och svept all sin ömma omsorg skyddande omkring honom. Hans lungor voro under de första riksdagsåren angripna, en följd av agitationsårens umbäranden. Och läkaren hade gett antydningar om, att han kunde bereda sig på det värsta, om han icke skötte sig exemplariskt. Mor Anna vårdade honom väl, proppade i honom välling och han åt upp sig och kvicknade till.

Andra riksdagen skulle han försöka klara sig på egen hand. Mor Anna stannade i Ystad och Thorsson reste ensam till Stockholm. Det gick inte alls, på 14 dagar lättade han 3 kg.Mor Anna måste resa upp igen och hålla ordning på honom. Han började omedelbart öka i vikt, och snart hade han passerat den farliga punkten.

Thorsson och fru Anna bland vänner.
Andre mannen är P. A. Johansson, Arbetet.

Thorsson var icke heller en krånglig patient att sköta om. Som äkta man var han idealisk, om bara icke agitationen hållit honom så mycket borta från hemmet. Han tillhörde icke den sortens män, som hänga ute på restauranger eller i sällskap om kvällarna. Han var hemtam som en huskatt och en veritabel sömntuta. Då han hade svag hälsa ville han spara sina krafter, och så trivdes han så gott under mor Annas händer. Sprit begagnade han icke, tobaken lade han bort under första riksdagsperioden och festligheter tyckte han icke om. Skulle det under riksdagstiden festas någon gång, så tog han mor Anna och någon god vän med till Skansen. Det var hans älsklingsställe, och på Höganloft intog han gärna sin enkla måltid. Där kunde man vid någonenskild föreningsfest, t. ex. Brunnsvikarnas elevförbunds, se riksdagsmannen eller finansministern Thorsson svänga om med mor Anna i en gammelvals eller polska.

Men de allra första riksdagsåren voro icke ljusa för mor Anna. Det kommer ett stänk av bitterhet i rösten, när hon talar om dem. Hon kände sig främmande i den stora, ovana staden, det var ovisst hur det skulle gå med Fredriks hälsa, och på riksdagsläktaren blev hon icke glad. Det skar henne i hjärtat, när hon såg och hörde, huru lumpet de borgerliga därnere i salen behandlade hennes Fredrik, hur de försökte tysta ner honom med sorl, hur de slamrade med pulpeterna och arrangerade massutvandring. Hon visste att han var värd en bättre behandling. Och det grämde henne, att till och med riksdagens vaktmästare togo intryck av oviljan mot nykomlingen och behandlade honom med avsiktlig nonchalans.

Men hon tyckte det var nöjsamt att följa med mannens riksdagsarbete. Det blev så småningom hennes ständiga uppgift att hålla reda på Thorssons riksdagshandlingar. Allt riksdagstryck, han hade med sig, när han kom hem från ett riksdagsplenum, fick hon ta hand om och ordna upp. Hon gick igenom plenidagens föredragningslistor, numrerade betänkandena och stack i händerna på sin man just de handlingar, han behövde, när han gick till plenum.

Ett annat angeläget bestyr, mor Anna hade, var att stå på vakt mot alla dem som i onödan ville stjäla Thorssons dyrbara tid. Ju mera inflytande, han fick i samhället, desto mera belägrades hans dörr av människor, som hade något ärende till honom. Det var henne ett oupphörligt och allvarligt bekymmer, hur han skulle få någon vila så att icke hans krafter sletos ut. Särskilt under kristiden, när han som handels- och finansminister hade många människors ekonomiska intressen om hand, var det rent förtvivlat.

Thorsson på sin balkong.

Mor Anna förvandlades icke, då hon i sin mans sällskap vandrade upp mot de sociala höjderna och slutligen kunde lägga sig till med statsrådinnetiteln. Hon var samma mor Anna som förut, samma enkla hederliga kvinna av folket. Hon förändrade icke sina vanor och sin klädsel och icke sitt sätt att tänka och vara. Hon hade ingen lust att dragas in i nya och utvärtes förnämare cirklar, tidningsmän ville hon icke släppa in på livet och societets förpliktelser voro hennes väsen emot. Hon fortsatte att laga och sy sina kläder såsom hon alltid gjort, hon lagade maten åt sig och Fredrik, och någon jungfru ville hon icke höra talas om.

Mor Anna var i sin socialistiska åskådning mera klasskampsbetonad än Thorsson. För henne gick linjen mera skarp och rak mellan socialdemokrater och icke-socialdemokrater. Hon stod och står fortfarande misstänksam

och litet fientlig mot den borgerliga världen. Hon har icke haft så lätt som Thorsson att komma över de första årens borgerliga förakt och fiendskap. Men inför en uppriktig vänlighet frånden motsatta sidan smälter hennes sinne. Det visade hon sommaren 1925, när kronprinsen besökte kulturmässan i Ystad. Hela staden flaggade för honom, och mor Anna firade också flaggan i topp, men icke därför att han var kronprins. ”Jag tyckte jag också borde flagga”, sade hon, ”jag bryr mig icke om att han är kronprins, men han är en sån god människa, och han har varit så snäll mot Fredrik och mig. När Fredrik låg på Sabbatsberg, hörde han efter var enda dag, hur det stod till. Och både han och kungen skickade upp blommor så många, många gånger. Och när Fredrik låg härnere efter andra operationen och icke hade långt kvar, så telefonerades det från Stockholm varje morgon, och det kom en stor bukett röda rosor från kronprinsen.”

Anna Thorsson.Den sista våren var tung för mor Anna. Hon visste att hoppet var ute för honom, vid vars sida hon vandrat i 35 år i solsken och skugga, men alltid lika tyst och uthålligt. I ett helt liv hade hon varit hans stöd och hjälp, nu stod det henne åter att hjälpa honom över tröskeln till det ovetbara. Ingenting visade hon honom av den visshet hon ägde. Stillsamt och gladlynt sysslade hon kring sjuklägret och jakade hoppfullt med, när Fredrik talade om, hur han skulle vila sig på sommaren och hämta nya krafter, och hur skönt de skulle ha det. Men det hände, att utanför sjukrummets dörr sjönk den stora lilla kvinnan ihop.

Nu går en ensam kvinna i hemmet, som Fredrik byggde med all sin omsorg åt dem båda för den gemensamma ålderdomens dagar efter en stormig och underbar levnad. I varma sommardagar vandrar hon omkring i den lilla trädgårdstäppan, vars färgrika blommor tala om den bortgångnes varma kärlek till naturens skönhet och under. I kalla vinterdagar drar hon sig in bland gamla välbekanta möbler, där en arbetets man sökte vila eller satt lutad i arbete. Det ensamma hemmet är en minnenas helgedom.

Men hon är icke ensam mor Anna, i sitt hem, från vilket hon kan se ut över staden, där hon kämpat så många bittra år mot fattigdom och fiendskap, och med några steg vara inne i den Folkets park, där äntligen ljuset började falla ned över den mörka stigen. Hon bör känna att hela Sveriges arbetarklass och mången därutanför dröjer med vördnad och kärlek hos den stillsamma, tysta, tappra kvinnan och hennes hem. De ägna henne det ärligaste och starkaste de ha av tankar och känslor. Men icke därför att hon lånat glans av den ädlaste gestalt, som gått ut ur det arbetande folkets led. De tacka henne för vad *hon själv varit och är,* för den ovanskliga bild av trohet, vilja och mod hon gett Sveriges arbetare och ett helt folk.

*